

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Matija Mato Škerbić

ETIKA SPORTA WILLIAMA JOHNA MORGANA

DOKTORSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Ante Čović

Zagreb, 2019.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Matija Mato Škerbić

WILLIAM JOHN MORGAN'S ETHICS OF SPORT

DOCTORAL THESIS

Supervisor: Ante Čović, PhD

Zagreb, 2019

INFORMACIJE O MENTORU

Prof. dr. sc. Ante Čović rođen je 1949. godine u Splitu. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirao je 1975. filozofiju i latinski jezik. Doktorsku disertaciju obranio je 1989. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1976. do 2018. djeluje na Katedri za etiku u Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Godine 2019. prelazi na Hrvatske studije Sveučilišta u Zagrebu. Godine 2005. izabran je u zvanje redovitog profesora (od 2010. u trajnom zvanju). Od 2014. godine na dužnosti je prorektora Sveučilišta u Zagrebu. Akademске godine 1989./1990. boravio je na Sveučilištu u Augsburgu kao stipendist Zaklade Alexander von Humboldt. Bio je voditelj četiri znanstveno-istraživačka projekata, koje je financiralo Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske. Voditelj je Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku koji je proglašen odlukom ministra znanosti, obrazovanja i sporta 10. 11. 2014. Zajedno s prof. dr. sc. Walterom Schweidlerom (Ruhr-Universität Bochum, kasnije Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt) i prof. dr. sc. Thomasom S. Hoffmannom (Ruhr-Universität Bochum, kasnije FernUniversität in Hagen) vodio je međunarodni znanstveni program od 2004. do 2011. godine. Inicijator je i organizator Augsburško-zagrebačkih filozofskih razgovora (Augsburg 1988., Zagreb 1990., Augsburg 1993.) i stalne međunarodne znanstveno-kulturne manifestacije Lošinjski dani bioetike (2002.) te predsjednik programskog odbora više konferencija: "Izazovi bioetike" (Cres, 1998.), 9. i 10. međunarodne znanstveno-kulturne manifestacije Dani Frane Petrića (Cres, 1999.–2001.), "Bioetika i znanost u novoj epohi" (Mali Lošinj, 2001.) Trenutno je na dužnosti je glavnog i odgovornog urednika časopisa Filozofska istraživanja (2006.–2017.), i međunarodnog časopisa Synthesis philosophica (1984.–1993.). Utemeljitelj je i urednik biblioteke "Bioetika" kod izdavačke kuće Pergamena (od 1997.). Član je Hrvatskog filozofskog društva, u kojem je obnašao dužnost tajnika, a zatim i predsjednika (1999.–2001.). Jedan je od osnivača Kluba hrvatskih humboldtovaca (potpredsjednik 1994.–1996.) te Hrvatskog bioetičkog društva (predsjednik 2008.–2012.) Dobitnik je više priznanja: Odbora za međunarodnu suradnju Sveučilišta u Zagrebu (2007.), "Grb grada Malog Lošinja" (2009.), počasni član Bioetičkog društva u Bosni i Hercegovini (2007.) i Srbije (2012.), počasni predsjednik Hrvatskog bioetičkog društva (2012.), "Povelja Filozofskog fakulteta u Zagrebu" (2011.), povelja Hrvatskog filozofskog društva (2011.), povelja "za osobiti doprinos u ostvarivanju ciljeva Kluba hrvatskih humboldtovaca" (2012.), Nagrada Grada Zagreba za znanost (2014.), Nagrada UNESCO-ve Katedra za bioetiku Haifa (2016.) Bibliografija dostupna na poveznici: <http://bib.irb.hr/lista-radova?autor=008416>

SAŽETAK

U fokusu ovog rada je američki znanstvenik William John Morgan i njegov doprinos globalnoj etici sporta. U tom smislu istraživanje njegova doprinosa polazi od četiri temeljne hipoteze.

Prva je hipoteza kako je William John Morgan presudno utjecao na razvoj globalne filozofije i etike sporta uvođenjem Alasdair MacIntyreovih teza iznesenih u knjizi „Za vrlinom. Studija o teoriji morala“. Time, cijeloj je globalnoj zajednici dao novi okvir gledanja na sport kao društvenu praksu.

Druga je hipoteza, usko povezana s prvom, da je W. J. Morgan internalist, a tek potom konvencionalist, jer mu konvencionalizam situiran u određenom povijesnom i socijalnom kontekstu služi za nadilaženje mana internalizma. Štoviše, on je „otac“ internalizma odnosno začetnik ove trenutno najproširenije i najutjecajnije normativne teorije sporta. Morganova pozicija može se okvalificirati kao *povijesni konvencionalistički internalizam*.

Treća je hipoteza kako je Morgan uobličitelj kontura i divizija moderne globalne etike sporta, koje je izvršio kroz ustroj svojih (uredničkih) izdanja, izbor autora i radova, uključenih tema i rasprava te izvršenih podjela u tematskom smislu.

Četvrta je hipoteza kako Morgan u sportskom komunitarizmu vidi odnosno daje univerzalno rješenje za sve probleme sporta kroz (ponovni) okret k igri, igrivom i igračkom u sportu, odnosno zajednicama praktičara sporta (tzv. *sports practice communities*) kao (sa)čuvateljima onog sportskog u sportu.

Prije istraživačke obrade temeljnih hipoteza u radu se rasvjetljavaju dva nužna preduvjeta i oslonca Morganova rada. S jedne strane, daje se kritički prikaz definicija H. B. Suitsa pojmova igre, igranja i sporta, koji su temelj cijele filozofije sporta. S druge strane, autor je iznio pregled povijesnog razvoja filozofije i etike sporta s ključnim točkama odnosno publikacijama unutar njega, kako bi mogao jasno odrediti ulogu i značaj Morganovih prinosa.

U metodološkom smislu, u istraživanju se koristi bibliografska metoda za prikupljanje podataka, kritička analiza, komparativna kritička metoda i komparativna povijesna metoda.

KLJUČNE RIJEČI: sport, etika sporta, William John Morgan, Alisdair MacIntyre, internalizam, konvencionalizam, konture i divizije etike sporta, zajednice praktičara sporta, etnocentrizam

ABSTRACT

The focus of this paper is the work of William John Morgan, American sports philosopher and professor at the University of Southern California, Los Angeles, USA, in the field of the ethics of sport. Morgan is one of the “founding fathers” of the discipline established in the United States of America and Canada in 1972, present in scientific discourse and literature for more than 40 years, making important contributions and impacts.

In the paper, the author investigates four hypotheses about Morgan's ethics of sport. The first hypothesis is that William John Morgan had a decisive influence on the development of a global philosophy of sport by introducing Alasdair MacIntyre's theses presented in the book *After Virtue. A Study in Moral Theory*. The second hypothesis, closely related to the first one, is that W. J. Morgan is firstly an internalist, and then secondly a conventionalist situated in the historical and social framework. Moreover, he is the ‘father’ of internalism or the founder of the widely used and influential normative theory of sport, commonly accepted in the variant called ‘broad internalism or interpretivism’, developed by Robert L. Simon and John S. Russell. Thus, Morgan's position should be qualified as ‘historicistic conventionalist internalism’. The third hypothesis is that Morgan has influenced the shaping of the modern ethics of sports contours and field divisions, through his edited anthologies. The fourth hypothesis is that Morgan finds sport practice communities the universal solution for all the problems of contemporary sports.

Specifically, the paper is structured into six chapters, with addition of the introduction and conclusion: 1) What is sport – defining or conceptualizing?; 2) Philosophy of sport – historical genealogy; 3) William John Morgan – contours and divisions of the ethics of sport; 4) Internalism in sport – William J. Morgan and Alisdair Macintyre; 5) “Sport practice communities”; 6) Final overview: W. J. Morgan as an original philosopher of sport.

In the first chapter, the author deals with the question of what sport is. In that regard, he turns to the sport-philosophical literature presenting the most influential answers thus far. Bernard H. Suits' book *The Grasshopper: Games, Life and Utopia* stands out as the most prominent one. Moreover, it seems that the whole sports-philosophical community and the pertaining literature leans on Suits' distinctions and definitions of ‘the tricky triad’ - game, play and sport. First is his definition of play: ‘x is playing if and only if x has made a temporary reallocation to autotelic activities of resources primarily committed to instrumental purposes’. Second is his description of games as goal directed activities made of four elements: 1) pre-lusory goal or the “object of the

game”; 2) lusory goal or winning and/or scoring; 3) lusory rules or constitutional rules; and 4) lusory attitude or conscious acceptance of the rules by players. Third is his view on sport as a kind of game, that he defines as “voluntary attempt[s] to overcome unnecessary obstacles”.

Moreover, the author shows the problems with the definitions and concludes, leaning on the work of G. McFee, that we cannot define sport clearly and unequivocally. Thus, he is going in the other direction – of conceptualizing it by looking for the essential elements and features of sport: testing and contesting (S. Kretchmar), internal values (W. J. Morgan, J. S. Russell, R. L. Simon), spirit of sport (M. McNamee), human + physical + skills + contest / competition + rule-governed + institutionalized (J. S. Parry).

In the second chapter, in order to provide the proper context for his four hypotheses, the author is making one of the rare attempts to make a comprehensive historical overview of the philosophy of sport discipline in the literature so far. The author divides specific history into three major periods that he calls: 1) 'antique period' – in which the author finds work of Homer, Pindar, Plato and Aristotle as the most important; 2) 'pre-disciplinary period' – where he distinguishes the history of philosophy phase from the theory of sport phase in the 19th and 20th century; and 3) 'disciplinary period'. Within the latter, the author proposes 1972 as the starting point of the discipline for six reasons. Moreover, the author makes a short overview of the most influential bibliographical efforts in the development of the discipline, as well as its two most important subdisciplines – ethics of sport and bioethics of sport. In such a way, he is able to show, in a clear manner, the role and presence of W. J. Morgan in the historical development of the discipline.

In the third chapter, the author confirms the first hypothesis on Morgan – that he has influenced the shaping of the modern ethics of sports contours and field divisions. In order to do that, the author uses six W. J. Morgan's edited anthologies: *Sport and the Body: a Philosophical Symposium* published in 1979, *Philosophic Inquiry in Sport* in 1987 and 1995, and *Ethics in Sport* published in 2001, 2007 and 2017. In them, the author finds Morgan's fourfold division of the fields of the ethics of sport. These four global fields are - competition, enhancements, gender, and social issues. Secondly, the author takes seven different editions of the ethics of sport, which were most considered and accepted in the field, written and edited by J. Parry in 1998, M. McNamee in 1998 and 2010, J. Boxill in 2004, R. Simon in 1998, 2004, 2010, and 2015 and C. Torres and P. Hager in 2015. In them, the author finds very similar field division, with a few differences. Most

of them just place more emphasis on specific topics or issues from Morgan's earlier fourfold division.

In the fourth chapter, the author investigates two connected hypotheses on Morgan: on the one hand, that Morgan has introduced normative conception of internalism to sports philosophy, which makes him the 'father of internalism', through introducing A. MacIntyre's views of social practice to sports-philosophy; and on the other hand, that Morgan isn't a conventionalist, but an conventionalistic internalist or even more precise – historicistic conventionalist internalist.

The author introduces the formalist and conventionalist account of sport, together with their problems, as a logical and necessary introduction to internalism. Secondly, the author presents three variants of internalism – W. J. Morgan's 'MacIntyre internalism', J. S. Russell's 'interpretivism' and R. L. Simon's 'broad internalism'. Morgan's conception leans on MacIntyre's distinctions between social institutions and social practice, and internal and external goods and values of social practices. In that way, the author confirms his first hypothesis that Morgan has turned the course of development of the sports-philosophy discipline, which from this moment on considers sport as a specific form of social practice that has its own specific internal goods and values. Thirdly, the author also confirms the second hypothesis by presenting Morgan's invocation of conventionalism to contextualize, historicize and socialize interpretivism or broad internalist abstract rational account of sport. In that way, Morgan has started and developed his 'historicistic conventionalist internalism'.

In the fifth chapter, the author provides the rationale for the fourth hypothesis on Morgan - that sport-practice community is the key solutions for all the problems of contemporary sports. In that regard, the author presents something that can be called 'Morgan's economic ethics of sport' presented mostly in the book *Why Sport Morally Matters*. Namely, Morgan detects sports practice communities as carriers of the internal goods and values of sport, together with history and ethos of sport. Morgan describes the case of sport in the United States of America and the penetration process of big capital into it. Morgan sees the domination of market economy in sport, together with the commodification of sport (its transformation into commodities for market economic gains), as the main threat to the integrity of contemporary sport, especially in the moral sense. The only solution, in Morgan's view, is the turn towards sport-practice communities, which is the only element of contemporary sport not subject to corruption, and this is a healthy root to turn to or the

foundation to build upon. These communities should operate through deliberation process, which respects sports history, developed and accepted ethos, and social context.

In the sixth chapter, the author proposes three hammer stones to properly evaluate and understand Morgan's work in the philosophy and ethics of sport. First, the rejection of all universal ethical positions for being too abstract. Second, the ethnocentric perspective or requirement to always take into account social context and developed ethos when reflecting about sports or developing ethical or philosophical investigations or positions. Third, intramural perspective or the claim to develop all the normative principles within the sports practice among sports practitioners, and not otherwise.

Finally, despite the fact that Morgan made many contributions to the field of philosophy and ethics of sport, the most problematic seems to be the level of originality of them. Namely, his most important and the most recognizable contributions – introducing the distinction between internal and external values in sport and making emphasis on internal ones, on the one hand, and usage of famous expressions “gratuitous logic of sport“, which perfectly describes sport, are not his, but borrowed from MacIntyre and Suits.

KEY WORDS: sport, ethics of sport, William John Morgan, Alasdair MacIntyre internalism, conventionalism, contours and divisions of the ethics of sport, sport practice communities, ethnocentrism

SADRŽAJ

UVOD	13
1. ŠTO JE SPORT - DEFINIRANJE I(LI) KONCEPTUALIZIRANJE?	18
1.1. Definiranje sporta.....	19
1.1.1. B. H. Suits i „trijada“ pojmova igranje, igra, sport.....	22
1.1.1.1. Igranje (play).....	23
1.1.1.2. Igra (game).....	26
1.1.1.3. Sport.....	30
1.1.1.4. Problemi i nedorečenosti- „follow up“.....	33
1.1.1.5. Sport se ne može definirati, a nije ni potrebno.....	36
1.2. Konceptualiziranje i karakteriziranje sporta.....	37
1.2.1.1. Natjecanja i testovi.....	38
1.2.1.2. Duh sporta.....	40
1.2.1.3. Olimpijska koncepcija sporta.....	42
2. FILOZOFIJA SPORTA – POVIJESNA GENEZA I GENEALOGIJA	45
2.1. Antička faza ili antički mediteranski korijeni discipline.....	48
2.1.1. <i>Ilijada, Odiseja</i>	48
2.1.2. Platon.....	50
2.1.3. Aristotel.....	55
2.2. Pred-disciplinarna faza filozofije sporta.....	58
2.2.1. Pred-disciplinarna faza: povijest filozofije.....	58
2.2.2. Pred-disciplinarna faza: teorija sporta 19. i 20. stoljeća.....	59
2.3. Disciplinarna faza filozofije sporta.....	63
2.3.1. Filozofija sporta.....	63
2.3.2. Ključni tekstovi razvoja filozofije sporta.....	67
2.3.3. Etika sporta.....	76
2.3.4. Ključni tekstovi razvoja etike sporta.....	80
2.3.5. Završni osvrt – kuda i kako dalje?.....	87
2.3.6. Filozofija i etika sporta u Hrvatskoj.....	90
3. WILLIAM JOHN MORGAN - PODJELE I KONTURE ETIKE SPORTA	93

3.1. Antologije filozofije i etike sporta.....	95
3.2. Četiri područja etike sporta.....	102
3.3. Morgan i doping.....	107
3.3.1. T.E.D. ili prijedlog „trećeg“ puta.....	111
3.3.2. Kritike i mane T.E.D.-a.....	116
4. INTERNALIZAM U SPORTU – WILLIAM J. MORGAN I ALASDAIR MACINTYRE	118
4.1. Formalizam.....	119
4.2. Konvencionalizam i <i>ethos</i>	121
4.3. William J. Morgan – „otac“ internalizma.....	125
4.3.1. Internalizam i normativnost.....	128
4.3.2. Internalizam – William J. Morgan.....	130
4.3.2.1. Ljevičarske teorije sporta.....	130
4.3.2.2. Morganova koncepcija internalizma.....	132
4.3.3. Interpretivizam – John S. Russell.....	137
4.3.4. Široki internalizam – Robert L. Simon.....	138
4.3.5. Mutualizam ili teorija uzajamnosti.....	140
4.3.6. Interne vrijednote i dobra sporta.....	143
4.3.7. Internalizam i esencija sporta – debata koja traje.....	146
5. „ZAJEDNICE PRAKTIČARA SPORTA“.....	152
5.1. Korupcija sporta.....	153
5.1.1. Američki paralelni moralni slučaj društva i sporta.....	155
5.1.2. Progresivci u SAD i sport.....	159
5.2. Zajednice praktičara sporta.....	162
5.3. Proces deliberacije – W. J. Morgan i J. Habermas.....	163
5.4. Dodatak rješenju za moralni(ji) sport.....	165
6. ZAVRŠNI OSVRT: WILLIAM J. MORGAN KAO ORIGINALNI MISLILAC O SPORTU.....	167
6.1. Okvir za sagledavanje Morganova rada.....	167
6.2. Originalnost misli i doprinosa W. J. Morgana.....	169
7. ZAKLJUČAK.....	173

8. LITERATURA.....	175
9. ŽIVOTOPIS AUTORA S POPISOM OBJAVLJENIH DJELA.....	1

UVOD

Ovaj rad u svom fokusu ima lik i djelo Williama Johna Morgana, profesora emeritusa sa *University of Southern California*, Los Angeles, CA, u Sjedinjenim Američkim Državama, jednog od osnivača discipline 1972. te autoriteta filozofije i etike sporta. Njegova važnost za globalnu filozofsko-sportsku zajednicu 2018. godine dobila je dvostruku javnu potvrdu. S jedne strane, održan je simpozij u njegovu čast na matičnom mu sveučilištu u travnju 2018., na kojem su prisustvovali neki od najuglednijih znanstvenika unutar područja filozofije sporta poput Mikea McNameeja, Sigmunda Lolanda, Angele J. Schneider, Johna S Russella i drugih, s izlaganjima posvećenim njegovim doprinosima disciplini. S druge strane, nastavno na održani skup, u časopisu *Sport, Ethics and Philosophy*, uz *Journal of the Philosophy of Sport* vodećem svjetskom časopisu za područje filozofije i etike sporta, objavljen je temat naslovljen *Betrazložna logika sporta: eseji u čast Billa Morgana (The Gratuitous logic of sport: essays in honour of Bill Morgan, 12 (4/2018), str. 339-488.)*, s člancima posvećenim njegovu radu i doprinosima. Temat je podijeljen u tri dijela koji kronološki prate Morganov rad - „rani Morgan“ (*Early Morgan*), „srednji Morgan“ (*Middle Morgan*) i „Morgan danas“ (*Today Morgan*). U njima su sadržani članci posvećeni pojedinim dijelovima njegova rada i prinosima znanstvenom polju poput autorskih knjiga *Ljevičarske teorije sporta: kritika i rekonstrukcija (Leftiest Theories of Sport: Critique and Reconstruction - D. Hyland, S. Loland)* i *Zašto je sport moralno relevantan (Why Sport Morally Matters - N. Dixon)*, radova o dopingu (A. J. Schneider, A. J. Bloodworth, M. J. McNamee, R. Jaques), konvencijama i fair-playu (D. T. Durbin, G. McFee) te internalizmu i normativnosti (J. S. Russell). Zanimljivo, na kraju temata nalazi se i Morganov tekst *Odgovor autorima specijalnog izdanja (A Response to the Special Issue Contributors)* (sic!) gdje na dvadesetak stranica oponira svojim „slaviteljima“.¹ Upravo u tom članku, baš kao i njegovu naslovu, zapravo se razotkriva onaj pravi Morganov karakter, spoj duhovitosti i ljubavi spram sporta i specifične sportske znanosti sa zavidnom mentalnom kondicijom i radnom etikom koja je ugođena prema uzusima najviše znanstvene izvrsnosti. Njegov se nemiran kritički duh zabavlja u razgovoru, diskusiji i debati s(pram) onima koji mu odaju poštovanje i slave njegove doprinose, jer svaka debata i oponiranje znače poduzimanje novih koraka naprijed i znanstvenog razvoja.

¹ Dostupno na <https://www.tandfonline.com/toc/rsep20/12/4?nav=tocList>, pristup 29.11.2018.

William John Morgan radio je na tri prestižna sjeverno-američka sveučilišta: *University of Tennessee* (1992–2001), *The Ohio State University* (2002–2007) i konačno *University of Southern California* (2007–2018) gdje je 2018. promoviran u profesora emeritusa. Morgan je i dobitnik raznih priznanja za svoj rad, među kojima se ističe (*Warren Fraleigh*) *Distinguished Scholars Award* godine 1994. koju dodjeljuje krovno *Međunarodno društvo za filozofiju sporta* (*International Association for the Philosophy of Sport - IAPS*), kojem je Morgan služio kao predsjednik u mandatu 1987. - 1988. Također, izabran je član *Američke kineziološke akademije* (*American Academy of Kinesiology*). Zanimljivo je da svoj prvi rad objavljuje još 1973. u prvoj knjizi koja nosi naslov *Filozofija sporta* urednika Roberta Osterhoudta, na samim počecima nove discipline², te da je od 1976. u kontinuitetu objavio preko 60 znanstvenih članaka i 10 knjiga u širokom spektru tema od problematiziranja i razmatranja „amaterizma i profesionalizma, nacionalizma i patriotizma, privrženosti sportu i njegovim vrijednostima, dopinga i perfekcionizma“³, preko olimpizma i sveučilišnog sporta u SAD, socijalne filozofije i marketinških ekonomija u sportu, A. MacIntyre i J. Habermasa, do B. Suitsa, definicija i konceptualizacija sporta, te normativnih teorija sporta, gdje je naposljetku ostvario svoje presudne doprinose.⁴

Konkretno, u ovom će se radu istražiti četiri hipoteze o Morganovoj etici sporta. Prva je hipoteza kako je William John Morgan presudno utjecao na razvoj globalne filozofije sporta uvođenjem Alisdair MacIntyreovih teza iznesenih u knjizi *Za vrlinom. Studija o teoriji morala*. Time, filozofija sporta, osim što je u fundamentu „suitsijanska“ ili određena definicijama sporta, igranja i igre koje je iznio Bernard Herbert Suits, istodobno je i „macintyreovska ili morganovska“ odnosno pod utjecajem definicija i distinkcija društvenih praksi Alisdaira MacIntyre i Williama Johna Morgana. Druga je hipoteza, usko povezana s prvom, da je W. J. Morgan internalist, a tek potom konvencionalist koji na taj način pokušava ispraviti mane internalizma koje je detektirao. Štoviše, on je „otac“ internalizma odnosno začetnik ove trenutno najrasprostranjenije i

² Morgan, William. »An Existential Phenomenological Analysis of Sport as a Religious Experience«, u: Osterhoudt, Robert G. (ur) *The Philosophy of Sport. A Collection of Original Essays*, Springfield, IL: Charles C. Thomas – Publisher, 1973., str. 64-78.

³ Durbin, Daniel, Loland, Sigmund, McNamee, Mike. »Morgan and the Sporting Life«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 2018., str. 1-2.

⁴ Službena bibliografija dostupna je na http://chan.usc.edu/faculty/directory/William_Morgan, pristup 17.1.2018.

najutjecajnije teorije sporta, najčešće prihvaćene u varijanti tzv. *širokog internalizma* ili *interpretivizma* koju su razvi(ja)li John S. Russell i Robert L. Simon, odnosno debate o normativnim teorijama sporta, koje čine značajan dio recentnih rasprava unutar discipline. Tako, Morganovu poziciju treba okvalificirati kao *povijesni konvencionalistički internalizam*. Treća je hipoteza kako je Morgan uobličitelj kontura i divizija moderne globalne etike sporta, koje je izvršio kroz ustroj svojih (uredničkih) izdanja, izbor autora i radova, uključenih tema i rasprava te izvršenih podjela u tematskom smislu. Četvrta je hipoteza kako Morgan u sportskom komunitarizmu vidi odnosno daje univerzalno rješenje za sve probleme sporta kroz (ponovni) okret k igri, igrivom i igračkom u sportu, odnosno zajednicama praktičara sporta (tzv. *sports practice community*) kao (sa)čuvateljima onog sportskog u sportu.

Prije istraživačke obrade temeljnih hipoteza autor će se u prvom dijelu rada posvetiti temeljnom ili metafizičkom pitanju – što je sport? - gdje će iznijeti najvažnije definicije i koncepcije sporta nastale unutar filozofije sporta. S posebnom pažnjom usmjeriti će se na definicije *igre, igranja i sporta (game, play, sport)* Bernarda Herberta Suitsa te pokazati kako one stoje u temelju filozofije sporta odnosno da je ona izgrađena upravo na tim definicijama. Tako i Morganova filozofija i etika sporta stoje na istim temeljima te bi bez ovakvog uvoda ostale bez onoga na čemu su sazdane. Unutar ovog poglavlja istaknuti će se i Morganovi doprinosi debati o (Suitsovim) definicijama.

U drugom dijelu rada, autor će iznijeti kronološki pregled dosadašnjih istraživanja i stanje u disciplini, kako bi u povijesnoj perspektivi precizno pokazao gdje, kada i kako se pojavljuje W. J. Morgan odnosno jasno i očividno istaknuo njegov utjecaj u procesima povijesnog razvitka ove relativno mlade discipline. Treba istaknuti kako filozofija i etika sporta zapravo nemaju svoje povijesne preglede, već uglavnom antologije koje daju uvid u disciplinu bez kritičkog sagledavanja i ocrtavanja prošlosti i povijesnog razvitka discipline. Tako primjerice nigdje u literaturi nema čak ni eksplicitnog određenja početka discipline, a kamoli faza razvoja ili ključnih tekstova i knjiga, što ovo istraživanje čini to zahtjevnijim, ali ujedno i mogući znanstveni doprinosi tim vrijednijim. Na kraju ovog dijela autor će naznačiti i perspektive budućeg odnosno mogućeg razvoja discipline.

U trećem dijelu rada, autor će istražiti i obrazložiti hipotezu kako je Morgan ustrojem svojih uredničkih izdanja odnosno antologija, izborom i uvrštavanjem ključnih tekstova te posebice podjelama područja istraživanja dao obrise kontura i divizija globalne etike sporta.

Štoviše, njegova izdanja čine os razvoja od početka discipline do danas, počevši od prvih antologija iz 1973. odnosno 1979., potom antologija filozofije sporta iz 1988. i 1995., sve do antologija etika sporta iz 2001., 2007. i 2017. te kapitalnog izdanja *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport* iz 2015.

U četvrtom dijelu rada autor će ispitati dvije međusobno povezane hipoteze o Morganu. Prvo, Morgan je 1987. uveo stavove Alisdaira MacIntyre'a u filozofiju i posebice etiku sporta te usmjerio znanstvenu zajednicu na (današnje općeprihvaćeno) shvaćanje sporta kao socijalne ili društvene prakse unutar koje treba razlikovati temeljnu distinkciju između (sportskih) institucija i praktičara (sporta). Drugo, usko povezano s prvim, Morgan uvodi *internalizam* kao model za sagledavanje i razumijevanje sporta kao društvene prakse s unutarnjim ili internim te vanjskim ili eksternim vrjednotama i dobrima. Time, Morgan je zapravo „otac internalizma“ u filozofiji i etici sporta, dominantne i općeprihvaćene normativne teorije u disciplini.

U petom dijelu rada, autor će obrazložiti tezu kako je Morgan ponudio univerzalno rješenje za gotovo sve probleme suvremenog sporta kroz okret k *zajednicama praktičara sporta* (*sport practice communities*), unutar kojih ostaje sačuvana zdrava interna jezgra sporta koja se sastoji u onom igračkom, igrivom i interno vrjednom sporta.

Konačno, u završnom će se poglavlju autor kritički osvrnuti na Morganov rad i doprinose u etici sporta, izvršivši pritom podjelu njegova rada u tri faze odnosno dajući trostruki okvir za razumijevanje i sagledavanje njegovih pozicija.

U metodološkom smislu, autor će se ponajprije koristiti historiografskom metodom kojom će stvoriti potreban kontekst, kroz sustavan prikaz, analizu i interpretaciju povijesti filozofije i etike sporta. Potom, kritičko-analitičkom metodom razmotriti će objavljeni korpus bibliografskih jedinica iz bogata Morganova opusa, počevši od najranijih radova iz 1973., pa sve do onih objavljenih u 2019. Radi se o člancima objavljenim u časopisima *Journal of the Philosophy of Sport*, potom *Sport, Ethics and Philosophy* te *Quest*, zatim poglavljima u različitim relevantnim etičko-sportsko-filozofskim uredničkim knjigama te njegovim vlastitim autorskim i uredničkim izdanjima. U kritičkom iščitavanju autor će nastojati razotkriti i slabe točke odnosno probleme njegove filozofije te utvrditi nedostatke. Potom će razmotriti i ostale za temu i teze relevantne izvore, uglavnom proizašle iz sportsko-filozofskog diskursa. Osim Morganovih, autor će analizirati i kritički sagledati najvažnija djela drugih autora unutar etičko-sportskog diskursa te

komparativnom metodom utvrditi konvergentne točke i polazišta odnosno različitost perspektiva etike u sportu. Pojmovnom će se analizom ići za jasnim definiranjem i bistrenjem za rad temeljnih pojmova: sport, igra i igranje (igre), etika i moral, etika sporta i sportska etika, ethos sporta, formalizam, konvencionalizam, interpretivizam, internalizam, mutualizam itd.

1. ŠTO JE SPORT - DEFINIRANJE I(LI) KONCEPTUALIZIRANJE?

U središtu znanstvenog interesa filozofije sporta, jedne od najmlađih filozofskih grana koja se formalizirala 1972. u Sjedinjenim Američkim Državama, stoji – sport. Sport kao jedinstveni fenomen intrigira znanstvenike mnogobrojnih znanstvenih disciplina, koji ga istražuju iz različitih perspektiva, koristeći znanosti svojstvene metodologije i načine. Pritom, sport je jednako zanimljiv prirodnim, empirijskim znanostima poput medicine, biologije, kemije i matematike, kao i onim društvenim i humanističkim poput ekonomije, povijesti, sociologije, psihologije i filozofije.

Za potrebe ovog rada, o porijeklu i značenju pojma i riječi sport⁵, ograničiti ćemo se na interpretaciju koju donosi W. J. Morgan u članku iz 1976.

„'Sport' [...] je kratica engleske riječi *desport* ili *disport*, izvedenice iz staro-francuskog *desporter*, koja doslovno znači biti odmaknut od rada. [...] Prateći ovaj doslovni korijen značenja riječi sport, Webster i ostali leksiografi naznačuju kako su diverzija, rekreacija i razonoda esencijalne za sport, s time da je razonoda upravo ono što odvraća i stvara razdraganost.“⁶

Morgan se koncentrira na pojam razonode, ističući kako H. G. Gadamer za razonodu koristi njemačku riječ *zeitvertreib* u značenju „nečeg što je prisutno svojom prazninom“. Morgan smatra kako se trebaju ispuniti dva uvjeta kako bi se sport mogao smatrati razonodom (*passtime*): prvi je svođenje i reduciranje temporalnog karaktera sporta kao izdvojenog i posebnog vremena na svakodnevno računanje i imanje vremena, a drugi je podređivanje sporta kompleksu aktivnosti koje čine tkivo svakodnevnog života ljudi.

„Kao što Horkheimerove usputne napomene svjedoče, oba se uvjeta implicitno ispunjavaju u popularnom konceptu sporta kao instrumenta običnog života - gledišta koje kao umjetnost nesvodljivosti na minimum, zahtijeva odgovarajuću instrumentalnu koncepciju futuralnog karaktera sporta - koja si može dozvoliti da pruža značenje samo zato što služi za održavanje i poboljšanje odvijanja naših svakodnevnih života: "Često se govorilo da sport ne bi trebao postati cilj, već trebao ostati instrument [...] sve dok je samo instrument i svjesno prepoznat kao takav, može se gledati [...] samo kao razonoda.“⁷

⁵ Autor ovdje jednostavno ne kani ulaziti u povijest i genealogiju značenja jer je ona napravljena u brojnim enciklopedijama i rječnicima, kao i pregledima povijesti sporta, već se oslanja na ono što je Morgan izvukao iz te tradicije i povijesti. Ujedno, ovaj je prikaz jedino mjesto gdje se Morgan osvrće na sam pojam i značenje riječi u leksikografskom smislu.

⁶ Morgan, William J. »An Analysis of the 'Futural' Modality of Sport«, *Man and World: An International Philosophical Review*, IX (4/1976.), str. 431.

⁷ Ibid., str. 431.

Filozofski govor o sportu počinje s fundamentalnim, metafizičkim⁸ pitanjem o sportu- što je sport? Što je to što sport čini sportom odnosno što to on zapravo i doista jest? Odnosno, što je to sportsko sporta?

Premda je za mnoge praktičare sporta pojam sporta samorazumljiv, a pitanje definicije nepotrebno i drugorazredno, unutar filozofsko-sportske zajednice o njoj se raspravlja od samog početka. Jasna odredba što je sport nije samo važna zbog čisto epistemoloških razloga i pobuda spoznavanja, već je veoma važna i u praktičnoj sferi na više načina. Tako, određivanje područja i granica sporta, odnosno jasnog razlikovanja što jest a što nije sport, od izuzetne je važnosti pri određivanju koji će sportovi biti primljeni u međunarodnu zajednicu sportova i biti uvedeni na olimpijske igre, kao i koje će se društvene aktivnosti i igre sportificirati ili proglasiti sportom i zašto, gdje je eklatantan primjer samoprozvanih e-sportova. Kako bilo, ono što je razvidno jest da nema konsenzusa oko toga kako bi trebala izgledati precizna, nedvosmislena ili jednoznačna definicija pojma sport. Štoviše, svakoj iznesenoj i mogućoj definiciji nađeno je previše mana, što je najjasnije formulirao i zaokružio Graham McFee u svom djelu *Sport, pravila i vrjednote. Filozofska istraživanja o prirodi sporta. (Sport, Rules and Values. Philosophical Investigations into the Nature of Sport)*.⁹

1.1. Definiranje sporta

Warren Fraleigh, jedan od inicijatora i zaslužnika za uspostavu filozofije sporta, već je u 2. broju *Journal of the Philosophy of Sport*¹⁰ iznio svoju definiciju sporta kao natjecanja te ju još dodatno modificirao 1984. u *Prave odluke u sportu: etika natjecatelja. (Right Actions in Sport. Ethics for Contestants)*:

„Sportsko natjecanje je dobrovoljno dogovoren ljudski događaj u kojem jedan ili više ljudi sudjeluje u oponiranju barem jednom čovjeku, u potrazi za uzajamnim procjenjivanjem relativnih sposobnosti svih sudionika da pomiču masu u prostoru i vremenu, kroz korištenje pokreta tijela koji pokazuju razvijene motorne vještine, fiziološku i psihološku izdržljivost te društveno dozvoljene taktike i strategije.“¹¹

⁸ Usporedi sa Mumford, Stephen. *Metaphysics and Sport*, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.). *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, New York i London, 2015., str. 274-284.

⁹ McFee, Graham. *Sport, Rules and Values. Philosophical Investigations into the Nature of Sport*, Routledge, London i New York, 2004.

¹⁰ Fraleigh, Warren. »Sport-Purpose«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 2 (1/1975.), str. 74-82.

¹¹ Fraleigh, Warren. *Right Actions in Sport. Ethics for Contestants*, Human Kinetics, Champaign, IL, 1984., str. 41.

Dvije definicije, obje publicirane 1978., se posebno ističu te im je potrebno pridati posebnu pozornost. Jedna je ona Allena Guttmanna iznesena u djelu *Od rituala do rekorda. Priroda modernog sporta. (From Ritual to Record. The Nature of Modern Sports)*¹². Guttmann svoju definiciju sporta veže uz pojam *igranja (play)*, koji je pojmu sporta najviši rodni pojam. *Igranje* je fizička ili intelektualna aktivnost koju poduzimamo zbog nje same, a ne nekih izvanjskih razloga ili svrhi. Dakle *igranje* je autotelično po sebi odnosno svoju svrhu ima u sebi samoj. Nadalje, ako je ono organizirano, onda *igranje* postaje *igra (game)* koja je nužno ili kompetitivna ili nekompetitivna. Među kompetitivnim igrama razlikujemo intelektualna i fizička natjecanja, pri čemu sport, premda ima intelektualnu komponentu jest fizičko natjecanje *per se*. U konačnici Guttmannova definicija glasi ovako:

„sport je organizirano natjecanje razigranog [*playful*] i ne-utilitarnog karaktera u kojem fizički zahtjevi nadilaze one intelektualne.“¹³

Ona druga definicija, i za filozofiju sporta presudna, u cijelosti je iznesena također prije točno 40 godina u klasiku sportsko-filozofske literature, knjizi *Skakavac. Igre, život i utopija. (Grasshopper. Games, Life and Utopia)* Bernarda Herberta Suitsa. U tom nekonvencionalnom i za znanstveni diskurs potpuno atipičnom djelu koje je izazvalo i još uvijek izaziva¹⁴ veliku pozornost znanstvenika ali i opće inetelektualne javnosti, Suits se pozabavio temeljnim pojmovima *sport, igra (game)* i *igranje (play)*, koje je kasnije prozvao „tricky triad“¹⁵. U hrvatskom jeziku i govoru, kako u svakodnevnoj tako i u znanstvenoj uporabi, distinkcija pojmova *game* i *play* je neprepoznata i nerazumljena, posebno u prjevodima s engleskog jezika. Naime, najčešće se nailazi na prjevođe ovih povezanih ali i različitih pojmova s *igra*, što je pogriješno jer se pritom gubi

¹² Guttmann, Allen. *From Ritual to Record. The Nature of Modern Sports*, Columbia University Press, New York, 1978.

¹³ Prema *ibid.*, poglavlje „Play, Games, Contests, Sports“, str. 1-15.

¹⁴ Recentni broj jednog od dva najvažnija sportsko-filozofska časopisa, britanski *Sport, Ethics and Philosophy*, u potpunosti je posvećen *Grasshopperu* (vidjeti <https://www.tandfonline.com/toc/rsep20/13/2?nav=tocList>, pristup 10.3.2019.). S druge strane na posljednjoj svjetskoj konferenciji filozofije sporta u Oslu u Norveškoj (46th IAPS Annual Conference) dvije su sekcije bile posvećene ovom djelu, a i sam autor je bio dio jedne od njih (vidjeti <http://iaps.net/conference/>, pristup 7.11.2018). U Oxfordu (2019 BPSA Conference) na britanskoj konferenciji o filozofiji sporta također su dvije sekcije tematizirale Suitsovo djelo (vidjeti <http://philosophyofsport.org.uk/wp-content/uploads/BPSA-2019-Conference-Programme.pdf>, pristup 1.4.2019.)

¹⁵ Suits, Bernard. »„Tricky Triad“ - Game, Play and Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 15 (1/1988.), str. 1-9.

distinkcija između pojmova koji su u engleskom jeziku jasno odvojeni. Stoga, *play* je potrebno prjevoditi s *igranje*, jer radi se o radnji igranja, dok je pojam *game* potrebno prjevoditi s *igra* odnosno ono što se igra (vrši igranje). Upravo korištenje ovih pojmova na ovaj način, naime kao *igra* i *igranje*, može uvelike pomoći u izbjegavanju ove zbrke. Naime, kada govorimo da netko vrši radnju *igranja* (on vrši igranje) najbolje je i koristiti ovakav glagolski oblik umjesto imeničnog *igra* (on se igra) svaki puta kada se ne narušavaju literarni i jezični uzusi. Na jedan eklatantan primjer takvog nerazlikovanja upozorava se i u ovom radu, a radi se o prijevodu pasusa u Aristotelovoj *Politici*¹⁶, gdje se u engleskom prijevodu¹⁷ koristi pojam *play* ili *igranje*, dok se u hrvatskom prijevodu istog mjesta nejasno koristi pojam *igra*.

Kako u knjizi, tako i u svim znanstvenim člancima objavljenim u različitim časopisima, Suits ne navodi reference niti daje popise literature (sic!), stvarajući kompletno originalan znanstveni tekst o kojem se žive debate vode jednako danas, kao i kada je djelo prvi puta objavljeno. Osim toga, njegovi su tekstovi i knjiga nadasve nekonvencionalni, pisani u dijaloškoj formi, duhoviti i dramatični, dok likovi koji vode dijaloge nose imena Humpty Dumpty, Alice in Wonderland, Abraham Lincoln, Sergeant Salvatorius i Private Gluteus Maximus.

Djelo *Grasshopper* je pisano u dijaloškoj formi po uzoru na Ezopove basne, s glavnim likovima Skakavcem koji je na samrti, dokoličarskim životeljem života koji je za njega i jedini (smisleni) način življenja, te dvojicom mrava, čija su imena Skeptik (Scepticus) i Razborit (Prudence), koji su usmjereni na osiguravanje životnih nužnosti kroz odgovorno i predano vršenje rada. Spomenuti likovi kroz cijelo djelo vode rasprave o najboljem mogućem načinu življenja života. Mravi su dakle predstavnici radnika i simboli rada, upornosti i marljivosti, planiranja i anticipiranja budućnosti kroz brigu za nužne oblike osiguranja egzistencije, dok je Skakavac s druge strane, personifikacija apsolutnog dokoličara kojem je jedina preokupacija život ispunjen vršenjem onog što ga zanima zbog tog samog. Na kraju djela, Skakavac koji je umro nakon razgovora s mravima, ustaje iz mrtvih da bi dao konačno rješenje za ljudski rod, kojeg po njemu karakteriziraju egzistencijalni zaborav (*oblivion*) i raširene obmane (*delusion*), u posebnoj vrsti Utopije, svijeta neprestanog igranja igri kao ideala ljudske egzistencije.

¹⁶ Aristotel. Politika, Globus, Zagreb, 1988., 1337b, str. 25-40.

¹⁷ Usp. primjerice Aristotle. Politics, (William Ellis translation), J M Dent & Sons Ltd., London & Toronto, 2009.

Treba istaknuti kako *Grasshopper* valja čitati zajedno s člancima *Što je igra?* (*What is a Game?*) iz 1967., *Elementi sporta* (*The Elements of Sport*) iz 1973. i *Riječ o igranju* (*Words on Play*) iz 1977., koji su prethodili, te „*Varljiva trijada*“: *igra, igranje i sport* („*Tricky Triad*“: *Game, Play, and Sport*) iz 1988., koji je objavljen deset godina nakon, kako bi se dobilo Suitsovo potpuno i zaokruženo poimanje triju temeljnih pojmova.

1.1.1. Bernard H. Suits i trijada pojmova: igra, igranje i sport¹⁸

Na pitanje što je sport, Bernard Suits smatra da je moguće dati odgovor jedino kroz razumijevanje tri usko povezana pojma: igra (*game*), igranje (*play*) i sport (*sport*), čiji međusobni odnosi su ono što presudno određuje (pojam) sport(a). U kasnijim člancima spomenute pojmove proziva „*Tricky Triad*“ ili „*varljiva trijada*“. Najvećim dijelom u knjizi se bavi pojmom igre, koji je ključan jer će sport odrediti kao vrstu igre. Svoje definicije Suits gradi na temeljima dvije relacije i reakcije na te relacije, jedne spram Ludwiga Wittgensteina i njegova poimanja (definiranja) igre(i) te druge spram Johanna Huizinge i njegova djela *Homo ludens. O podrijetlu kulture u igri* odnosno njegovim poimanjem igre kao autotelične aktivnosti ili one koja ima svrhu sama u sebi.

Što se tiče Wittgensteina, Suits se referira na slavne odlomke o igri, igranju i pravilima igre iz *Filozofijskih istraživanja*. Valja naglasiti kako se autoru ovog rada čini, suprotno od Suitsa, da Wittgenstein u spomenutim dijelovima govori isključivo o igri, čak i kada govori o igranju igri te da u njega ne postoji distinkcija *igranje* i *igra* kako je razumijeva Suits.

„66. Razmotri jednom procese koje nazivamo “igrama”. Mislim na igre na ploči, igre kartama, igre loptom, borilačke igre, itd. Što je svima njima zajedničko? – Nemoj reći: “Mora im nešto biti zajedničko jer se inače ne bi zvale ‘igrama’” – nego pogledaj je li svima njima nešto zajedničko. – Jer kad pogledaš, nećeš, doduše, vidjeti nešto što bi bilo zajedničko svima, ali vidjet ćeš sličnosti, srodnosti, i to čitav niz.[...] vidimo kompliciranu mrežu sličnosti koje se međusobno prelamaju i križaju. Sličnosti u velikom i malom.

67. Ne mogu ove sličnosti bolje karakterizirati nego riječju “obiteljske sličnosti”; jer tako se prelamaju i križaju različite sličnosti koje postoje među članovima jedne obitelji: rast, crte lica, boja očiju, hod, temperament, itd., itd. – I reći ću: ‘igre’ tvore jednu obitelj.“¹⁹

¹⁸ Autor disertacije je problematiku definiranja triju pojmova obradio u skraćenijem obliku u članku koji je bio dio ovog doktorskog istraživanja: Zagorac, Ivana, Škerbić, Matija Mato. »Sport, igra, svrhovitost«, *Crkva u svijetu*, 53 (3/2018.), str. 359-374.

¹⁹ Wittgenstein, Ludwig, *Filozofijska istraživanja*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1998., str. 32.

Suits, naime, ovaj odlomak shvaća kao Wittgensteinov stav o nemogućnosti definiranja igre i igranja. Stoga, nasuprotno njemu, gradi svoju definiciju. No, treba istaknuti kako Wittgenstein ipak ne govori o nemogućnosti definiranja, već o nemogućnosti da se definicijom izrazi esencija igre odnosno igranja, što bi drugim riječima značilo da je Suits ovo mjesto naprosto pogrešno interpretirao.

„Pa kako bismo nekome objasnili što je igra? Vjerujem da bismo mu opisivali igre i mogli bismo dodati opisu: „to i slično naziva se 'igrama“ [...] Može se reći da je pojam 'igra' pojam s nejasnim rubovima.- „Ali je li jedan nejasni pojam uopće pojam?“ Pa zar mi sami znamo više? Zar samo drugome ne možemo točno reći što je igra? – Ali to nije neznanje. Granice ne poznajemo zato što one nisu povučene. Kao što je rečeno, možemo – za neku posebnu svrhu – povući granicu. Činimo li tek time pojam upotrebljivim? Nipošto! Osim za tu posebnu svrhu.“²⁰

Štoviše, Wittgenstein ovdje zapravo govori suprotno od onoga što mu Suits implicira - igra se može definirati, i to na više načina. Način pak na koji će se definirati ovisi o svrsi zbog koje se definiranje uopće poduzima.

1.1.1.1. Igranje (*play*)

B. H. Suits se najprije bavi pojmom *igranja (play)*, čiju definiciju razvija u članku *Riječ o igri* iz 1977., koji neposredno prethodi objavi *Grasshoppera*. Svoju definiciju, kako eksplicitno tvrdi, daje kao reakciju na J. Huizingu, koji igranje definira na sljedeći način:

„igru [igranje] možemo nazvati slobodnim djelovanjem za koje osjećamo da „nije tako zamišljeno“, i da je izvan običnog života te da i usprkos tomu može igrača potpuno zaokupiti, uz koje nije vezan nikakav materijalni probitak, a niti se njime stječe ikakva korist, koje protječe u vlastitom i određenom vremenu i prostoru, koje se odvija po određenim pravilima i oživotvoruje društvene veze, a ono samo rado se obavlja tajnom ili se preoblačenjem izdvaja iz običnog svijeta kao nešto zasebno.“²¹

Suits žestoko napada i optužuje Huizingu kako je u svojoj knjizi *Homo Ludens* „počeo nalaziti igre skoro ispod svakog kamena u društvenom pejzažu.“²² Zamjera mu što slijedi tipičan način govora ljudi o igranju, koje izjednačavaju igre s bilo čime što je netko ocijenio kao cilj u sebi:

“on [Huizinga, op.a.] definira igranje kao bilo kakvu autoteličnu aktivnost, pa je prema tome istovremeno igranje kada mačka naganja svoj rep i Aristotel kontemplira o Bogu.“²³

²⁰ Ibid., str. 33-34.

²¹ Huizinga, Johan. *Homo ludens. O podrijetlu kulture u igri*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1970., str. 19.

²² Suits, Bernard H. »Words on Play«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 4 (1/1977.), str. 117–131.

²³ Ibid., str. 121.

Nasuprot Huizingi, Suits kreće prema svojoj definiciji igranja koristeći se pritom Schopenhauerovim zapažanjem kako se „igra životinja sastoji u pražnjenju ili otpuštanju (su)viška energije“ potrebnog za preživljavanje na nekoj razini sigurnosti i ugone, što je prema Suitsu zapravo temeljna logika biti igranja.²⁴ S druge strane, igranje se dovodi u korelaciju s radom koji znači osiguravanje (biološke) egzistencije, kao njegov antipod. U igranju se koristi energija za instrumentalne ili preživalačke namjene. Jedino, dok Schopenhauer govori o korištenju (su)viška, Suits govori (i) o „potkradanju“ tog izvora. Tako konačno dolazi do svoje definicije igranja:

„X se igra [vrši igranje, op.a.] ako i jedino ako X vrši privremenu prenamjenu vlastitih resursa primarno namijenjenih za instrumentalne namjene, na autotelične aktivnosti (one aktivnosti koje svoj cilj i svrhu imaju u sebi samoj).“²⁵

Dakle, prema Suitsu postoje dva glavna kriterija da nešto proglasimo igranjem: prenamjena resursa i autoteličnost ili imanje svrhe u sebi samoj.

Razmotrimo sljedeću Huizinginu formulaciju igranja:

„Igra[nje je] dobrovoljna radnja ili djelatnost, koja se odvija unutar nekih utvrđenih vremenskih ili prostornih granica, prema dobrovoljno prihvaćenim ali i beziznimno obaveznim pravilima, kojoj je cilj u njoj samoj, a prati je osjećaj napetosti i radosti te svijest da je ona ‘nešto drugo’ nego ‘obični život’.“²⁶

U njoj definitivno možemo pronaći Suitsove elemente, posebice autoteličnost odnosno nalaženje smisla u igri samoj, igri zbog igre. Također, svijest o igri kao „nečem drugom“ od svakodnevnog života nije predaleko od Suitsova zahtjeva za prenamjenom instrumentalnih resursa u intrinzične.

Naredne godine, 1978. u djelu *Grasshopper* svojoj definciji Suits dodaje i definiciju *igranja-igre(i) (game-playing)* kao cilja ili svrhe ljudske egzistencije, koje je logički neovisno o igranju (*play*):

„[igranje-igri je] voljni pokušaj ostvarivanja posebnih ciljeva [*pre-lusory goal*], koristeći jedino sredstva dozvoljiva pravilima [*lusory means*], gdje pravila zabranjuju korištenje učinkovitijih sredstava u korist onih manje učinkovitijih [*constitutive rules*], te gdje su pravila usvojena samo kako bi (uopće) omogućila takovu aktivnost [*lusory attitude*].“²⁷

²⁴ Ibid., str. 22.

²⁵ Ibid., 124. – „x is playing if, and only if, x has made a temporary reallocation to autotelic (having an end or purpose in itself) activities of resources primarily committed to instrumental purposes.“

²⁶ Huizinga, *Homo ludens. O podrijetlu kulture u igri*, str. 44.

²⁷ Suits, *The Grasshopper: Games, Life and Utopia*, str. 43.

W. J. Morgan u radu *Nekoliko dodatnih riječi o Suitsu o igranju (Some Further Words on Suits on Play)*²⁸ detektirao je problem podijeljenih resursa u Suitsovoj definiciji ustvrdivši kako se ono što je Suits rekao razlikuje od onoga što je zapravo htio reći. Morgan smatra da je Suits ustvrdio da su igranje i igra logički neovisni, dok je zapravo htio reći da su igranje i igra logički nespojivi pojmovi.

„Greška je u pogrešnom pretpostavljanju da igranje-igri logično podrazumijeva igranje, odnosno ako je Y kao primjer igranja-igri onda mora biti i primjer igranja. Naime, nešto se kvalificira kao igranje jedino ako je zadovoljeno oboje, prenamjena resursa kao i kriterij autoteličnosti.”²⁹

Problem u Suitsovoj definiciji je taj što mi možemo vršiti igranje bez igranja s nekim posebnim resursom. Kako bi prevladao ovaj problem on uključuje vrijeme kao resurs za prenamjenu. No, tu dolazi do drugog problema - vrijeme je uključeno u svakoj igri. Stoga, pitanje jest, kad vršimo igranje, kojem resursu je izvršena prenamjena?

Da bi „spasio“ Suitsovu definiciju, Morgan je izvršio distinkciju između *objektivno instrumentalno vrijednih aktivnosti* i *objektivno intrinzično vrijednih aktivnosti*. Te su aktivnosti ili spram sredstava neutralne ili o sredstvima ovisne. U prvom slučaju aktivnosti vrijednost mora biti sadržana unutar objekta, a ne u perspektivi procjenitelja, dok u drugom vrijednost dolazi intersubjektivno odnosno inherentno društvenim praksama. Dakle, igranje je objektivno vrijedna aktivnost. Kako bi to pojasnio dalje, Morgan se poslužio s dva Suitsova kriterija – sredstvima (za postizanje ciljeva) i ciljevima (*means and ends*). Sredstva (kojima se služi za postizanje cilja u igri) su instrumentalizirana jer služe za postizanje ciljeva i ne mogu se odvojiti od ciljeva (za koje su namijenjeni). S druge strane, ciljevi se mogu vrlo jednostavno odvojiti od sredstava. Kako u igri već postoje resursi koji su prenamijenjeni, tako nema potrebe za daljnjom prenamijenom samo kako bi bili primjer igranja. Budući da su sredstva i ciljevi nerazdvojni u igranju-igara, a igra zahtijeva upotrebu manje učinkovitih sredstva za postizanje ciljeva, nema potrebe za daljnjom raspodjelom instrumentalnih resursa. Drugim riječima, jasno je kako su igranje-igri i igranje logički nespojivi.

„U transformiranju onog što je u sebi trivijalni cilj u onaj perfekcionistački i doista vrijedan truda, te odgovarajući pomak u pozicioniranju vrijednosti od ciljeva na sredstva njihova postignuća, utječe na to da pojam igranja i njezin odnos prema igrama postane očigledan. Ono što mijenja status i vrijednost, koja je cement perfekcionistačkog

²⁸ Morgan, William J. »Some Further Words on Suits on Play« *Journal of the Philosophy of Sport*, 35 (2/2007.), str. 120-141.

²⁹ Ibid., str. 138.

karaktera igara, jest prenamjena resursa iz instrumentaliziranih u intrinzične, a to Suits identificira kao ono što upravo definira igranje.”³⁰

W. Morgan je izdvojio citat Thomasa Hurke kao onaj koji je na najljepši mogući način izrazio sukus igranja-igri:

„igranjem igara, te daljnjim nastavljanjem igranja i vrjednovanja igara kao ciljeva-u-sebi, odlučujemo se njima baviti upravo zbog njihovih osobina koje ih čine dobrima - naime intrinzičnim izazovima i složenim poteškoćama na koje nailazimo. Ako je nešto vrijedno intrinzično,...voljeti to zbog onoga što to upravo i čini dobrim, to je...slijediti i uživati u tom slijeđenju zbog tog samog, što je isto tako...intrinzično dobro”³¹

Ovaj ćemo odlomak zatvoriti Aristotelom i njegovim stavom o igranju. Suitsov je *Grasshopper* i inače prožet Aristotelovim utjecajem, ponegdje implicitno, a ponegdje eksplicitno. Osim toga, Suits se i u ranijim radovima bavio Aristotelom³², koji je na njega imao očigledan i značajan upliv. Pa ipak, po pitanju shvaćanja (uloge) igranja znatno se razlikuju. Aristotel naime kaže:

„Dokolica je svrha, valja istražiti što treba činiti u dokolici. Zacijelo ne - baviti se igrom [igranjem, op.a.], jer onda bi nam svrha života morala biti igra[nje]. Nu ako je to nemoguće, i ako se igrama [igranjem igara, op.a.] treba služiti više među samim poslovima (jer onomu koji se trudi treba otpočinka, a igra[nje] je porodi otpočinka, dok zaposlenost biva s trudom i naporom), zbog toga [se] igr[anj]e treba uvoditi u zgodno vrijeme, kako bi poslužile kao lijek. Jer takvo je gibanje odlanuće duši, te otpočinak zbog užitka.”³³

1.1.1.2. Igra (*game*)

Najveći je dio *Grasshoppera* posvećen pojmu igre, koji je za Suitsa krucijalan. Igru Suits vidi na suprotnom polu od rada kao instrumentalizirane aktivnosti kojom čovjek priskrbljuje i osigurava životne (biološke) nužnosti. Time je zapravo život posvećen radu nekonzistentan i u pobijanju samog sebe.

³⁰ Ibid., str. 137.

³¹ Hurka, Thomas. »Games and the Good«, u: Morgan, William J. (ur.). *Ethics in Sport, Human Kinetics, Champaign, IL, 2007.* (2. izdanje), str. 27.

³² Vidjeti primjerice Suits, Bernard. »Aristotle on the Function of Man: Fallacies, Heresies and Other Entertainments«, *Canadian Journal of Philosophy*, 4 (1/1974.), str. 23-40.

³³ Aristotel. *Politika*, 1337b, 25-40.

“Jedino opravdanje za rad je život posvećen igri. Rad je aktivnost s instrumentalnim vrijednostima [a] igranje je aktivnost koja je intrinzično vrijedna za one koji se u nju uključe... [to su] one stvari zbog kojih radimo sve druge stvari.”³⁴

Na sličan se način Aristotel izražava o dokolici kada kaže da je „blaženstvo u dokolici; naime, lišavamo se dokolice da bi stekli dokolicu, kao što i rat vodimo da bismo stekli mir.“³⁵ Aristotelijanski rečeno, za Suitsa se čovjekovo blaženstvo sastoji u igranju-igri (*game-playing*), koje je idealno ljudsko življenje i ideal ljudske egzistencije. Premda i primjerice Josef Pieper govori o dokolici kao antipodu radu, i žestoko kritizira opsjednutost radom, pritom vizionarski anticipirajući današnju “potpunu ili krajnju zaposlenost”. Nju pak je još Toma Akvinski nazvao *krajnjom lijenosti* – jer je najlakše raditi i izgubiti se u radu dok se zapravo treba baviti samoostvarenjem, samoizgradnjom i susretom s vlastitim bitkom.³⁶

Suitsova je opozicija rad-igranje, s time da je apsolutni fokus na igranju-igri kao jedinoj pravoj i istinskoj aktualizaciji dokolice. Sam pojam dokolice u *Grasshopperu* Suits koristi točno u sedam navrata. U više navrata koristi izraz „dokoličarske aktivnosti“, primjerice u razgovoru Skakavca sa Scepticusom i Prudenceom o različitostima između igre – „raditi ono što vrednujemo zbog tog samog“ i rada – „raditi stvari koje vrednujemo zbog nečeg drugog.“³⁷ Na istom mjestu Suits pojašnjava kako je dokolica ili „dokoličarske aktivnosti“ ekvivalent za igranje (*play*), dok je igranje-igri (*game-playing*) samo jedna od dokoličarskih aktivnosti. Osim te, postoji još mnogo dokoličarskih aktivnosti poput „odmora na Floridi, skupljanja poštanskih markica, čitanja novela, igranja šaha ili sviranja trombona.“³⁸ Naposljetku, u posljednjem poglavlju nazvanom *Resolution*, koristi izraz „metafizika dokolice“ u značenju ideala egzistencije, kojeg čini igranje-igri. Ključno za razumijevanje Suitsove pozicije jest razlikovanje između dva tipa dokoličarskih aktivnosti: autoteličnih ili onih koje radimo radi njih samih i ne-autoteličnih – onih koje radimo s nekim drugim ciljem. Tako i igranje može postati ne-autotelično, ako ga vršimo iz instrumentaliziranih pobuda. Jedini način da se taj problem nadiđe jest uključivanje u aktivnosti zbog njih samih. To bi trebala biti naša glavna motivacija, unatoč mogućem instrumentalnom dijelu neke aktivnosti.

³⁴ Bernard Herbert Suits, *The Grasshopper: Games, Life and Utopia*, Toronto University Press., 1978., str. 162-163; str. 166.

³⁵ Aristotel, *Nikomahova etika*, SNL Globus, Zagreb, 1988., str. 230.

³⁶ Pieper, Josef. *Pohvala dokolici*, Verbum, Zagreb, 2011., str. 61.

³⁷ Suits, *The Grasshopper: Games, Life and Utopia*, str. 15-16.

³⁸ *Ibid.*, str. 15.

Najbolji primjer bi bio profesionalni sport kao što je nogomet i primjerice - Luka Modrić. Naime, sve dok Luka Modrić igra nogomet zbog igranja nogometne igre kao takve, a ne zbog neke druge svrhe, on je uključen u ono (što Suits zove) igranje-igri. Drugim riječima, ako Luka Modrić igra nogomet kako bi postao pobjednik Lige prvaka, osvojio srebrnu medalju na Svjetskom prvenstvu, bio proglašen najboljim (*FIFA, France Football*) nogometašem svijeta, kako bi proslavio svoju zemlju jer je takav patriot - on ne igra – on radi. Ako netko ne poduzima aktivnost poradi nje same, nego poradi nečeg instrumentalnog – taj netko - radi. Zato Thomas Hurka stalno ističe da je upravo rad ono što igru čini tako vrijednom za čovjeka.

Kako bi definirao sport, Suits najprije iznosi definiciju igre, kojoj je posvetio znatan prostor u *Grasshopperu*, jer prema Suitsu- svi sportovi su vrste igri.³⁹ Samom definicijom Suits se bavio i mnogo ranije. Tako 1967. u članku *Što je igra? (What is a Game?)*, iznosi svoju prvu definiciju: „Igrati igru znači uključiti se u aktivnost usmjerenu prema ostvarivanju određenog stanja stvari, korištenjem jedino pravilima dozvoljenih sredstava, gdje su pravilima dozvoljene stvari ograničenije u svom obujmu nego što bi bile da pravila nema, i gdje jedini razlog za prihvaćanje takvih ograničenja jest omogućavanje aktivnosti uopće.“⁴⁰

U daljnjem će periodu nastaviti svoj rad na konceptu igre, da bi konačnu definiciju pojma *igra (game)* dao u znamenitom *Grasshopperu*. Tako, igra ima četiri glavna elementa, ističući usmjerenost svih vrsta igri na postizanje cilja (*goal-directed activities*).⁴¹ Oni su:

- 1) *Prelusory goal*⁴² ili *pred-cilj igre* - specifične akcije koje igrač u igri poduzima (primjerice stavljanje lopte u koš u košarci, ili prolazak kroz ciljnu ravninu u atletici) i *lusory goal* ili *cilj igre* – ostvarenje pobjede u igri. Premda, nije baš najjasnije zašto Suits vrši ovo odvajanje pred-cilja od cilja, odnosno pitanje je koji je to *pred-cilj igre* koji nije ujedno i *cilj igre*!?
- 2) *Lusory means ili sredstva igranja* koja jasno odvajaju ona dozvoljiva od onih nedozvoljivih sredstava za postizanje (*pred-*)*cilja igre*. Pritom, u igri posebice nisu dozvoljiva najučinkovitija i najoportunija sredstva, kako bi igra bila zanimljivija, izazovnija i

³⁹ Valja upozoriti da će Suits kasnije promijeniti svoj stav u članku *Tricky Triad: Games, Play, and Sport (Journal of the Philosophy of Sport, 15 (1/1988.), str. 1-9.)*, te ustvrditi kako nisu svi sportovi igre, nego samo neki.

⁴⁰ Suits, Bernard »What is a Game?«, *Philosophy of Science, 34 (1967.)*, str. 156.

⁴¹ Suits, *The Grasshopper: Games, Life and Utopia*, str. 52.

⁴² *Lusory* je Suitsova kovanica koja dolazi od riječi *Ludus*, kako nam pojašnjava sam Suits u *Grasshopperu* na str. 36.

zahtjevnija te kako bi od natjecatelja ili igrača tražila iskazivanje što više različitih vještina. Naravno, time se povećava i uživanje u igri.

- 3) *Constitutive rules* ili *konstitutivna pravila* koja propisuju načine igranja igre te donose ograničenja odnosno „nenužne prepreke“. Radi se o preprekama koje nisu nužne za ostvarivanje cilja igre, jer gotovo svaki cilj svake igre moguće je postići mnogo lakše nego je to propisano pravilima, poput primjerice uzimanja lopte u ruke i odnošenje u gol u nogometu, ili loptice za golf i polaganje u rupu. U košarci to je možda i najizraženije zbog mnoštva ograničenja poput broja dozvoljenih koraka, načina baratanja loptom, ograničenja držanja lopte ili napada.
- 4) *Lusory attitude* ili *igrači stav* koji uopće omogućuje igru kao takvu - naime, stav igrača da prihvaća i poštuje pravila igre kao takve te da ima nakanu poštivati ih i tijekom igranja igre.⁴³

Ono što autoru ovog rada ostaje nejasno, jest od kuda Suitsu toliki animozitet spram Johanna Huizinge i njegovih formulacija odnosno definicija igranja i igre. Ranije je bilo pokazano kako su definicije igranja dvaju autora zapravo vrlo bliske. Slična je stvar i s pojmom igre čije razumijevanje Huizinga dovodi u kontekst pravila i njihovih prihvaćanja, što su ujedno dva od četiri elementa prema Suitsovu shvaćanju igre:

„... u početku svakog natjecanja jest igra tj. sporazum, prema kojem se unutar nekih prostornih i vremenskih granica te po određenim pravilima i u određenom obliku ima izvršiti nešto što uzrokuje razrješenje napetosti, te je izvan uobičajenog životnog toka.“⁴⁴ „Svaka igra ima njoj svojstvena pravila. Ona određuju norme koje vrijede unutar privremenog svijeta što ga je izdvojila igra. Pravila igre bezuvjetna su i ne podliježu sumnji. Čim se pravila prekrše, svijet igre se ruši.“⁴⁵

U ovim se riječima također može iščitati Huizingino formalističko gledanje na igru, prema kojem dolazi do isključenja iz igre svakoga tko na bilo koji način prekrši pravilo tog trena kada prekrši pravilo. S druge strane, ako se citati iz *Homo ludens*a usporede s Wittgensteinovim

⁴³ B. Suits je ove elemente razradio prije izlaska prvog izdanja *Grasshoppera* u članku „The Elements of Sport“ koji je prvi puta objavljen u knjizi R. Osterhoudta (ur.), *The Philosophy of Sport: A Collection of Essays*, Springfield, IL, Charles S. Thomas, 1973., 48-64., ujedno i prvog knjizi koja nosi naslov ove filozofske discipline.

⁴⁴ Ibid., str. 143.

⁴⁵ Ibid., str. 22.

stavovima o pravilima i igri, postaje razvidno kako je Huizinga u jednako nasuprotnoj poziciji spram Wittgensteina kao i Suits. Naime, o pravilima igre Wittgenstein govori sljedeće:

„Možemo ipak vrlo dobro zamisliti da se ljudi na nekoj livadi zabavljaju time što se igraju loptom, i to tako da započinju različite igre koje postoje, neke ne odigraju do kraja, u međuvremenu nasumce bacaju loptu uvis, međusobno se u šali naganjaju i gađaju loptom, itd. I sad netko kaže: Cijelo vrijeme ljudi igraju igru loptom i stoga se pri svakom bacanju ravnaju prema određenim pravilima. A zar nema i slučaja kad igramo i – 'make up the rules as we go along' (tijekom igre usput stvaramo pravila)? Da, i onog slučaja u kojem mijenjamo- as we go along (kako dalje igramo). [...] Ali kako to izgleda igra koja je posvuda ograničena pravilima?, čija pravila ne dopuštaju da nastupi nikakva dvojba; zatvaraju joj sve prolaze. – Zar ne možemo zamisliti pravilo koje regulira primjenu pravila? I dvojbu koju ono pravilo otklanja – i tako dalje? Pravilo stoji tu kao putokaz. – Zar on ne ostavlja otvorenom nikakvu dvojbu o putu kojim moram ići? [...] gdje stoji u kojem ga smislu trebam slijediti?“⁴⁶

Upravo nepomirljiva suprotnost između shvaćanja, potrebe i uloge pravila u igri, pri čemu ih Wittgenstein ne smatra nužnim već štoviše ograničavajućim i onemogućavajućim faktorom igre, dok je u Huizinge i Suitsa to jedan od temeljnih konstitutivnih elemenata igre, čini najrazvidnijim temelje Suitsova odbacivanja i napadanja Wittgensteina.

1.1.1.3. Sport

Konačno, *sport* je prema Suitsu neka vrsta igre odnosno vrsta igre određenog tipa. Da bi odvojio sportske od drugih vrsta igri, on sport definira kao „(dobro)voljni pokušaj(i) svladavanja nenužnih prepreka.“⁴⁷

Zanimljivo, nenužnim preprekama, zajedno s posebnom bezrazložnom (*gratuitous*) logikom sporta, Morgan pridaje temeljnu privlačnost i posebnost sporta među svim ljudima dostupnim društvenim praksama.

„Ova karakteristika sporta [da postavlja nenužne prepreke, op.a.] objašnjava, na fundamentalan način, zašto nam sport toliko privlači pažnju. Nije stvar u tome da mi ne dobivamo dovoljno prilika u svakodnevnom životu da napravimo ili vidimo stvari koje se zbivaju u sportu a koje upravljaju našom pažnjom, nego je stvar u tome da ne dobivamo šansu da napravimo i vidimo takve stvari uopće. Drugim riječima, sport je najvećoj mjeri toliko interesantan upravo zbog toga što je uopće nije nalik ostatku svakodnevnog ili običnog života.“⁴⁸

⁴⁶ Ludwig Wittgenstein, *Filozofijska istraživanja*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1998., str. 41.

⁴⁷ *Ibid.*, 39.

⁴⁸ Morgan, William J. *Leftist Theories of Sport. A Critique and Reconstruction*, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 1994., str. 45.

Na ovom mjestu važno bi bilo odgovoriti mogućem prigovoru sportu kako je naprosto (isuviše) trivijalna aktivnost koju se nikada ne bi smjelo uzimati previše ozbiljno. Uostalom ona ne služi ničemu korisnom, dakle nije instrumentalno važna a posebice ne osiguravanju egzistencijalnih nužnosti, osim ukoliko je netko dio veoma malog postotka profesionalnih praktičara sporta. Stoga ona u našim životima ne bi trebala igrati značajnu ulogu, a konsekvntno nije ni vrijedna znanstvene pažnje i razmatranja. Odgovor na ovakva pitanja je prilično jednostavan. Sport je s jedne strane neinstrumentalna i autotelična aktivnost odnosno ima svrhu sama u sebi. Nalazi se u polju ljudske slobode ili slobodnih aktivnosti koje izvodimo radi njih samih jer nam se to sviđa. S druge strane, ako je mi doživljavamo ili smatramo ozbiljnom i važnom, onda joj time i pridajemo i ozbiljnost i važnost.⁴⁹ I dalje, ako nam je stalo do sporta i formi života koje sport omogućuje, koji je doista nije nužan ni u moralnom ni u praktičnom instrumentalnom smislu, te se uključimo u njega, on postaje od središnje važnosti za to kako ćemo živjeti naš život ili procjenjivati što je (ne)važno. Drugim riječima, ako nam je doista stalo do sporta i ako ga vrjednujemo kao takvog, on počinje utjecati na cijeli naš život u svakom pogledu.⁵⁰

Definiciji sporta Suits dodaje četiri odredbene i distinktivne značajke sporta u odnosu spram svih drugih vrsti igri.

- 1) Prva značajka sporta je *testiranje vještina*, čime se vrši jasna ograda od igara na sreću, poput primjerice bacanja kockica odnosno igara s bacanjem kockica. U sportu, upravo zbog postojanja nenužnih prepreka akteri sporta trebaju iskazati cijeli set specifičnih vještina, kako je to Scott Kretchmar već ranije istaknuo, tvrdnjom da se u sportu događa natjecanje unutar kojeg se odigrava niz raznovrsnih testiranja.⁵¹
- 2) Druga značajka je *tjelesna aktivnost i strateško korištenje ljudskog tijela*, koje radi distinkciju sporta i igara koje iziskuju vještinu poput igre kartama ili tzv. društvene igre (na ploči). Ova je odrednica odigrala veliku važnost za cijeli daljnji razvoj filozofije sporta odnosno shvaćanje sporta kao primarno ljudske tjelesne aktivnosti. Posebice se to ističe u raspravama o sportifikaciji ili proglašavanju sportom određenih ljudskih aktivnosti koje bi

⁴⁹ Usp. Morgan, *Why Sports Morally Matters*, str. 200.

⁵⁰ Usp. *ibid.*, str. 205.

⁵¹ Vidjeti Kretchmar, Scott R. »From Test to Contest: an Analysis of Two Kinds of Counterpoint in Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 2 (1/1975.), str. 23-30.

to željele biti⁵² odnosno o nekim igrama i (ne)dovoljnom udjelu tjelesne aktivnosti u njoj poput primjerice šaha.

- 3) Treća je značajka postojanje veoma *raširene sljedbe*, što bi značilo da sport nije (samo) nekakva lokalna atrakcija ili privremena moda odnosno sportska izmišljenica kakve se povremeno javljaju i ne uspijevaju zaživjeti, najčešće kao hibridi više sportova ili sportskih disciplina poput nogo-tenisa i sličnih. Ova se odrednica jednostavno ne tematizira kao takva unutar literature, jer je očevidno problematična. Naime, što uopće znači izraz „veoma raširene sljedbe“ odnosno koliko je to sljedbenika potrebno i uolikoj mjeri sljeđenja da bi ih mogli zvati sljedbom, odnosno na koji način uopće sljedba doista postaje sljedba.
- 4) Četvrta i posljednja je *institucionalizacija* kroz stvaranje u prvom redu klubova, pa lokalnih saveza te nacionalnih, kontinentalnih i svjetskih asocijacija i organizacija. Kroz osiguravanje u prvom redu nužnih uvjeta za organiziranje i provođenje natjecanja, ali i osiguravanje legalnosti kako sporta tako i svih natjecanja u odnosu spram i unutar određenih državno-pravnih okvira. Također, institucionalizacija donosi stabilnost i dugovječnost za određeni sport, ali i cijeli niz novih društvenih uloga (treneri, administratori, službenici, znanstvenici...) i poslova.⁵³

Deset godina nakon prvog izdanja *Grasshoppera*, Suits u članku o *Tricky Triad* iz 1988. iznosi novu podjelu sportova. S jedne su strane *sportovi-performanse* ili *sportovi presuda* tzv. *judged sports* koji su zapravo sportovi atletskih performansi u kojima suci (*judges*) *presuđuju* (pobjednika) ili donose odluku (presudu) o izvršenoj sportskoj performansi poput istrčane dionice ili izvedenog skoka u dalj u atletici, odrađene vježbe u gimnastici, izvršenog skoka u skokovima u vodu ili nastupa u sinkroniziranom plivanju. U ovakvim sportovima suci nisu potrebni radi osiguravanja pristajanja uz pravila, već su ovdje da presude kvalitetu i ljepotu odnosno vještinu performanse u umjetničkom smislu te odrede pobjednika natjecanja i poredak natjecatelja.

„Oni nisu vođeni pravilima. [...] Postoje ovdje pravila, ali nisu srž performanse, već najčešće imaju formu apliciranja na natjecatelja izvan zone takmičenja. [...] Kada performansa krene nema, ili gotovo nema, pravila koje se trebaju primijeni(njiva)ti.“⁵⁴

⁵² Vidjeti primjerice Parry, Jim. »E-sports are Not Sports«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 2018.

⁵³ Prema Suits, Bernard H. The Elements of Sport, u: R. Osterhoudta (ur.), *The Philosophy of Sport: A Collection of Essays*, Springfield, Il, Charles S. Thomas, 1973., 48-64

⁵⁴ Suits, Bernard H. »Tricky Triad: Games, Play, and Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 15 (1/1988.), str. 5.

S druge su strane *sportovi-igre* ili *sportovi suđenja* tzv. *refereed sports* u koje spadaju sportovi u kojima suci (*refrees*) cijelo vrijeme igranja igre sude i svojim konstantnim donošenjem presuda tijekom cijelog odvijanja igre, istu ujedno i uopće omogućuju, ali i osiguravaju njezin integritet i način prakticiranja. Takvi su brojni sportovi poput nogometa, košarke, rukometa, vaterpola u kojima bez prisutnosti sudaca i njihova predanog, konstantnog, profesionalnog angažmana sukladna *ethosu* koji vlada u određenom socijalnom sportskom kontekstu, utakmica ili igra uopće nije ni zamisliva ni moguća.

„Pravila su srž igara, jer pravila pojedinih igara generiraju za igru potrebne vještine... suci su ti koji nadgledaju da pravila budu ispoštovana i dodjeljuju kazne kada to nije slučaj“⁵⁵

U ovom je kontekstu zanimljivo kako je u hrvatskom javno-sportskom diskursu upravo ova(kva) podjela zapravo već uvriježena kao određeni *ethos*. Tako nema sumnje da su *igrači* primjerice Luka Modrić kao nogometaš, Ivano Balić kao rukometaš, Toni Kukoč kao košarkaš ili Barbara Jelić kao odbojkašica, dok se nikada ne može dogoditi da se *igračicom* prozove primjerice Sandra Perković jer je ona naprosto bacačica kladiva ili atletičarka, baš kao i skakačica u vis Blanka Vlašić, skijašica Janica Kostelić ili gimnastičar Filip Ude.

Za autora ovakvo je gledište u najmanju ruku bilo začuđujuće, jer u dječjačkim osobnim iskustvima, igre trčanja i utrkivanja, skakanja, penjanja ili bacanja bile su jednako sportske igre kao i nogomet ili košarka. Premda autor može razumjeti mišljenje ili stav kako u utrci na 100 metara jednostavno nema nečeg igrivog odnosno da to ni po čemu nije igra već čista performansa, ne može to i prihvatiti kao takvo. Na ovom je tragu i reakcija dijela znanstvene zajednice. U istom broju *Journal of the Philosophy of Sport* Klaus V. Meier je u članku *Varljivost trijade: igranje sa sportovima i igrama (Triad Trickery: Playing with Sports and Games)*⁵⁶ pružio odgovor uz stav da svi sportovi jesu igre. Meier tvrdi kako su svi sportovi vođeni i regulirani pravilima, kako sportovi tjelesnih vještina tako i kvazi-umjetnički sportovi. Uostalom, ako se prekrše pravila na način da se primjerice performansa ne dovrši dolazi do oduzimanja bodova od strane sudaca, što znači da se u obje vrste sportova ipak primjenjuju regulirajuća pravila igre odnosno pravila koja reguliraju odvijanje igre. Meier priznaje razliku u dvije vrste sportova, no za njega ona je u

⁵⁵ Ibid, str. 5.

⁵⁶ Meier, Klaus V. »Triad Trickery: Playing With Sport and Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 15 (1/1988.)

Suitsovom viđenju naprosto nepotrebno forsirana i pretjerana.⁵⁷ Nastavno na Meierovu obranu sportova kao igri, R. Scott Kretchmar u članku *O prekrasnim igrama (On Beautiful Games)* iz 1989. podržao je Meirove pozicije uz zaključak da su „igre i performanse zapravo dvije vrste igara.“⁵⁸ Naposljetku, T. Hurka argumentira za, čini se, najsretnije rješenje kako su ono što Suits naziva *sportovi presuda* istovremeno i performanse i igre.⁵⁹

1.1.1.4. Problemi i nedorečenosti - „follow up“

Premda je definicija iskoristila gotovo sve elemente sporta oko kojih bi se većina znanstvenika složila kao temeljnim oznakama sporta, ipak je izazvala velike kritike, diskusije, komentare i interpretacije znanstvene zajednice, koje traju sve do danas. Tako, britanski specijalizirani znanstveni časopis *Sport, Ethics and Philosophy*, upravo priprema objavu posebnog temata posvećenog isključivo Suitsovu *Grasshopperu*, s urednicima Franciscom Javier Lopes-Friasom, José Luis Pérez Triviñom i Filipom Kobielom.⁶⁰

Cijeli je razvoj događaja anticipirao australski znanstvenik R. Paddick⁶¹ u recenziji knjige objavljenoj u *Journal of the Philosophy of Sport*, godinu po izdavanju knjige. Paddick je najavio kako „nema sumnje da će biti glasnih odgovora“ Suitsu, gdje kao najveći problem ističe kako Suitsova definicija igre (*game*) nije ekstenzija koja je podudarna s uporabom u običnom govoru i jeziku. Zbog toga smatra da će definitivno biti onih koji će definiciju smatrati preširokom, potom onih za koje je preuska, a biti će i onih kojima je to oboje istovremeno. Drugi veliki problem Paddick je vidio u Suitsovu izboru sportova kao primjera za njegove teze odnosno izboru onih koji savršeno odgovaraju njegovim definicijama, dok je izbjegavao primjerice timske sportove. Osim toga, između odabranih sportova je tražio samo podudarnosti, istovremeno potiskujući ili ignorirajući razlike.⁶²

⁵⁷ Usp. *ibid.*, str. 27.

⁵⁸ Kretchmar, R. Scott. »On Beautiful Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 16 (1/1989.), str. 35.

⁵⁹ Vidjeti Hurka, Thomas. »On Judged Sports«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 42 (3/2015.), str. 317-325.

⁶⁰ Vidjeti <http://philosophyofsport.eu/sport-ethics-and-philosophy-special-issue-bernard-suits-legacy-new-inspirations-and-interpretations/>, pristup 18.07.2018.

⁶¹ Paddick, Robert J. »The Grasshopper: Games, Life and Utopia. By Bernard Suits. Toronto, University of Toronto Press 1978«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 6 (1/1979.), str. 73-78.

⁶² Usp. *ibid.*, str. 74-75.

Franck McBride u istom broju časopisa napada definiciju B. Suitsa⁶³, započevši ipak pohvalnim riječima kako „predstavljena definicija igre uspješno definira veliki dio svemira igranja igri”⁶⁴, no nikako ne i sve. McBride kritiku poduzima s dva aspekta- preuskosti i preširokosti definicije, pri čemu daje primjere različitih igara koje se ne uklapaju u okvire Suitsove definicije, poput igre “sunce, zemlja i mjesec”⁶⁵ te trčanja maratona.⁶⁶ Iznosi stav kako se sport ne može definirati jer je koncept sporta inherentno višeznačan odnosno nosi mnogo različitih značenja.⁶⁷ Sportom se označava cijeli niz vrlo različitih aktivnosti koje zapravo okupljaju niz različitih značenja. Sportom se, naime, često nazivaju gotovo sve fizičke aktivnosti koje ljudi poduzimaju, poput trčanja radi rekreacije (*recreational sports*) održavanja tjelesne težine i funkcionalnosti tijela (*fitness sports*), odlaska u teretanu i vježbanja s utezima (*excercise sports*) radi uvećanja estetike tijela ili podizanja mišićnog tonusa (*gym sports*), pa i tjelesne aktivnosti u svrhu zdravstveno-medicinskih terapija te široki pojas onoga što spada u tzv. “tjelesnu i zdravstvenu kulturu”. Iskovan je i naziv *umni sportovi* (*mind sports*) za igre poput šaha i bridža, koje su se višekratno probale “ugurati” među sportove, upravo pod navedenim imenom. Također, tu je i cijeli niz tzv. “urbanih sportova” odnosno “alternativnih sportova”⁶⁸, koji najčešće uopće nemaju (jasna, utvrđena i objavljena) pravila ili standarde odnosno krovne institucije (koje natjecanje vode). Među njima su najrasprostranjeniji *parkour* ili brzo kretanje urbanim prostorima uz svladavanje svih prepreka penjanjem, skakanjem i trčanjem; *urban yoga* i *extreme yoga* ili vježbanje joge na najrazličitijim mjestima u urbanim sredinama (ulice, zgrade, tvornice...) i na veoma opasnim mjestima (kao nedovršenim gradilištima, skelama na velikim visinama itd.); *distric ride* ili (opasne) vožnje, spuštanja i skakanja sa specijaliziranim biciklima usred gradova, trgova itd.; *skate-boarding* ili vožnja na skate daskama na kotačićima u gradovima - bilo u specifično uređenim prostorima, bilo diljem gradova i različitim drugim (urbanim) prostorima; *disc golf* ili golf u kojem se koriste

⁶³ McBride, Frank. »A Critique of Mr. Suits' Definition of Game Playing«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 6 (1/1979.), str. 59-65.

⁶⁴ Ibid., str. 59.

⁶⁵ Ibid., str. 60-62.

⁶⁶ Ibid., str. 63.

⁶⁷ Ibid., str. 64.

⁶⁸ Više o nastanku i vrstama alternativnih sportova vidi u Rinehart, Robert E. »Emerging Arriving Sport: Alternatives to Formal Sports«, u: Coakley, Jay, Dunning, Eric (ur.). *Handbook of Sports Studies*, SAGE Publications, London, Thousand Oaks i New Delhi, 2000., str. 504-521.

discovi umjesto loptica, dok su igrališta u šumama, parkovima i slično...⁶⁹ Tu su i vlasnici i autori globalno rasprostranjenih video igara, koji pod nazivom *e-sports* pokušavaju iste sportificirati odnosno “performativne, interpretativne i površinske elemente fenomena sporta prebaciti izvan oblasti sporta”⁷⁰ kako bi video igrice bile proglašene i priznate sportom. To bi pak značilo da se “sportske strukture, vrjednute, procesi, značenja, karakteristike praćenja sporta i performativne kvalitete prenose u druga područja socijalnog i kulturnog života”⁷¹, čime bi *e-sports* prije svega dobili svoja “sportska” pravila, standarde i legitimizaciju kroz institucije. Samoprozvanim *e-sports* pridani su veliki prostor u medijima, na način da je gotovo svaki utjecajni i čitaniji internetski portal, u svojim sportskim prostorima, uveo rubriku za e-sportove.⁷² Ovakva su događanja izazvala veliku debatu i snažnu reakciju sportsko-filozofske zajednice, s vrhuncem u specijalnom tematu časopisa *Sport, Ethics and Philosophy* odnosno radu Jima Parryja, jednog od globalnih bardova discipline, sa stavom, kojeg prati argumentirana potkrjepa, kako “e-sportovi nisu sportovi”.⁷³ Na ovom mjestu, najprimjerenijim se čini Parryjev zahtjev da svaka igra ili aktivnost koja se želi sportificirati treba “demonstrirati da je njihov “novi” sport sukladan kriterijima olimpijskog sporta”⁷⁴ odnosno:

“svatko tko želi govoriti o bilo kojoj drugoj vrsti sporta (ili napraviti istraživanje) kao što su *recreation sport, exercise sport, sport training, blood sports, outdoor sports, dance-sport, yoga-sport, board-games sport, card-games sport*, itd.- duguje nam konceptualnu analizu”.⁷⁵

Osim toga, McBride ističe kako pojam sport ima veliku različitost značenja u svakodnevnom govoru, te ističe činjenicu kako sportu nedostaju jasne konceptualne razlikovne ograde. U tom je smislu zanimljivo kako Emily Ryall ističe da se u Oxfordskom rječniku za pojam sport navodi 127

⁶⁹ Vidi Lebreton, Florian, Routier, Guillaume, Héas, Stephane, Bodin, Dominique. »Cultures urbaines et activite’s physiques et sportives. La «sportification» du parkour et du street golf comme médiation culturelle«. *Canadian Review of Sociology*, 47 (3/2011.), str. 293-317.

⁷⁰ Grupe, O. »Sport and culture—The culture of sport«. *International Journal of Physical Education*, 31 (2/1994.), str. 15–26.

⁷¹ Jirásek, Ivo, Zain Kohe, Geoffery. »Readjusting Our Sporting Sites/Sight: Sportification and the Theatricality of Social Life«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 9 (3/2015.), str. 257.

⁷² Vidjeti primjerice globalno utjecajne portale The Guardian na <https://www.theguardian.com/sport/esports>, pristup 21.07.2018., i BBC na <https://www.bbc.co.uk/programmes/p034q0h1>, pristup 21.07.2018.

⁷³ Parry, Jim. »E-sports are Not Sports«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 13 (1/2019), str. 3-18.

⁷⁴ Ibid., str. 13

⁷⁵ Ibid., str. 3.

različitih značenja.⁷⁶ Na isti problem unutar filozofije sporta, kao jedan od prvih, efektno je uputio Scott Kretchmar u prvom broju časopisa *Journal of the Philosophy of Sport*:

„Došao sam do spoznanje da se, primjerice, moje prakticanje baseballa, košarke i cross countryja, igranje bridža, pecanje na rijeci Kansas, samostalno planinarenje kao mladića na planinu Washington, baš kao i neke druge socijalne aktivnosti tijekom studija, sve nazivaju sport.“⁷⁷

U engleskom govornom području to je mnogo izraženije nego u hrvatskom, jer riječ sport može značiti i primjerice momak, bonvivan itd. Konačno, za McBridea Suits je upao u zamke unutarnjih i vanjskih neodređenosti i dvosmislenosti, unutarnjih nedosljednosti i ostanka u začaranoj kružnosti svojstvenoj rekurzivnim definicijama.⁷⁸

1.1.1.5. Sport se ne može definirati, a nije ni potrebno

Cijelu je problematiku uokvirio i „riješio“ Graham McFee u djelu *Sport, pravila i vrjednote. Filozofska istraživanja u prirodu sporta (Sport, Rules and Values. Philosophical Investigations into the Nature of Sport)*, stavom kako se sport ne može, ali ni ne treba moći definirati jer u konačnici „možemo razumijeti što je sport bez obzira na to što ga ne možemo definirati.“⁷⁹ U poglavlju „Određenje i definiranje sporta“ („Definiteness and defining sport“)⁸⁰ McFee problematizira definicije sporta do sada, ali i postupak samog definiranja pojmova poput sporta, za koji tvrdi da nije prirodna vrsta pojma, već, pozivajući se na Morgana, socijalno konstruirana vrsta. On dolazi do uvida kako sport možemo razumjeti bez da smo u mogućnosti definirati ga te da možemo ispravno i precizno koristiti termin sport bez poznavanja definicije.⁸¹ Uostalom, mora se razumjeti što je sport, prije ili neovisno od (pokušaja) izvođenja definicije, čime definicija automatski gubi na svojoj fundamentalnosti razumijevanja sporta.⁸² Nadalje, postoje dva velika problema: prvo, dovoljan je samo jedan primjer koji se ne uklapa u definiciju, čime ona postaje

⁷⁶ Ryall, Emily. *Philosophy of Sport. Key Questions*. Bloomsbury, London. 2016., str. 22.

⁷⁷ Scott Kretchmar. »Modes of Philosophic Inquiry and Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 1 (1/1974.), str. 129.

⁷⁸ McBride, »A Critique of Mr. Suits' Definition of Game Playing«, str. 59.

⁷⁹ Mcfee, Graham. *Sport, Rules and Values. Philosophical Investigations into the Nature of Sport*, Routledge, London i New York, 2004., str. 17.

⁸⁰ Ibid., str. 15-33.

⁸¹ Ibid., str. 30.

⁸² Ibid., str. 22-23.

pogrješna jer je preuska, te drugo, zamka cirkularnosti u koju definicije mogu upasti, što je slučaj i sa Suitsovom.⁸³ Prema McFeejevu mišljenju, najbolji način za izbjegavanje svih općih problema definiranja (bilo čega) jest oprimjerivanje, odnosno korištenje kvalitetno probranih egzemplara onoga što želimo definirati, čime se može postići jasnoća koju nikako ne možemo postići ili dostići samom definicijom.⁸⁴

1.2. Konceptualiziranje i karakteriziranje sporta

Nakon odustajanja od definiranja sporta u klasičnom smislu, filozofija sporta okrenula se konceptualiziranju i karakteriziranju sporta pitajući se što je to što sport čini sportom? Tijekom razvoja discipline bilo je predstavljeno niz različitih gledanja na sport, među kojima je jedan od najoriginalnijih onaj D. Hylanda koji sport vidi kao dio sokratovskog procesa samo-otkrivanja, u kojem razotkrivamo i učimo o vlastitim slabostima i prednostima (ali i drugih) te nastojimo kroz zajedničke izazove ostvariti natjecateljsku izvrsnost. Ipak, u nekoliko narednih odjeljaka nastojati će se predstaviti nekoliko, za disciplinu najutjecajnijih, koncepcija i odgovora koji su obilježili filozofiju sporta i usmjerili je u svom zahvaćanju i shvaćanju sporta kao takvog.

1.2.1. Natjecanje i testiranje

Američki znanstvenik R. Scott Kretchmar, jedan od vodećih autoriteta discipline, koji je ujedno i jedan od onih koji su unutar discipline prisutni od prvog dana, pa i prije toga, u prvom je broju časopisa *Journal of the Philosophy of Sport*⁸⁵ istaknuo kako ono što sport čini sportom jesu stalni testovi i natjecanja - „testing and contesting“, odnosno da se u sportu događa prijelaz od testiranja pojedinca ka zajedničkom natjecanju dva ili više pojedinaca. Sport ima *agonski* odnosno kompetitivni karakter, a tijekom cijelog trajanja natjecanja u kojem svi natjecatelji nastoje ostvariti svoju najizvrsniju performansu i u konačnici pobijediti, na djelu je istovremeno i stalno testiranje sportaša i timova na niz različitih načina. Štoviše, testovi su osnova natjecanja koja donosi „slatku

⁸³ Ibid., str. 25.

⁸⁴ Ibid., str. 27.

⁸⁵ Vidjeti: Kretchmar, Scott. »Modes of Philosophic Inquiry and Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 1 (1/1974.), str. 129-131.; Kretchmar, Scott R. »From Test to Contest: an Analysis of Two Kinds of Counterpoint in Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 2 (1/1975.), str. 23-30.

tenziju“⁸⁶ nesigurnosti koja varira između (ne)savladivosti testa i susreta s vlastitom ranjivosti u (ne)mogućnosti svladavanja istog.⁸⁷ Na kraju, dok su testovi individualizirani, natjecanje iziskuje neku vrstu zajedništva, na što i sam korijen riječi *contest* upućuje⁸⁸, naime da barem dvoje mora pokušavati napraviti istu stvar bolje i uspješnije od onog drugog.

Testiraju se u prvom redu i ponajviše različite vrste vještina, no ne samo to. U sportu je na djelu i testiranje kreativnosti, improvizacije i snalažljivosti, različitih vrlina i moralnih osobina odnosno stavova i ponašanja, pa onda i psihičkih i fizičkih mogućnosti i granica.

Autoru se čini kako je jedan od centralnih i za sport presudnih, test u kojem sportaši moraju pokazati *resilience*, koja je prema J. S. Russellu kardinalna vrlina u sportu, ali i u svakodnevnom životu. Riječ i pojam *resilience* je gotovo neprevodiva na hrvatski jezik jer istovremeno obuhvaća mentalnu i fizičku otpornost, izdržljivost, nesalomljivost i sposobnost vraćanja natrag, odnosno učinkovitog reagiranja na neuspjeh, prepreke, tegobe i nedaće.⁸⁹ *Resilience* se najbolje prepoznaje na djelu u sportskoj praksi, gdje je izvanredan i egzemplaran primjer povratka na vrh hrvatskog skijaša Ivice Kostelića poslije tri vala ozljeda, operacija i rehabilitacija u razdoblju od 1998. - 1999. nakon ozljede križnog ligamenta koljena, 2003. - 2004. nakon ozljeda prednjeg križnog ligamenta, te 2009. - 2011.⁹⁰ nakon ozljede meniska.⁹¹ Valja podsjetiti da je po povratku na

⁸⁶ Ibid., str. 26. Treba istaknuti kako je izraz „sweet tension“ osmislio i prvi koristio jedan od pionira filozofije sporta Warren Fraleigh.

⁸⁷ Usp. ibid., str. 27.

⁸⁸ Ibid., str. 28: od latinskog *com + testari*, što bi značilo zajednički svjedočiti.

⁸⁹ Vidjeti Rusell, John S. »Resilience«. Warren P. Fraleigh Distinguished Scholar Lecture, *Journal of the Philosophy of Sport*, 42 (2/2015.), str.159-183.

⁹⁰ Vidjeti <https://www.biografija.com/ivica-kostelic/>, pristup 28.07.2018.

⁹¹ Ivica Kostelić je u intervjuu za internetski portal index.hr rekao: “Ono što je mene najviše ohrabrilo na mojem putu, trenutak inspiracije koji mi je jako pomogao: na predposljednjoj operaciji križnih ligamenata bio sam potpuno slomljen, cijeli se svijet srušio, mislio sam da je gotovo, dva dana tako. Za sportaša je to užasan udarac jer ti je tijelo kao hram, brineš se o svom tijelu, ono ti je najjače oružje. I onda ga gledaš dva dana, mišići propadaju, mokriš kroz onu cjevčicu... Baš si bespomoćan, užasno si. Prije si bio supermen, a sad si ništa, običan mrav. Ležiš kao biljka i misliš da je kraj svijeta. Onda su me spustili dolje u bolnici u jednu veliku dvoranu u kojoj vježbaju svi ljudi koji su operirani. Ljudi koji nemaju nogu, ruku, imaju rupe u glavi i onda kažeš: „Čekaj malo, kako ja mogu sebe sažaljevati kraj ovakvih ljudi? Pa ja imam šansu? Kaj meni nedostaje? Ja ću se za šest mjeseci skijati.“ A ovi ljudi koji nemaju nogu, ruku, oni se bore. Onda se ti moraš boriti još više zbog njih. Onda sam to shvatio. Ono što me naučilo kad sam došao u taj podrum, u tu dvoranu i vidio te ljude koji se bore: osjećam da sam stjegonoša ovih frajera tu. Sad. Jer oni

natjecanja nakon navedenih ozljeda Ivica Kostelić uspio postati ukupni pobjednik Svjetskog kupa 2011. godine⁹² i svjetski prvak 2003. te olimpijski (2006., 2010., 2014.) i svjetski doprvak (2013.).⁹³

Norveški filozof sporta Gunnar Breivik⁹⁴ vještine (*skills*), i to prije i iznad svega tjelesne vještine te motorne i kognitivne, nalazi „očevidno centralnim dijelom sporta, koji treba biti u središtu pozornosti sportsko-filozofskih istraživanja“ te smatra kako je ova tema zapostavljena i zanemarena u literaturi.⁹⁵ Pritom, upućuje na to da treba razlikovati vještine (*skills*) od sposobnosti (*ability*), onog „znati kako“ (*know how*) od stručnosti ili ekspertnosti (*expertise*). Tako, vještine su više od (samo) sposobnosti jer ne dolaze u prirodnom biološkom paketu kao prirodna kapaciranost ili kompetencija, nego uključuju i kvalitetu, spretnost i vičnost, koja se ostvaruje u određenom stupnju koji ovisi o poduzetim specifičnim i svrhovitim trenažnim procesima.⁹⁶ Vještina pak dovedena do (veoma) visoke razine postaje ili jest stručnost ili ekspertnost. Breivik se pita i o normativnom statusu vještina:

„U sportu, posebice na elitnom profesionalnom nivou, sportaši su iznimno vješti u varanju na najrazličitije načine. Treba li vještina uvijek biti u službi dobra, morala, i/ili estetike, ili se možemo diviti vještinama koje su u službi lošeg i ružnog. Trebamo li se diviti vještom padanju pri glumljenju faulova u nogometu? [...] Ako su vještine važne znači li to da uvijek trebaju biti u službi dobra? Treba li sport, pa tako i sportske vještine, promicati etičke vrjednote? Uvijek i po svaku cijenu?“⁹⁷

Breivikove riječi punu aktualnost dobivaju posebice nakon svršetka nogometnog Svjetskog prvenstva (*World Cup Russia 2018.*) u Rusiji, gdje je globalni nogometni fenomen glumatanja faulova i pretjeranog reagiranja na suparničke dodire poprimio nevjerojatne srazmjere. Pritom je brazilski virtuozni igrač Neymar da Silva Santos Júnior svojim padanjima (tzv. *diving*) iritirao kompletnu svjetsku sportsku i inu javnost te izazvao gomilu negativnih komentara za svoje

se bore, a ja ću se boriti još i više.” (<http://kultura-sporta.com/ks/index.php/intervjui/20-ivica-kostelic-bavljenje-sportom-je-privilegija>, pristup 10.11.2015.)

⁹² Lang, Patrick. "Croatia's Kostelic wins overall World Cup", Reuters, Thomson Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-alpine-skiing-men/croatias-kostelic-wins-overall-world-cup-idUSTRE72B27B20110312>, objavljeno 12. ožujka 2011., pristup 29.7. 2018.

⁹³ Vidjeti <http://www.ski-klub-zagreb.hr/ivica-kostelic/>, pristup 29.7.2018.

⁹⁴ U: Breivik, Gunnar. »The role of skill in sport«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 10 (3/2016.), str. 222-236.

⁹⁵ Ibid., str. 222-223; 234.

⁹⁶ Ibid., str. 224.

⁹⁷ Ibid., str. 233.

nemoralno ponašanje.⁹⁸ Brevik na žalost ne ulazi duboko u pitanja normativnosti vještina, tek ističe stav kako normativni status vještina ovisi o intenciji s kojom je vještina uporabljena – da se prevvari ili da se bude pošten.⁹⁹

1.2.2. Duh sporta

Za karakterizaciju sporta možda je najzanimljiviji termin *duh sporta* (*The Spirit of the Sport*), koji se u sportsko-filozofskoj literaturi koristio prilično sporadično te je bio općenito vrlo malo tematiziran i(li) objašnjavan. Izraz se koristio u negativnim i pozitivnim formulacijama, uglavnom kao samorazumljiv. Pozitivne formulacije ticale su se posebnosti sporta kao vrste ljudske aktivnosti, u opisu onoga što sport karakterizira kao takav. S druge strane, u negativnim formulacijama koristio se u situacijama kada treba prokazati neko potpuno pogrešno i promašeno prakticiranje sporta ili govor o njemu u potpuno pogrešnom vidu. Tako, radovi koji tematiziraju duh sporta kao takav nastali su uglavnom nakon što je *Svjetska anti-doping agencija* (*World Anti-Doping Agency* - WADA) objavila svoj *World Anti-Doping Code*¹⁰⁰ u kojem je ovaj pojam ključan.¹⁰¹ U njemu se navodi i njegova prilično široka definicija s krajnjom svrhom argument(iranj)a protiv korištenja dopinga.

WADA duh sporta izražava na sljedeći način:

»...[duh sporta je] očuvanje onog što je intrinzično vrijedno u sportu (...). To je srž olimpicizma, potraga za ljudskom izvrsnošću i usavršavanjem prirodno danih talenata svakom pojedincu. Duh sporta je slavljenje ljudskog duha, tijela i

⁹⁸ Koliko su dalekosežne posljedice i utjecaji takvih ponašanja i praksi, govori i jedan osoban primjer. Tijekom igranja nogometa sa svoja dva sina na livadi ispred zgrade u kojoj stanujem, za vrijeme trajanja Svjetskog prvenstva u Rusiji, u igri su nam se pridružila druga djeca, pri čemu se posebno isticao jedan 9-godišnji dječak koji je uporno napadno padao na svaki, pa i najmanji dodir bilo kojeg igrača. Naposljetku sam ga zabrinuto pitao je li dobro, na što sam dobio odgovor: „Ja sam Neymar!“. Objasnio mi je pritom kako se divi ljepoti Neymarovih padanja, okretanja i previjanja na travi, te da isto pokušava uvježbavati kod kuće, kako bi konačno mogao iskazati svoje vještine tijekom igranja s vršnjacima.

⁹⁹ Brevik, »The role of skill in sport«, str. 233.

¹⁰⁰ World Anti-Doping Code 2015 with 2018 Amendments, World Anti-Doping Agency, Montreal, Canada, 2018.

¹⁰¹ Primjerice: Kornbeck, Jacob. »The Naked Spirit of Sport: A Framework for Revisiting the System of Bans and Justifications in the World Anti-Doping Code«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 7 (1/2013.), str. 3.; Geeraets, Vincent. »Ideology, Doping and the Spirit of Sport«, *Sport, Ethics and Philosophy*, (2017.), str. 2-5.; David, Paul. *A Guide to the World Anti-Doping Code. A Fight for the Spirit of Sport*, Cambridge University Press, 2008.; Matija Mato Škerbić, *Etika dopinga u sportu. Dvije suprostavljene perspektive*, *Filozofska istraživanja* 143 (3/2016.), str. 516.

uma, te se vidi u vrijednostima koje u sportu i kroz sport nalazimo, uključujući: etiku, fair-play, i iskrenost, zdravlje, izvrsnost u izvedbi, karakter i obrazovanje, veselje i zabavu, timski rad, odlučnost i poštivanje pravila i zakona, hrabrost, zajedništvo i solidarnost. Doping je fundamentalno suprotan duhu sporta.«¹⁰²

Potpuno je očevidno kako ovo zapravo nije definicija. U pitanju je vrlo općenito nabranje i nabacivanje cijelim nizom vrijednosti, pojmova, poželjnih vrlina, koncepata, termina koji se generalno pripisuju sportu u pozitivnom smislu, stavljenih pod zajednički kišobran nazvan *duh sporta*. WADA-ina „definicija“ je terminološki neprecizna i nadasve neodređena. Osim u konkretnom operabilnom smislu, prvenstveno iz razloga nepotrebnog ponavljanja nabacanih termina unutar (anti-dopinškog) dokumenta s jasnom intencijom, pitanje jest je li potrebno pridavati cijelom nizu konkretni(ji)h termina, a zapravo vrijednota i inklinacija sporta koje valja zaštititi, takav iznimno općenit, apstraktan i neodređen pojam ili koncept duha sporta. I ne radi li se ovdje zapravo o nastavku priče o internalizmu i internim vrijednotama sporta? Dok imamo mnogo jasnije i konkretnije pojmove (i podatnije za definiranje) na koje se pozivamo, je li nam i u kom smislu nužna ovakva „univerzalija“, da se poslužimo srednjevjekovnom terminologijom?

Zanimljivo, odgovor Mike McNameeja na ovo pitanje je pozitivan. Štoviše, prema njegovu mišljenju duh sporta kako ga definira (?) WADA je „esencijalan za zadatak određivanja koje supstance i metode se mogu gledati kao prihvatljive ili ne.“¹⁰³ Štoviše, u obrani WADA-e on ustvrđuje kako „su neki koncepti jasniji od drugih. Istina je da WADA-ina lista nije ni definicija ni analiza [...] ali, „kada to sjena žute postaje oker, ili narančasta; ili kada to roza postaje boja višnje?“¹⁰⁴

1.2.3. Olimpijska koncepcija sporta

Jim Parry je u svojoj obrani sporta od (pokušaja) sportifikacije kompjuterskih kompetitivnih igara pod nazivom *e-sport*, iznio najobuhvatniju konceptualizaciju i karakterizaciju sporta u literaturi, koja nam konsekvatno daje i (njegovu) definiciju sporta. Možemo je nazvati *olimpijska koncepcija sporta*, dok ju Parry ne proziva nikako, već govori o „konceptu olimpijskog

¹⁰² World Anti-Doping Code, str. 15.

¹⁰³ McNamee, Mike. »The spirit of sport and the medicalization of anti-doping: Empirical and normative ethics«. *Asian Bioethics Review*, 4 (1/2012.), str. 389.

¹⁰⁴ Ibid., str. 388.

sporta“ kao „arhetipskog“. ¹⁰⁵ Svaki pokušaj konceptualizacije sporta, prema njegovu viđenju, trebao bi se voditi sa šest temeljnih karakteristika: ljudskost (*human*), tjelesnost (*physical*), vještine (*skills*), natjecanje ili kompeticija (*contest, competition*), pravila (*rule-governed*) i institucionaliziranost (*institutionalized*). Povezivanjem ovih šest temeljnih karakteristika i odrednica sporta zapravo dobivamo jednu od najobuhvatnijih definicija sporta unutar znanstvenog diskursa filozofije i etike sporta:

„sport je institucionalizirano ljudsko natjecanje u fizičkim vještinama koje se odvija prema utvrđenim pravilima“¹⁰⁶

Prema ovakvoj koncepciji sport je isključivo ljudsko natjecanje, a nikako natjecanje životinja poput primjerice utrka pasa, bez obzira što su ih ljudi istrenirali i izdresirali. Ovdje dakle ne treba brkati natjecanja životinja sa sportovima u kojima se koriste životinje, istrenirane i izdresirane, poput konjičkih utrka i sportova, utrka saonicama koje vuku sobovi ili konji s jedne strane odnosno ribičkih i lovačkih natjecanja s druge. Potom, u sportu mora biti jasno i intenzivno korištenje ljudskog tijela, te premda su cijelo vrijeme prisutni intelektualni izazovi i zahtjevi, u sportu su u suštini na djelu tjelesni izazovi. Takvim gledanjem od poznatih igara koje su sportificirane, iz područja sporta izbačen bi bio šah kao onaj u kojem postoje fizički zahtjevi, posebice kod priprema šahista za (fizičko izdržavanje) natjecanja, ali koji su u nedovoljnom obimu testirani tijekom samog igranja igre odnosno natjecanja. Dakle, u sportu su ključne fizičke vještine, koje u konačnici presuđuju i razdvajaju poražene i pobjednike. Nadalje, sport je natjecanje, što znači da sve druge vrste fizičkih aktivnosti i igara nisu sport. Svaka sportska igra na svom kraju iznjedri pobjednika/e igre, tako da pristajanje na uključivanje u igranje sportskih igara implicitno uključuje i nakanu ostvarivanja pobjede. U sportu neriješeno i izjednačeno ne postoji kao kraj natjecanja, već se uvijek mora znati pobjednik, premda u povijesti sporta pamtimo neke iznimne i izuzetne slučajeve gdje su proglašena dva ili čak i tri istovremena pobjednika i gdje su štoviše svima njima dodijeljene zlatne medalje, no gotovo isključivo u različitim vrstama utrka u kojima natjecatelji postignu gotovo identičan rezultat, primjerice atletskim disciplinama trčanja i skakanja, alpskom skijanju itd. Sljedeća su komponenta sporta pravila koja konstituiraju igru i natjecanje kao takvo. Bez unaprijed utvrđenih pravila nema sporta odnosno fizička natjecateljska igra postaje sport. Osim što konstituiraju igru, pravila su i ona koja reguliraju igru, nastojeći

¹⁰⁵ Parry, Jim. »E-sports are Not Sports«, str. 5.: “sport is institutionalized rule-governed contests of human physical skills”.

¹⁰⁶ Ibid., str. 5.

zahvatiti sve unaprijed zamislive i anticipirane situacije u igri. Pa ipak, u sportskoj praksi konstantno se događaju nove situacije koje nisu predviđene pravilima, tako da je povijest sporta ujedno i povijest mijenjanja i prilagođavanja pravila novonastalim situacijama i razvoju pristupa i igranju sporta, uključujući i sve neesencijalne elemente poput opreme igrača, vrste rekvizita i pomagala, sportskih terena i borilišta itd. Zadnji je uvjet institucionalizacija odnosno organiziranje domicilnih i internacionalnih asocijacija i tijela koja se brinu za organiziranje, nadgledanje, administriranje i provođenje natjecanja, ali i svega što to natjecanje prati, sukladno donesenim i utvrđenim pravilima.

Ono što se čini da je problem ove definicije odnosno koncepta i karakterizacije sporta jest nakana i cilj za kojim ide. Nakana je ustanoviti razlike spram ne-sporta s jedne strane te ustanovljavanje ograda i granica s druge, s ciljem uspostave jasne diferencijacije i distinkcije sport - ne-sport. Poziciju gradi iz rakursa ne-sporta kako bi zahvatio zašto sve ne-sport nije sport. Stoga, premalo misli o tome što sport jest dok je koncentriran na što sport nije, imajući pred očima ne-sport, ili preciznije, e-sport. Drugim riječima, definicija i koncept idu za tim da budu operativni, u službi određivanja jasnih distinkcija i ograda, čime u konačnici, u velikom obimu ostaje izvanjska i površinska. Ono što joj najviše nedostaje jesu dubinske vrijednosti sporta koje čine samu bit sporta odnosno prije i povrh svega isticanje internih i intrinzičnih vrijednota i dobra te sportske težnje za izvrsnošću odnosno sportski perfekcionizam, koji su odrednice sporta iznađene i široko elaborirane kroz debatu o normativnim teorijama u sportu.

2. FILOZOFIJA SPORTA – POVIJESNA GENEZA I GENEALOGIJA

Filozofija sporta filozofska je disciplina koja za predmet svog izučavanja i reflektiranja ima sport. Filozofiju sport zanima iz niza različitih rakursa. Tako većina tradicionalnih filozofskih disciplina postavlja i ponavlja svoja karakteristična temeljna pitanja u novom kontekstu sporta.

Metafiziku primjerice zanima što je sport, što je to što sport čini sportom odnosno koja je njegova esencija? Koja i kakova uzročnost je na djelu u sportu?

„Budući da je sport dobrovoljno svladavanje nenužnih prepreka, zašto se uopće zamaramo s tako nečim? Zašto se uopće laćati nenužnih prepreka?“¹⁰⁷

Estetiku, koja je bila primarna tema filozofije sporta tijekom 1970.-ih i 1980.-ih, zanima odnos sporta i estetskih vrijednosti s jedne strane te odnos sporta i lijepog s druge.¹⁰⁸ Ovi odnosi i pitanja posebice dolaze do izražaja u tzv. estetskim sportovima. Radi se o sportovima u kojima pobjednika određuje ljepota tjelesne performanse natjecatelja: umjetničko klizanje, sinkronizirano plivanje, skokovi u vodu, gimnastika...

Za epistemologiju presudno je pitanje kako možemo znati da je neka aktivnost sport? Potom koji su sve načina spoznavanja u sportu? Treba li u sportskom kontekstu razlikovati dvije vrste znanja, 'znati(-da)' (*knowing-that*) i 'znati-kako' (*knowing-how*)? I nije li za sport ključna vrsta znanja *znati-kako* – od metoda treninga i pripreme do nastupa na natjecanjima i ostvarivanja pobjede?¹⁰⁹

Filozofija uma u sportu istražuje niz tema poput svijesti, subjektivnosti, osobnosti, osobnog identiteta, jezika, emocija (načinjeno je i nekoliko studija o bijesu), autentičnosti i smrti.¹¹⁰ U tom smislu, autori su se uglavnom oslanjali na nekoliko autoriteta poput Wittgensteina, Heideggera, Merleau-Pontyja, Putnama i Nagela.

¹⁰⁷ Mumford, Stephen. »Metaphysics and Sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) Routledge Handbook of the Philosophy of Sport, Routledge, London and New York, str. 274.

¹⁰⁸ Vidjeti Edgar, Andrew. »Aesthetics of Sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. Routledge Handbook of the Philosophy of Sport, Routledge, London and New York, str. 69-80.

¹⁰⁹ Vidjeti Borge, Steffen. »Epistemology and Sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) Routledge Handbook of the Philosophy of Sport, Routledge, London and New York, str. 115-130.

¹¹⁰ Davis, Paul. »Philosophy of mind and Sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. Routledge (ur.) Handbook of the Philosophy of Sport, Routledge, London and New York, str. 192-206.

Fenomenologija sporta pojavljuje se gotovo od početaka discipline u prvom redu kao izvrsna „nadopuna“ analitičkoj filozofiji, jer dok se ona „bavi konceptima i njihovim aspektima“¹¹¹ fenomenologiju zanima ići „natrag k samim stvarima“¹¹², sljedeći Husserlovu znamenitu formulaciju, odnosno temama intencionalnosti, svijesti, percepcije, vremena i prostora, autentičnosti, da navedemo najvažnije. U oslanjanju na autore poput Husserla, Heideggera i Merleau-Pontyja, „glavni doprinos fenomenologije je njegov pogled na ljudsko biće iz perspektive prve-osobe, njezin naglasak na karakteru ljudskog doživljavanja, i usmjerenost na ljudsku situaciju.“¹¹³

Egzistencijalistički filozofi poput Sartrea, Jaspersa i Marcela prisutni su u gotovo svim izdanjima s početka filozofije sporta (Gerber, Morgan i Meier), pa tako i tipične teme i rasprave o ljudskoj egzistenciji unutar okvira sporta, od slobode izbora, očaja i anksioznosti, pa sve do povezanosti agonskog i asketskog u prakticanju i življenju sporta.¹¹⁴

Pragmatizam u sportu obrađuje teme meliorizma i ljudskog rasta u smislu težnje za izvrsnošću, potom formiranje i usvajanje navika, tema pojedinca i zajednice, pluralizma, feminizma i anti-esencijalizma. Sve ove teme je kao takve zapravo označio još P. Weiss u znamenitoj knjizi *Sport: filozofska istraga (Sport: a Philosophical Inquiry)* iz 1969. godine.¹¹⁵

Filozofija religije i teologija razmatraju sport kao religijsko iskustvo, kao vrstu spiritualnosti, zanima ih odnos sporta i vjere u boga, ulogu sporta u različitim religijama i religijskim praksama i tradicijama, pa primjerice specifična pitanja poput uloge molitve u sportu itd.¹¹⁶

Za filozofija prava veoma je zanimljiv aspekt sporta interpretiranje i provođenje pravila igre i propisa u sportu, posebice sudaca tijekom odigravanja raznih sportskih natjecanja. Tu je i aspekt sportskih institucija i njihove uloge u i odnosa spram sporta i svih njegovih dionika. Potom

¹¹¹ Martínková, Irena. »Phenomenology and Sport« u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) Routledge Handbook of the Philosophy of Sport, Routledge, London and New York, str. 178.

¹¹² Husserl, Edmund. Logička istraživanja I-II, Naklada Breza, Zagreb, 2005.

¹¹³ Martínková, »Phenomenology and Sport«, str. 188.

¹¹⁴ Aggerholm, Kenneth. »Existential Philosophy and Sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) Routledge Handbook of the Philosophy of Sport, Routledge, London and New York, str. 142-160.

¹¹⁵ Kaag, John. »Pragmatism and the philosophy of sport.«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) Routledge Handbook of the Philosophy of Sport, Routledge, London and New York, str. 207-217.

¹¹⁶ Twietmeyer, Gregg. »Religion, Theology and Sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) Routledge Handbook of the Philosophy of Sport, Routledge, London and New York, str. 238-254.

primjena tehnologije u sportu, poput nogometne tzv. VAR video tehnologije za provjeru sudačkih odluka itd.¹¹⁷

Kako do sada nisu poduzimani sistematska istraživanja povijesti i razvoja filozofije sporta, autor će se u ovom poglavlju u prvom redu osloniti na različite izvore i izdanja koja govore o početcima discipline, te istaknuti najvažnije točke disciplinarnog razvoja. Pritom, kako u specifičnoj literaturi nema istraživanja povijesti filozofije sporta, autor će ponuditi vlastitu podjelu razvoja na tri (povijesna) perioda ili faze. Prva, koju naziva *antička faza*, odnosi se na antičke mediteranske korijene filozofije sporta u djelima Platona i Aristotela, ali i djelima Homera. Prikaz ove faze autor smatra posebno važnim, upravo iz razloga što se W. J. Morgan ovime ne bavi, osim u jednom prilično neuspješnom radu o Aristotelu i definiranju na početku svog bavljenja filozofijom sporta.¹¹⁸ Drugu autor naziva *preddisciplinarna faza* u kojoj razlikuje, s jedne strane, povijest filozofije i autore koji su pisali ili filozofski razmatrali sport, odnosno koji su za filozofiju sporta detektirani i rekognirani kao relevantni, a s druge, sportske stručnjake i kineziologe koji su se bavili teorijom sporta te pokušavaju naći odgovore na metafizička pitanja o sportu poput- što je to sport, tjelesna aktivnost, koja je uloga i koja bi trebala biti u cjelovitom odgoju čovjeka itd. Posljednju ili treća fazu autor naziva *disciplinarna faza*.

Autor smatra kako se za početak filozofije sporta kao nove filozofske discipline treba uzeti 1972. godina. S druge strane, za etiku sporta takvo što je mnogo teže odrediti jer nema jasnog (sub)disciplinarnog i institucionalnog početka. Ipak, autor predlaže godinu 1984. kao prihvatljivo rješenje, premda etička razmatranja o sportu postoje od samog začetka discipline. Naime, 1984. je objavljena knjiga Warrena Fraleigha *Right Actions in Sport. Ethics for Contestants*, koja je izvršila ogroman utjecaj na sportsko-filozofsku zajednicu, snažno potakla i fokusirala etičku debatu o sportu. Takvo rješenje nalazi potporu u razmišljanjima Mikea McNameeja iznesenima u uvodniku prvog broja *Sport, Ethics and Philosophy*, časopisa koji u svom imenu dodatno sadržava riječ etika

¹¹⁷ Russell, John S. »Sport as a Legal System«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, London and New York, str. 255-273.

¹¹⁸ Morgan, William John, »Some Aristotelian Notes on the Attempt to Define Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 4 (1/1977.), str. 15-35. Valja istaknuti kako je Sheldon Wein ovaj članak napao i pokazao njegove mane i netočne interpretacije Aristotela u članku »A Reply To Morgan«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 7 (1/1980.), str. 46-50.

kako bi se istaknula nagnutost etičkim i bioetičkim¹¹⁹ temama u sportu, ali i napravio distinkciju između filozofije i etike sporta, bez obzira što je etika (sporta) subordinirana filozofiji (sporta). Na tom mjestu McNamee ističe kako teme iz područja etike sporta postaju dominantne unutar znanstvenog diskursa filozofije sporta od 1990.-ih te da upravo od tada možemo u punoj mjeri govoriti o etici sporta.

2.1. Antička faza ili antički mediteranski korijeni discipline

Potruga za korijenima filozofije sporta odvede u antički grčki mediteranski prostor, gdje se korijeni govora o sportu, važnim za filozofiju sporta, nalaze u djelima književnika Homera i Pindara te filozofa Platona i Aristotela. U ovom kontekstu, postoje i manje pouzdane vijesti kako je Pitagora bio olimpijski pobjednik, a znamo i da je Sokrat podučavao u gimnazijama. Sport i filozofija razvijali su se paralelno. S jedne strane, imamo filozofe koji su se bavili sportom, poput Platona čije je bavljenje hrvanjem bilo na visokoj profesionalnoj razini onog doba. S druge strane, sport u svojoj antičkoj formi je postao dio filozofskih škola i neizostavno važan za dosezanje *areté* odnosno ideala *kalos kagathos*. Štoviše, ondašnji *gymnos* ili škole imale su vlastite *palestre* ili vježbališta. Konačno, tjelesno vježbanje i sportske igre zastupljene su u djelima Platona, posebice *Državi* i *Zakonima*, i Aristotela, ponajviše u 8. knjizi *Politike*, ali i *Nikomahovoj etici* i *Retorici*.

Dakle, prvi vrhunski sportaš i filozof u povijesti jest Platon. Isto sugerira već i njegovo ime, zapravo njegovo sportsko ime, koje je na kraju i zamijenilo ono rođeno – Aristokle, dobiveno po djedu. Diogen Laertije piše kako mu je ime nadjenuo Ariston, njegov sportski trener, „zbog lijepog stasa“. On nas izvještava i da je Platon sudjelovao na Isthmijskim igrama, sugerirajući zapravo da je bio vrhunski sportaš koji se bavio hrvanjem, što potvrđuju i neki drugi izvori.¹²⁰

2.1.1. *Ilijada, Odiseja*

¹¹⁹ Usp. Matija Mato Škerbić, »Bioethics of Sport and its Place in the Philosophy of Sport«, *Synthesis Philosophica* – članak u procesu objave, predan 15.1.2019.

¹²⁰ Usp. Diogen Laertije, *Životi i mišljenja istaknutih filozofa*, prijevod Albin Vilhar, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1979., str. 87. Ipak, valja također istaknuti kako Guthrie smatra kako je Platon njegovo originalno ime te da se ne možemo osloniti na Diogena Laertija. (W. K. C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, IV, str. 11)

Već je grčki lirski pjesnik Pindar u svojim raznovrsnim pjesmama naveliko slavio *agon* – natjecanje i borbu, kao i vrline i vještine natjecatelja odnosno pobjednika.¹²¹ U Homerovim epovima *Ilijada* i *Odiseja* na više mjesta možemo naći govor o sportu odnosno sportskim događanjima u sklopu različitih svečanosti ili igara, na način da imaju svojevrsne filozofsko-sportske implikacije.

Za potrebe ovog rada vrijedi izdvojiti mjesto u 23. pjevanju *Ilijade*, gdje se opisuju „igre u čast pokojniku“ Patroklu, koje se održavaju nakon spaljivanja tijela i sahrane.¹²² Organizira ih Ahilej i iznosi darove za natjecatelje u različitim sportskim disciplinama: utrke kolima¹²³, šakanje¹²⁴, hrvanje¹²⁵, utrkivanje¹²⁶, hrvanje i borba kopljima¹²⁷, bacanje koluta¹²⁸, strijeljanje i bacanje koplja¹²⁹.

Osim što u ovom pjevanju nalazimo opise samog natjecanja, iz rakursa filozofije sporta posebno su zanimljiva promišljanja i savjeti o natjecateljskoj taktici, primjerice analiza i savjeti koje otac daje svom sinu Antilohu, koji se natječe s najlošijim i najsporijim konjima u utrci kola. Otac mu ističe kako treba iskoristiti činjenicu što je veoma pametan i ujedno izvrstan borac. Očevi savjeti se tiču dovođenja ostalih natjecatelja u situacije u kojima će do izražaja doći, odnosno biti presudne, Antilohove natjecateljske vrline, a koje će ujedno skriti njegove realne mane. S druge pak strane, u isto će se vrijeme vrline i prednosti drugih natjecatelja umanjiti odnosno učiniti zanemarivim u natjecanju. Također, u navedenim se odlomcima govori o nizu poželjnih atletskih vrlina u sportskom *agonskom* kontekstu poput: lukavosti, pameti ili razboritosti, fizičke izdržljivosti i snage. Također, spominju se različita umijeće i vještina, potom potreba usklađenosti pokreta, te posebice razabiranje najučinkovitijih i najoportunijih mjera u pojedinim situacijama tijekom natjecanja.

¹²¹ Vidjeti u Heather L. Reid, »2. Olympia: Running Towards Truth«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 4 (2/2010.), str. 136-145.

¹²² Homer, *Ilijada*, prijevod i tumačenje Tomo Maretić, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2003., str. 544.

¹²³ *Ibid.*, str. 544-557.

¹²⁴ *Ibid.*, str. 557-559, 651-699.

¹²⁵ *Ibid.*, str. 559-560, 700-739.

¹²⁶ *Ibid.*, str. 740-797.

¹²⁷ *Ibid.*, str. 798-825.

¹²⁸ *Ibid.*, str. 826-849.

¹²⁹ *Ibid.*, str. 850-883.

Nadalje, Homer koristi pojam *aretē* prvenstveno u smislu tjelesne dominantnosti, vrsnosti, spretnosti, hrabrosti, junaštva i uspjeha na bojnopolju, no također i u smislu čestitosti, duhovnosti i pravednosti.

U *Ilijadi* se pojavljuje i pojam *aristeia* ili natjecanje u vještinama, koji označuje odmjerenost snaga kroz borbu za pobjedu i bivanje najboljim, kako u otvorenim sukobima na bojištu, tako i u izvan-ratnim i mirnim okolnostima, kao pokazivanje ratničke vrsnosti – *aretē*. Kao takva ona nosi ne samo ratničku, nego i etičku i duhovnu dimenziju.¹³⁰ Taj će pojam kod Platona i Aristotela zadobiti centralno mjesto.

Kalokagathia, Platonov odgojni ideal, također se pojavljuje u *Ilijadi* (i *Odiseji*) kao jedinstvo različitih vrлина. Preciznije, Homer zapravo odvojeno koristi pojmove *agathos*- snažan duhom i snažan tjelesno, junačan, čestit, te *kalos*- lijep, dobar, plemenit, idealan čovjek, koji je ujedno i pripadnik aristokratskoga sloja. Ova će dva pojma u Platona i Aristotela biti objedinjeni u pojam *kalokagathos* - lijep, duhovno i čudoredno izobražen čovjek, odnosno *kalokagathia*- estetsko-etička čestitost i vrлина.

Nadalje, u *Odiseji* se u 8. pjevanju opisuju igre na trgu ili Feračke ratne igre koje sadrže natjecanja u različitim disciplinama: trčanje, hrvanje, skakanje, kolutanje, borbanje, šakanje.¹³¹ Gledano iz filozofsko-sportske perspektive, 8. pjevanje donosi analogije sa suvremenim, izrazito natjecateljskim gledanjem na sport. Također, kao dominantna, može se uočiti grčka težnja k izvrsnosti, koja je s W. J. Morganovim uvođenjem A. MacIntyre u filozofiju sporta, postala općeprihvaćena temeljna odrednica u karakteriziranju sporta kao perfekcionističke prakse. Težnja k izvrsnosti ili težnja za izvrsnošću je usko povezana sa snažnom željom za pobjedom, koja u *Odiseji* istovremeno i ujedno može izazvati sram i nelagodu pri natjecateljskom neuspjehu. Izvanredan primjer u tom smislu nalazi se u 21. i 22. pjevanju odnosno natjecanje u napinjanju luka i gađanju strijelom kroz 12 sjekira u Odisejevoj kući, prilikom kojeg je Penelopa ta koja ustanovljuje novo natjecanje te mu daje obrise simplificiranim pravilima, uz glavnu nagradu – ženidbu njome!

2.1.2. Platon

¹³⁰ Usp. Ibid. primjerice 11,784; 9.444.

¹³¹ Ibid., str. 104-180

U dijelu posvećenom Platonu i sportu, jednako kao i Aristotelu, autor osim što se vodi i oslanja na originalna djela antičkih autoriteta, temi pristupa iz filozofsko-sportskog rakursa te se referira na literaturu unutar specifičnog diskursa. U tom pogledu, autor se uglavnom oslanja na rad Heather L. Reid, koja je dala ogromne doprinose u tom smislu.¹³²

Platonovu poimanju i ulozi sporta, autor pristupa kroz nekoliko ključnih pojmova koje će nastojati rasvijetliti. To su pojmovi: *gymnastikē*, *palestra*, *aretē* i *kalokagathiā*.

Gymnastikē jest obrazovanje tijela, koje je u neraskidivoj i jednako važnoj svezi s obrazovanjem duše (*psyche*).¹³³ Radi se zapravo o uvriježenom antičkom odijeljenom shvaćanju i praksi tjelesnog (*gimnastikē*) i kulturalnog obrazovanja (*musikē*).¹³⁴ Gimnastika je put za ostvarivanje istinske ljepote tijela, koja je zapravo vidljiv oblik vrline za kojom duša čovjeka žudi ako je doista posvećen gimnastici. Gimnastika je vitalan i nužan dio odgoja, jer putem vježbanja gimnastike čovjek radi na stjecanju pravih životnih navika, zbog kojih neće biti usmjeren samo na (neumjerena) tjelesna uživanja i potrebe.

U dijalogu *Lisid* ili *Lisis* Platon nabraja pet gimnastičkih vježbi koje su se vježbale na vježbalištu: skakanje, bacanje koplja, bacanje diska, trčanje i hrvanje.¹³⁵ Od njih, posljednje dvije prakticirale su se i na olimpijskim igrama kao zasebne kategorije natjecanja. U *Zakonima* pak navodi još i strijeljanje lukom, rukovanje štitom, vježbe u taktičkim pokretima, borbe u punoj ratnoj opremi, vojnički hod i jahanje.¹³⁶

Uloga gimnastike u odgoju kod Platona je usko vezana uz muziku. „Kakav je dakle odgoj [...] za tijelo vježbanje, takav je za dušu muzika.“¹³⁷ Platon u *Državi* doslovno govori:

¹³² Vidjeti primjerice specijalni broja časopisa *Sports, Ethics and Philosophy* u kojem je u obliku radova objavljena knjiga *Athletics and Philosophy in Ancient Greece and Rome: Contests of Virtue* (4 (2/2010.), str.109-234.); potom Reid, Heather »Athletic Beauty in Classical Greece: A Philosophical View«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 39 (2/2012.), str. 281-297.; Reid, Heather L. »Sport and Moral Education in Plato's Republic«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 34 (2/2007.), str. 160-175.

¹³³ Platon, *Država*, prijevod Martin Kuzmić, Naklada Jurčić, Zagreb, 1997., 498 b-c.

¹³⁴ Usp. Guthrie, W. K. C. *Povijest grčke filozofije. Platon čovjek i njegovi dijalozi: ranije doba*. Prijevod Dražen Pehar, Naklada Jurčić, Zagreb, 2007., str. 423.

¹³⁵ Platon. *Eros i filia. Simpozij i Lisis*, prijevod Zdeslav Dukat, Demetra, Zagreb, 1996., 203 a–211 a.

¹³⁶ Platon, *Država*, 813 e.

¹³⁷ *Ibid.*, 376 e.

„Nekakav je bog dao ljudima dva umijeća, muziku i tjelovježbu, i to za odgajanje duhovnog života i srčanosti, a ne za odgoj duše i tijela osim uzgredno; nego ona dva svojstva, duhovno i voljno, da se slože napinjući se i popuštajući jedno drugom dkle treba.“¹³⁸

A kao što muzika ima svoj viši i niži oblik, tako je i s gimnastikom:

„Viši oblik gimnastike svodi se na ispravno hranjenje zaslužno za uspostavljanje ritma u tijelu, kojim se ograničavaju više smrtne moći te tako omogućuje unutarnja ljepota tijela...

Niži oblik gimnastike svodi se na oplemenjivanje žudnji kojima se ograničavaju tjelesne ugone, te proizvodi lijep izgled tijela.“¹³⁹

Muzika kao obrazovanje besmrtnog dijela duše i gimnastika kao obrazovanje smrtnog dijela duše su neodvojivi jedno od drugog u Platonovu shvaćanju cjelovita ljudska odgoja.¹⁴⁰

„Gimnastika je u bitnom vezana za muziku, a tjelesna ljepota za duševnu. Gimnastika je uvježbavanje vrlina pripadnih smrtnom dijelu duše, a muzika je uvježbavanje vrlina pripadnih besmrtnom dijelu duše.“¹⁴¹ „Ono što su liječništvo i gimnastika u odnosu na tijelo, to su muzika i dijalektika u odnosu na dušu.“¹⁴²

Heather L. Reid ulogu gimnastike u Platona sagledava iz rakursa razlike i odijeljenosti duše (*psychē*) i tijela (*sōma*) te uloge gimnastike (*gymnastikē*) pritom. Ona ispravno upućuje na to da uloga gimnastike u Platona nikako nije poradi tijela, ili samo poradi tijela, nego čak služi više duši nego tijelu.¹⁴³ Guthrie štoviše tvrdi, pozivajući se na mjesto u Platonovoj *Državi*,¹⁴⁴ kako dvojnost obrazovanja cilja posve na dušu, jer „zdravo tijelo ne proizvodi samo od sebe dobru *psychē*, dok će dobra *psychē* skrbiti za vrsnoću tijela.“¹⁴⁵ Reid Platonovo shvaćanje uloge gimnastike u odgoju naziva „gimnastika temeljena na vrlini“ („*virtue-based gymnastics*“) koju jasno razlikuje od nečega što se zove „tjelesni odgoj“ („*physical education*“).¹⁴⁶ Konačno, Reid ulogu gimnastike u

¹³⁸ Ibid, 411 e.

¹³⁹ Tokić, Marko. Život, zdravlje i liječništvo u Platonovoj filozofiji, Pergamena, Zagreb, 2013., str. 45.

¹⁴⁰ Usp., Platon, Država, 411e – 412a; 410b.

¹⁴¹ Tokić, Marko. Život, zdravlje i liječništvo u Platonovoj filozofiji, str. 43.

¹⁴² Ibid., str. 118.

¹⁴³ Usp. Reid, Heather L., Introduction to the Philosophy of Sport, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2012., str. 24.

¹⁴⁴ Platon, Država, 410 c.

¹⁴⁵ Guthrie, W. K. C. Povijest grčke filozofije IV. Platon: Čovjek i njegovi dijalozi: ranije doba, Naklada Jurčić, Zagreb, 2006.

¹⁴⁶ Reid, Heather L., Introduction to the Philosophy of Sport, str. 21.

Platonovom modelu odgoja predstavljenom u *Državi* vidi u „služenju odgojnim ciljevima osobne vrline, intelektualnih postignuća i političke harmonije“.¹⁴⁷

Palaestra je vježbalište koje čini dio atenskih gimnazija. Ona je zapravo istovremeno bila vježbalište i učilište odnosno mjesto gdje se vršilo vježbanje, natjecanje, učenje i razgovor. No, ponekad „naziv »palestra« nije označavao samo vježbalište u kojem se podučavalo tjelesno vježbanje, nego se, baš kao ovdje u Lisidu, rabio i za čitav kompleks, dakle istoznačno s »gimnazija«:

„To je živopisni svijet atenskih gimnazija, vježbališta-učilišta otvorenih od izlaska do zalaska sunca, u kojima su atenski mladići viših slojeva provodili vrijeme u vježbanju, natjecanju, razgovoru i učenju. Gimnazije su često bile otvarane u sklopu većih uređenih parkova, primjerice Akademova vrta ili Liceja, a dva središnja mjesta u njima bila su pravokutno vježbalište ispunjeno pijeskom i okolni trijem, ustvari svlačionica.“¹⁴⁸

Vježbanje i učenje u Platonovoj Akademiji uključivalo je tjelesnu nagost (*gymniā*), vojničku spremnost Spartanaca (*agogē*), atletsku ljepotu povezanu s moralnom dobrotom (*kalokagathiā*) te erotska (pederastička) prijateljstva.¹⁴⁹ Zanimljivo je pritom, da Platon uključuje i žene, koje također moraju gole u *palestrama* vježbati, a „nositi će vrlinu izvrsnosti umjesto odjeće.“¹⁵⁰ H. Reid, u tom smislu, skreće pažnju na imena barem dvije polaznice Platonove akademije: Axiothea iz Philije i Lasthenia iz Mantineje.¹⁵¹

„Platon doista daje drukčije uloge muškarcima i ženama u *Državi* kada ga tjelesne datosti na to prisiljavaju¹⁵², ali što se tiče njihovih duša, oba su spola jednaka – uključujući njihove predispozicije za postizanje *aretē*.“¹⁵³

¹⁴⁷ Heather L. Reid. »Sport and Moral Education in Plato's Republic«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 4 (2/2007.), str. 160.

¹⁴⁸ Šegedin, Petar. »Pitanje prijateljstva«, u: Žunec, Ozren, Šegedin, Petar (ur.), *Zbližavanja*. Zbornik povodom šezdesete obljetnice života Damira Barbarića, Matica hrvatska, Zagreb, 2012., str. 16.; usp. Platon. Eros i filia. Simpozij i Lisis, 204 a i 205 e.

¹⁴⁹ Usp. Šegedin, Petar. »Pitanje prijateljstva«, str. 16-17.; vidi i Reid, Heather L., Introduction to the Philosophy of Sport, str. 21.

¹⁵⁰ Platon, *Država*, 452 a-b.

¹⁵¹ Reid, Heather L., Introduction to the Philosophy of Sport, str. 21.

¹⁵² Usp. Platon, *Država*, 457 a i 471 d.

¹⁵³ Reid, Heather L., »Aristotle's Pentathlete«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 4 (2/2010.), str. 192.

Aretē je odgojni ideal ili vrlina u Platona odnosno izvrsnost duše koja se pojedinačno ili skupno manifestira kao mudrost, hrabrost, razboritost i pravednost. Platon *aretē* opisuje kao harmoniju tri dijela duše- razumskog, voljnog i požudnog dijela.¹⁵⁴

U filozofsko-sportskom pogledu, *aretē* kao pojam obuhvaća i grčki atletski duh koji je potpuno usmjeren na izvrsnost.¹⁵⁵ Također, veoma je zanimljivo da Platon na vježbanje vrline gleda kao na natjecanje koje je različito od onih na Olimpijskim igrama, ratu i miru, utoliko što kao pobjednika vidi onoga koji je najbolji u prijateljstvu te pomaže i služi drugima sukladno zakonima.¹⁵⁶

„Platon je mislio da vrline koje vode uspjehu u atletici- kao na primjer hrabrost, izdržljivost i indiferentnost spram bogatstva i slave- također vodi i uspjehu u filozofiji, jer cesta za mudrost i vrlinu je, kao što je rekao Hesiod, duga i strma. Atlete koji treniraju zbog površnih razloga poput lijepa vanjskog izgleda, okupljanja obožavatelja ili čak i postizanja slave ili bogatstva u igri, je efektivno prepuštanje njihovih duša odlasku u propast.“¹⁵⁷

Platonovo shvaćanje *aretē*, prema Reid, jest izvrsnost koja se temelji na mudrosti, stoga je on i redefinirao i preuredio tradicionalne aktivnosti unutar gimnazije, dajući dotadašnjim vojnim, atletskim i društvenim događanjima karakter pripreme i treninga za dosizanje *aretē*.¹⁵⁸

Kalokagathiā je estetski i etički odgojni ideal. Sam pojam je složenica dvaju pojmova: *kalos* – tjelesna ljepota u estetskom smislu¹⁵⁹ i *agathon*- moralna ispravnost odnosno ljepota i dobrota u ćudorednom smislu. Dakle, radi se o jedinstvu čovjekove tjelesne ljepote ili ljepote tijela i duhovne ljepote ili moralne ljepote duše.

„Odlučujuće u idealu jedinstva ljepote i dobrote je to da ono duhovno – ono što se stječe muzičkim odgojem – posve prožima ono tjelesno kao njegov viši i cjeloviti vid.“¹⁶⁰

U *Državi* u dijelu u kojem Platon govori o odgoju čuvara, on doslovce ističe idealan spoj miroljubivosti i blagosti spram drugih, ljubavi za izobrazbom te istovremene srčanosti, brzine i

¹⁵⁴ Usp. Platon, *Država*, 435 e- 444 e.

¹⁵⁵ Usp. Holowchak, Andrew M., Reid, Heather L. *Aretism. An Ancient Sports Philosophy for the Modern Sports World*, Lexington Books, Lanham and Plymouth, 2013., str. xv.

¹⁵⁶ Platon. *Zakoni*, 729 c– e.

¹⁵⁷ Reid, *Introduction to the Philosophy of Sport*, str. 20.

¹⁵⁸ Usp. Reid, Heather L., »Plato's Gymnasium«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 4 (2/2010.), str. 174.

¹⁵⁹ *Kalos* označava i pojam lijepog u, prvenstveno kiparskoj, umjetnosti u prikazima mladih atleta.

¹⁶⁰ *Ibid.*, str. 11

snage.¹⁶¹ U *Lisisu* ili *Lisidu* Platon pojašnjava kako mladog Lisida treba hvaliti ne samo zbog njegova *kalosa*, već i jer je „*kalos te k'agathos*“.¹⁶²

U idealu *kalokagathie* Platon povezuje atletiku i gimnastiku ili sportsku tjelovježbu i trening, kako bi se postigao estetski ideal lijepa tijela odnosno snaga za postizanje pobjede na natjecanjima, ali također kako bi se postigla vrlina ili *aretē*. Tako, *aretē* se prenosi od tijela na dušu, a svoj vrhunac dostiže u mudrosti odnosno poniranju duše u samu sebe. S druge strane, prekrasna i duša puna vrline se u tijelu razotkriva kroz tjelesno zdravlje s jedne strane i ljepotu i gracioznost pokreta s druge.¹⁶³

Naposljetku, valja istaknuti interpretaciju Marka Tokića o Platonovom viđenju (prirode) natjecanja kao takvog:

„U Zakonima (729 c–e) se vježbanje vrline opisuje kao natjecanje u kojemu se, za razliku od svih drugih vrsta natjecanja, ne izvojeva pobjeda nad drugima. Svrha je postati prijatelj na sveobuhvatan način, te ojačati moć velikodušnosti. Uspjeh u takvom natjecanju ovisi o odrješavanju od nenavisti. Prvo mjesto pripada onomu koji je savršeno obrazovan, koji se odrješio od nenavisti pa svoju vrlinu dijeli s drugima, a drugo mjesto u počastima pripada onomu koji još uvijek nije u mogućnosti s drugima dijeliti stečenu vrlinu, no pritom od svega to najviše želi; onoga koji ima vrlinu, ali je nenavidan pa ju ne želi u prijateljstvu dijeliti s drugima, treba kuditi (Legg. 730 e–731 b).“

2.1.3. Aristotel

Aristotel je o natjecateljskim igrama, za razliku od Platona, pisao vrlo malo. Ipak, natjecateljske igre i tjelovježba imaju svoju ulogu, prvenstveno u odgoju, gdje tjelovježba prethodi intelektualnim ili podukama uma.

„Budući je bjelodano kako prije treba odgajati navikama nego poukama, te prije samo tijelo nego um, iz toga je jasno kako djecu treba podvrgnuti tjelovježbi i hrvačkom umijeću, od kojih jedno uobličuje tjelesno stanje, dok drugo jača za djela.“¹⁶⁴

Također, Aristotel prihvaća i natjecateljske (prvenstveno olimpijske) natjecateljske igre ne ulazeći u dublja razmatranja, ipak se istovremeno diveći petobojcima ili penthatloncima, čija tjelesna ljepota jest superiorna, kao onima *u* i *po* kojima natjecateljsko u sportu dobiva svoje najviše i najpotpunije ozbiljenje.

¹⁶¹ Usp. Platon, *Država*, 376 c - d.

¹⁶² Platon, *Lisis*, 207 a.

¹⁶³ Platon, *Zakoni*, 815 e– 816 a.

¹⁶⁴ Aristotel, *Politika*, preveo Tomislav Ladan, Globus, Zagreb, 1988., 1338 a.

„Kod mladih osoba [tjelesne odlike, op.a.] sastoje se u imanju tijela sposobnog da izdrži brojna naprezanja, primjerice na trkalištima u atletici, i imanju takve vanjštine koja pruža zadovoljstvo i uživanje. Zato i jesu najljepši atlete u petoboju jer su po svojoj naravi sposobni za najveća naprezanja i brzo trčanje. Kod zrele dobi- u do zrelosti tijela za ratne napore i u prijatnoj vanjštini koja ulijeva strahopoštovanje. U starosti u mogućnosti obavljanja, za održavanje života, neophodnih poslova, kao i u nesmetanju drugima.“¹⁶⁵

Tjelovježba i natjecateljske igre u Aristotela nalaze svoje mjesto u sustavu odgoja, kojeg država valja pružiti svima na jednak način. Pritom, Aristotel smatra kako treba imati zakon o odgoju na državnoj razini te da mlade treba odgajati u skladu s državnim poretkom, jer svaki ima svoje običaje te što su oni bolji, bolja je i država.

U 8. knjizi Politike nalazimo šest poglavlja u kojima Aristotel govori o odgoju odnosno obrazovanju, pri čemu je za temu najzanimljiviji treći, naslovljen *Smisao i granice tjelovježbe*.

„Postoje četiri predmeta koje običavaju predavati: pisanje i čitanje, tjelovježba, glazba i u nekih kao četvrto- risanje. Pisanje i čitanje te risanje smatraju korisnima za život na više načina, a tjelovježbu kao ono što pridonosi muževnosti... djecu treba podvrgavati tjelovježbi i hrvačkom umijeću, od kojih jedno uobličuje tjelesno stanje, dok drugo jača za djela.“¹⁶⁶

Tjelovježba je tako za Aristotela nužna djelatnost koja ima svoje značajno mjesto u odgoju i ona se mora provoditi poradi zdravlja i ojačavanja tijela.¹⁶⁷ Ona je jedan od četiri predmeta koji se moraju predavati, uz pisanje i čitanje, glazbu i crtanje.¹⁶⁸ Istovremeno, Aristotel je nadasve zabrinut zbog oprečnih radnji i učinaka naprezanja uma i tijela, gdje smatra da „tjelesni napor sputava um, a umni napor tijelo.“¹⁶⁹ Posebice pak ukazuje na problem pretreniranosti djece za natjecanja i borbu, gdje se obračunava sa spartanskim načinima, koji tada zanemaruju svoj intelektualni i duhovni odgoj i izobrazbu:

„Sada, dakle, one države koje se , kako se čini, najviše brinu o djeci nastoje razviti u njih natjecateljska i borilačka tijela, ali im nagrđuju tjelesni izgledi, koče razvoj tijela. Tako, Spartanci poživinčuju djecu surovim naporima, kao da je to najkorisnije za hrabrost...oni koji tome odviše prepuštaju djecu, zapuštajući pri tome nužnu naobrazbu, zapravo ih poprostačuju, učinivši ih korisnim samo za jedno u državničkom umijeću, pa ih i u tome- kako je dokazano, - čine gorima od drugih.“¹⁷⁰

¹⁶⁵ Aristotel, Retorika, Naprijed, Zagreb, 1989., 1361 b.

¹⁶⁶ Aristotel. Politika, 1337 a.

¹⁶⁷ Ibid., 1338 b.

¹⁶⁸ Ibid., 1337 b.

¹⁶⁹ Ibid., 1339 a.

¹⁷⁰ Ibid., 1338 b.

Aristotel detaljno opisuje kako treba pristupati djeci i adolescentima u tjelesnom odgoju i izobrazbi, naglašavajući primjenu primjerene tjelovježbe, koja do doraosti znači primjenu lakših oblika vježbanja te izbjegavanje silovitih napora i nekakvih specijaliziranih dijeta i načina ishrane. „A nemalen je dokaz što takvo [pretjerano, op.a.] vježbanje može pričiniti to da se među olimpijskim pobjednicima ne mogu naći nego tek dvojica koji su pobjeđivali i kao dječaci i kao muževi, zbog toga što su, vježbajući premladi veoma naporne vježbe, iscrpili sve svoje snage.“¹⁷¹

U ovom kontekstu, za filozofiju je sporta koja definira i karakterizira sport kao vrstu igre, veoma je zanimljiva distinkcija koju Aristotel radi između tjelovježbe (gimnastike ili natjecanja) i igre. Pritom, prva ima jasnu ulogu i korisnost, naime jačanje i održavanje tjelesnog zdravstvenog i inog stanja, a druga poradi onog istinskog slobodnog vremena- dokolice, ali nipošto kao (samo)svrhovita djelatnost¹⁷², već preduvjet.

„Valja istražiti što treba činiti u dokolici. Zacijelo ne- baviti se igrom, jer onda bi nam svrha života morala biti igra...jer onomu koji se trudi treba otpočinka a igra je poradi otpočinka, dok zaposlenost biva s trudom i naporom. Zbog toga igre treba uvoditi u zgodno vrijeme, kako bi poslužile kao lijek. Jer takvo je gibanje odlanuće duši, te otpočinak zbog užitka.“¹⁷³

Heather L. Reid istaknula je jedan intrigantan aspekt u ovim razmatranjima- položaj i ulogu žene kod Aristotela općenito, te gimnastičko-atletsko-natjecateljskom specifično. U svojoj prilično slobodnoj interpretaciji Aristotela, iznijela je vrlo upitne tvrdnje da je Aristotel smatrao kako su muškarci superiorniji¹⁷⁴ u odnosu na žene, a razlozi za to su metafizički, u različitosti muških i ženskih *psychē*. Valja istaknuti da u Aristotelovim djelima nema eksplicitnih stavova za optužbe iznesene od Reid, poput nekih pripisanih Aristotelu kako je žena u nemogućnosti da vlada sama sobom, da je toliko emocionalna da ne može vladati sama sobom, da je tjelesno nedostatna u odnosu na muškarca te da ne može ostvariti prijateljstvo zbog umanjene (potrebne) muskaliniziranosti *aretē*.¹⁷⁵

¹⁷¹ Ibid., 1339 a.

¹⁷² Ibid., 1337 b.

¹⁷³ Ibid., 1338 a.

¹⁷⁴ Ibid., 1254 b.

¹⁷⁵ Reid, Heather L. »Aristotle's Pentathlete«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 4 (2/2010.), str. 191-192.

2.2. Pred-disciplinarna faza filozofije sporta

Ova je faza koja u historiografskom smislu obuhvaća period nakon svršetka antike do 1972. godine ili početka filozofije sporta kao discipline. S jedne strane, ova faza obuhvaća niz autora koji su unutar povijesti filozofije govorili o sportu na način filozofije te su *a posteriori* prepoznati kao oni koji su prethodili onome što danas zovemo filozofijom sporta odnosno oni čiji su dijelovi filozofije ili filozofskih djela (knjiga) prepoznati kao relevantni za filozofiju sporta te kao takvi korišteni unutar literaturnog korpusa discipline. S druge strane, tu je teorijsko-sportska literatura nastala tijekom 19. i 20. stoljeća koja je direktno prethodila nastanku filozofije sporta, tematiziranjem i otvaranjem pitanja koja će postati centralna (i) unutar filozofije sporta.

2.2.1. Pred-disciplinarna faza – sport u povijesti filozofije

U knjizi *Sport i tijelo. Filozofski simpozij (Sport and the Body. A Philosophical Symposium)* koju je uredila Ellen W. Gerber 1972., prvoj bibliografskoj jedinici unutar novosnovane filozofije sporta, sadržano je šezdeset tekstova različitih filozofa odnosno izvadaka iz njihovih knjiga. Najvažniji tekstovi biti će preuzeti i u veoma utjecajnoj, te u literaturi široko prihvaćenoj i citiranoj knjizi iz 1985. *Filozofsko istraživanje sporta (Philosophic Inquiry in Sport)* urednika Williama J. Morgana i Klause Meiera¹⁷⁶. Radi se o sljedećim tekstovima: *Ontologija igre* Eugena Finka¹⁷⁷; ulomak pod nazivom *Igranje i sport*¹⁷⁸ iz Jean Paul Sartreova djela *Bitak i ništa*¹⁷⁹; ulomak iz knjige *Čovjek u modernom vremenu (Man in the Modern Age, 1957.)* Karla Jaspersa naslovljen *Granice životnog poretka: sport (Limits of the life order: Sport)*¹⁸⁰; dio članka Johna Rawlsa pod nazivom *Dva koncepta pravila (Two Concepts of Rules)* objavljenog u časopisu *The Philosophical Review* (64/1955, str. 3-32) pod naslovom *Koncepcija pravila društvenih praksi (The Practice Conception of Rules)*; tekst *Stvarna razlika između čovjekova uma i tijela (The Real Distinction*

¹⁷⁶ Usp. Morgan, William J., Meier, Klaus. (ur.). *Philosophic Inquiry in Sport*, Human Kinetics, Champaign, IL, 1995.

¹⁷⁷ Gerber, Ellen W. (ur.). *Sport and the Body. A Philosophical Symposium*. Lea & Febiger, Philadelphia, 1972., str. 76-87.

¹⁷⁸ *Ibid.*, str. 95-99.

¹⁷⁹ Sartre, Jean-Paul. *Bitak i ništa: ogled iz fenomenološke ontologije*, Demetra: filozofska biblioteka Dimitrija Savića, Zagreb, 2006.

¹⁸⁰ *Ibid.*, str. 118-120.

between the Mind and Body of Man) iz Rene Descartesovih *Meditacija o prvoj filozofiji*; te *Odvajanje tijela i duše (The Separation of Body and Soul)* iz Platonova *Fedona*.

Osim navedenih, za filozofiju sporta su relevantni i na njezin su razvoj izvršili veliki utjecaj mnogi drugi autori. Tako je Ludwig Wittgenstein svojim teorijskim razmatranjima pojma igre i njihovih pravila u *Filozofijskim istraživanjima*, koje su usko vezane uz koncepciju igre i igranja predstavljene u djelu *Homo Ludens* Johanna Huizinge, bitno utjecao na razmatranje ali i današnje široko prihvaćeno shvaćanje pojma igre i sporta kao vrste igre, odnosno (uloge i važnosti) njihovih pravila, bilo u smislu pobijanja bilo slaganja i nadogradnje. Potom, Aristotelova aretaička etika razrađena u *Nikomahovoj etici* odigrala je veoma veliku ulogu u izgradnji sustava vrlina u sportu, baš kao i Alisdair MacIntyreovo djelo *Za vrlinom*. MacIntyre je svojim razlikovanjem i odijeljivanjem društvenih institucija i praksi, kao nositelja eksternih ili izvanjskih i internih ili unutarnjih vrednota društvenih praksi, poslužio W. J. Morganu za izgradnju modela internih vrijednota sporta i koncepcije internalizma te je kao takav podmet velike recentne debate oko normativnosti u sportu odnosno dominantne koncepcije 'širokog internalizma'.

Nadalje, u literaturi su isprobani najvažniji etički modeli koje su razvijali različiti filozofi u pokušajima da se zasnuje praktično djelatna etika sporta, kako bi sportaši i sport mogli biti moralni u svojim postupcima i odnošenjima tijekom prakticiranja sporta. Tako je u cijelom nizu radova isprobavan kategorički imperativ Immanuela Kanta odnosno njegov govor o (moralnoj) autonomiji pojedinca. „Veo neznanja“ Johna Rawlsa iskušavan je kao teorijski model u razvoju i izboru talentiranih sportaša za klubove, reprezentacije i natjecanja. „Pogled niotkuda“ („*view from nowhere*“) Thomas Nagela, razlikovanje „pozitivne i negativne slobode“ Isaiaha Berlina, teorija pravednosti Johna Rawlsa i „etika diskursa“ Jean Paul Sartrea razmatrani su kao mogući modeli za izgradnju univerzalne etike sporta, no ujedno su se pokazali i kao manjkavi i neuporabljivi u ovoj specifičnoj ljudskoj aktivnosti.

U filozofiji sporta za izgradnju određenih teorija i argumenata o sportu, koriste se originalni dijelovi filozofija pojedinih filozofa, filozofskih teorija, različitih konstrukcija, izričaja i pojmova. Osim ranije spomenutih, u literaturi su najzastupljeniji i najkorišteniji filozofi 19. i 20. stoljeća poput Immanuela Kanta, Georga F. W. Hegela, Martina Heideggera, Friedricha Nietzschea, Karla Marxa, Johna S. Milla, Ortegu y Gasseta, Jürgena Habermasa, Richarda Rortyja i Michela Foucaulta, između ostalih. Za neke od filozofa je poznato da su se bavili sportom, poput Jacquesa Derridaea koji je bio nogometni golman, dok je Jean Paul Sartre igrao nogomet za mladu

reprezentaciju Alžira. Pripisuje mu se i izjava da je „sve što je ikada naučio o etici naučio u nogometu“. Premda je Sartre bio i nogometni trener, štoviše i dobitnik nagrade za francuskog trenera godine 1964. i 1965. te inovator koji je prvi u nogometu osmislio koncept tzv. „lažne devetke“, kojeg je kasnije „autorizirao“ Pep Guardiola vodeći Barcelonu.¹⁸¹ Što se tiče prisutnosti tematiziranja pojedinih sportova unutar filozofije odnosno filozofskih djela, može se tek istaknuti dio posvećen skijanju u Sartreovu djelu *Bitak i ništa* te djelo *Filozofija lova* Ortege y Gasseta, ukoliko lov jest sport.

2.2.2. Teorija sporta 19. i 20. stoljeća

S druge strane, kao preteče filozofije sporta, u obzir se svakako treba uzeti teorijsko-sportska literatura koja se bavi sportom kao aktivnosti koja ima svoje značenje i smisao, a koje R. Osterhoudt naziva i „embrijski period“ filozofije sporta, jer učitelji sporta i sportski teoretičari imaju limitirano znanje o filozofiji.¹⁸² U tom smislu, najstariji rad koji je relevantan za filozofiju sporta jest *Tjelesni odgoj i očuvanje zdravlja (Physical Education and the Preservation of Health*, izd. William D. Ticknor Co., Boston, 1845.) Johna C. Warrena sa Sveučilišta Harvard iz 1845. Ovdje Warren iznosi svoju filozofiju individualne dužnosti slušanja „zakona prirode“, prema kojem, poradi čuvanja zdravlja, treba izbjegavati „one stvari koje su škodljive“, jer je „većina bolesti posljedica kršenja zakona prirode.“ Iznio je i definiciju odnosno shvaćanje tjelesnog vježbanja (*exercise*) kao onog koje nije samo tjelesni razvoj nego također i tjelesni odgoj i izobrazba.¹⁸³

George Santayana se poziva na antičkog pisca Pindara koji u svojim djelima opisuje „sportske“ događaje i shvaćanje uspjeha te na Platonovo pridavanje važnosti tjelovježbi u odgoju. Fizičke

¹⁸¹ Vidjeti <https://fistedaway.wordpress.com/2011/03/21/jean-paul-sartre-on-the-problem-with-other-players/>, pristup 1.12.2018.

¹⁸² Osterhoudt, Robert G. (ur.). *The Philosophy of Sport. A Collection of Original Essays*, Thomas, Springfield, IL, 1973., str. ix.

¹⁸³ Vidjeti, Berryman, Jack W., Park, Roberta J., *Sport and Exercise Science: Essays in the History of Sports Medicine*, University of Illinois Press, Urbana i Chicago, 1992., str. 45.

sportove naziva „plodovima dokolice“¹⁸⁴, a svoja promišljanja naziva „atletskom ili tjelesno-sportskom filozofijom“ (*athletic philosophy*).¹⁸⁵

Članak H. Gravesa objavljen u časopisu *Contemporary Review* (78/1960.) pod naslovom *Filozofija sporta (A Philosophy of Sport)*, koliko je poznato, prvi je publicirani tekst pod tim imenom. U njemu, Graves ističe kako postoji „mnoštvo raznovrsnih značenja“ sporta te sport karakterizira kao kompetitivnu razonodu koja se vrši radi nje same i koja je nadasve odvojena od bilo kakva biznisa. Stoga, sport mora biti amaterska rekreacija poduzeta jedino i samo poradi uživanja i zadovoljstva. Ono što ga plaši je masovno praćenje sporta i ljudi koji bi mogli živjeti od toga te tako u sport „unositi gorčinu borbe za egzistenciju“. Ipak, kao najveću prijetnju za sport on vidi u racionalizaciji natjecateljskog aspekta sporta, koja vodi k zanemarivanju ljepota i vrijednota sporta kao i toga da je bivanje rekreacijom zapravo „prirodna karakteristika“ sporta, nauštrb „divljeg entuzijazma za uspjehom“ i pobjeđivanjem po svaku cijenu te pretvaranje sporta u biznis. Kao najeklatantniji primjer ističe onodobni nogomet (*soccer* ili *round-ball football*) u Velikoj Britaniji.¹⁸⁶

Na kraju ovog perioda, dvije su knjige profesora tjelesne izobrazbe s *University of Southern California* (SAD) odigrale presudnu ulogu. Prva je knjiga Howarda Slushera naslovljena *Čovjek, sport i egzistencija (Man, Sport and Existence)* iz 1967. u kojoj se pita o tome što je sport i koje su temeljne karakteristike sadržane u, kako on kaže, „duhu koncepta sporta“.¹⁸⁷ E. W. Gerber ovu knjigu naziva „prvim sveobuhvatnim pokušajem diskutiranja relevantnih pitanja“ o sportu.¹⁸⁸ Druga je knjiga Eleanor Metheny *Kretanje i smisao (Movement and Meaning)* iz 1968. u kojoj se autorica pita o svrsi uključivanja u sport odnosno kompeticiju koju on nosi zbog kompeticije

¹⁸⁴ Santayana, George, »Philosophy on the Bleachers«, u: Gerber, Ellen W. (ur.). *Sport and the Body. A Philosophical Symposium*. Lea & Febiger, Philadelphia, 1972., str. 232.

¹⁸⁵ *Ibid.*, str. 234.

¹⁸⁶ Usp. Graves, H., »A Philosophy of Sport«, u: Gerber, Ellen W. (ur.). *Sport and the Body. A Philosophical Symposium*. Lea & Febiger, Philadelphia, 1972., str. 6-16.; vidjeti i Connor, Steven, *Philosophy of Sport*, Reaktion Books, London, 2011.

¹⁸⁷ Slusher, Howard S., »Characteristics of Sport«, u: Gerber, Ellen W. (ur.). *Sport and the Body. A Philosophical Symposium*. Lea & Febiger, Philadelphia, 1972., str. 33.

¹⁸⁸ *Ibid.*, str. viii.

same, kao i značenja i smisla sporta kao takvog te njegove uloge u smislu školske odnosno univerzitetske izobrazbe i odgoja.¹⁸⁹

Kao knjiga koja će označiti svojevrsan prijelaz prema filozofiji sporta može se označiti djelo Paula Weissa *Sport: filozofsko istraživanje (Sport: A Philosophic Inquiry)* iz 1969. u kojem su u formi knjige ispisane prve filozofske rečenice o mnogim fundamentima (filozofije) sporta i koje je djelo pisano bez prethodne filozofske literature na koju bi se referiralo ili na kojoj bi se temeljilo. Weiss je tada slovio za vodećeg američkog filozofa i svojevrsnu znanstvenu zvijezdu te je kao takav odigrao veoma važnu ulogu u procesu uspostave i popularizacije nove discipline. Isto je učinio kako iskazanim interesom za sport kao filozofski relevantnu temu, potom objavljivanjem spomenute knjige, tako i podrškom u institucionalnoj uspostavi, posebice prihvaćanjem izbora za prvog predsjednika novo-uspostavljenog *Filozofskog društva za istraživanje sporta (Philosophic Society for the Study of Sport - PSSS)* 1972. ili svjetskog udruženja filozofa sporta koje od 1999. nosi današnje ime *Međunarodno društvo za filozofiju sporta (ili International Association for the Philosophy of Sport - IAPS)*.¹⁹⁰ Spomenutim je djelom metafizičkog karaktera u prvom redu pridonio time što je pokazao kako je sport relevantna, vrijedna i važna filozofska tema kojoj filozofija treba pristupiti s punom pažnjom. S druge strane, svojim je tezama i definicijama potaknuo snažnu filozofsku raspravu o samim fundamentima sporta te tako dao doprinose kroz poticanje i otvaranje novih tema i područja filozofije (sporta).

„[Weiss] Iznosi niz definicija s kojima filozofsko-sportski milje nikako nije bio zadovoljan,¹⁹¹ u prvom redu iz prozaičnog razloga što Weiss nije bio (niti jest) sportaš niti je poznavatelj sporta¹⁹² pa je iz mnogih njegovih izvedenih definicija razvidno da ne razumije autentičan duh sporta. »Sport je tradicionalizirani skup pravila egzemplificiranih od strane ljudi koji pokušavaju biti uspješni u i kroz svoja tijela« (Weiss, 1969, 143) i »Relaksacija je umjetnost izbjegavanja inklinacija u bilo kojem smjeru« (sic!, Weiss, 1969, 69) samo su neke od njih. Weiss također izvodi i niz

¹⁸⁹ Usp. Metheny, Eleanor, »This „thing“ called sport“ u: Gerber, Ellen W. (ur.). *Sport and the Body. A Philosophical Symposium*. Lea & Febiger, Philadelphia, 1972., str. 23-24.

¹⁹⁰ Usp. McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.). *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, New York i London, 2015., str. 3.

¹⁹¹ Kao ilustracija u tom pogledu može poslužiti Osterhoudt, *The Philosophy of Sport. A Collection of Original Essays*, str. 11-23, te str. 23-29, gdje iznesene Weissove stavove o sportašima i postizanjima rekorda kritiziraju R. L. Schacht i W. Fraleigh.

¹⁹² Vidjeti Weiss, Paul. *Sport: A Philosophic Inquiry*, Southern Illinois University Press, 1969., str. vii.

nepotrebnih (suvišnih) distinkcija poput želja–intencija, taktika–strategija itd. Ipak, značaj je ove knjige ponajviše u tome što je potaknula filozofijsku refleksiju o sportu.¹⁹³

2.3. Disciplinarna faza filozofije sporta

Ova faza započinje uspostavom filozofije sporta kao nove discipline – stvaranjem institucije odnosno krovne organizacije na svjetskom nivou te pokretanjem službenog glasila odnosno otvaranjem prostora za razvoj specifičnog znanstvenog diskursa za doprinose i razvoj. Pritom, treba istaknuti kako je filozofija i etika sporta dominantno i primarno anglo-saksonska, da bi se u ostalim dijelovima svijeta širila naknadno i usporedno.

2.3.1. Filozofija sporta

U različitim se pregledima povijesti filozofije sporta, od primjerice R. Osterhoudta, A. Hollowchacka i R. Scott Krechmara¹⁹⁴, preko C. R. Torresa¹⁹⁵ do M. McNameea i W. J. Morgana¹⁹⁶, njezini začetci smještaju unatrag sve do pojave prvih radova analogne tematike 1930.-ih., odnosno začetaka teorije sportske edukacije 1875. Usprkos drugačijim interpretacijama i mišljenjima, prema autorovom mišljenju, kao točku početka filozofije sporta kao nove discipline treba uzeti godinu 1972. iz više razloga. „Ocem“ pak filozofije sporta svakako možemo nazvati Hansa Lenka, koji je inicijator discipliniranja filozofije sporta, kako iniciranjem i organiziranjem prvog filozofsko-sportskog susreta, svojim izlaganjem tako i svojim tekstovima. Lenk je, kao otjelovljenje svojevrsnog filozofsko-sportskog ideala o vrhunskom filozofu i sportašu ujedno¹⁹⁷, služio i kao predsjednik IAPS u mandatu 1980. - 1981.¹⁹⁸

¹⁹³ Škerbić, Matija Mato. »Etika sporta kao novi nastavni predmet?«, *Metodički ogledi*, 21(1/2014.), str. 48.

¹⁹⁴ U: Massengale, J.D. i Swanson, R.A. (ur.). *The History of Exercise and Sport Science*, Human Kinetics, Champaign, IL, 1997.

¹⁹⁵ Torres, Cesar R. *Bloomsbury Companion to the Philosophy of Sport*, London, New Delhi, New York, Sydney, 2014., str. 2.

¹⁹⁶ McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.). *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, New York i London, 2015., str. 2.

¹⁹⁷ Hans Lenk je naime osvajač zlatne olimpijske medalje u veslanju na olimpijskim igrama 1960. u Rimu – vidjeti: <https://www.olympic.org/hans-lenk>, pristup 10.10.2018.

¹⁹⁸ Kao mali ekskurs i zanimljivost, može se spomenuti kako je Hans Lenk ostvario bitan kontakt i s hrvatskom bioetičkom zajednicom te prisustvovao izlaganjem na *6. Lošinjskim danima bioetike* 2007. (vidjeti) te dao intervju za

Prvi je razlog održavanje interdisciplinarnog simpozija o sportu početkom 1972. u Münchenu, na poticaj Hansa Lenka, uoči Olimpijskih igara kasnije iste godine.¹⁹⁹ Na tom su skupu Paul Weiss i Warren Fraleigh dogovorili kasnije održane konferencije na sjeverno-američkom kontinentu. Također, formirano je posebno tijelo za tu priliku sastavljeno od dva filozofa – Paul Weiss i Richard Zaner, i dvoje kineziologa – Warren Fraleigh i Ellen Gerber.²⁰⁰

Drugi je razlog trostruk, naime 1972. godine, pod ravnanjem i supervizijom Warrena P. Fraleigha, održana su prva tri simpozija na temu filozofije sporta u povijesti:

„Simpozij o filozofiji sporta, na State University College Brockport, New York, od 10. do 12. veljače 1972. (prva stručna konferencija posvećena isključivo filozofiji sporta); Prvi kanadski simpozij o filozofiji sporta i tjelesnoj aktivnosti, na University of Windsor, Ontario, Canada, od 3. do 4. svibnja 1972.; Simpozij o sportu i etici, na State University College Brockport, New York, od 26. do 28. listopada 1972.“²⁰¹

Treće, za disciplinarnu uspostavu i razvoj najpresudnije jest osnivanje prvog znanstvenog stručnog društva za filozofiju sporta u prosincu 1972. pod nazivom *Philosophic Society for the Study of Sport* (PSSS)²⁰², koje 1999. mijenja ime u ono koje nosi i danas - *International Association for the Philosophy of Sport* (IAPS).

Četvrto, 1972. godine izdana je prva knjiga koja je u punom smislu filozofija sporta, urednice Ellen W. Gerber pod nazivom *Sport and the Body. A Philosophical Symposium*. Štoviše, autorica je ujedno dala i prvu definiciju sporta unutar filozofije sporta:

„Sport je ljudska aktivnost koja uključuje specifičnu administrativnu organizaciju, povijesnu pozadinu s pravilima i običajima koji definiraju cilj i ograničavaju uzorak ljudskog ponašanja; sport uključuje izazove i konačni ishod kojeg određuju tjelesne vještine.“²⁰³

časopis *Vijenac* kojeg je vodila Ivana Zagorac (vidjeti <http://www.matica.hr/vijenac/347/bioetika-kao-konkretna-humanost-5886/>, pristup 7.8.2018.). Nažalost, njegov dolazak i boravak nije imao nikakve (filozofsko-(bio)-etičko) sportske implikacije.

¹⁹⁹ Usp. Breivik, Gunnar. »Philosophy of Sport in the Nordic Countries«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 194.

²⁰⁰ Usp. Torres, Bloomsbury Companion to the Philosophy of Sport, str. 2.

²⁰¹ Osterhoudt, *The Philosophy of Sport. A Collection of Original Essays*, str. x-xi.

²⁰² Usp. Morgan, William J. » The Philosophy of Sport: A Historical and Conceptual Overview and a Conjecture Regarding Its Future«, u: Coakley, Jay, Dunning, Eric (ur.). *Handbook of Sports Studies*, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 2000., str. 205.

²⁰³ Gerber, Ellen W. *Sport and the Body. A Philosophical Symposium*. Lea & Febiger, Philadelphia, 1972., str. vii.

Nakana je urednice bila pretraživanjem baza znanstvenih časopisa i filozofskih tekstova iz povijesti filozofije, identificirati one koji se mogu svrstati u filozofiju sporta, želeći na jednom mjestu okupiti sve tekstove koji su se sportom bavili na filozofski način, čime bi se stvorili zdravi temelji za daljnji razvoj. Pritom je koristila tri kriterija: 1) da tekstovi „uključuju filozofski tretman sporta“ i razumnu količinu diskusije, 2) primarni predmet teksta treba biti sport, 3) da se tekstovi slažu s odnosno uklapaju u ranije iznesenu definiciju. Prikupljenih 60 tekstova svrstala je u šest područja: o prirodi sporta (s tekstovima B. Suitsa, J. Huizinge, R. Calloisa...); sport i metafizičke spekulacije (E. Fink, J. P. Sartre, G. H. Mead, K. Jaspers...); tijelo i bitak (Platon, R. Descartes, G. Marcel...); sport kao smisleno iskustvo (J. Pieper, G. Santayana, ...); sport i vrijednosno orijentirana pitanja (J. Rawls, H. S. Slusher...); te sport i estetika (F. von Schiller, E. F. Kaelin...). Zanimljivo je spomenuti da će se E. W. Gerber u drugom izdanju 1979. kao urednik pridružiti William J. Morgan.²⁰⁴ Knjiga je ujedno svojevrsna premosnica iz pred-disciplinarnu u disciplinarnu fazu, jer s jedne strane okuplja klasike teorije sporta s filozofskim inklinacijama, a s druge izvatke iz originalnih tekstova filozofa iz povijesti filozofije koji se tiču sporta, no sport im nije tema ili središte razmatranja.

Konačno, 1972. u zborniku *Sport u središtu pozornosti znanosti. Perspektive, aspekti, rezultati* (*Sport im Blickpunkt der Wissenschaften. Perspektiven, Aspekte, Ergebnisse*, 1972.) Hans Lenk je publicirao rad *Sport u filozofskom pogledu* (*Sport in Philosophischer Sicht*)²⁰⁵ u kojem predstavlja svoj veoma širok pogled na filozofiju sporta. Ovdje on govori o sportu na niz različitih načina: kao igri (Huizinga), borbi klasa, sportu kao esteticu, sportu kao etičkom treningu, psihoanalizi, adaptaciji sporta industrijskom društvu (Plessner, Habermas), evoluciji i agresiji, egzistencijalnoj sebe-realizaciji, kreativnosti i životu (Ortega y Gasset) odnosno o sportu kao sistemu znakova.

Priču o zasnivanju nove discipline zaokružuje pokretanje prvog časopisa *Journal for the Philosophy of Sport* (JPS) dvije godine kasnije, dakle 1974., čime ova grana dobiva i svoje službeno glasilo, kao i prostor za razvoj znanstvenog diskursa, publiciranje novih istraživanja i ideja te diskusiju i debatu. Ugledni slovenski estetičar i filozof sporta Lev Kreft primijetio je da se

²⁰⁴ Gerber, Ellen W., Morgan, William J. *Sport and the Body. A Philosophical Symposium*. Lea & Febiger, Philadelphia, 1979. (2. izdanje)

²⁰⁵ Lenk, Hans, »Sport in Philosophischer Sicht«, u: Baitsch, Helmut, Bock, Hans-Erhard, Bolte, M., Bokler, W., Heidland, H.-W., Lotz, F. (ur.) *Sport im Blickpunkt der Wissenschaften. Perspektiven, Aspekte, Ergebnisse*, Springer-Verlag, Berlin Heidelberg, 1972., str. 11-40.

pri postizanju akademske samosvojnosti filozofija sporta „prvo ugledala na estetiku“²⁰⁶, što se jasno ogleda u brojnim prvim radovima u novoformljenom časopisu. Uostalom, prvi je broj časopisa posvećen svezi sporta i estetike²⁰⁷, dok je u Osterhoudtovoј uredničkoј knjizi *Filozofija sporta. Zbornik originalnih eseja (Philosophy of Sport. Collection of Original Essays)* iz 1973., prvoj filozofsko-sportskoј knjizi s originalnim tekstovima sportskih filozofa, kao i prvoj knjizi u povijesti nove discipline s imenom iste u naslovu,²⁰⁸ „estetičkom statusu sporta“ posvećeno jedno od tri poglavlja, uz ono posvećeno ontologiji i etici sporta.²⁰⁹ Uostalom, i E. W. Gerber jedno od pet poglavlja svoje knjige naslovljava *Sport i estetika (Sport and Aesthetics)*.

Filozofija sporta dakle nastaje 1972. godine kao nova filozofska disciplina koja se bavi fenomenom sporta, kao posebnom, autentičnom i samosvrhovitom ljudskom djelatnosti, koja u suvremenom ljudskom društvu ima višestruki utjecaj i odjek - ekonomski, socijalni, kulturni, politički, medijski i ini.

U uvodu prve filozofije sporta iz 1973. Osterhoudt iznosi signifikantne riječi:

„svjetlo filozofijske refleksije mora biti doneseno nad sport da ga osvijetli. Jedino takvom intervencijom i utjecajem možemo očekivati da će sport biti dovoljno dobro shvaćen i na taj način ubuduće pravilno tretiran, zahvaćen i njegovan.“²¹⁰

Njegov zbornik je okupio 24 originalna, a time i pionirska rada 17 različitih autora nastalih na temelju izlaganja predstavljenih na prve tri znanstvene konferencije posvećene (isključivo) filozofiji odnosno etici sporta. Među radovima je i prvi objavljeni rad Williama Joha Morgana *Egzistencijalna fenomenološka analiza sporta kao religijskog iskustva (An Existential Phenomenological Analysis of Sport as a Religious Experience)*.²¹¹ Time, ovaj je zbornik prva originalna filozofsko-sportska knjiga nastala unutar okvira novoosnovane discipline - filozofije sporta, čije ime i nosi u naslovu.

²⁰⁶ Kreft, Lev. *Levi horog: filozofija sporta u devet eseja*, Orion art, Beograd, 2013.

²⁰⁷ Vidjeti *Journal of the Philosophy of Sport*, 1 (1/1974.).

²⁰⁸ Izdanja pod naslovom filozofija sporta mogu se naći i ranije: McBride, P. *The Philosophy of Sport*. Heath Cranton Ltd., London, 1932., a posebice članaka: Graves, H. »A Philosophy of Sport«. *Contemporary Review*, 78/1900., str. 877–893.; Dufrenne, M. »La Philosophie du Sport«, *Education Physique et Sport* 1/1950., str. 4–6.; Rydl, M. »Filosofie a sport«, *Teor. Yraxe téles. V ých*. XIV/1966. (Prag), str. 586–599.

²⁰⁹ Vidjeti Osterhoudt, *The Philosophy of Sport. A Collection of Original Essays*.

²¹⁰ *Ibid.*, str. x.

²¹¹ *Ibid.*, str. 78-107.

Nadalje, u prvom su broju *Journal of the Philosophy of Sport*, kao dodatak estetičkim razmatranjima, sadržana i tri prva pokušaja R. Osterhoudta, D. A. Hylanda i R. Scott Krechmara za ustanovljavanjem metodologije filozofijskog pristupa sportu.²¹² U trećem pak broju William J. Morgan započinje sa stvaranjem osnova za ontologiju sporta, referirajući se pritom na J. Huizingu i M. Heideggera²¹³. Također, u istom broju izlaze i prva dva članka o etici sporta: R. Osterhoudt uzima Kantov kategorički imperativ kao supstancijalni princip za moralno ispravno postupanje u sportu²¹⁴, a W. J. Morgan Sartreovu etiku dvosmislenosti.²¹⁵ Od tada nadalje, tematski spektar se neprestance širi, tako da filozofija sporta uskoro sport razmatra, osim na način estetike, metafizike, etike, socijalne filozofije, filozofije politike, filozofije prava, filozofije jezika, epistemologije, antropologije, filozofije odgoja, filozofije uma te bioetike.

Filozofija sporta se od svog osnutka snažno oslanja na raniju filozofsku baštinu i tradiciju iz koje ekstrahira specifične dijelove koji se mogu aplicirati na sport odnosno koji pripomažu i(li) utemeljuju promišljanja, razmatranja, reflektiranja i istraživanja sporta na način filozofije. Iz antičke tradicije to su prije svega Platonova razrada uloge tjelovježbe unutar koncepta odgoja stanovnika polisa razloženog u *Državi* odnosno distinkcija duh i tijelo u *Fedru*, te Aristotelovo elaboriranje odgoja ratnika u *Nikomahovoj etici* s jedne strane, i razrada i uspostava aretaihke etičke teorije s popisom najvažnijih vrлина, s druge strane. Na temeljima Aristotelove *Nikomahove etike* i *Politike* sport se smješta u područje dokolice odnosno istinskog slobodnog vremena za stvaralaštvo, igru i samoostvarenje. Nadalje, unutar filozofske tradicije, filozofiji sporta osobito je zanimljiv govor o igri, kao osnovi svakog daljnjeg razmatranja sporta. U tom smislu, poradi domišljanja pojma igre, prizivaju se ponajprije L. Wittgenstein i E. Fink. Potom, veoma su važna razmatranja ljudske tjelesnosti, primarno u odnosu spram ljudskog duha, gdje se kao oslonac često

²¹² Vidjeti: Osterhoudt, Robert G. »Modes of Philosophic Inquiry Concerning Sport: Some Reflections on Method«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 1 (1/1974.), str. 137-141.; Hyland, Drew A. Modes of Inquiry in Sport, Athletics and Play, *Journal of the Philosophy of Sport*, 1 (1/1974.), str. 123-128.; Kretchmar, Scott R. »Modes of Philosophic Inquiry and Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 1 (1/1974.), str. 129-131.

²¹³ Morgan, William J. »On The Path Towards An Ontology of Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 3 (1/1976.), str. 25-34.

²¹⁴ Osterhoudt, Robert G. »In Praise of Harmony: The Kantian Imperative and Hegelian Sittlichkeit as the Principle and Substance of Moral Conduct in Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 3 (1/1976.), str. 65-81.

²¹⁵ Morgan, William J. »An Analysis of the Sartrean Ethic of Ambiguity as the Moral Ground for The Conduct of Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 3 (1/1976.), str. 82-96.

koriste Platonove, R. Descartesove i J. P. Sartreove distinkcije. Ipak, na razvoj filozofije sporta presudan su utjecaj izvršile tri knjige: *Homo ludens* Johanna Huizinge u smislu promišljanja sporta kao igre u kontekstu kulture i društva, potom *Grasshopper. Games, Life and Utopia* Bernarda H. Suitsa u pogledu davanja fundamentalnih definicija i distinkcija „trijade“ pojmova sporta, igre i igranja (igre) te naposljetku *Za vrlinom. Studija o teoriji morala* Alasdaira McIntyreya s davanjem poticaja aretaičkim razmatranjima sportu primjerenih vrlina povezanih s pitanjem odgoja sportaša, sportskog odgoja i uloge sporta u općem odgoju, kao i s njima neraskidivo i presudno povezanim pojmom *ethosa* sporta.

2.3.2. Filozofija sporta izvan SAD i Velike Britanije

Nakon disciplinarne uspostave, filozofija sporta počinje se širiti i u drugim državama i dijelovima svijeta. U *Journal of the Philosophy of Sport* 2010. objavljen je temat posvećen razvoju filozofije sporta diljem svijeta. Nakon onog u SAD, najdugovječnija filozofsko-sportska zajednica je ona osnovana u Japanu 1978. uspostavom *Japanskog društva za filozofiju sporta i tjelesnog odgoja i izobrazbe (Japan Society for the Philosophy of Sport and Physical Education)*²¹⁶ te će ove godine imati svoju 41. konferenciju, kao dio 47. IAPS svjetskog kongresa filozofije sporta u japanskom Kyotu od 17 – 20. 09. 2019.²¹⁷ Premda u Japanu prvi radovi filozofa o sportu datiraju iz 1933., tek nakon Olimpijskih igara 1964. u Tokyu, događa se razvoj diskursa i produkcije znanstvenih radova koji postavljaju filozofskih pitanja o sportu analogan onom u SAD-u, uspoređan s razvojem interesa za kompeticijski sport povezan s njegovom komercijalizacijom i komodifikacijom.²¹⁸

U Taiwanu razvoj filozofije sporta počinje 1976. s prvim prijevodom dijela knjige E. Gerber i W. J. Morgana *Sport and the Body: A Philosophical Symposium*, koji je inicirao znanstveni interes za ovo polje.²¹⁹ Ipak, prvi filozofsko-sportski radovi taiwanskih filozofa

²¹⁶ Hata, Takayuki, Sekine, Masami. »Philosophy of Sport and Physical Education in Japan: Its History, Characteristics and Prospects«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 215.

²¹⁷ Vidjeti <https://www.jspspe.jp/iaps2019/>, pristup 10.3.2019.

²¹⁸ Hata, Sekine, »Philosophy of Sport and Physical Education in Japan: Its History, Characteristics and Prospects«, str. 217.

²¹⁹ Li-Hong (Leo) Hsu. »An Overview of Sport Philosophy in Chinese-Speaking Regions (Taiwan & Mainland China)«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 238.

publiciraju se tek od 1980.²²⁰ U Kini, državi koja se ponosi s 5000 godina dugim tradicijom filozofske misli, razvoj filozofije sporta počinje s 1981., kada je organizirana prva konferencija o „dijalektičkom istraživanju“ sporta.²²¹ U obje je države razvoj prilično spor, kako zbog jezične barijere i nedostupne literature, tako i zbog drugačije tradicije – filozofskog diskursa i misli, odgoja i izobrazbe, poimanja i pristupa sportu.

U Australiji je značajnu ulogu odigrao Warren Fraleigh, kako osobno tako i preko svog bivšeg studenta Keitha Lansleya, iniciravši filozofiju sporta još 1973. na Victoria University of Technology u Melbourneu.²²² Pa ipak, izostao je daljnji razvoj i širenje te su do danas pomaci minimalni i sporadični, uglavnom ograničeni na spomenuto sveučilište.

Na području Latinske Amerike, premda su geografski najbliži mjestu disciplinarnog i institucionaliziranog početka filozofije sporta, filozofska razmatranja sporta krenula su tek od 1980.-ih naovamo, premda je i ranije bilo radova koji su razmatrali sport, prvenstveno nogomet, s djelomičnim filozofijskim implikacijama.²²³

Što se tiče arapskog poluotoka, postoji recentna inicijativa unutar britanskog (BPSA) i europskog (EAPS) društva za filozofiju sporta za istraživanjem povijesti sporta, njegova utjecaja i uloge u zemljama arapskog poluotoka i zaljeva.²²⁴

Europski kontinent jedno je od trenutnih žarišta filozofije sporta, gdje su najveći utjecaj na globalni razvoj načinili njemački filozofi sporta, posebice Hans Lenk i Gunter Gebauer, obojica bivši predsjednici IAPS, te oni iz Skandinavije.

Početak se dogodio u Njemačkoj ranih 1970.-ih. Specifičnost je njemačke filozofije sporta nevezanost na neku posebnu temu ili specifičan sport već na vlastitu filozofsku tradiciju - Wittgenstein, Plessner, Nietzsche, Kant i Hegel.²²⁵ Ovaj su razvoj apsolutno obilježile dvije knjige

²²⁰ Ibid., str. 239.

²²¹ Ibid., str. 245.

²²² Vidjeti Roberts, Terence J. »Reflections on the Philosophy of Sport In Australia«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 20 (1/2010), str. 113-121.

²²³ Vidjeti Torres, Cesar R., Campos Daniel G. »Philosophy of Sport in Latin America«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 292-309.

²²⁴ Vidjeti: <http://philosophyofsport.eu/workshop-the-rise-of-international-sport-on-the-arab-peninsula-politics-art-ethics/>, pogled 14.11.2018.

²²⁵ Vidjeti Pawlenka, Claudia. »Philosophy of Sport in Germany: An Overview of its History and Academic Research«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 271-291.

H. Lenka, osnivača filozofije sporta u Njemačkoj i uz W. Fraleigha i svjetskog: prva, koja se naziva i „inauguralni tekst filozofije sporta“, jest *Ciljevi, vrijednote i realnost modernih olimpijskih igara* (*Werte, Ziele, Wirklichkeit der modernen olympischen Spiele*) iz 1964. te potom *Filozofija sporta* (*Philosophie des Sports*) iz 1973. Institucionalizacija je uslijedila 1976. osnivanjem sekcije za filozofiju sporta pod nazivom *Sektion Sportphilosophie*.²²⁶ Zanimljivo, njemačka filozofija sporta ima svoj paralelan razvoj, u kojem dominira etičko-sportska tematika, koja se ponajviše razlikuje od one globalne (anglo-saksonske) u pristupu moralnim principima I. Kanta i njihovoj (mogućoj) vezi sa sportom. Kako je u anglosaksonskom sportsko-etičko-filozofskom diskursu Kant napušten ponajviše zbog univerzalnosti kategoričkog imperativa, koji ne može odgovoriti dnevnoj aktualnoj dinamici i realnosti sporta, u Njemačkoj postoji cijeli niz tekstova koji rade upravo suprotno – razmatraju Kantov kategorički imperativ kao nadasve „primjenjiv“ na sport, gdje je vrhunac doživljen kroz formulaciju „sportskog“ kategoričkog imperativa:

„Postupaj jedino u skladu s onom maksimumom koju bi bili voljni slijediti svi koji se uključuju u natjecanje protiv tebe“²²⁷

Filozofija sporta u Francuskoj razvija se veoma sporo. Radovi koji se sporadično na filozofski način bave sportom mogu se pratiti 1970.-ih, dok se ozbiljniji pokušaji događaju krajem 1990.-ih nadalje s tematiziranjem epistemologije ljudskog tijela u tjelesnom odgoju i izobrazbi te filozofiji ljudskog tijela. O ozbiljenju filozofije sporta kroz univerzitetsku nastavu može se govoriti od 2005. kada se na fakultetu sporta na *Sveučilištu u Nancyju*²²⁸ gdje danas djeluje i *Frankofonsko društvo za filozofiju sporta* (*Société Francophone de Philosophie du Sport*).²²⁹

U Nizozemskoj i Belgiji veliki utjecaj na poimanje sporta i igre imalo je djelo Johanna Huizinge *Homo ludens* iz 1938. te filozofija J. P. Sartrea, H. Plessnera i M. Merleau-Pontyja.²³⁰ Filozofija sporta je postojala u Nizozemskoj već 1970.-ih i 1980.-ih pod imenom filozofije tjelesnog odgoja i izobrazbe, te bila pod snažnim utjecajem njemačkih autora (Lenk, Gebauer) te

²²⁶ Ibid., str. 272.

²²⁷ Gerhardt, Volker. »Die Moral des Sports«, *Sportwissenschaft*, (2/1991.), str. 140.

²²⁸ Vidjeti Andrieu, Bernard. »The Birth of the Philosophy of Sport in France 1950–1980. Part 1: from Ulmann to Rauch through Vigarello«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 8 (1/2004.), str. 32-43.

²²⁹ Za više informacija vidjeti: <http://philosophyofsport.eu/resources/>, pogled 14.11.2018.

²³⁰ Hilvoorde, Ivo van, Vorstenbosch, Jan, Devisch, Ignaas. »Philosophy of Sport in Belgium and the Netherlands: History and Characteristics«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 227.

najvećih anglo-saksonskih autoriteta (Morgan, Best). Ipak, formalni je start filozofija sporta doživjela 1990.-ih kada je Jan Tambouer pokrenuo istoimeni kolegij na amsterdamskom sveučilištu (*Faculty of Human Movement Sciences*) pod snažnim utjecajem Wittgensteinovih *Filozofijskih istraživanja*. Daljnji je razvoj krenuo u smjeru etike sporta, posebice razmatranja genetike u sportu.²³¹ U Belgiji razvoj počinje također početkom 1990.-ih sa središtima na sveučilištu u Leuvenu (*Catholic University of Leuven*) i Ghentu sa sličnim filozofskim utjecajima.

Među slavenskim zemljama filozofija sporta se najprije i najjače razvijala u Češkoj, uglavnom pod fenomenološkim utjecajem kojeg je donio Jan Patočka, nakon studija kod M. Heideggera i E. Husserla te prijateljevanja s E. Finkom. Prvi tekstovi koji razmatraju pojmove igre i tjelesnog gibanja pojavljuju se 1970.-ih.²³² Osim Češke, začetci filozofije sporta mogu se pratiti u Poljskoj od 1980.-ih, pa potom u Slovačkoj, Sloveniji, Srbiji i Rusiji.²³³ Ovdje svakako treba istaknuti ime slovenskog filozofa Leva Krefta, na čiju je inicijativu, uz podršku Mike McNameeja osnovano *Europsko društvo za filozofiju sporta (European Society for the Philosophy of Sport – EAPS)* u Århusu u Danskoj 2008.²³⁴

Najveći razvoj, globalnu rekognaciju i recepciju u europskom kontekstu filozofija je sporta doživjela u Skandinaviji – posebice Norveškoj i Švedskoj. Njezin je začetnik Gunnar Breivik, koji je sudjelovao na inauguralnom filozofsko-sportskom skupu 1972. u Münchenu te prenio novu disciplinu najprije u Norvešku. Kasnije je služio i kao predsjednik IAPS (1996. – 1997.), baš kao i Sigmund Loland (2002. – 2003.) sa *Sveučilišta u Oslu*. Obojica su snažno vezani uz filozofiju i osobni utjecaj stavova Arne Næss i pokreta „duboke ekologije“ te su ujedno i pisci prvih ekološko-sportskih radova u literaturi.²³⁵ Osim njih, znatnu su globalnu recepciju doživjeli, svojim intrigantnim stavovima o doping-u i vrijednim doprinosima u tematiziranju odnosa ljudskog tijela

²³¹ Ibid., str. 228.

²³² Jirásek, Ivo, Hopsicker, Peter M. »Philosophical Kinanthropology (Philosophy of Physical Culture, Philosophy of Sport) in Slavonic Countries: The Culture, the Writers, and the Current Directions«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 257.

²³³ Ibid., str. 260-261.

²³⁴ Vidjeti <http://philosophyofsport.eu/constitution/>, pristup 10.10.2018.

²³⁵ Loland, Sigmund. »Outline of an Ecosophy of Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 23 (1/1996.), str. 70-90.; »Record Sports: An Ecological Critique and a Reconstruction«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 2 (2/2001.), str. 127-139.

i novih tehnologija u području genetike, švedski znanstvenici Claudio Marcello Tamburrini i Torbjörn Tännsjö.²³⁶

2.3.3. Filozofija, etika i bioetika sporta u Hrvatskoj

Trenutno se može govoriti o tri svjetska žarišta filozofije sporta. Jedno je ono na sjeverno-američkom kontinentu, u SAD i Kanadi gdje je i osnovana IAPS, s vodećom ulogom *Penn State University* na čelu sa Scottom Kretchmarom i Javier Lopez Friasom. Drugo se nalazi u Velikoj Britaniji gdje djeluje BPSA sa *Swansea University Wales* kao vodećom institucijom i Mikeom McNameeijem kao liderom. Treće je u Zapadnoj Europi, gdje se posebice ističe *Sveučilište u Oslu* u Norveškoj, na kojem djeluju Sigmund Loland i Gunnar Breivik kao predvodnici. *Europsko društvo za filozofiju sporta (European Association for the Philosophy of Sport - EAPS)* osnovano je 2008. godine. Vrijedi istaknuti kako su unutar ovog društva posebno dobro zastupljeni slovenski filozofi sporta, među kojima se najviše ističu Lev Kreft kao osnivač EAPS te obnašatelj funkcije predsjednika, Milan Hosta i Jernej Pisk kao članovi predsjedništva, dok je Milan Hosta bio i tajnik društva. Lev Kreft je blizak suradnik *Hrvatskog filozofskog društva* i *Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku (ZCI-IB)* gdje je i član *Znanstveno-istraživačkog odbora za bioetiku i sport*, baš kao i Milan Hosta.

Dok se slovenska zajednica filozofa sporta razvila²³⁷ i etablirala u širem internacionalnom smislu (L. Kreft, M. Hosta, J. Pisk, J. Zurc, O. Markič...) u Hrvatskoj, jednako kao i u ostalim zemljama regije, disciplina kao takva ne postoji. Može se tek apostrofirati nekoliko vrijednih pokušaja.²³⁸ Ključna osoba u tom smislu jest Ivana Zagorac, u prvom redu kao urednica dva temata časopisa *Filozofska istraživanja* (br. 114 (2/2009), god. 29, sv.2 i br. 115 (3/2009), god. 29, sv.3) pod nazivom *Slobodno vrijeme i sport*, kao i jednog naslovljenog *Filozofija i sport* u časopisu *Metodički ogledi* (35 (19), 2012). Zagorac je i autorica nekoliko izvornih članaka iz ovog područja

²³⁶ Breivik, Gunnar. »Philosophy of Sport in the Nordic Countries«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 194-214.

²³⁷ Vidjeti <http://www.filozofija-sporta.si/> (pristup 10.12.2018.)

²³⁸ O ovoj je temi autor pisao na više mjesta: »Etika sporta kao novi nastavni predmet?«, *Metodički ogledi*, 21 (1/2014), str. 47-66.; 1st International Conference Ethics, Bioethics and Sport, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2018.; »Bioetika sporta i prisutnost bioetičkih tema u znanstvenom diskursu filozofije i etike sporta u Hrvatskoj i Srbiji«, *JAHR - European Journal of Bioethics*, 9 (2/2018.), str. 159-184.

te naposljetku urednica zbornika *O sportu drugačije. Humanistički aspekti sporta*. Spomenuti zbornik je, u znanstvenom smislu, prvi, time i pionirski, korak k uspostavi filozofije sporta u Hrvatskoj. Osim tih izdanja, važan je i temat posvećen etici sporta u bioetičkom časopisu *JAHN European Journal of Bioethics* (2 (3), 2010), kojeg su zajednički uredili Morana Brkljačić i Igor Eterović.

Unutar okvira *Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku* Republike Hrvatske pri *Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu* i njegova *Znanstveno-istraživačkog odbora za bioetiku i sport*, na čelu s Matijom Matom Škerbićom kao voditeljem²³⁹ od 2017. pokrenuta su nova nastojanja u ovom smislu. Na inicijativu M. M. Škerbića u prostoru ZCI-IB organizirana prva međunarodna tribina pod nazivom „Bioetika i sport“²⁴⁰ i prve dvije konferencije o etici i bioetici sporta pod nazivom (*1st i 2nd International Conference Ethics, Bioethics and Sport*).²⁴¹ Na konferencijama je okupljeno četrdesetak znanstvenika iz Hrvatske, Slovenije i Srbije, koji su se u svom dotadašnjem znanstvenom radu bavili povezanim temama, s nakanom uspostave regionalne zajednice sa svojevrsnim centrom u ZCI-IB u Zagrebu. Plenarno izlaganje na prvoj konferenciji održao je William John Morgan sa *Southern California University* iz Los Angelesa SAD, baš kao i predavanje na *Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu* dan uoči konferencije. Uz Morgana, konferenciji je prisustvovao i jedan od osnivača BPSA i bardova globalne filozofsko-sportske zajednice Jim Parry, koji trenutno radi na *Karlovu Sveučilištu u Pragu* u Češkoj. Druga je konferencija održana u ožujku 2019. s vodećim svjetskim filozofom, etičarom i bioetičarom sporta Mikeom McNameejem sa *Swansea University Wales* kao plenarnim predavačem, zajedno s Jimom Parryjem. Ovaj je simpozij izvrsno je poslužio za hrvatske i regionalne znanstvenike, posebice iz vizura bioetike sporta, za predstavljanje vlastita rada pred najvažnijim autoritetima struke te priključenje nastojanjima svjetske filozofsko-(bio)-etičko-sportske zajednice.²⁴²

²³⁹ Više informacija na: <http://www.bioetika.hr/zio-za-bioetiku-i-sport/> (pristup 10.1.2019.)

²⁴⁰ Više informacija na <http://www.bioetika.hr/blog/tribina-bioetika-i-sport/> (pogled 10.10.2018.)

²⁴¹ Više informacija u: Škerbić, Matija Mato. (ur.) *1st International Conference Ethics, Bioethics and Sport*. Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2018., te Škerbić, Matija Mato. »1st International Conference Ethics, Bioethics and Sport«, *JAHN - European Journal of Bioethics*, 9 (1/2018.), str. 107-111.

²⁴² Više informacija u: Škerbić, Matija Mato. (ur.) *2nd International Conference Ethics, Bioethics and Sport*. Hrvatsko bioetičko društvo, Zagreb, 2019.

Uz ova, treba svakako istaknuti i nastojanja oko pokretanja nastave filozofije i etike sporta na četiri hrvatska fakulteta u okviru Sveučilišta u Zagrebu – kolegij „Filozofija sporta“ na *Kineziološkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*, međuodsječki kolegij „Čovjek i sport“ te kolegij „Ethos, sport i odgoj“ na *Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*, kolegij „Filozofija sporta“ na *Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu* i kolegij „Filozofija igre i sporta“ na *Hrvatskim studijama Sveučilišta u Zagrebu*.²⁴³

2.3.4. Ključne točke razvoja filozofije sporta

Povijest filozofije sporta obilježilo je nekoliko radova i knjiga koje su mijenjale tijek razvoja ili postale referentne točke u literaturi i povijesti ove discipline. U daljnjem tekstu naznačiti će se upravo ti tekstovi, koje možemo zvati temeljni ili utemeljujući i programatski. Svaki od njih u vrijeme svog objavljivanja izazvao je velik odjek i utjecaj te izvršio korak naprijed za disciplinu bilo pokretanjem novog polja razmatranja, bilo uvođenjem nečeg novog što će unutar discipline biti rekognirano i akceptirano kao takvo, bilo davanjem novog smjera postojećim razmatranjima i istraživanjima.

Jedinstvena, za znanstvene uzuse netipična i nevjerojatna knjiga *Grasshopper. Games, Life and Utopia* B. H. Suitsa iz 1978. postala je i ostala referentna točka na kojoj je izgrađena filozofija sporta kakvu danas imamo. Svaki pokušaj razumijevanja bilo koje recentne debate unutar discipline bez poznavanja ovog djela biti će promašeno upravo za njegov temeljni dio. Stoga, filozofija sporta kakvu danas imamo zapravo bi mogla nositi naziv *suitsovska* ili *suitsijanska filozofija sporta* ili pak možda još preciznije *grasshopperijanska filozofija sporta*. Objavljivanjem ove knjige, a posebice Suitsovima definicijama sporta, igre i igranja, kao i njihovih razrada u znanstvenim radovima prije te posebice nakon objavljivanja knjige, filozofija sporta dobila je svoje obličje i temelj. Suitsove definicije „*varljive trijade*“ („*tricky triad*“) pojmova (sport, igra, igranje) postaju početna točka svake rasprave, razumijevanja i konceptualiziranja sporta. Uz doda(t)no razlikovanje u članku »“Tricky Triad“: Games, Play, and Sport« iz 1988. godine: a) tzv. *judged sports* ili *performativnih sportova* - sportova u kojima sudac presuđuje pobjednika, i b) tzv. *refereed sports* ili *igrajućih sportova* ili *sportova koji su igre* - sportovima u kojima sudac cijelo vrijeme sudi da bi se sport uopće mogao odvi(ja)ti. U prvima sportaši (iz)vrše određenu

²⁴³ Usp. Škerbić, Matija Mato, Radenović, Sandra. »Bioetika sporta i prisutnost bioetičkih tema u znanstvenom diskursu filozofije i etike sporta u Hrvatskoj i Srbiji«, *JAHR - European Journal of Bioethics*, 9 (2/2018.), str. 166.

performansu koju sport zahtijeva, poput primjerice istrčavanja dionica različitih duljina; bacanja koplja, kugle ili kladiva; skoka u dalj, vis ili vodu; gimnastičke vježbe, plesa i klizačkog nastupa; skoka ili leta skijama, o kojoj suci potom donose odluku ili ocjenu odnosno presuđuju pobjednika i redosljed. U njima, tvrdi Suits, elementi igre nisu prisutni ili su prisutni u toliko maloj mjeri da o tim sportovima ne možemo tvrditi da su igre. Naime, imaju premalo igrivog ili, kako kaže Suits 's sofisticiranog igranja'²⁴⁴ u sebi samima. Za razliku od tih, u sportovima koji su igre sudački angažman je za cijelog igranja igre konstantno potreban, štoviše nužan, da svojim sudačkim odlukama i presudama odnosno provedbom pravila²⁴⁵ uopće omoguće odigravanje igre ili utakmice. Takvi su sportovi primjerice košarka, nogomet, rukomet, vaterpolo, odbojka itd. Također, u takvim sportovima je i veći udio kreativnosti i sofisticiranosti igranja sportaša i timova. Zapravo, prema Suitsu, razina i vrsta sofisticiranosti sporta i vještina sportaša koje zahtijeva i jest glavna distinkcija između dviju vrsta sportova.²⁴⁶

Članak Scotta Kretchmara iz 1975. *Od testiranja do natjecanja: analiza dvaju kontrapunkta sporta (From Test to Contest: an Analysis of Two Kinds of Counterpoint in Sport)*,²⁴⁷ uputio je na dvije temeljne aktivnosti koje se odvijaju u sportu – 1) natjecanje, i unutar njega, 2) testiranje, i to mnogo različitih vrsta, koja se odvijaju unutar samog određenog natjecanja kojeg su ujedno i sastavni dio. Treba naglasiti kako ovaj članak valja gledati zajedno s kasnijim *Natjecanje, iskupljenje, nada (Competition, Redemption, Hope)* iz 2012.²⁴⁸ u kojem Kretchmar dodatno razvija ovakvo razumijevanje sporta kao onog u kojem dominira tzv. *zero-sum logic* tj. *sve ili ništa logika*, misleći pritom na dominantnu logiku kako je samo jedan pobjednik dok su svi drugi gubitnici.²⁴⁹

²⁴⁴ Usp. Suits, Bernard. »Tricky Triad: Games, Play, and Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 15 (1/1988.), str. 3. Za ovakve sportove Suits kaže da imaju karakter sofisticiranog rada, za razliku od igranja.

²⁴⁵ Ibid., str. 2. – Suits suce takvih sportova doslovno naziva policajcima ili "law enforcement officers" (!).

²⁴⁶ Vidjeti ibid., str. 4-5.

²⁴⁷ Kretchmar, Scott R. »From Test to Contest: an Analysis of Two Kinds of Counterpoint in Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 2 (1/1975.), str. 23-30.

²⁴⁸ Kretchmar, Scott. »Competition, Redemption, Hope«, *Journal of the Philosophy of Sport* 39 (1/2012.), str. 101–116.

²⁴⁹ Zanimljivo je ovdje spomenuti jednu izvan-sportsku referencu odn. pjesmu pop-rock grupe Queen „We are the champions“, koja je bila dio brojnih proglašenja pobjednika različitih sportskih natjecanja, a u svom prijepvu doslovno govori „mi smo šampioni, nema mjesta za gubitnike...“ (Queen, „News of the World“, 1977.)

Debata o ženskoj ravnopravnosti i jednakosti u sportu dobiva svoj sportsko-filozofski klasik u radu Jane English iz 1978. *Rodna i spolna jednakost u sportu (Gender and Sexual Equality in Sports)*²⁵⁰. Rad doduše nije objavljen u *Journal of the Philosophy of Sport*, ali je prepoznat kao sportsko-filozofski i prenesen u prvo antologijsko izdanje filozofije sporta *Philosophic Inquiry in Sport* 1988. (Morgan i Meier ur.) Štoviše, Morgan ga je uključivao u sva svoja daljnja urednička izdanja, uključujući i posljednje 3. izdanje *Etike u sportu (Ethics in Sport)* iz 2017. U radu English nudi tri „lijeka“ za ostvarivanje jednakosti šansi u sportu za oba spola, jer sport ovakav kakav jest očito fiziološki privilegira muškarce. Prvom mjerom English želi osigurati natjecateljima dobro zdravlje, napredovanje u motoričkim vještinama, suradnji s drugima, razvoj karakternih vrлина i zabavu. Navedeno bi se prema njoj ostvarilo grupiranjem natjecatelja prema sposobnostima te osiguravanje dovoljnog broja različitih grupa. Druga mjera sastoji se u grupiranju natjecatelja prema spolu, kako bi se osiguralo dovoljno ženskih sportskih superstarova i uzora za druge osobe ženskog spola odnosno zabrane miješanja sportaša različitih spolova u istom natjecanju. Treća pak mjera jest kreiranje novih sportova koji bi privilegirali žensku tjelesnost i fiziologiju.²⁵¹

Fred D'Agostino u članku *Ethos igara (The Ethos of Games)* 1981. godine²⁵² započinje konvencionalističko gledanje na sport. D'Agostino, napadajući formalističko gledanje na sport koje traži da se u sportu isključivo i doslovno vodimo pravilima igre, upućuje na činjenicu da u sportu, osim pravila, postoje konvencije koje su se s vremenom uvriježile, a kojima se vode praktičari sporta. Ove konvencije u sportu D'Agostino naziva zajedničkim imenom *ethos* igre. Upravo je *ethos* ono što pruža vodstvo u prakticiranju i shvaćanju sporta za sve sudionike. „Neslužbene, implicitne, empirijski određive konvencije koje upravljaju službenim tumačenjima formalnih pravila [sporta, op.a.] čine ethos [sporta]...Ethos igre razlikuje ponašanje koje je dopušteno, ponašanje koje je nedopustivo, ali prihvatljivo, te ponašanje koje je neprihvatljivo [u sportu].²⁵³

Na D'Agostinov članak se referira i nastavlja William John Morgan 1987. u iznimno važnom radu *Teza o logičkoj nespojivosti i pravila: ponovno razmatranje formalizma kao teorije igre (The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of*

²⁵⁰ English, Jane. »Gender and Sexual Equality in Sports«, u: Morgan, William J., Meier, Klaus V. (eds.) *Philosophic Inquiry in Sport, Human Kinetics, Champaign, IL, 1995.*, str. 284-289. (originalno objavljeno u časopisu *Philosophy & Public Affairs*, 7 (3/1978.), str. 269-277.)

²⁵¹ *Ibid.*, str. 285-287.

²⁵² D'Agostino, Fred. »The Ethos of Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 8 (1/1981.), str. 7-18.

²⁵³ *Ibid.*, str. 15.

Games)²⁵⁴ zbog dva osnovna razloga. Prvi se sastoji u tome što Morgan, služeći se A. MacIntyreovom knjigom *Za vrlinom*, po prvi puta uvodi shvaćanje sporta kao društvene prakse i distinkcije između institucija i praksi pritom. Drugi je uvođenje internalističkog shvaćanja sporta i započinjanje koncepcije internalizma. Istu dalje razvija u knjizi *Ljevičarske teorije sporta. Kritika i rekonstrukcija (Leftist Theories of Sport. A Critique and Reconstruction)* 1994. godine. O ovoj će temi i doprinosima više biti riječi u posebnom poglavlju ovog rada.

Iste 1987. W. J. Morgan i K. Meier izdaju knjigu *Philosophic Inquiry in Sport*, koju su zajednički uredili. U pitanju je antologijsko izdanje koje je imalo ogroman značaj za cijelu filozofsko-sportsku zajednicu ali i ne samo nju, baš kao i drugo prošireno izdanje iz 1995.²⁵⁵ Autor ovo izdanje vidi kao nastavak i logičan slijed onoga što je započela E. W. Gerber u *Sport and the Body. A Philosophical Symposium* još 1972. Nakon što je Gerber napravila pregled baza znanstvenih radova i ekstrahirala one filozofsko-sportske te ih kao takve uključila načinivši impresivnu kompilaciju ključnih (dijelova) tekstova filozofa i teoretičara sporta, u drugom joj se izdanju iz 1979. priključio W. J. Morgan.²⁵⁶ Knjiga u drugom izdanju kreće prema tome da se postigne balans između rekogniranih ranijih tekstova i novih originalnih radova nastalih unutar uspostavljene discipline i specijaliziranog časopisa. Tako su uključeni izvorni doprinosi W. J. Morgana, R. G. Osterhoudta, R. S. Kretchmara, D. A. Hylanda, K. V. Meiera i H. Lenka.²⁵⁷ Morgan zapravo nastavlja rad ekstrahiranja radova iz literature, samo ovaj puta onih izvornih iz sportsko-filozofske literature. Morgan gotovo nepogrešivo detektira najutjecajnije i najvažnije tekstove unutar discipline, uključuje ih u svoja izdanja, istovremeno polako ispuštajući originalne ne-filozofsko-sportske tekstove filozofa relevantne za filozofiju sporta. Time naznačuje jasan smjer ka „čistoj“ filozofiji sporta koja ima „svoje“ radove i klasike na kojima se disciplina gradi i

²⁵⁴ Morgan, William J. »The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 14 (1/1987.), str. 1-20.

²⁵⁵ Usp. Fairchild, David L. »Philosophic Inquiry in Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 14 (1/1987.), str. 71-79.

²⁵⁶ U razgovoru autora s Morganom uoči prve konferencije o etici i bioetici sporta u Zagrebu i Varaždinu 23. i 24. 3. 2018., dotaknuta je tema E. W. Gerber odnosno činjenice kako nakon tog izdanja ona ništa ne objavljuje. Morgan je rekao kako je Gerber nakon 2. izdanja izgubila interes za daljnje bavljenje ovim temama i da zapravo nikad nije ni imala onu intrinzičnu motivaciju i entuzijizam potreban za ovakve uglavnom pionirske korake.

²⁵⁷ Vidjeti Gerber, Ellen W., Morgan, William J. (ur.). *Sport and the Body. A Philosophical Symposium*. Lea & Febiger, Philadelphia, 1979. (2. izdanje)

razvija dalje. Od tada nadalje više se ne koriste izvatici tekstova filozofa (Platona, Descartesa, Sartrea...), već se oni, ukoliko se uopće koriste, parafraziraju i interpretiraju u novom filozofsko-sportskom ruhu, odnosno služe kao potkrjepa za različite inovativne i originalne teze, izvode i izgradnju argumenata i koncepcija o i u sportu udaljuje od svojih povijesno-filozofskih korijena. U daljnjem razvoju filozofska se baština iskorištava i instrumentalizira za svrhe izgradnje argumenata, teza i teorija. Autor ovog rada ovakvu tendenciju korištenja i referiranja na isključivo sportsko-filozofsku literaturu nastalu nakon 1972. smatra problematičnom i zabrinjavajućom, jer filozofiju sporta *de facto* odmiče od njenih korijena i temelja, zapravo od nje same kao (vrste) filozofije. Posebice je to upitno kod znanstvenika koji su svršili sportske ili kineziološke studije te doktorat izradili iz područja filozofije sporta, a bez prethodna studija filozofije, koji bi zapravo trebao biti nužan. Naime, postavlja se pitanje (povijesno)-filozofske širine, dubine i utemeljenja autora koji se u radovima ne referiraju na, i ne spominju ni jedan autoritet iz povijesti filozofije. U tom smislu, Heather Reid doima se iznimkom kao ona koja se bavi antičkom filozofijom i olimpijskim (i) natjecateljskim igrama, odnosno kao ona koja svoju filozofiju sporta temelji na (antičkom periodu) povijesti filozofije.

Scott R. Kretchmar 1995. izdaje djelo *Praktična filozofija sporta (Practical Philosophy of Sport)*²⁵⁸, čije je drugo izdanje iz 2005. mnogo obimnije te restrukturirano odnosno ponovno napisano. Kretchmarov je jezik jasan, često i (možda suviše) simplificiran, vjerojatno kako bi, u prvom redu studentima, bio prihvatljiv kao uvod u specifično polje. U prvom se dijelu Kretchmar bavi odnosom filozofije i kineziologije, da bi prešao na odnos ljudskih jedinki i tjelesne aktivnosti, s jedne strane iz perspektive dualizma duh-tijelo a s druge u holističkoj perspektivi. Potom prelazi na raspravu o konceptima igara, natjecanja i pobjeđivanja, da bi završio u etici i moralnom ponašanju u sportu te ljudskom aktivnom načinu života kroz tjelesnu aktivnost za ostvarivanje dobrog življenja. Djelo sublimira Kretchmarove stavove i uvide o sportu, od početaka ove discipline, pa čak i prije toga.²⁵⁹ Knjiga se najčešće koristi kao osnovna literatura za uvod i nastavu filozofije sporta, uz Simonova i Morganova izdanja.

²⁵⁸ Scott R. Kretchmar *Practical Philosophy of Sport*, Human Kinetics, Champaign, IL, 2005. (1. izdanje 1995.)

²⁵⁹ Kretchmar je naime doktorirao 1971. na temu „A Phenomenological Analysis of the Other in Sports“ na *University of Southern California, LA*, a pisao je i ranije: 1969. „A Phenomenological Reduction : The Unity of Sport and Dance“ (Kansas State Teachers College at Emporia) i 1970. „A Philosophical Description of Sport“ (Kansas State Teachers College at Emporia).

Angela J. Schneider i Robert Butcher 1998. predstavljaju najutjecajnije koncepciju fair-playa u članku *Fair play kao poštovanje igre (Fair Play as Respect for the Game)*²⁶⁰, koja vrijedi jednako za sve razine sporta i savršeno je pogodna za implementiranje u edukacijske programe za sve koji se bave sportom.²⁶¹ U svojoj intrinzično sportski motiviranoj koncepciji poštenja u sportu, autori su u prvom redu obuhvatili sve dotadašnje koncepcije fair playa poput one engleskih gentelmana iz 19. stoljeća predstavljene u prvoj etici sporta P. McIntosha²⁶², potom fair playa kao „vreće vrлина“, kao poštenog natjecanja, kao poštovanja pravila, kao dogovor ili ugovor, ali i postavili temelje za ono što će kasnije R. L. Simon nazvati teorija uzajamnosti ili mutualizma.²⁶³ Koncept sportskog fair playa kao poštovanja spram igre ima implikacije na dvije razine:

„Na osobnoj razini poštovanje spram igre će pružiti smjernice za to što će on ili ona uzeti u razmatranje kod donošenja odluka što učiniti. [...] Utjecati će na poduzimanje različitih radnji tijekom igre, stava spram svojih suparnika, pa čak i na razinu predanosti igri, [...] na radnje i odluke na razini politike. Svaki sport, gledano na način MacIntyre, ima institucije. Te institucije u sportu čine rukovodeća tijela, odbore za pravila, administrativna super-tijela itd. Na toj razini, također, fair play i poštovanje rukovode donošenjem određenih odluka u najboljem interesu svih koje se igra (do)tiče.“²⁶⁴

Dodatno, kada se govori o fair playu, najplauzibilniji izvor u smislu obuhvatnosti i pregleda, kritičke analize različitih koncepata fair playa te ključnih pojmova, svakako je Sigmund Lolandova *Fair play u sportu: moralni normativni sistem (Fair Play in Sport: A Moral Norm System)* iz 2002.²⁶⁵

Godine 1991. Robert L. Simon publicira prvo izdanje knjige *Fair play: sport, vrijednote i društvo (Fair Play. Sports, Values and Society)*, koja će u ostala tri izdanja imati malo izmijenjeni naslov *Fair play: etika sporta (Fair Play: the Ethics of Sport)*, izd. 2004., 2010., 2015.). Knjiga, uz raniju *Philosophic Inquiry in Sport* (Morgan, Meier, ur.) postaje opće mjesto i najviše rabljena literatura unutar filozofije sporta. Simon će predstaviti najpoznatiji pokušaj obrane natjecanja i

²⁶⁰ Butcher, Robert, Schneider, Angela. »Fair Play as Respect for the Game«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 25 (1/1998.), str. 1-22.

²⁶¹ Usp. *ibid.*, str. 19.

²⁶² McIntosh, Peter C., *Fair Play : Ethics in Sport and Education*, Heinemann Educational Books, London, 1979.; usp. Renson, Ronald. »Fair Play: Its Origins and Meanings in Sport and Society«, *Kinesiology*, 41 (1/2009.), str. 5-18.

²⁶³ Vidjeti, Butcher, Schneider. »Fair Play as Respect for the Game«, str. 15.

²⁶⁴ *Ibid.*, str. 14.

²⁶⁵ Loland, Sigmund. *Fair Play in Sport: A Moral Norm System*, Routledge, London, 2002.

kompetitivnosti s etičkog motrišta. Preciznije, Simon brani tezu kako sport kao natjecanje koje proizvodi jednog pobjednika i masu gubitnika, može biti moralan ako se prihvati njegova *teorija uzajamnosti* ili *mutualizma*. Također, ovom će knjigom potaknuti i izazvati debatu o namjernom kršenju pravila (*intentional rule breaking*) odnosno strateškom kršenju pravila, posebice u košarci. No ipak, razrada normativne teorije *širokog internalizma* obilježiti će ova izdanja i izazvati snažan utjecaj na cijelu filozofsko sportsku zajednicu i literaturu. I ostale teme u knjizi – doping²⁶⁶, rodna i spolna pitanja²⁶⁷, komercijalizacija sporta, moralni odgoj i odgovornost²⁶⁸ te sveučilišni sport u SAD²⁶⁹ - izazvati će nešto manje zanimanje javnosti. Njemu u čast izdan je specijalni *festschrift* broj časopisa *Journal of the Philosophy of Sport*, posvećenom njegovim doprinosima filozofiji sporta.²⁷⁰ S druge strane, kritičkim odmakom, može se izraziti i mišljenje kako se za znanstvenike obrazovane u europskoj povijesno-filozofskoj tradiciji, Simonova djela mogu doimati pojednostavljenog diskursa i analiza, s nedostatnom filozofskom i refleksijskom dubinom. Kako bilo, radi se o klasiku sportsko-filozofske literature koji će potaknuti mnoge znanstvenike da se na iznesene teze, stavove, definicije, konstrukcije i koncepcije osvrnu, da ih kritiziraju, opovrgnu, dopune ili iznesu potpuno nove argumentacije, stavove i konstrukcije.

John S. Russellov članak iz 1999. *Jesu li pravila sve čime se sudac treba voditi? (Are Rules All an Umpire Has to Work With?)*²⁷¹ kroz predstavljanje nekoliko znamenitih primjera iz sportske prakse pita jesu li pravila sve čime se suci trebaju voditi kod donošenja odluka na utakmici odnosno natjecanju. Russell osporava stav da su pravila jedino čime se suci trebaju voditi kada sude u sportovima, jer pravila ponekad ne daju dovoljno osnova za donošenje odluka i njihovo doslovno

²⁶⁶ Vidjeti Schneider, Angela J. »A Critical Review of R. L. Simon's Contribution to the Doping in Sport Literature«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 115-128.

²⁶⁷ Vidjeti Sailors, Pam R. »Not Forgetting Sex: Simon on Gender Equality«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 75-82.; Francis, Leslie. Title IX: An Incomplete Effort to Achieve Equality in Sports, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 83-99.

²⁶⁸ Vidjeti Russell, John S. »Robert L. Simon on Sport, Values, and Education«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 51-60.

²⁶⁹ Vidjeti Breivik, Gunnar. »Academic versus Sporting Knowledge. Robert L. Simon and the Debate about sports on Campus, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 61-74.

²⁷⁰ *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 1-141.

²⁷¹ Russell, John S. »Are Rules All an Umpire Has to Work With?«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 26 (1/1999.), str. 27-49.

provođenje može voditi u nepravdu. Poziva se na filozofa prava Richarda Dworkina i shvaćanje da u sudskoj praksi osim zakona postoje određeni principi ugrađeni u pravni sustav koji također određuju kakva će biti sudačka odluka.

“Možemo pokušati razumjeti i interpretirati pravila igre na način da generiramo koherentan i principijelan prikaz poanti i svrha igre, nastojeći pokazati igru u njenom najboljem svjetlu.”²⁷²

Russell ovdje predstavlja svoju normativnu koncepciju *interpretivizma*, na koju će se nadograditi Simonova teorija *širokog internalizma*, dok će se u kasnijoj literaturi koristiti kovanica „*široki internalizam ili interpretivizam*“. To je i početna točka debate o internalizmu i konvencionalizmu koja je trenutno jedna od središnjih unutar discipline. No, o tome će mnogo više biti riječi u posebnom poglavlju ovog rada.

Debati o definiciji sporta, prisutnoj od početaka discipline i posebno potaknutoj *Grasshopperom* B. Suitsa, u knjizi iz 2004. *Sport, pravila i vrjednote: filozofsko istraživanje o prirodi sporta (Sport, Rules and Values: Philosophical Investigations into the Nature of Sport)*²⁷³ Graham McFee daje izniman doprinos iznošenjem teza kako sport ne treba svoju definiciju, osim što ona ni nije moguća. Također, predstavlja danas veoma rašireno shvaćanje sporta kao svojevrsnog moralnog laboratorija u kojem se mogu testirati različite etičke koncepcije.

U kontekstu razvoja discipline, treba istaknuti i veliku debatu o dopingu koja je dominirala u cijelom periodu od objave prvog članka na temu dopinga Walter Millera Browna »Ethics, Drugs and Sport«²⁷⁴ iz 1980. te traje i danas. U raspravu su se uključili gotovo svi velikani struke od spomenutog Browna, R. Simona i S. Kretchmara, preko W. Fraleigha, A. J. Schneder i C. Tamburrinija do W. Morgana i M. McNameeja. Debatu su uokvirile rasprave oko četiri argumenta: argument škodljivosti sebi i drugima (*The Argument of Harming Self and Others*), argument stjecanja nepravedne prednosti (*The Argument of Unfair Advantage*), argument iz prinude ili prisile (*The Argument from Coercion*) te argument paternalizma (*Argument of Paternalism*).²⁷⁵

²⁷² Ibid., str. 35.

²⁷³ McFee, Graham. *Sport, Rules and Values: Philosophical Investigations into the Nature of Sport*, Routledge, London, 2004.

²⁷⁴ Brown, Walter M. »Ethics, Drugs and Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport* 7 (1/1980.), str. 15–23.

²⁷⁵ O temi više u Škerbić, Matija Mato. »Etika dopinga u sportu: dvije suprotstavljene perspektive«, *Filozofska istraživanja*, 36 (3/2016), str. 511–530.

Od 2000.-ih težište razvoja filozofije, posebice etike sporta, se polako počinje mijenjati i prelazi sa sjevernoameričkog kontinenta na tlo Velike Britanije. Najzaslužniji za ovaj zaokret su Jim Parry i njegov doktorski student Mike McNamee, koji su od tada do danas izgradili impresivnu zajednicu sportskih filozofa, etičara ali i bioetičara sporta. Osim toga, otvoren je cijeli niz novih tema i pristupa sportu te su tako na određeni način „otvorili“ filozofiju sporta za budućnost. Radi se o sportskim bioetičkim temama: problemu boli u sportu autora L. Howe iz 2003. te S. Lolanda, B. Skirstada, I. Waddingtona iz 2005., potom prehrambenih poremećaja sportaša autora S. Giordana iz 2010., odnosa ekologije i ljudskog tijela B. Andrieua, J. Parrya, A. Porrovecchia, O. Sirosta iz 2018., pitanja sportova u prirodi K. Kreina iz 2018., riskiranju i pustolovnim sportovima M. McNameeja iz 2007., ljudskim emocijama i sportu Y. Tuncela iz 2018., dok je problemu e-sportova ili kompjutorskih igrica posvećen poseban temat u časopisu *Sport, Ethics and Philosophy*.²⁷⁶

Pritom, od iznimne je važnosti suradnja s jednom od vodećih svjetskih znanstvenih izdavačkih kuća *Routledge*, gdje su Parry i McNamee inicirali i uredili seriju izdanja pod nazivom *Etika i sport (Ethics and Sport)*,²⁷⁷ počevši s vlastitim istoimenim izdanjem²⁷⁸ 1998. godine. Nadalje, osnivanje *Britanskog društva za filozofiju sporta (British Philosophy of Sport Association – BPSA)* 2003. i pokretanje časopisa *Sport, etika i filozofija (Sport, Ethics and Philosophy)* 2007., s jasnom inklinacijom k etici sporta, utjecali su na šire i općenitije shvaćanja sporta, filozofije i posebice etike sporta i njegova/ih tematskih okvira.

Konačno, 2015. objavljeno je kapitalno djelo filozofije sporta *Routledgov priručnik za filozofiju sporta (Routledge Handbook of the Philosophy of Sport)*, kojeg su zajednički uredili Mike McNamee i William J. Morgan.²⁷⁹ U njemu su najistaknutiji predstavnici sportsko-filozofskih znanstvenih zajednica s različitih strana Atlantika, McNamee iz Velike Britanije i Morgan iz Amerike, uspješno obuhvatili ono čime se filozofija sporta bavi, okupivši najistaknutije znanstvenike pojedinih specifičnih područja koji su participirali uglavnom preglednim radovima. Knjiga je odmah po objavljivanju postala referentna točka za daljnji razvoj i najvažniji opći pregled

²⁷⁶ *Sport, ethics and Philosophy*, 1 (10/2016.), str.1-111.

²⁷⁷ Vidjeti popis na <https://www.routledge.com/Ethics-and-Sport/book-series/EANDS>, pristup 12.1.2019.

²⁷⁸ McNamee, M. J., Parry, Jim S. (ur.). *Ethics and Sport*, Routledge, London, 1998.

²⁷⁹ McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.). *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, New York i London, 2015.

dosadašnjih istraživanja. Konstruirana je u tri dijela. U prvom se bavi koncepcijama sporta koje su predstavili njihovi glavni zastupnici i osnivači R. Simon, W. J. Morgan, Scott Kretchmar i G. McFee. U drugom dijelu bavi se odnosom klasičnih filozofskih disciplina i sporta, redom: estetika, bioetika, istočne filozofije, epistemologija, etika, egzistencijalistička filozofija, fenomenologija, filozofija uma, filozofija pragmatizma, filozofija religije i teologija.²⁸⁰ Treći dio posvećen je tzv. ključnim temama i problemima sporta poput kompeticije, invaliditeta, dopinga, fair playa, genetike i genskog dopinga, olimpizma, gledatelja sporta, ekonomije, tehnologije i trenera u sportu. Ovo je izdanje upravo ono što je ovoj disciplini i struci trebalo. Osim kao pregled i uvod, ova knjiga može izvrsno poslužiti i kao nastavno pomagalo u podučavanju filozofije i etike sporta. Premda postoje prigovori kako izdanju fale vezivna tkiva, odnosno urednički komentari uoči svakog poglavlja²⁸¹, prema autorovu mišljenju ove su primjedbe promašene. Ovo djelo ne može biti cjelovito na način kao što su to druga izdanja filozofije i etike sporta, u kojima urednici biraju (ključne) tekstove različitih filozofa i povezuju ih u smislenu cjelinu kojom će ispričati jednu specifičnu povijest razvoja posebne filozofske misli. Svaki je članak u ovom izdanju zasebna cjelina koja je i uvod i razvoj i konkluzija za sebe te bi stoga bilo promašeno pisanje nekakvih uvoda i poveznica. Ono što je zanimljivo za primijetiti jest da je po prvi puta uključena bioetika sporta kao područje, štoviše, jedino je zastupljeno je s tri dodatna članka osim s onim o samoj bioetici.²⁸² Čini se kako prigovori mogu definitivno ići ovom trećem dijelu knjige. U prvom redu, zašto je kao takav potreban i nije li se mogao uklopiti u druge generalne teme. Drugo, pitanje jest kako se došlo do izbora baš tih problema, a ne nekih drugih odnosno zašto nisu uključeni neki temeljni problemi poput definicije sporta i B. Suitsa, integriteta sporta, filozofije pojedin(ačn)ih sportova, natjecateljskih igara u antici i antičkih olimpijskih igara itd.

Tako, može se zaključiti kako je filozofija sporta prošla put od tematske skučenosti i uskosti s početaka discipline do konačnog otvaranja novim temama i pristupima u posljednja nešto manje od dva desetljeća. Može se svakako ustvrditi da je današnji spektar tema iznimno širokog spektra i, što je najvažnije, otvoren za daljnja širenja, nove teorije, teze, argumente, debate i diskusije.

²⁸⁰ Vidjeti: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.). *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, New York i London, 2015.

²⁸¹ Vidjeti: Stoll, Sharon. *Routledge handbook of the philosophy of sport*, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (3/2016), str. 460-464.

²⁸² Vidjeti: Škerbić, »Bioethics of Sport and its place in the Philosophy of Sport«, str. 5.

2.3.5. Etika sporta

Kako bi započeli govor o etici sporta, čini se uputnim na početku razjasniti razliku između termina *etika sporta* i *sportska etika*, posebice jer se u anglo-sakosonskoj literaturi često uzimaju kao sinonimi. Tako, u prvom redu stoji značenjska razina. Izraz *sportska etika* u značenjskom smislu zapravo je sinonim za sportski moral i upućuje na praktičnu komponentu odnosno prakticiranje morala u sportu. Posljedica je to zanemarivanja i(li) nepoznavanja distinkcije pojmova etika i moral te etička i moralna refleksija.

„Dok moralna refleksija kao sastavni element tvori sam (moralni) čin i kao takva ima praktičku zadaću, postoji i drugi oblik refleksije koji se odnosi na moral, ali ima drukčiju zadaću, naime zadaću da teorijski objasni moral. To je refleksija o moralu koju nazivamo etičkom refleksijom, odnosno etikom. Veoma je važno etičku refleksiju razlikovati od moralne refleksije, odnosno etiku od morala, posebice stoga što se pojmovi »etika/etički« i »moral/moralan« ne samo u kolokvijalnoj nego i u stručnoj raspravi veoma često nepravilno koriste. Stoga se treba pridržavati određenja da etička refleksija objašnjava, dok moralna refleksija konstituira moralni fenomen.“²⁸³

Na pojmovnoj razini, postoji značajna razlika između pojmova *etika sporta* i *sportska etika*. Oni stoje u svezi subordinacije, pri čemu je pojam *etika sporta* superordiniran ili nadređen pojmu *sportska etika*. Drugim riječima, „etika sporta obuhvaća i sportsku etiku“²⁸⁴ koja je samo manji dio njegova inače puno šireg opsega.

Na disciplinarnoj razini, *sportska etika* se odnosi na područje pojedinog sporta ili same sportske prakse, odnosno bavi se razvijenim i uvriježenim moralnim praksama unutar (pojednog) sporta. Time, ona sport zahvaća partikularno. U specijaliziranoj literaturi povezanu je problematiku razmatrao Milan Hosta u svojoj knjizi *Etika sporta. Manifest za 21. stoljeće*, gdje ističe kako je „sportska etika ovisna o mnogim čimbenicima i prihvaćena je u određenoj, možemo reći zatvorenoj, sportskoj zajednici.“²⁸⁵ Kao takva, ona ne izlazi iz okvira sportskih natjecateljskih borilišta, čime zapravo vrlo suženo gleda na fenomen sporta. Već na prvi i površan pogled, razvidno je kako je sport mnogo širi fenomen od samo sportske natjecateljske borbe na sportskim

²⁸³ Čović, Ante. »Pojmovna razgraničenja: moral, etika, medicinska etika, bioetika, integrativna bioetika«, u: Čović, Ante, Radonić, Marija. *Bioetika i dijete: moralne dileme u pedijatriji*, Pergamena, Zagreb, 2011., str. 12.; u usko stručnoj filozofsko-sportskoj literaturi za usporedbu se može koristiti programatski tekst u časopisu *Ethics, Sport and Philosophy* u kojem se upućuje na identičnu problematiku: <http://philosophyofsport.org.uk/resources/ethics-sport/>, pristup 30.5.2017.

²⁸⁴ Hosta, Milan, *Etika sporta. Manifest za 21. stoljeće*, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, 2007., str. 60.

²⁸⁵ *Ibid.*, str. 61

borilištima, jer ima razne kako etičke tako i moralne implikacije i konsekvence, poput primjerice ekonomskih, političkih, društvenih, odgojno-izobrazbenih, medicinskih, psiholoških, medijskih i inih. Osim toga, dok je *etika sporta* jedna i jedina, sportskih je etika mnogo kao što je i mnogo sportova: „sportska etika dozvoljava, odnosno čak odobrava etički pluralizam, a pritom etika sporta može biti polje na kojem tražimo univerzalne etičke smjernice.“²⁸⁶

Etika sporta je disciplina unutar filozofije sporta. Ona gleda na sport u širokom rakursu, kao opća etika koja se aplicira na sport sa svim njegovim implikacijama, te nastoji fenomen sporta zahvatiti i teorijski sagledati sa svih njegovih moralno problematičnih strana. Dakle ona se ne tiče samo sportske prakse i s njom povezane *sportske etike*, nego zahvaća i područje odgoja i izobrazbe sportaša i svih involviranih u sport, etike ljudskih vrlina poželjnih u sportu, pa različite ekonomske, zdravstvene, socijalne (društvene), psihološke, vjerske i religiozne te, posebice, bioetičke implikacije. Nabrojani elementi i područja čine *etiku sporta* onim što ona jest, zasebnom disciplinom pod tim i takvim imenom. Ovako ocrtanom etikom bavi se i nju razvija W. J. Morgan te joj daje i današnje disciplinarne obrise i područne divizije.

Uostalom, tu je i argument uvriježenosti. Naime, *etika sporta* u tri varijante na engleskom jeziku – *Ethics of Sport*, *Ethics and Sport* i *Ethics in Sport* globalno je prihvaćen, uvriježen i etabliran naziv, koji stoji i na cijelom nizu različitih izdanja među kojima se osobito ističu ona P. McIntosha iz 1978., M. McNameeja i J. Parryja iz 1998., W. J. Morgana, A. J. Schneider i K. V. Meiera iz 2001., W. J. Morgana iz 2007. i 2017., M. McNameeja iz 2010., A. Hardmana i C. Jonesa iz 2011., R. L. Simona iz 2014. itd.

Naposljetku, tu je argument analogije. Postoje brojne analogije s nazivima drugih filozofskih disciplina koje idu u prilog nazivu *etika sporta* pred *sportska etika*. Tako, baš kao što *Filozofija umjetnosti* nikako nije i ne može biti (samo i jedino) *Umjetnička filozofija*, *Filozofija jezika* nije *Jezičn(k)a filozofija*, a *Filozofija uma* nije *Umsk(n)a filozofija* itd., tako ni *etika sporta* nije *sportska etika*.

U svakom slučaju, moralna razmatranja o sportu i razvoj specifičnih etičkih teorija, uz nužno akceptiranje distinkcije pojmova etika i moral²⁸⁷, nalaze svoje mjesto unutar filozofije sporta od samih početaka. Tako, jedna od tri prve konferencije o filozofiji sporta, održana na *State*

²⁸⁶ Ibid., str. 60

²⁸⁷ Vidjeti primjerice Čović, Ante. *Etika i bioetika*, Pergamena, Zagreb, 2004.

University of New York College at Brockport listopada 1972., bila je posvećena isključivo etici sporta. Nadalje, u Osterhoudtovoj *Filozofija sporta. Kolekcija originalnih eseja (The Philosophy of sport. A Collection of Original Essays)* iz 1973. najobimnije poglavlje je upravo ono posvećeno etici sporta naslovljeno *Etički status sporta (Ethical Status of Sport)*²⁸⁸, smješteno između ontologije (*The Ontological Status of Sport*)²⁸⁹ i estetike sporta (*The Aesthetic Status of Sport*)²⁹⁰. Naposljetku, već u 3. broju časopisa *Journal of the Philosophy of Sport* iz 1976. objavljuju se prva dva članka na temu etike sporta²⁹¹ - W. J. Morganov rad o Sartreovoj etici dvosmislenosti odnosno Osterhoudtov rad o Kantovu kategoričkom imperativu i Hegelovom *Sittlichkeit*.²⁹² Morgan iznosi tezu kako:

„Sartreova moralna teorija pruža prikladno moralno vodstvo za postupanje u sportu [...štoviše,] usvajanje takvog moralnog kodeksa sve je više imperativ; jer ono što je ovdje u pitanju nije nešto trivijalno, nego doslovno opstanak sporta kao plemenite ljudske aktivnosti.“²⁹³

U ovom radu po prvi puta Morgan o sportu govori kao

„stvaranju diskretnog carstva bitka, doslovno svijeta za sebe, koji stoji odijeljen od stvari i poslova svakodnevnog života. [...] Bitak se u sportu postavlja u transcendenciju u odnosu spram svakidašnjih granica i potreba svakodnevnog postojanja.“²⁹⁴

Podastrte činjenice ipak ne govore o začetku etike sporta kao discipline, jer tada, u prvoj polovici 1980-ih, nema govora o nekom sustavnijem bavljenju ovovrsnim temama, već naprosto o iskazanom interesu za specifično područje određenog broja znanstvenika. Etika sporta kao zasebno područje s ocrtanim tematskim okvirom nastati će nešto kasnije. U tom smislu McNamee

²⁸⁸ Osterhoudt, *The Philosophy of sport. A Collection of Original Essays*, str. 149-302.

²⁸⁹ *Ibid.*, str. 1-148.

²⁹⁰ *Ibid.*, str. 303-359.

²⁹¹ Autor je i ranije pisao o ovoj temi u radu »Ethics of Sport: Contours and Divisions of the Discipline«, u: Savović, Branka, Mandić, Radivoj, Radenović, Sandra (ur.) *International Scientific Conference Effects of Physical Activity Application to Anthropological Status With Children, Youth and Adults / Conference Proceedings, Faculty of Sport and Physical Education, Belgrade, Serbia, 2017.*, str. 63-69.

²⁹² Vidjeti Osterhoudt, Robert G. »In Praise of Harmony: The Kantian Imperative and Hegelian *Sittlichkeit* As the Principle and Substance of Moral Conduct in Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 3 (1/1976.), str. 65-81.

²⁹³ Vidjeti Morgan, William J. »An Analysis of the Sartrean Ethic of Ambiguity as The Moral Ground for The Conduct of Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 3 (1/1976.), str. 82.

²⁹⁴ *Ibid.*, str. 89.

govori o 1990-ima kao vremenu u kojem etika sporta postaje dominantna unutar filozofije sporta²⁹⁵, a možemo ustvrditi da je takvom ostala i sve do danas, a možda i danas više nego ikada.

Autor ovog rada smatra da se kao početak etike sporta, unutar filozofije sporta, može uzeti godina 1984. Naime, te je godine izašla, za razvoj etike sporta presudna, autorska knjiga Warrena Fraleigha *Ispravni postupci u sportu: etika za natjecatelje (Right Actions in Sport. Ethics for Contestants)*.

Nakon cijelog niza ranije spominjanih izdaja etika sporta tijekom 1990-ih, a posebice 2000-ih, specifičan diskurs dobiva svoje današnje obličje kroz dva izdanja *Philosophic Inquiry of Sport*, urednika W. J. Morgana i K. V. Meiera iz 1987. i 1995., i trima izdanjima *Ethics in Sport* urednika W. J. Morgana: iz 2001. (zajedno s A. J. Schneider i K. V. Meier), 2006. i 2017. kojima se disciplini daje struktura i smjernice za daljnji razvoj i praktičnu primjenu, akceptirane od strane globalne filozofsko-sportske akademske zajednice.

Kao što je već rečeno i argumentirano u prethodnom odlomku, za razvoj etike sporta u Velikoj Britaniji, najveće zasluge imaju J. Parry i M. McNamee, čija je *Etika i sport (Ethics & Sport)* iz 1998. izvršila snažan utjecaj na znanstvenu zajednicu, potaknula debate i diskusije, te kasniju bogatu znanstvenu produkciju na britanskom tlu. Od iznimne je važnosti McNameejevo osnivanje *British Philosophy of Sport Association (BPSA)* 2002. te nadasve pokretanje specijaliziranog časopisa *Sport, Ethics and Philosophy* 2007. koje daje snažan zamah etici sporta.

2.3.6. Ključne točke razvoja etike sporta

Kao što je već spomenuto, 1984. Warren Fraleigh, jedan od četvero inicijatora filozofije sporta, objavio je knjigu *Right Actions in Sport. Ethics for Contestants*. U pitanju je prva prava etičko-sportska knjiga u uskom smislu. Fraleigh naime izgrađuje novi i originalni etički vodič za moralno postupanje u sportu, namijenjen prvenstveno natjecateljima, koristeći se ranije objavljenom specifičnom sportsko-filozofskom literaturom kao potpornjem.

²⁹⁵ McNamee, Mike J. »Sport, Ethics and Philosophy; Context, History, Prospects«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 1 (1/2007.), str. 4; McNamee, Morgan, *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, str. 132.

„Ova knjiga pokušava dati sistematsku, obuhvatnu normativnu etiku koja razotkriva koji su od postojećih vodiča potvrđeno takvi a koji ne. [...] Oni moraju biti potkrijepljeni racionalnim argumentima [...] i utemeljeni na dobrim razlozima [...] s time da] je fokus na sportskom natjecanju kao natjecanju i na etici za natjecatelje.“²⁹⁶

Strukturu za izgradnju vodiča Fraleigh određuje kroz tri elementa: 1) ustanovljavanje moralnog kuta ili načina (sa)gleda(va)nja, 2) izgradnja vodiča temeljenih na univerzalnim principima moralnosti, i 3) određivanje ciljeva sukladnih moralnom kutu ili načinu (sa)gleda(va)nja. Ovdje, on razlikuje tri vrste ciljeva u sportu: one koji dolaze zbog osobnog interesa natjecatelja, potom onih motiviranih konvencionalnim razlozima poput običaja, manira, etiketa i običaja uvriježenih u socijalnom kontekstu, te naposljetku onih motiviranih čisto moralnim razlozima.²⁹⁷

Fraleigh je na taj način iznašao tri grupe vodiča za moralno dobro natjecanje u sportu koje je prozvao 1) *primarni vodiči i ciljevi* odnosno dužnosti natjecatelja, 2) *supererogatory* – koje natjecatelji mogu ali ne moraju slijediti jer je to činjenje više od onoga što treba i 3) *sekundarni vodiči i ciljevi* odnosno ono što je odgovornost natjecatelja da slijede i vrše kako bi se postigao moralni *equilibrium*.²⁹⁸ U prvima je kao neprijeporne moralne vrijednote koje su natjecatelji dužni zaštititi iznašao jednakost šansi, ne-ozljeđivanje, ne-zlostavljanje, djelotvornu pripremu za natjecanje, djelotvoran raspored natjecanja, djelotvorno natjecanje te zaštitu stečene prednosti.²⁹⁹ Među *supererogatory* vodičima i ciljevima ističe postignuća natjecatelja koja su sukladna s moralnim pogledom na sport: pozitivnu rekognaciju, pozitivnu pripremu, uzajamno poštovanje, uljudnost ili ljubaznost i suosjećajnost natjecatelja.³⁰⁰ Naposljetku, sekundarni vodiči i ciljevi imaju zadatak vratiti moralni balans nakon kršenja primarnih vodiča i ciljeva, te obuhvaćaju mjere osude, odstranjivanja, razborita dobrovoljna povlačenja, zaustavljanja natjecanja, isključenja iz natjecanja, potom primjerene kompenzacije, utjecanja na neprimjerene navijače koji ometaju suparnike, pa upozorenja i diskvalifikacije.³⁰¹

²⁹⁶ Fraleigh, Warren. *Right Actions in Sport. Ethics for Contestants*, Human Kinetics, Champaign, IL, 1984., str. ix-x.

²⁹⁷ *Ibid.*, str. 19-26.

²⁹⁸ *Ibid.*, str. 110-111.

²⁹⁹ *Ibid.*, str. 113-126.

³⁰⁰ *Ibid.*, str. 126-136.

³⁰¹ *Ibid.*, str. 136-169.

Najproblematičnijim kod Fraleighove knjige čine se reference, kojih je općenito vrlo malo s jedne strane, dok s druge strane apsolutno nedostaju one na autoritete iz povijesti filozofije odnosno etike. Naime, ni u jednom trenutku Fraleigh se ne poziva na etiku (ili filozofiju) kao takvu, a kamoli na autore na kojima je disciplina i izgrađena, poput (barem) Platona, Aristotela ili Kanta. (sic!) Većina referenci odnosi se na ranije radove u sportsko-filozofskoj literaturi, i njih je tek nekoliko i usputno. Konkretno, radi se o prva dva rada o etici sporta u časopisu *Journal of the Philosophy of Sport* W. J. Morgana i S. Kretchmara iz 1976., radovima E. J. Delattrea, S. Kretchmara, B. Suitsa i F. McBridea o prirodi sporta u istom časopisu, te knjigama *Philosophy of Sport* R. Osterhoudta i *Fair Play: etika sporta i odgoja i izobrazbe (Fair Play: Ethics of Sport and Education)* P. McIntosha³⁰², a sporadično i rad E. Metheny. U izgradnji svoje etike Fraleigh se zapravo služi sa samo šest autora, a najobilatije knjigom Kurta Baiera *Moralno gledište (The Moral Point of View, 1958.)*³⁰³, što se čini veoma skućenim uzorkom za postavljene ciljeve. Tek na jednom mjestu u fusnoti spominje Johna Rawlsa³⁰⁴, a u zadnjem poglavlju referira se na Kohlbergov rad o stadijima moralnog razvoja kao temelja za moralni odgoj.³⁰⁵ Stoga, ne treba čuditi Fraleighev simplificiran jezik i diskurs, a ako tome pridodamo i činjenicu kako Fraleigh nije imao filozofsko obrazovanje, stvari postaju još jasnije. No s druge strane, Fraleigh je nadasve veoma precizan, učinkovit i uspješan u ostvarenju svoje nakane koja je jasno postavljena, baš kao što su i precizno unaprijed određene granice istraživanja.³⁰⁶

Mike McNamee i Jim Parry su 1998. objavili uredničko izdanje *Ethics & Sport* s naslovnicom na kojoj dominira legendarna fotografija iz engleskog Premiershipa, najvišeg nogometnog ranga natjecanja u toj zemlji, na kojoj „najprljaviji igrač u povijesti“ engleskog nogometa „Psycho“ Vinnie Jones čvrsto drži za genitalije tada najboljeg i najkreativnijeg igrača Paula Gascoigneja koji

³⁰² Treba uputiti na to da je Fraleigh objavio iscrpnu recenziju McIntosheve knjige, iznijevši brojne kritike i primjedbe, u radu »Fair Play: Ethics in Sport and Education«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 7 (1/1980.), str. 65-76.

³⁰³ Vidjeti Fraleigh, Right Actions in Sport. Ethics for Contestants, str. 27, gdje nabraja u fusnoti 6 autor na koje se referira: Eric D'Arcy, William K. Franken, R. M. Hare, David A. J. Richards i Paul W. Taylor.

³⁰⁴ Ibid., str. 135.

³⁰⁵ Kohlberg, Lawrence. »Stages of Moral Development as a Basis for Moral Education«, in: Beccck, C. M., Crittenden, B.S., Sullivan, E. V. (ur.). Moral education: Interdisciplinary Approaches, University of Toronto Press, Toronto, 1971.

³⁰⁶ Treba istaknuti da je autor dijelove teksta iznesenog ovdje u sličnom obliku objavio u tekstu u ranijem radu tijekom doktorskog istraživanja: »Ethics of Sport: Contours and Divisions of the Discipline«, str. 63-69.

grimasom odaje bol i nevjericu (dok sudac gleda na drugu stranu). Knjiga je organizirana u 4 dijela: u prvom dijelu nastojalo se odgovoriti na pitanje koji su doprinosi etike sporta filozofiji sporta; u drugom dijelu razmatraju se teme fair playa i sportskog ponašanja; u trećem dijelu promatra se uloga etike u tjelesnom odgoju i treniranju sportova; dok u četvrtom dijelu različiti autori iznose svoje analize suvremenih etičkih problema u sportu poput nasilja i agresije te prijevara u sportu, kao i analize sporta iz perspektive R. Rortyja i M. Heideggera. U posljednjem dijelu uključen je i članak W. J. Morgana u kojem istražuje odnos između dvoje predstavnika sporta (Hassiba Boulmerka) i književne prakse (Salman Rushdie) unutar dva vrlo različita kulturna konteksta, uspoređujući njihove doprinose u otvaranju novih dijaloga o eklezijastičkoj autoritarnosti i kulturnog obogaćivanja unutar islama.³⁰⁷

Mike McNamee nadalje u svom autorskom izdanju iz 2008.³⁰⁸ daje najvažniji doprinos razvoju aretaičke etike, pišući knjigu iz posebnog rakursa teatra iz 15. i 16. stoljeća u Engleskoj nazvanog „moralne predstave“ (*morality plays*). Naime, ondašnja su kazališta imala posebnu vrstu predstava u kojima je glavni lik bio nositelj nekih moralnih vrlina i uzornog (moralnog) ponašanja kako bi na taj način davali odgojne lekcije iz morala ali i poticali ljude na moralno ponašanje. McNamee implicira da današnji sport (može) ima(ti) analognu moralno-odgojnu ulogu u suvremenom svijetu. Na početku on donosi i definiciju sporta kao:

„pravilima određeno natjecanje s posebnom [gratuitous] logikom, koja nužno utjelovljuje etičku dimenziju.“³⁰⁹

U knjizi koju je podijelio na tri dijela: 1) Sport, osobe i etički sport; 2) Sport pun mana i vrlina; i 3) Sportska etika, medicina i tehnologija, McNamee se poziva kako na sportsko-filozofsku, tako i na filozofsku literaturu, a kada je potrebno i na onu specijalnih tema i područja. S jedne strane nastoji dobiti perspektivu iz prošlosti i antike, da bi preko suvremenosti završio u budućnosti genetičkog inženjeringa, biotehnologije i trans- i post-humanizma. Uspio je zahvatiti spektar tema od sportskog i etičkog razvoja osobe, problema rasizma, preko treninga, do emocija i patnji, doppinga i biotehnologije.

³⁰⁷ Morgan, William J. »Multinational sport and literary practices and their communities: the moral salience of cultural narratives«, u: McNamee, Michael J., Parry, Jim S. (ur.). *Ethics and Sport*, Routledge, London, 1998., str. 184-204.

³⁰⁸ McNamee, Michael J. *Sports, Virtues and Vices: Morality Plays*, Routledge, London and New York, 2008.

³⁰⁹ *Ibid.*, str. 9.

Konačno, 2010. McNamee objavljuje antologiju odnosno uredničku zbirku eseja *Etika sporta: čitanka (Ethics of Sport: A Reader)*³¹⁰, u kojoj koristi „morganovske“ divizije (1-5, 7) kojima dodaje razmatranja vrlina i mana (u 6. poglavlju) i nekih bioetičkih tema (u 8. poglavlju) : 1) korijeni etike sporta: igra, igranje, sport; 2) pošteno natjecanje: pravila, kvarenje i varanje; 3) doping, genetske modifikacije i etika poboljšanja; 4) kulture jednakosti i različitosti; 5) invaliditet, rod, spol, rasa; 6) etički razvoj u i kroz sport: pravila, vrline i mane; 7) komercijalizacija, korupcija i eksploatacija sporta; 8) etika i avanturističke aktivnosti. W. J. Morgan je participirao svojim radom i u ovom zborniku, iznijevši u 7. poglavlju kritiku sporta u SAD s moralnog stanovišta.³¹¹ Ovim je izdanjem i okupljenim znanstvenicima učvrstio svoju ulogu vodećeg svjetskog autoriteta u polju etike (i bioetike) sporta.

Uz tri izdanja Morganove uredničke *Ethics in Sport*, izdanje etike sporta J. Boxill iz 2003. uokviruje zbirku najvažnijih antologija etike sporta. „Morganovskoj“ diviziji i brojnim tekstovima koji se preklapaju, ovdje su dodana posebna poglavlja posvećena posebno temama nasilja, moralnog odgoja i izobrazbe te moralnih uzora.³¹²

U Velikoj Britaniji je učinjeno više koraka za budućnost i razvoj etike sporta. Dvije najvažnije su pokretanje časopisa *Sport, Ethics and Philosophy*, te *Routledge* serije *Ethics and Sport*, urednika Jima Parryja i Mike McNameeja. U seriji su publicirana neka od najvažnijih recentnih izdanja discipline poput iznimno utjecajnih djela Torbjörna Tännsjöa, Claudia Tamburrinija³¹³ i Andyja Miahia o genetici i sportu³¹⁴. Upravo je ova tema izrasla u jednu od centralnih unutar filozofije, etike i posebice bioetike sporta, sa značajnom količinom publiciranih bibliografskih jedinica. Svojevrsni vrhunac ovih inklinacija jest knjiga *Bioetika, genetika i sport (Bioethics, Genetics and*

³¹⁰ McNamee, Michael J. (ur.). *Ethics of Sport: A Reader*, Routledge, London, 2010.

³¹¹ Morgan, William. »The Moral Case Against Contemporary American Sports«, u: McNamee, Michael J. (ur.). *Ethics of Sport: A Reader*, Routledge, London, 2010., str. 382-403.

³¹² Boxill, Jan. *Sports Ethics: an anthology*. Blackwell, Oxford, 2003.

³¹³ Torbjörn Tännsjö, Claudio Tamburrini (ur.). *Values in Sport: Elitism, Nationalism, Gender Equality and the Scientific Manufacture of Winners*, Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2000.; Claudio Tamburrini, Torbjörn Tännsjö. (ur.) *Genetic Technology and Sport. Ethical Questions*. Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2005.; Claudio Tamburrini, Torbjörn Tännsjö. (ur.) *The Ethics of Sports Medicine*. Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2012.

³¹⁴ Andy Miah, *Genetically Modified Athletes. Biomedical Ethics, Gene Doping and Sport*, Routledge, London, 2004.

Sport)³¹⁵, zajedničko izdanje Silvije Camporesi s *King College, University of London* i Mike McNameeja.

Evidentno jest da je unutar *Routledge* serije i novoosnovanog časopisa velik prostor dan bioetičkim razmatranjima sporta, gdje se BPSA zajednica otvorila u prvom redu za pitanja novih bio-medicinskih tehnologija, ali i mnogih drugih. Obrađivane teme se kreću od roda i spola, boli u sportu, uloge i udjela genetike i genetičkih tehnologija u sportu, dopinga, pitanja zdravlja sportaša i sportske medicine, paralimpijskog sporta i sportaša s invaliditetom, preko prehrambenih poremećaja u sportu, ekoloških pitanja i sportova u prirodi, do pitanja emocija u sportu.³¹⁶ Unutar časopisa *Sport, Ethics and Philosophy*, štoviše, pet je posebnih brojeva posvećeno različitim bioetičkim temama: to su temati pod nazivom *Etika sportske medicine (The Ethics of Sport Medicine)*³¹⁷, *Etika, invaliditet i sport (Ethics, Dis/ability and Sport)*³¹⁸, *Tjelesna demokracija – prema filozofiji sporta za sve (Bodily Democracy – Towards A Philosophy of Sport for)*³¹⁹, *Sport i igranje u digitalnom svijetu (Sport and Play in a Digital World)*³²⁰ i *Sport, etika i neurofilozofija (Sport, Ethics, and Neurophilosophy)*.³²¹ Unutar takvog diskursa i otvorenih problema postavljena su neka od najvažnijih pitanja o suvremenom sportu i njegovu integritetu, ali još i više o njegovoj budućnosti. Ipak, cijela je stvar ostala u okvirima usko shvaćene bioetike kao nove medicinske etike. Stoga, autor ovog rada na drugom je mjestu predložio „široku“ definiciju koja je formulirao na sljedeći način:

„Bioetika sporta je interdisciplinarno područje u kojem dolazi do sjecišta, međusobnih dodira, susreta i veza između filozofije i etike sporta sa „sportskim znanostima“, poput sociologije sporta, medicine sporta odnosno sportske medicine, psihologije sporta odnosno sportske psihologije, kineziologije, fizioterapije, ali i onim drugim znanostima za sport relevantnim, poput kemije, biologije, farmakologije itd., kako bismo se bavili različitim pitanjima koja se tiču *biosa* u sportu, od njegove krajnje egzistencijalne ugroze do postizanja, održavanja i uvećavanja njegove kvalitete.“³²²

³¹⁵ Camporesi, Silvia, McNamee, Mike. *Bioethics, Genetics and Sport*, Routledge, London, 2018.

³¹⁶ Usp. <https://www.routledge.com/Ethics-and-Sport/book-series/EANDS>, pristup 11.1.2019.

³¹⁷ *Sport, Ethics and Philosophy*, 1 (2/2007.), str. 113-262.

³¹⁸ *Ibid.*, 2 (2/2008.), str. 87-270.

³¹⁹ *Ibid.*, 3 (2 i 3/2009.), str. 105-461.

³²⁰ *Ibid.*, 1 (10/2016.), str. 1-111.

³²¹ *Ibid.*, 11 (3/2017), str. 259-395.; Usp. Škerbić, Matija Mato. »Bioethics of Sport and its Place in the Philosophy of Sport«, *Synthesis Philosophica*, 2019., str. 1-15. (rad u postupku objave), str. 8.

³²² Škerbić, Matija Mato, Radenović, Sandra. »Bioetika sporta i prisutnost bioetičkih tema u znanstvenom diskursu filozofije i etike sporta u Hrvatskoj i Srbiji«, *JAHR - European Journal of Bioethics*, 9 (2/2018.), str. 162.

Povezano s time, autor je iznio shvaćanje bioetike sporta sa „širokim“ tematskim spektrom, koji osim bio-medicinskih pitanja u sportu (doping, genetika, medicina, rod i spol) obuhvaća i druge bioetičke probleme u sportu, kao i one povezane sa sportom. Pritom, pozvao se na tzv. Europsku bioetiku koja se zasniva na filozofskoj kontinentalnoj tradiciji te na *bioetički imperativ* Fritza Jahra, kao i njegovo shvaćanje bioetike kao brige za život ili *bios* u najširem mogućem spektru.

„Poštuj svako živo biće u načelu kao svrhu u sebi i po mogućnosti postupaj s njim kao takvim!“³²³

Skupine dodatnih bioetičkih problema i pitanja u sportu, koja u svom „širokom“ tematskom spektru obuhvaćaju pitanja *biosa*, odnosno

„život u cjelini i u svakom od dijelova te cjeline, za život u svim njegovim oblicima, stupnjevima, fazama i pojavnostima“³²⁴,

autor je podijelio na sljedeći način: ljudsko tijelo u sportu; tehnologija i sport; okoliš i ekologija sporta; životinje u sportu; etički komiteti i sport; opasnosti u sportu i opasni sportovi; psihološki problemi sportaša; socijalno-političko-ekonomska bioetička pitanja sporta; filozofija olimpizma i Coubertainova filozofija života.³²⁵

Osim nabrojanih i prikazanih izdanja, na etiku su sporta presudan utjecaj imale uredničke knjige Williama Johna Morgana, posebice one koje je uredio samostalno. Radi se o pet antologija – dva izdanja *Philosophic Inquiry and Sport* iz 1987. i 1995., zajedno s Klausom V. Meierom te tri izdanja *Ethics in Sport* iz 2001., zajedno s Angelom J. Schneider i Klausom V. Meierom, 2007. i 2017. Ova su izdanja stvorila konture i divizije etike sporta koje su prihvaćene unutar filozofsko-etičko-sportske zajednice. No, spomenuti će se doprinosi posebno razmatrati u sljedećem poglavlju.

Naposljetku, djelo Peter J. Arnolda o etici, sportu i odgoju i izobrazbi³²⁶, kao i općenito Arnoldov rad, u prvi je plan dovelo temu koja je unutar literature zapostavljena i gurnuta u stranu, pa čak i u ranije spominjanim antologijama. Arnold prati „morganovsku“ tematsku razdiobu, dajući svakoj od njih odgojno-izobrazbeni zaokret: 1) sport, univerzalizam i obrazovanje; 2) sport

³²³ Rinčić, Iva, Muzur, Amir. Fritz Jahr i rađanje europske bioetike. Pergamena, Zagreb, 2012., str. 205.

³²⁴ Jurić, Hrvoje. »Uporišta za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselaera Pottera«, u: Borovečki, Ana, Lang, Slobodan (ur.). Javno zdravstvo, etika i ljudska prava, Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Škola narodnog zdravlja "Andrija Štampar", Zagreb, 2010., str. 33-53.

³²⁵ Vidjeti: Škerbić, »Bioethics of Sport and its Place in the Philosophy of Sport«, str. 6.

³²⁶ Arnold, Peter J. Sport, Ethics and Education, Bloomsbury, London, 1997.

kao cijenjena ljudska praksa: 3) osnove za razmatranje nekih moralnih pitanja u sportu; 4) tri moralna argumenta protiv kršenja pravila i zlouporabe sporta; 5) natjecateljski sport, pobjeda i obrazovanje; 6) sport, pravednost i razvoj karaktera; 7) tri pristupa razumijevanju sportskog sporta; 8) sportsko i moralno obrazovanje; 9) sport, demokracija i obrazovanje. Sport kao „vrijednu ljudsku praksu inherentno vezanu za moral(nost) [...] koja bi trebala biti način moralnog odgoja i izobrazbe“³²⁷ Arnold vidi važnim dijelom edukacije u liberalnoj demokraciji zbog četiri razloga. „[Sport] (1) pomaže u stvaranju smislenog obrasca života u kojem pojedinci mogu istovremeno pronaći sebe i nadograđivati se. (2) ' , , osigurava sredstva pomoću kojih pojedinci postaju osobe. Jedino iniciranjem sebe u načine, običaje i prakse određene kulture pojedinci postaju ljudima koji jesu'. (3) '... je neophodan za moralni život jer bez njega ne bi bilo potrebe za suradničkim naporima i osobnim vrlinama koje zahtijeva'. (4) kao '... intrinzično vrijedna praksa važna je za obrazovanje jer predstavlja upravo ono što je vrijedno truda i ulaganja u društvu i što treba prenijeti na sljedeću generaciju'.“³²⁸

Krajnja nakana Arnoldove odgojno-izobrazbene etike sporta jest pružiti učiteljima, trenerima, akterima i službenim osobama u sportu svojevrsan normativni okvir unutar kojeg će sport moći biti podučavan i prakticiran.

2.3.7. Završni osvrt – kuda i kako dalje?

Na kraju ovog povijesnog pregleda i ocrtavanja stanja discipline, osim postojećih perspektiva, trebalo bi uputiti i pogled prema budućnosti.

Kako je recentna filozofija sporta uglavnom etika sporta, a sada sve većim udjelom i bioetika sporta, područje klasične filozofije sporta na način različitih filozofskih disciplina kako je to prikazano u *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, svojim ograničenjima ne čini se da otvara previše novih perspektiva. One su svakako prisutne u ponovnom postavljanju klasičnih pitanja za promijenjeni i uznapredovali sport. S druge strane, postoji veliki prostor sagledavanja sporta iz rakursa različitih filozofa i koncepcija nastalih u povijesti filozofije. Štoviše, autor smatra da bi trebalo otvoriti specifično polje filozofije sporta, koje bi bilo posvećeno svezi filozofije sporta s poviješću filozofije. Trenutno naime, jedino Heather L. Reid čini predloženo kroz istraživanje antičke filozofije, od Platona i Aristotela do helenističko-rimskih škola. Svakako postoji prostor da se razmotre i različiti drugi periodi u povijesti filozofije, koji također mogu biti ili jesu relevantni za sport odnosno filozofiju i etiku sporta. Primjerice, srednjovjekovna kršćanska

³²⁷ Ibid., str. xiii.

³²⁸ Ibid., str. ix.

filozofija može zasigurno pridonijeti umnogome aretaičkoj etici i raspravi o vrlinama u sportu. Također, primjerice kasno-srednjovjekovne i rano-novovjekovne utopije mogu biti razmatrane iz perspektive uloge sporta i tjelovježbe u njima s jedne strane, odnosno usporedbi sa Suitsovom utopijom igranja igri s druge.³²⁹ U etici sporta jednostavno je premalo istraživanja korijena discipline u povijesti filozofske opće etike. Autoru se čini nemogućim ali i pogrješnim (iz)graditi plauzibilnu (primijenjenu) etiku bez mnogostrukih istraživanja Kanta, Sokrata, Platona i Aristotela, kao istaknutima među mnogima drugima. Zapravo, takva bi istraživanja trebala biti kontinuirano poduzimana. Za etiku bi sporta najbolje rješenje bilo upravo otvaranje novog podpodručja posvećenog isključivo istraživanjima relacija između sporta i etike sporta s jedne strane, te etike sporta i „generalne“ ili opće etike s druge. Unutar etike sporta naime, postoji niz članaka potpuno diskonektiranih od (povijesti) etike kao takve, koji stoje u svom zasebnom prostoru za debatu i diskusiju bez oslonaca *na*, a možda i bez poznavanja korijena i temelja etike kao discipline. U takvim se tekstovima nastavljaju ranije započete debate o moralu u sportu koje se u literaturi i argumentaciji oslanjaju isključivo na (nešto) ranije sportsko-filozofske članke. Razvijanje specifične aretaičke ili etike vrlina (u sportu), konzekvencionalističke ili utilitarističke etike sporta, te deontološke ili etike savjesti u sportu čini se dobrim putem razvoja za etiku sporta u ovom smislu.

Etika vrlina pruža velike mogućnosti za razvoj, ne samo u okviru odgoja i obrazovanja. Vrline u sportu su ne samo iznimno važno pitanje, već i većinu vremena temeljni sastojak natjecateljskog uspjeha. Ranije spominjano istraživanje J. S. Russela i prijedlog *resilience* kao najvažnije vrline u sportu, ali i u ljudskom životu općenito, vrlo je važan i vrijedan doprinos ovoj temi. Istodobno, može se shvatiti i kao poziv i poticaj za izgradnju i razvoj posebne teorije vrlina u sportu, kao i povezivanjem s životom izvan sporta. U ovom pogledu posebno bi mogla biti zanimljiva razmatranja Platonovih četiriju kardinalnih, Aristotelove vrlina srednosti odnosno racionalnih, kršćanskih vrlina skromnosti i poniznosti i tako dalje. Takve "klasične" vrline prenesene u (od svakodnevnog života različit) kontekst sporta, ponekad mijenjaju svoj moralni status i postaju mane i nedostaci. Štoviše, vrline u sportu su povezane i nepovezane sa svakodnevnim životom u isto vrijeme. Kao jedan od osnovnih zadataka takve etike može biti podjela vrlina na one u sportu

³²⁹ Autor ovog rada je izlagao na više međunarodnih skupova o ovim temama: 27. Dani Frane Petrića, Cres, Hrvatska, 2018.; 46th Annual Meeting IAPS International Association for the Philosophy of Sport u Oslu, Norveška, 2018.; Godišnji simpozij Hrvatskog filozofskog društva pod nazivom „Čovjek u prostoru“, 2016.

i na one u običnom ili svakodnevnom životu. S jedne strane, može se pokazati kako su iste vrline u svakodnevnom životu i u sportu vrlo udaljene jedne od drugih. S druge strane, može se pokazati kako su neke vrline u sportu zapravo mane u općem životu i obrnuto. Konačno, postoji prostor za izgradnju nove teorije vrlina za društvenu praksu sporta sa specifičnom logikom, posebnim unutarnjim principima, svojstvenim *ethosom*, te karakterističnim vrjednotama i dobrima.

Na području etike sporta se stalno otvaraju nova pitanja, perspektive i problemi i ona, baš kao i bioetika sporta, raste i razvija se usporedno sa sportom. Područja etike i bioetike sporta svakako će ostati iznimno propulzivno područje u kojem se stalno prelamaju ključna pitanja sporta, ali i događaju reakcije na razne nove prakse, postupke i stanja unutar sporta. Od iznimne je važnosti da etika prati promjene i razvoj sporta te raste zajedno sa sportom kako bi mogla biti svojevrsno moralno osjetilo koje motri na sport, spremno i promptno reagira na (ne)moralne postupke i prakse odnosno sportu neprestano pruža moralne orijentire koji su mu nužni.

Polje normativnosti i debate koje se unutar njega vode nastaviti će se i dalje bez obzira na očividnu nemogućnost iznalaženja stalnog i trajnog normativnog okvira ili obrasca za sve sportove i njegove dionike. Stoga, mnogo je važnije davati konkretne orijentire i okvire za sagledavanje sporta u etičkom smislu nego uspostaviti setove pravila i moralnih vodiča koji zapravo ne funkcioniraju u praksi na sportskim terenima. Uostalom, etika sporta jest svojevrsni moralni promatrač koji prepoznaje i otkriva moralno upitne pojave u sportu, izdvaja ih u teorijsku sferu, bavi se njima kroz raspravu, debatu i refleksiju. Problem je u tome što se čini da su takva razmatranja započela vlastiti zasebni teorijski život, i da se ne vraćaju na sportske terene, sudove i praksu, donoseći primjenjiva rješenja ili smjernice za moralno ponašanje. Pitanje je je li etika sporta otišla u područje spekulativne teorije? I ako je to tako, je li etika sporta izgubila dio svoje srži - biti praktična filozofija? Zato je bitno razmisliti o načinima razvoja i izgradnje mostova koji će voditi od etičke teorije sporta natrag u sport kao društvenu praksu, u sport *per se*.

Autor vidi veliki prostor za etiku i bioetiku sporta u razvoju partikularnih sportskih etika ili etika pojedinih sportova, gdje će se poštivati i uzimati u obzir specifičnosti odnosno posebnosti određenih sportova, kako u različitim moralno upitnim postupcima, praksama i situacijama karakterističnim za baš pojedini sport, tako i u (pokušajima) razvoja posebnih etičkih normativnih okvira, perspektiva i mogućih priručnika za moralno ponašanje i odlučivanje u sportu. Naravno, svi sportovi dijele i neka zajednička pitanja poput moralnosti natjecanja kao takvog, potom probleme poput varanja, zaobilaženja i modificiranja odnosno slijeđenja i poštivanja pravila, fair

playa, (ne)dozvoljenih poboljšanja, pitanja roda i spola, samo u drugačijoj perspektivi karakterističnoj za pojedini sport.³³⁰ Osim toga, sve članke i knjige koje su pojedini znanstvenici objavili na teme i probleme pojedinih sportova, moglo bi se staviti pod zajednički specijalizirani znanstveni kišobran primjerice *Etike nogometa*.

Debate o dopingu i poboljšanjima sportaša definitivno će se nastaviti, posebice u okvirima novih medicinsko-bio-tehnoloških dostignuća, ne samo u području genetike i kibernetike. Ranijim će se argumentima dodavati novi za nove situacije i razvoj sporta u potpuno novim smjerovima. Primjerice, mnoštvo je kartica teksta već i do sada posvećeno različitim anticipacijama budućih problema i situacija s genskim dopingom odnosno manipuliranjem genima u svrhu stvaranja genetski-modificiranih super-sportaša.³³¹

Na kraju, svakako treba očekivati i daljnje širenje tematskih polja svih filozofsko-sportskih disciplina, no ponajviše etike i bioetike sporta, posebice iz Jahrovske ili tzv. europske filozofsko-bioetičke perspektive.

³³⁰ Usp. Škerbić, »Ethics of Sport: Contours and Divisions of the Discipline«, str. 68.

³³¹ Ovoj se debati priključio i sam autor interdisciplinarnim radom: Zajc Petranović, Matea, Erhardt, Julija, Škerbić, Matija Mato, Jerman, Nataša, Korać, Petra. »Genome editing and selection based on genes associated with sports athletic performance – some bio-ethical issues«, *Synthesis Philosophica*, 2019., str. 1-17. (rad u postupku objavljivanja).

3. WILLIAM JOHN MORGAN – KONTURE I PODJELE ETIKE SPORTA

Prva hipoteza o Williamu Johnu Morganu, koju autor istražuje, je sljedeća: Morgan je uobličitelj kontura i divizija moderne globalne etike sporta, koje je izvršio kroz ustroj svojih uredničkih izdanja, izbor autora i radova, uključenih tema i rasprava te izvršenih podjela prema tematskom pristupu.

Na neki su način Morganove uredničke knjige kičma filozofije i etike sporta koja se može pratiti od uredničke knjige Ellen W. Gerber iz 1972. kroz skoro pet desetljeća cijelim putem do danas odnosno do zadnjeg Morganova izdanja s kraja 2017. Također, kako su se kroz desetljeća mijenjala izdanja, tako su šira filozofsko-sportska razmatranja odmjenjivale i njihovo mjesto zauzimale etičko-sportske te općenito dobivale sve više mjesta i pozornosti.

Može se ustvrditi kako je Morgan u filozofiji i etici sporta odigrao ulogu elektora i selektora objavljivanih radova tijekom gotovo pola stoljeća dosadašnje povijesti, uz gotovo nepogrešivo prepoznavanje onih ključnih o pojedinim temama unutar filozofije sporta. Čini se zapravo da Morgan prolazi kroz cijeli ovaj disciplinarni period uspijevajući ujedno ostati u punoj mjeri dijelom zbivanja i razvoja discipline, ali istovremeno stalno zadržavajući nužan odmak za cjeloviti pogled na nju sa strane ili izvana. Budno prateći znanstvenu produkciju, u svojim izdanjima involvira ključne ili temeljne teksove, sam ih rekonstruirajući i ujedno upozoravajući na njih kao takve, brinući se za kvalitetan daljnji razvoj ujedno pridonoseći potavljavanju veoma visokih znanstvenih standarda za cijelu zajednicu. Ne libi se ulaziti i u debate kada smatra nužnim reagirati, baš kao što svojim recenzijama knjiga upućuje na njih i ono u njima³³², ujedno dajući autorima

³³² Morgan je u cijeloj karijeri napisao zapravo samo 10 recenzija knjiga: »Review of the book Sport and work, by B. Rigauer translated by A. Guttmann«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 9 (1/1982.), str. 78-83.; »Review of the book Popular cultures and political practices, edited by R. Gruneau«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 17 (1/1990.), str. 51-63.; »Review of the book Mortal engines: The science of performance and the dehumanization of sport, by J. M. Hoberman«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 19 (1/1992.), str. 101-106.; »Review of the book On nationality, by D. Miller«, *Australasian Journal of Philosophy*, 78 (2/2000.), str. 294-296.; »Review of the book Fair play in sport: A moral norm system, edited by S. Loland«, *Sport, Education and Society*, 7 (2/2002.), str. 231-233.; »Review of the book Genetic technology and sport, edited by C. Tamburrini & T. Tännsjö«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 33 (2/2006.), str. 215-217.; »Review of the book The Case Against Perfection: Ethics in the age of genetic engineering, by M. J. Sandel«, *Journal of Intercollegiate Sport*, 1/2008., str. 284-288.; »Review of the book Sport as a form of human fulfillment: An organic philosophy of sport history, by R. G. Osterhoudt«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (1/2010.), str. 126-129.; »Review of the book All things shining: Reading the Western classics to find meaning in

potrebnu povratnu informaciju pohvalom, kritikom ili poduzetom polemikom. Tekstovi koje je probrao, vidimo danas s dostatnim vremenskim odmakom, su doista (postali) istinski klasici sportsko-filozofske literature, krucijalni kako po svojoj kvaliteti i originalnosti, tako i po utjecaju koji su izvršili odnosno promjenama koje su izazvali u disciplini, ujedno podižući ili održavajući znanstvenu kakvoću koju su donijeli u ovu disciplinu. Osim toga, Morgan je bio spreman revidirati svoje izbore odnosno upotrijebiti „occamovu britvu“ te odstraniti suvišno i manje bitno u korist novog ili drugog veće relevantnosti i kvalitete odnosno radova koji su donosili fundamentalne pomake i korake naprijed u disciplini.

Ovakvim svojim radom i djelovanjem, hipoteza je autora, Morgan je zaslužan i za današnje konture i divizije etike sporta, kojoj je dao ne samo vanjske obrise i načine (tematske) podjele već i pomno probrani sadržaj, koji čine njegovi radovi te one preuzeti od drugih autora. Kvalitet i važnost njegovih izbora vidljiv je kroz višedesetljetno kontinuirano djelovanje odnosno objavljivanje antologija, koje su do 2000.-ih bili filozofija i etika sporta zajedno, a nakon toga samo etika sporta.

Samog Morgana definitivno karakterizira znanstvena svestranost i široki spektar interesa u (filozofiji i etici sporta, ali i izvan njih), polemički duh i način pisanja, široka izobrazba te duboko poznavanje i izvrstan uvid u literaturu koju suvereno rabi i njome barata, bogat vokabular, dok mu je diskurs sofisticiran premda ponekad pretjerano kompliciran, baš kao i mnogobrojne i raznorodne reference. Eklektički nastoji upotrijebiti što više toga (pre)uzetog iz različitih izvora za podupiranje svojih teza, kritika i argumenata, ali i poradi uvećanja kvalitete tekstova i, posredno, utjecaja na struku i njezin razvoj. Sfera njegove znanstvene originalnosti tako ipak ostaje ograničena na vrhunsko kombiniranje i kompiliranje iz različitih, doduše nadasve kvalitetnih, knjiga i radova drugih autora. Tako je i njegov najpoznatiji izraz „gratuitous logic of sport“, koji je opće mjesto u filozofiji sporta, preuzeo iz Suitsova *Grasshoppera*³³³, dok je njegov najpoznatiji i najvažniji doprinos disciplini, uvođenje internalističkog gledanja na sport kao društvenu aktivnost, došla od MacIntyre.

a secular age, by H. Dreyfus & S. Kelly», *Journal of the Philosophy of Sport*, 39 (2/2012.), str. 325-331.; »Review of the book *Questioning play: What play can tell us about human life*, by H. Eichberg«. *International Journal of Play*, 6 (2/2017.), str. 235-240.

³³³ Morgan je na to uputio i sam u članku »A Response to the Special Issue Contributors«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 471.

Premda je utjecaj *na* i *u* filozofiji i etici sporta vršio i svojim autorskim knjigama, kojih je uzgred rečeno naprosto premalo, u ovom je poglavlju stavljen fokus na antologije za potrebe argumentiranja i obrane iznesene teze. No, treba svakako istaknuti, da nedostatak autorskih knjiga nije samo karakteristika Morgana, već i drugih autora i autoriteta struke, s donekle izuzetkom Mike McNameeja, koji je u posljednjem desetljeću nanizao više naslova uglavnom bioetičko-sportskog karaktera. Osim toga, velik je dio autorskih knjiga „uredničkog“ karaktera odnosno čini ih skup (ranije objavljivanih) članaka istog autora skupljenih na jednom mjestu. Zbog toga, knjige često odaju dojam nedostatne konzistentnosti i koherentnosti. Autoru se čini kako je najveći dio ovog problema u uvriježenom stavu akademske zajednice kako se važne stvari za disciplinu događaju, iznose i rješavaju u originalnim znanstvenim člancima i (u) specijaliziranim časopisima. Iako se ne može poreći ispravnost ovog stava, autoru se čini kako se time zanemaruje pisanje autorskih knjiga, što je drugi važan aspekt znanstvenih događanja i napretka. Naime, dok znanstveni članci ostaju u području rasprava i recentnih događanja, knjige izlaze iz *ovdje i sada* modusa, te ga na neki način nadilaze. Knjiga je svojevrsan put u "besmrtnost" ili nadvremenost, a zapravo način da se u disciplini promatra i bude promatran dugoročno. Članci ne uspijevaju doseći taj status i važnost, jer im najčešće fali (dublji i širi) kontekst, povijest, razrada i kompleksnost, jednom kada su izvađeni iz časopisnog temporalnog modusa. Po autorovom mišljenju, vrsni članci bi trebali voditi do vrsnih knjiga, koje mogu obilježiti razdoblje ili period. Tek knjiga omogućuje dovoljno duboko, studiozno, kompleksno, slojevito, plauzibilno i relevantno, utemeljeno i razrađeno istraživanje ili tezu, s davanjem potrebnog prostora za detalj, analizu različitih pozicija, kontekst, razvoj i povijest teme ili slučaja, kako bi se na zaokružen i jedinstven način izrazila znanstvena pozicija koja može potom postati i referentna točka u povijesti. Uostalom, knjige su ono što se uzima u obzir na kraju i ostaju za povijest.

3.1. Antologije filozofije i etike sporta

Morganov rad na konturama i divizijama u filozofiji i posebice etici sporta možemo pratiti kroz tri urednička izdanja antologija filozofije sporta 1979., 1987. i 1995., te triju antologija etike sporta iz 2001., 2007., i 2017. Samim time možemo vidjeti da se ovdje radi o dvije faze njegova rada, fazi filozofije sporta i fazi etike sporta, s naznakom kako se ipak radi o jednom kontinuumu od 1972. ili 1979. do 2017. godine.

U Tablici 1. obuhvaćen je pregled četiri urednička izdanja antologija filozofije sporta i izdvojenim, za potrebe ovog rada, relevantnim podacima o njima: godinom izdanja, podjelom na područja pod zajedničkim temama te izdvojenim podacima o broju dvije vrste uključenih radova u antologije – s jedne strane originalnih znanstvenih radova nastalih unutar povijesti filozofije sporta od 1972. nadalje, a s druge tekstovi filozofa iz povijesti filozofije i teorije sporta odnosno izvatici dijelova širih originalnih tekstova ili knjiga relevantnih za filozofiju sporta.

Tablica 1. Pregled tematskih divizija i broja radova u uredničkim izdanjima E. W. Gerber, W. J. Morgana i K. V. Meiera

Djelo	Sport and the Body: a Philosophical Symposium	Sport and the Body: a Philosophical Symposium	Philosophic Inquiry in Sport	Philosophic Inquiry in Sport
Urednici	Gerber, Ellen W.	Gerber, Ellen W., Morgan, William J.	Morgan, William J. Meier, Klaus V.	Morgan, William J., Meier, Klaus V.
Godina izdanja	1972.	1979.	1987.	1995.
Tematska divizija	1. Priroda sporta 2. Sport i metafizičke spekulacije 3. Tijelo i bitak 4. Sport kao smisljeno iskustvo 5. Sport i pitanja usmjerena (moralnim) vrjednotama 6. Sport i Estetika	1. Priroda sporta 2. Sport i metafizičke spekulacije 3. Tijelo i bitak 4. Sport kao smisljeno iskustvo 5. Sport i pitanja usmjerena (moralnim) vrjednotama 6. Sport i Estetika	1. Priroda igre, igranja i sporta 2. Otjelovljenje i sport 3. Igranje, sport i metafizika 4. Sport i etika 5. Sport i socijalno-politička filozofija 6. Sport i Estetika	1. Priroda igre, igranja i sporta 2. Otjelovljenje i sport 3. Igranje, sport i metafizika 4. Sport i etika 5. Droge i sport 6. Rodna i spolna pitanja u sportu 7. Moralnost lova i oslobođenje životinja 8. Sport, estetika i umjetnost
Broj sportsko-filozofskih radova	- 0	(4 + 3 + 1 + 2 + 2 + 3 =) 15	(7 + 2 + 1 + 19 + 3 + 7 =) 39	(7 + 2 + 1 + 9 + 8 + 9 + 0 + 5 =) 41

Broj tekstova filozofa – izvatci iz originalnih djela	(9 + 11 + 12 + 11 + 12 + 5 =) 60	(4 + 8 + 9 + 7 + 8 + 4 =) 40	(1 + 7 + 5 + 0 + 3 + 1 =) 17	(1 + 4 + 3 + 0 + 0 + 0 + 5 + 1 =) 14
---	--	--	--	--

Na prvom je mjestu navedeno prvo antologijsko izdanje u filozofiji sporta koje je uredila Ellen W. Gerber na samom njezinu začetku 1972. Morganov utjecaj na filozofiju i etiku sporta počinje s drugim izdanjem ove knjige 1979., gdje se pridružio Gerber. Pritom, razvidno je da je naslijedio podjelu područja E. W. Gerber. Iako ju Morgan kasnije revidira, ipak nikada zapravo nije odustao od njezinih inicijalnih vizija ključnih područja i tema filozofije sporta. Prva uvedena jasna promjena jest uvođenje 15 novih izvornih filozofsko-sportskih radova na jednake teme ili područja kao u prvom izdanju. U tom izdanju u poglavlju *Sport i pitanja usmjerena (moralnim) vrijednostima (Sport and Value Oriented Issues)* uključio je širok spektar tema: moralni odgoj i izobrazba; nemoralnost boksa; sportsko ponašanje; obmane u sportu; kompeticija, uspjesi i neuspjesi; Kantov kategorički imperativ i sport; moralnost i sport; pravila i utilitarizam.

Morganovo odvajanje od Gerber³³⁴ i uređivanje prvog izdanja *Philosophic Inquiry in Sport* 1987. godine, zajedno s Klausom V. Meierom, može se tumačiti i kao prjelazak same discipline od navezanosti na povijest filozofije k čistoj filozofiji sporta, te posebice etici sporta. Iako je zadržan okvir iz prvog izdanja E. W. Gerber, već u ovom prvom izdanju naziru se konture etike sporta kakve će Morgan odrediti kasnije. Također, ovdje se u mnogo većoj mjeri nastavlja njegov rad probiranja i rekonstruiranja najvažnijih radova nastalih unutar discipline, važne za disciplinu i njen daljnji razvoj, kojima ujedno i upućuje globalnu zajednicu na same tekstove, vrjednovanje njihove kvalitete, ali i one njihovih autora. U poglavlju *Sport i etika (Sport and Ethics)* široki spektar etičkih tema iz prošlog izdanja počinje poprimati buduće obrise kroz podjelu na tri dijela naslovljena 1) kompeticija ili natjecanje, varanje, sportsko ponašanje, neuspjeh; 2) kemijske supstance ili tvari i sport; 3) Žene i sport.

³³⁴ U razgovoru s Morganom u Zagrebu uoči *1st International Conference Ethics, Bioethics and Sport* (23. i 24. 3. 2018.), na autorovo pitanje što se dogodilo s E. W. Gerber i zašto se ona više nigdje ne pojavljuje u literaturi nakon ovog drugog izdanja, Morgan je samo rekao kako je izgubila interes za ovo područje te odustala od daljnjeg bavljenja istim.

Samim time, u tablici se jasno mogu pratiti brojke originalnih filozofsko-sportskih članaka i njihovo povećano uvrštavanje te istovremeno (drastično) opadanje broja (dijelova) tekstova filozofa iz povijesti filozofije i teorije sporta. U postotcima, prvo izdanje kreće sa 100% tekstova iz (ranije) povijesti filozofije i teorije sporta, da bi u drugom spalo na 67%. Do drastične promjene dolazi u prvom izdanju *Philosophic Inquiry in Sport* - 30% i drugom izdanju gdje su zastupljeni s tek 25.5%. Dokaz je to prije svega razvoja filozofije sporta i povećane originalne znanstvene produkcije, ali i opći stav inkliniranja i okretanja *ka*, baš kao i vjere (*u*) vlastitim filozofsko-sportskim literaturnim i autorskim resursima.

Drugo izdanje *Philosophic Inquiry in Sport* započinje mijenu strukture u korist tema iz etike sporta. Tako zasebno poglavlje u knjizi dobivaju bioetičke teme 1) dopinga, 2) roda i spola te 3) problemi životinja u sportu.

U Tablici 2. dan je pregled tri urednička izdanja Morganovih antologija etike sporta s rasporedom i vrstom podataka kao u tablici 1. Ona nam omogućuje jasan pregled daljnjih divizija i promjena. Prvo izdanje antologije *Ethics in Sport*, kojem je pridružena Angela J. Schneider kao urednica, etika je sporta koja je posvećena isključivo moralnim problemima u sportu, koji su ekstrahirani iz prošlih izdanja te dodatno prošireni izdvajanjem teme fair-playa i socijalnih pitanja u sportu, a koja zajedno s *Philosophic Inquiry* čini zaokruženu antologiju filozofije sporta.

Tablica 2. Pregled tematskih divizija i broja radova u tri izdanja knjige *Ethics in Sport*

Djelo	Ethics in Sport	Ethics in Sport Second Edition	Ethics in Sport Third Edition
Urednici	Morgan, William J., Schneider, Angela J., Meier, Klaus V.	Morgan, William J.	Morgan, William J.
Godina izdanja	2001.	2007.	2017.
Tematska divizija	1. Fair Play, biti dobar sportaš i varanje: po kojoj cijeni pobjeda? 2. Granice bivanja čovjekom: slučaj doping	1. Metaetička razmatranja sporta 2. Natjecanje i fair-play: razmatranja o pobjeđivanju,	1. Priroda sporta 2. Natjecanje i fair-play: razmatranja o pobjeđivanju, varanju i „gamesmanshipu“

	3. Žene u sportu: rodna i spolna jednakost, rodni i spolni identitet 4. Životinje i njihova uporaba u sportu: gdje povući liniju morala? 5. Socijalna etika u sportu	varanju i „gamesmanshipu“ ³³⁵ 3. Granice bivanja čovjekom. Doping i genetička poboljšivanja 4. Rodna i spolna jednakost u sportu 5. Izabrani problemi socijalne etike sporta: nasilje, iskorištavanje, rasizam, gledatelji i invaliditet	3. Granice bivanja čovjekom. Doping i genetička poboljšivanja 4. Rodna i spolna jednakost u sportu 5. Izabrani problemi socijalne etike sporta: rasizam, gledatelji i politika
Broj filozofsko-sportskih radova	(6 + 8 + 6 + 4 + 5 =) 29	(6 + 10 + 6 + 4 + 8 =) 34	(5 + 11 + 7 + 4 + 5 =) 32
Broj tekstova filozofa - izvatici iz originalnih djela	(0 + 0 + 0 + 3 + 0 =) 3	0	0

U sljedeća dva izdanja Morgan postaje samostalan urednik te vrši određene promjene i preinake. Prvo, uklonio je poglavlje i temu životinja u sportu, čime su nestali i posljednji izvatici tekstovi iz šire filozofsko-bioetičke sfere (Ortega y Gasset, Peter Singer, Tom Regan)³³⁶. Drugo, unutar poglavlja o socijalnim pitanjima u etici sporta, u drugom je izdanju temama nasilja, politike i invaliditeta, dodao problem gledateljstva te iskorištavanja u i kroz sport. Nažalost, u trećem je izdanju uklonio iznimno vrijedne i aktualne teme invaliditeta, nasilja i iskorištavanja. To je i jedina važna primjedba trećem izdanju u kojem je jednostavno trebalo posvetiti određenu pažnju tim problemima. Treće, uveo je (natrag) metaetička odnosno sportsko-metafizička razmatranja koja su

³³⁵ Gamesmanship je engleski izraz za praksu ili taktiku sticanja psihološke prednosti pred suparnikom u sportu kroz nizove psiholoških igrica, strategija, zavjera i ratova koji uključuje provociranje, „piljenje naopako“, glumljenje, davanje krivih informacija...

³³⁶ Autor je u razgovoru s Morganom uči konferencije u Zagrebu i Varaždinu (23. i 24. 3. 2018.), postavio pitanje kako to da je uključio(va) temu životinja u sportu i zašto ju je kasnije izostavio, na što je Morgan ostao prilično zatečen i iznenađen te nije ponudio (za njega karakteristično) dublje i analitičnije obrazloženje od toga da su mu se druge teme činile važnije.

kao utemeljenje nedostajala u prvom izdanju etike u sportu, a bila su konstantno prisutna u ranijim širim filozofsko-sportskim izdanjima.

Zaključak koji se nameće sam od sebe jest da je u etici (i bioetici) zapravo srž filozofskog pristupa i govora o sportu, srž filozofije sporta. U etici (i bioetici) sporta prelamaju se i razrješavaju ključna pitanja za sport, njegove sadašnjosti i budućnosti, kao i njegova integriteta. Stoga ne čudi ovakva redukcija pitanja u filozofiji sporta koju je izvršio Morgan u svojim izdanjima, te stavljanje fokusa na etiku (i bioetiku). Ona se očituje i značajnim povećanjem obima poglavlja o (ne)dozvoljenim poboljšavanjima čovjeka putem stvari i metoda, ali i posebice genetskim putem u posljednjem izdanju. Konačno, u kapitalnom uredničkom izdanju *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport* posljednji dio (od tri velika dijela izdanja) pod nazivom “Ključni problemi i teme u filozofiji sporta”³³⁷, Morgan i McNamee su posvetili gotovo isključivo etičkim i bioetičkim problemima, redom: kompeticije, invaliditeta i paraolimpizma, dopinga, fair-playa, genetike, olimpizma, filozofskih pristupa treniranju, gledatelja i pratitelja sporta, marketinga i komercijalizacije te tehnologije.

U svakom slučaju, treba konstatirati da je etika sporta s dva Morganova urednička izdanja *Ethics in Sport* dobila svoja vjerojatno najzaokruženija, najkvalitetnija izdanja, posebice kada govorimo o ovom posljednjem. Više je razloga za to.

U prvom redu, Morgan nije tražio autore, osim četiri iznimke³³⁸, da napišu članke za knjigu kao što se to često radi unutar discipline, nego je doista probrao klasike literature čime je automatski osigurao najvišu kvalitetu tekstova. U smislu kritike, može se uputiti na činjenicu da je Morgan u samostalnim uredničkim izdanjima u potpunosti odstranio tekstove filozofa iz povijesti filozofije, tako da veza s poviješću filozofije je vrlo slabo primjetna. Put od 100 % tekstova iz povijesti filozofije (i teorije sporta) do 100% originalnih tekstova nastalih u filozofiji sporta, upućuje na to da se radi o jednom novom filozofskom konceptu, koji se počinje oslanjati sam na sebe i svoju literaturu iznjedrenu unutar sebe. Zapravo do nove filozofije – filozofije sporta.

³³⁷ »Key issues and themes in the philosophy of sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.). *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, New York i London, 2015., str. 285-439.

³³⁸ Radi se o tekstovima Jona Pikea i Sigmunda Lolanda u poglavlju o doping i poboljšivačima, Paula Gaffneya i Johna Russella u poglavlju o kompeticiji.

U drugom redu, po prvi puta u literaturi jedno je (odnosno dva) izdanje dobilo nužan uvod u opću etiku³³⁹. Radi se o Morganovom uvodnom članku o etici i etičkim teorijama na kojima zasniva svoj etički pogled na sport, koji se nalazi na početku samostalnog drugog i trećeg³⁴⁰ izdanja. U tekstu polazi od tri vrste čovjekovih pitanja – normativnih, objektivnih i subjektivnih, među kojima jedino normativna nalazi kao relevantna u etičkim razmatranjima, jer su ona poduprta razlozima i argumentima. Nadalje, u normativnom smislu, razlikuje tri vrste vrijednosti – razborite, estetičke i moralne, s time da su moralne vrijednosti i moralnost usko vezane uz osjećaj zajedništva i solidarnosti u zajednici. Nadalje, iznalazi četiri vrste etičkih pozicija koje se potom apliciraju na sport: utilitarnu - gdje principi moralnog ponašanja dolaze od posljedica naših djela (Blackburn), deontološku – gdje slijedimo intrinzičnu dužnost (I. Kant), kontraktarističkoj (od contract- eg. ugovor) – prema kojoj moralni principi izlaze iz dogovora svih koji su subjekti dogovora (T. Hobbes, J. Rawls); te aretaičku ili etiku vrlina – gdje se vrši izgradnja moralnog karaktera (Aristotel). Morgan ovdje iznosi svoje shvaćanje etike kao takve, čime zapravo pozicionira i utemeljuje, kako svoje izdanje tako i etiku sporta, u općoj etici shvaćenoj kao konsekvencionalističkoj (ili utilitarnoj), deontološkoj, etici vrlina i kontraktarističkoj. Koliko je ovakav uvod zapravo vrijedan doprinos možda najbolje otkriva primjer bioetike sporta, koja je trenutno u procesu uspostavljanja, gdje isto nije učinjeno. Naime, različiti autori koji pišu o bioetici sporta pristupaju pojmu bioetike kao nečem samorazumljivom, na što je autor ovog rada upozorio na drugom mjestu³⁴¹, ukazavši na barem tri velika shvaćanja bioetike kao takve, pa time i pitanja i problema koji ulaze u tematski spektar sukladan shvaćanjima pojma i opsega bioetike.

U trećem redu, u drugom je izdanju svakom poglavlju napisao uvodnik u kojem je uputio čitatelja na važnost nekog teksta, njegov sadržaj i ključne momente na koje je važno obratiti pažnju. U trećem je otišao i dalje te u formi znanstvenog članka na početku svakog poglavlja dao i širi kritički osvrt odnosno autorsko čitanje uključenih članaka, obogaćenog referencama. Tako zapravo dobivamo još pet Morganovih preglednih članaka u knjizi, odnosno sveukupno 24 dodatne

³³⁹ Vidjeti Morgan, William J. »Ethics, Ethical Inquiry, and Sport: An Introduction«, u: Morgan, William J. (ur.). *Ethics in Sport, Human Kinetics, Champaign, IL, 2007.* (2. izdanje), str. xiii-xxxvii.

³⁴⁰ Morgan, William J. »Ethics, Ethical Inquiry and Sport: An Introduction«, u: Morgan, William J. (ur.). *Ethics in Sport, Human Kinetics, Champaign, IL, 2017.* (3. izdanje) str. 1-26.

³⁴¹ Škerbić, Matija Mato. »Bioethics of Sport and its place in the Philosophy of Sport«, *Synthesis Philosophica*, 2019., str. 1-15. (rad u postupku objave)

Morganove stranice koje čine vezivno tkivo, ali i orijentir u pristupu i čitanju poglavlja knjige. Treba istaknuti i kako se spomenuti tekstovi mogu čitati i kao zasebni tekstovi ili članci. Takvim je načinom Morgan postigao svojevrstni *equilibrium* onog autorskog s onim uredničkim odnosno dosego visoku razinu koherentnosti i uravnoteženosti sadržaja izdanja.

U četvrtom redu, Morganove etike sporta logično započinju ukorijenjivanjem i utemeljenjem u filozofiji sporta, gdje se najprije želi razumjeti što je sport (igra i igranje), koja je priroda sporta te koje su sportu inherentne i interne vrijednote i dobra, kako bi se moglo raspravljati i razmišljati o moralnim problemima i etičkim (normativnim) koncepcijama.

Naposljetku, treće izdanje iz 2017., osim što uključuje 50% novih članaka i autora³⁴², sadrži i posebno vrijedan dodatak u obliku pitanja za diskusiju na koncu svakog teksta. Pomno promišljena pitanja čitatelja upućuju na načine pristupa, čitanja i kritičkog razmatranja tekstova s jedne strane, dok s druge osiguravaju da će se uključeni tekstovi čitati na način uočavanja i prepoznavanja onog esencijalnog u njima. Ujedno, dokaz je to urednikova dubokog poznavanja i razumijevanja tekstova koje je uključio u antologiju, ali i šireg tematskog sklopa u koji ih je smjetio i u koji pripadaju.

Treba ustvrditi kako je treće izdanje vjerojatno najzaokruženije i najkvalitetnije, najkoherentnije i najkonzistentnije uredničko izdanje u literaturi do sada. Ujedno i potvrda Morganova statusa jedne od centralnih ličnosti i vodećih svjetskih filozofa i etičara sporta kojeg karakterizira, prije i iznad svega, izniman pregled literature i izvanredan dar za selekciju i rekognaciju ključnih tekstova i autora.³⁴³

3.2. Četiri područja etike sporta

³⁴² Novi autori u trećem izdanju su redom vrhunski znanstvenici i poznavatelji tematike: S. Borge (University of Tromsø, Norveška), E. Dain & G. Calder (University of Chicago, SAD), G. Early (Washington University, SAD), B. Foddy & J. Savulescu (Oxford University, VB), S. Giordano & J. Harris (University of Manchester, VB), S. Loland (Oslo University, Norveška), I. Persson (University of Gothenburg, Švedska), J. Pike (Open University, VB).

³⁴³ S Morganovim karakteristikama i sposobnostima upoznali su se i sudionici *1st International Conference Ethics, Bioethics and Sport* u Zagrebu i Varaždinu 23. i 24. 3. 2018., gdje je impresionirao kako svojim kritičkim osvrtima i komentarima na svako izlaganje, tako i uputstvima izlagačima na ključne tekstove unutar literature za područje kojim se bave.

Kroz ova izdanja Morgan je isprofilirao četiri velika temeljna područja etike sporta, koja se najprije naziru u izdanju iz 1979. da bi se već potpuno razotkrila u izdanju iz 1987. U ovakav okvir stanu svi moralni problemi i pitanja u sportu kojima se bave etička razmatranja i teorije:

- 1) kompeticija ili natjecanje
- 2) poboljšanja čovjeka
- 3) rod i spol
- 4) socijalna etika

Ovakvom podjelom³⁴⁴ i ustrojem antologija, hipoteza je autora, Morgan je izvršio utjecaj na cijelu globalnu filozofsko-sportsku zajednicu, koja je prihvatila njegove podjele i konture, zajedno s izabranim tekstovima. Ovaj se ustroj i podjela, do koje je došao postupno kako je etika sporta rasla i razvijala se te postajala središtem i dominantom filozofije sporta, može primijeniti gotovo na svaku etiku sporta različitih autora i godišta. Štoviše, do danas nije izašla, niti je za to bilo potrebe, iz ovog „morganovskog“ okvira. Autor je u ranijem istraživanju kontura i podjela etike sporta, analizirajući devet najutjecajnijih izdanja etike sporta u literaturi ekstrahirao 6 područja: kompeticija, varanje, poštenje, doping, rod i spol, socijalna etika.³⁴⁵ No, kao što je lako primijetiti, pitanja varanja i poštenja ili fair playa, koja se u literaturi najčešće razmatraju u zasebnim poglavljima, uistinu su vitalan dio većeg sklopa pitanja kompeticije ili natjecanja u sportu. Kako bi ispitao i potvrdio ovu hipotezu, autor je koristio, unutar filozofije sporta, najutjecajnija i najvažnija izdanja etika sporta do sada.³⁴⁶

³⁴⁴ Usp. Morgan, » The Philosophy of Sport: A Historical and Conceptual Overview and a Conjecture Regarding Its Future«, str. 208-209.

³⁴⁵ Škerbić, »Ethics of Sport: Contours and Divisions of the Discipline«, str. 67-68.

³⁴⁶ Izbor baš od autora izabranih izdanja etika sporta, potvrđuju i najvažniji pregledi dosadašnje sportsko-filozofske literature: McNamee, Mike, Ethics and Sport, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.). Routledge Handbook of the Philosophy of Sport, Routledge, New York i London, 2015., str. 131-141.; Torres, Cesar R. Bloomsbury Companion to the Philosophy of Sport, London, New Delhi, New York, Sydney, 2014., str. 427-459.; Culbertson, Leon, McNamee, Mike, Ryall, Emily. Resource Guide to the Philosophy of Sport and Ethics of Sport. The Higher Education Academy: Hospitality, Leisure, Sport, and Tourism Network, 2008. (dostupno na https://www.heacademy.ac.uk/system/files/philosophy_ethics_sport.pdf, pristup 7.12.2018.).

U Tablici 3.³⁴⁷ mogu se vidjeti tematske podjele poglavlja u četiri izdanja iznimno utjecajnih sporta Roberta L. Simona, nedavno preminula velikana i zaslužnika filozofije sporta.³⁴⁸ U njima se jasno mogu uočiti morganovske konture i podjele, s tipično američkim dodatkom razmatranja sveučilišnog sporta „na kampusima“, te moralnog odgoja i izobrazbe za odgovorno društveno ponašanje. Ova je druga „arnoldovska“ tema³⁴⁹ doista zanemarena kod Morgana, po autorovu mišljenju naprosto iz razloga što ona spada u drugo znanstveno područje – ono filozofije odgoja (i izobrazbe) ili edukacije, a ne u ono etike sporta, premda je s njom usko povezana.

Tablica 3. Tematski raspored poglavlja u izdanjima etike sporta Roberta L. Simona (i suradnika)

Simon, R. (1998.) Fair Play. Sports, Values and Society	Simon, R. (2004.) Fair Play. The Ethics of Sport	Simon, R. (2010.) Fair Play. The Ethics of Sport	Simon, R.L., C. R. Torres and P. F. Hagar (2015.) Fair Play: Sports, Values and Society
1. Uvod u filozofiju sporta 2. Etika natjecanja 3. Varanje i nasilje u sportu 4. Poboljšavanje performansi kroz doping 5. Jednakost i izvrsnost u sportu 5. Pripada li sveučilišni sport u kampuse	1. Natjecanje i uzajamna potraga za izvrsnošću 2. Igrati sportski 3. Doping i nasilje 4. Rasne razlike 5. Unutarnja moralnost sporta	1. Natjecanje u sportu - je li moralno obranjivo? 2. Igrati sportski, poštenje i natjecanje u sportu 3. Doping, geni i poboljšivači performansi u sportu 4. Jednakost, rod i spol u sportu, što zahtijeva pravednost?	1. Etika sporta: okviri za evaluiranje 2. Varanje, dobro ponašanje i pokvarene pobjede 3. Doping, geni i poboljšivači performansi u sportu 4. Što zahtijeva pravednost?

³⁴⁷ Usp. *ibid.*, str. 67.

³⁴⁸ Robert L. Simon je umro 2018., a njemu je u čast kao prvom među filozofima sporta (Morgan je drugi koji je doživio ovu čast u recentnom broju časopisa *Sport, Ethics and Philosophy*) posvećen *estschrift* temat u časopisu *Journal of the Philosophy of Sport* 43 (1/2016.).

³⁴⁹ Autor ju zove takvom jer je Peter J. Arnold gotovo „privatizirao“ ovu temu u filozofiji sporta svojim višedesetljetnim radom i brojnim doprinosima ovom iznimno važnom području. (vidjeti <https://philpapers.org/s/Peter%20J.%20Arnold>, pristup 10.1.2019.)

5. Sport i društvene vrjednote		5. Sport na kampusima 6. Komercijalizacija sporta: marketing i korupcija u atletskim natjecanjima 7. Sport, moralni odgoj i izobrazba, i društvena odgovornost	5. Sveučilišni sport i njihovi gradovi 6. Marketing i korupcija u atletskim natjecanjima 7. Sport, moralni odgoj i izobrazba, i društvena odgovornost
-----------------------------------	--	---	--

Nadalje, u Tablici 4. prikazane su tematske podjele kroz poglavlja u antologijama Michael J. McNameeja, Jim S. Parryja te Jan Boxill. One također odgovaraju „morganovskim“ konturama i divizijama s određenim iznimkama i ogradama. Ograde se tiču povezivanja (izjednačavanja?) filozofije odgoja i izobrazbe i etike sporta, koje su po mišljenju autora dva odvojena i zasebna područja. Doduše, ta su područja usko povezana i iziskuju suradnju znastvenika (iz dvaju odvojenih) područja, kako bi se iz dvije povezane perspektive moglo djelovati i raditi na zajedničkom cilju uvećavanja moralnosti i etičnosti, kako praktičara i aktera sporta, tako i sporta samog u cijelosti.

Najočitija razlika u odnosu na Morgana je isticanje i izdvajanje tzv. pustolovnih sportova i aktivnosti (*adventure sports / activities*) u McNameejevu samostalnom uredničkom izdanju, koja je eklatantno bioetička tema, što je uostalom autor jasno pokazao na drugom mjestu.³⁵⁰ Osim toga pitanje je u kojoj mjeri su takve aktivnosti sport. Ova se tema, baš kao ni ona o životinjama u sportu ne pojavljuje gotovo ni u jednoj drugoj etici sporta.

Tablica 4. Tematski raspored poglavlja u izdanjima etika sporta M. J. McNameeja, J. S. Parryja i J. Boxill

McNamee, Michael J., Parry, S. Jim (ur.) (1998.) Ethics and Sport	McNamee, Michael J. (ur.) (2010.) Ethics of Sport: A Reader	Boxill, Jan M. (ur.) (2003.) Sports Ethics: An Anthology
---	---	--

³⁵⁰ Vidjeti Škerbić, Matija Mato. »Bioethics of Sport and its place in the Philosophy of Sport«, *Synthesis Philosophica*, 2019. (rad u postupku objave), str. 7.

1. Etika i sport – prinosi filozofije	1. Korijeni etike sporta: igre, igranje, sport	1. Sport i odgoj i izobrazba
2. Fair Play i sportsko ponašanje	2. Pošteno natjecanje: pravila, kršenje pravila i varanje	2. Sport i sportpersonship ³⁵¹
3. Tjelesni odgoj i izobrazba, treniranje i vođenje	3. Doping, genetičke modifikacije i etika poboljšavanja	3. Sport i kompeticija
4. Suвременa etička pitanja u sportu	4. Kulture jednakosti i razlike	4. Sport i doping
	5. Invaliditet, spol i rod, rasa	5. Sport i nasilje
	6. Etički razvoj u i kroz sport: pravila, vrline i poroci	6. Sport i rod i spol
	7. Komercijalizacija, korupcija i iskorištavanje u sportu	7. Sport i pitanja rasizma
	8. Etika i pustolovne aktivnosti	8. Sport i uzori

Može se vidjeti da različiti autori i izdanja stavljaju veliki naglasak na pojedine teme iz četverostruke Morganove podjele poput davanja velikog prostora ili zasebnog poglavlja temi fair playa i poštenja (Boxill, McNamee, Parry, Simon), rasizma (Simon, Boxill) ili ekonomskih utjecaja (Simon, McNamee). Slična je stvar i s ostalim etikama sporta koje također ostaju u istom četverostrukom tematskom okviru, doduše koristeći ponešto raličitiji redosljed i raspored odnosno stavljeni fokus. Neka daju veći prostor raspravi o (rasnoj i spolnoj) jednakosti u sportu i nasilju (Lumpkin, Stoll, Beller³⁵²), neka temama dopinga, poštenja i pravila natjecanja (Pawlenka³⁵³), dok neka stavljaju veći naglasak na teme poput genetike i gena, elitizma i nacionalizma (Tännsjö, Tamburrini³⁵⁴), olimpizma i socijalne ekologije (Hosta³⁵⁵) odnosno vrše detaljniju razdiobu

³⁵¹ Izraz koji se ne može prevesti na hrvatski s ekvivalentnim već opisno: igrati sportski, igrati pošteno i igrati s poštovanjem (za sport, druge sudionike ili suparnike...)

³⁵² Lumpkin, Angela, Stoll, Sharon Kay, Beller, Jennifer M. L. (ur.) Sports Ethics: Applications for Fair Play, Mosby-Year Book, St. Louis, MO, 1994.

³⁵³ Pawlenka, Claudia (ur.). Sportethik. Regeln – Fairness – Doping. Mentis Verlag, Paderborn, Njemačka, 2004.

³⁵⁴ Tännsjö, Torbjörn, Tamburrini, Claudio M. (ur.) Values in Sport: Elitism, Nationalism, Gender Equality and the Scientific Manufacture of Winners, Routledge, London, 2000.

³⁵⁵ Hosta, Milan. Etika športa. Manifest za 21. stoljeće, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, 2007.

poglavlja posebice posvećenim temama invaliditeta, rasizma, korupcije, pa čak i životinjama u sportu (Caplan³⁵⁶), dok neka Morganovom okviru dodaju raspravu o paradoksima i privlačnosti sporta (Feezel³⁵⁷).

Zanimljivo je i zapravo zabrinjavajuće što su među izdvojenim izdanjima samo Morgan i McNamee odlučili utemeljiti etiku u filozofiji sporta te uključili razmatranja definicija i razumijevanja odnosno konceptualiziranja (pojma) sporta te normativnih pozicija u etici sporta, kao nužan uvod i temelj za etička razmatranja o i u sportu.

S druge strane, prezentirane usporedbe razotkrivaju očiti nedostatak Morganovih etika u sportu, a to je izostanak jedne od, za sport i etiku jednako, presudnih tema vrlina, ne nužno u kontesktu moralnog odgoja i izobrazbe ili edukacije. Premda Morgan u uvodnom članku o općoj etici i normativnim teorijama posvećuje prostor i aretaičkoj, u njegovim divizijama nije zastupljena s radovima. Zatim, u trećem izdanju Morgan potpuno ispušta temu invaliditeta u sportu, koja je vrijedna i važna te bi prema autorovu mišljenju trebala biti dio svake etike sporta u prvom redu kao jasan stav otvorenosti i inkluzivnosti sporta kao takvog i za tjelesno onemogućene, ali ne i samo njih.

Premda ova autorova hipoteza o Morganu ne vrijednuje njegov autorski doprinos u smislu radova i knjiga odnosno originalnih i važnih teza, uvida i teorija, ona vrijednuje drugu vrst doprinosa znanosti – izgradnju okvira za sagledavanje i razvrstavanje područja i problema unutar discipline etike sporta. Morgan je kompletnoj sportsko-filozofskoj zajednici kroz svoja urednička izdanja predao jednostavan, jasan, fokusiran, precizan i najvažnije, znanstveno plauzibilan okvir. Na taj način on je doprinio i utjecao, i još uvijek utječe, na globalne tijekove razvoja ovog područja.

3.3. Morgan i doping

Osim u području normativnih teorija, o čemu će biti govora u sljedećem poglavlju ovog rada, Morgan je u bavljenju etikom sporta dao i jedan konkretniji doprinos temi dopinga. Naime, predložio je srednji put između zastupnika potpune zabrane svih vrsta dopinških tvari i metoda ili *esencijalista* i zastupnika potpune slobode u dopingiranju ili *libertarijanaca*.

³⁵⁶ Caplan, Arthur L., Parent, Brendan (ur.). *The ethics of Sport: Essential Readings*, Oxford University Press, New York, 2017.

³⁵⁷ Feezell, Randolph M. *Sport, Play and Ethical Reflection*, University of Illinois Press, Urbana, 2004.

Tijekom više desetljeća razmatranja dopinškog pitanja unutar diskursa filozofije i etike sporta, započetog u najutjecajnijem filozofsko-sportskom časopisu *Journal of the Philosophy of Sport* 1981. radom W. M. Browna *Etika, tvari i sport (Ethics, Drugs and Sport)*³⁵⁸, razvile su se dvije perspektive gledanja na dopinško pitanje: *farmakološko libertarijanska (pharmacological libertarians“)* i *esencijalistička (essentialists of varying stripes)*³⁵⁹.

Libertarijanci (Brown, C. Tamburrini, R. Gleaves), krenuvši od Brownova rada nadalje, razvili su detaljnu argumentaciju koja brani stav kako doping treba biti dozvoljen svim sportašima te kako je jedino pravedno rješenje dopinškog pitanja opća dozvola dopingiranja. Glavni razlozi za takve stavove su omogućenje sportašima da budu najizvrsniji što mogu biti odnosno razvijanje i puno aktualiziranje sportskih potencijala s jedne strane, te zaštita ljudskih prava sportaša da slobodno i samostalno odlučuju hoće li se dopingirati - kao odrasle i informirane individue, s druge. Takvoj argumentaciji pridodaju i relativizacije i odgovore na argumente nasuprotne perspektive. Tako, libertarijanci postavljaju pitanje koja je signifikantna razlika između snažnog vitaminiziranja bez kojeg nema bavljenja vrhunskim kompetitivnim sportom i uzimanja dopinških zabranjenih tvari?³⁶⁰ Također, ističu i kako nepravedne i nepoštene prednosti jednih sportaša nad drugima postoje neprestano i svakodnevno, neovisno o korištenju dopinga.

„U internacionalnim natjecanjima primjerice sportaši iz nekih država stiču prednost u pojedinim sportovima zahvaljujući bolje klime i sportske tradicije [...] Zemlje poput Austrije i Švicarske imaju nepoštenu prednost pred Amerikom kada govorimo o zimskim sportovima. Ili uzmimo u obzir američke sportaše za koje se čini, na sličan način, da imaju nepoštenu natjecateljsku prednost pred sportašima iz trećeg svijeta, zbog bolje infrastrukture i sofisticiranih tehnika treninga. Ili bi se moglo argumentirati da neki sportaši stiču nepoštenu prednost nad drugima zbog superiornije vještine ili psihe. Ne čini li se nepošteno da primjerice Steffi Graf, kao najbolje rangirana tenisačica igra protiv 128 na rang listi, ili košarkaški tim prosječno visok 208 cm protiv onoga koji je u prosjeku 188cm?“³⁶¹

Osim toga, postoje i brojne druge socijalne i sportsko-etičke posebnosti, koje bi se liberalizacijom korištenja dopinga dokinule i(li) maknule. Također, za libertarijance škodljivost

³⁵⁸ Brown, Walter M. »Ethics, Drugs and Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 7 (1/1980.), str. 15-23.

³⁵⁹ Morgan, William J. »Athletic Perfection, Performance-Enhancing Drugs, and the Treatment-Enhancement Distinction«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 36 (2/2009.), str. 162.

³⁶⁰ Usp. Carr, Craig C. »Fairness and performance enhancement in sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 35 (1/2008.), str. 194.

³⁶¹ Gardner, Roger, »On Performance-Enhancing Substances and the Unfair Advantage Argument«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 16 (1/1989.), str. 61.

zdravlju sportaša kao prigovor jest neprimjeren i nekonzistentan dok god postoje brojni sportovi u kojima se škodi zdravstvenom integritetu sportaša (borilački sportovi, automobilizam...).³⁶²

Esencijalisti (R. Simon, W. Fraleigh, A. Schneider, R. Butcher) smatraju kako doping treba biti univerzalno zabranjen i izbačen iz sporta, kako bi se prije i više od svega zaštitila sama esencija sporta, koja treba biti i ostati nedirnuta, očišćena od svega što ju na bilo koji način onečišćuje i dovodi u pitanje. S druge strane, na praktičnoj sportskoj ravni, doping treba zabraniti jer daje nepravednu i nepoštenu prednost onim sportašima koji ga koriste naspram onih koji isto ne čine. Također, doping donosi razne rizike za zdravlje sportaša te je vrlo škodljiv u zdravstvenom smislu. Uz to, veliki je problem prinude koju korištenje dopinga vrši, kako na druge sportaše koji inače doping ne bi koristili, no prinuđuju ih kompeticijski razlozi, tako i na širu zajednicu idoliziranjem, poistovjećivanjem, suživljavanjem i kopiranjem uspješnih sportaša.³⁶³

Dvije se perspektive uglavnom bave dopinškim pitanjem iz četverostrukog rakursa: paternalističkih uplitanja sportskih legislativnih organa i asocijacija u odlučivanje odraslih sportaša (*Argument of Paternalism*), činjenja štete ili škodljivosti sebi i drugima, prvenstveno u medicinskom i zdravstvenom pogledu (*The Argument of Harming Self and Others*), stjecanja nepoštene ili nepravedne kompetitivne prednosti (*The Argument of Unfair Advantage*), te prinude ili prisile koja se izaziva dopingiranjem (*Argument from Coercion*).³⁶⁴ Razvidno je kako su dvije perspektive u nepomirljivoj opoziciji jedna spram druge, s jasnim stavovima i detaljno razrađenom argumentacijom. Pritom, zanimljivo je ipak primijetiti kako obje kreću od istih filozofsko-sportskih polazišta. S jedne strane od definicije sporta kao igre B. Suitsa³⁶⁵, s druge od sporta gledanog kao uzajamna potraga sportaša za izvrsnošću (*mutual quest for excellence*) R. L.

³⁶²Vidi primjerice Brown, W. Miller, »Practices and Prudence«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 17 (1/1990.), str. 71-84., te Schneider, Angela J., Butcher, Robert R., »Why Olympic Athletes Should Avoid the Use and Seek the Elimination of Performance-Enhancing Substances and Practices From the Olympic Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 20 (1/1993.), str. 64-81.

³⁶³ Temeljni su radovi za ovu perspektivu: Simon, Robert L., »Good Competition and Drug-Enhanced Performance«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 11 (1/1984.); Fraleigh, Warren R., »Performance-Enhancing Drugs in Sport: The Ethical Issues«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 11 (1/1984.), str. 23-28.

³⁶⁴ Ibid., str. 23.

³⁶⁵ Suits, Bernard H. *Grasshopper: Games, Life and Utopia*, University of Toronto Press, Toronto, 1978., str. 41.; usp. Matija M. Škerbić, »Etika sporta kao novi nastavni predmet?«, u: Bruno Ćurko, Ivana Zagorac (ur.) *Perspektive filozofije*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2016., str. 208-210.

Simona³⁶⁶, te naposljetku sporta kao testiranja i (unutar) natjecanja sportaša (*testing and contesting*) S. Kretchmara.³⁶⁷

Svoje je stavove o dopinškim pitanjima W. J. Morgan najavio i započeo radom *Pošteno je pošteno, ili nije?: moralna razmatranja dopinškog rata u američkom sportu (Fair is Fair, Or Is It?: A Moral Consideration of the Doping Wars in American Sport)* iz 2006.³⁶⁸ Rad je nastao kao reakcija na nastojanja i prijedloge antidopinške agencije SAD, tzv. *USADA-e*, zajedno s *Olimpijskim odborom SAD (United States Olympic Committee- USOC)*³⁶⁹, da se dopingirani sportaši kriminaliziraju, odnosno da se protiv njih podigne optužnica na civilnom sudu a slučaj tretira kao kriminalna radnja. Štoviše, zatraženo je da za podizanje optužnice, umjesto dotadašnje "više od opravdane sumnje" (*beyond resonable doubt*), budu dovoljni ili zadovoljavajući već i neizravni dokazi (*circumstantial evidence; comfortable satisfaction*). Morgan u startu osuđuje takva nastojanja kao nepoštena i ne-fair odnosno ona koja prelaze granice (ne)poštenja spram sportaša, jer uvode u sport snižene standarde za ono što se smatra dokazom (za doping), u odnosu na „civilno“ zakonodavstvo³⁷⁰. Štoviše, on ih uspoređuje upravo s onim protiv čega se bore, odnosno prokazuje ih da se vlastitim kršenjem poštenog (*fair*) pristupa (spram sportaša) bore protiv tuđih kršenja poštenog pristupa (dopingiranih sportaša spram ostalih u natjecanju).³⁷¹ Za Morgana je najproblematičnije što je ponuđeno rješenje „tehničko“, baš kao što je i problem pogrešno percipiran kao „tehnički“ problem, dok se istovremeno ne sagledava kao onakav kakav doista jest - duboki moralni problem, koji kao takav iziskuje i duboko moralno rješenje.³⁷²

„Svako moguće moralno rješenje ili lijek trebao bi započeti pitanjem zašto se sportaši dopingiraju u prvom redu [...] a odgovor na to pitanje je - novac. Razlog je uglavnom to što se elitni sport igra za tako velike ekonomske uloge,

³⁶⁶ Robert L. Simon, *Fair Play. The Ethics of Sport*, Westview Press, Philadelphia, 2010., str. 45.

³⁶⁷ Vidjeti Kretchmar, »From Test To Contest: An Analysis Of Two Kinds Of Counterpoint In Sport«, str. 23-30.

³⁶⁸ Morgan, »Fair is Fair, Or Is It?: A Moral Consideration of the Doping Wars in American Sport«, str. 177-198.

³⁶⁹ Angela Schneider je upozorila na činjenice da su ciljevi USADA-e (borba protiv dopinga i hvatanje varalica) i USOC-a (slanje sportaša na OI i osvajanje zlata) prilično različiti te da Morgan nije uključio ovu distinkciju u *festschrift* članku »William J. Morgan on Fair Play, Treatment versus Enhancement and the Doping Debates in Sport«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018), str. 389.

³⁷⁰ Morgan, »Fair is Fair, Or Is It?: A Moral Consideration of the Doping Wars in American Sport«, str. 196.

³⁷¹ *Ibid.*, str. 177.

³⁷² *Usp.*, *ibid.*, str. 194-195.

koliko ja to vidim, da su sportaši spremni učiniti gotovo sve da pobijede, uključujući doping, i da su sportske regulatorne institucije spremne učiniti gotovo sve da zaštite ime svog brenda³⁷³

Pritom, problem dopinga Morgan gleda u dvojakoj relaciji spram dva različita principa poštenja ili fair playa. S jedne strane, fair play kao princip recipročnosti interesa između individua involviranih u sport kao zajedničku kooperativnu djelatnost, kako je to izrazio J. Rawls, a s druge kao „respect for the game“ ili princip poštovanja prema igri, kako su to predložili Schneider i Butcher.³⁷⁴ U prvom slučaju, Fair-play znači jednakost uvjeta za sve sportaše koji sudjeluju u sportu, gdje svaka nejednakost koja na bilo koji način favorizira bilo kojeg sportaša treba biti eliminirana. Princip reciprociteta pretpostavlja individue s osobnim interesom koje nastoje naći prednosti za sebe, što zapravo i čini pokretačku snagu kompetitivnog sporta u globalu. Uloga fair-playa pritom je da osobne interese zadržava u okvirima poštenja spram svih sudionika u natjecanju, putem pravila i normi koje se moraju poštivati.³⁷⁵ U drugom slučaju, fair-play traži više od pukog prihvatanja pravila, traži i poštivanje vrijednosti ove posebne forme života utjelovljene u sportu, ali i čvrsto pristajanje na postizanje (iz)vrsnosti i vrlina koje sport zahtijeva. Pritom, vrline poštenja, hrabrosti i iskrenosti minimalan su zahtjev moralnog vrjednovanja sporta.³⁷⁶ U tom smislu, legaliziranje dopinga jest nepošteno, jer je u pitanju izraz nepoštivanja (spram) igre. Zato zabrane dopinga *USADA*-e su zapravo bavljenja sa simptomima, umjesto s uzrocima problema. Za *USADA*-u detektirani je problem - uzimanje dopinga, a rješenje za problem - dopinške kontrole i testiranja!? Morgan pak, nasuprot takvim stavovima, upućuje na to da je problem dopinga prije i povrh svega duboki moralni problem i kao takav, iziskuje moralna rješenja koja će uključivati moralni respekt spram ove posebne vrste perfekcionistačkog vida života sporta.³⁷⁷

3.3.1. T.E.D. ili prijedlog „trećeg“ puta

³⁷³ Ibid., str. 196.

³⁷⁴ Butcher, Robert, Schneider, Angela, »Fair Play as Respect for the Game«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 25 (1/1998), str. 8.

³⁷⁵ Usp., Morgan, William J., »Fair is Fair, Or Is It?: A Moral Consideration of the Doping Wars in American Sport«, str. 181.

³⁷⁶ Usp., ibid., str. 183.

³⁷⁷ Usp., ibid, str. 195.

U radu *Atletsko savršenstvo, tvari za pojačavanje performansi, i distinkcija između tretmana i poboljšavanja (Athletic Perfection, Performance-Enhancing Drugs, and the Treatment-Enhancement Distinction)*³⁷⁸ iz 2009. Morgan iznosi prijedlog za rješenje pitanja dozvole/zabrane dopinga, kao svojevrsni „treći“ put između dvije suprotstavljene perspektive, unutar višedesetljetne debate u diskursu filozofije i etike sporta. Pritom, Morgan se snažno oslonio na istraživanje M. Lavina³⁷⁹, koje mu je uostalom bilo poticaj za domišljanje vlastitog prijedloga rješenja.

Treatment-Enhancement Distinction (T.E.D.) ili distinkcija između medicinskog tretmana i poboljšavanja³⁸⁰, kako Morgan naziva svoj prijedlog trećeg puta, najsimpliciranije rečeno sastoji se u razlikovanju (*medicinskog*) *tretmana* pruženog sportašu, koji je kao takav opravdan i prihvatljiv, od *poboljšavatelja* ili *pojačavatelja* natjecateljskih performansi sportaša, koji je neprihvatljiv i neopravdan jer se radi o nepoštenom stjecanju prednosti u natjecanju. *T.E.D.* sadržava tri glavne komponente: 1) *demokratski konsenzus*, 2) *potragu za izvrsnošću* i 3) *povijesno-socijalni kontekst*.

Prva komponenta demokratskog konsenzusa³⁸¹ oko dopinških pitanja, konstrukcija je M. Lavina, koju je preuzeo Morgan. Lavin je krenuo od ključnog pitanja, jesu li tradicionalne prohibicije dopinga obranljive, na koje je, kao zastupnik zabrana dopinga, dao potvrđan odgovor. No, on ga ne temelji pozivajući se na dotadašnje argumentacije koje se uglavnom svode na prizivanje argumenata (ne)poštenja, škodljivosti i prinude na paternalističkim osnovama, Simonovih „paradigmatskih“ tvari³⁸², te neprirodnosti dopinga³⁸³, jer su takvi argumenatni ionako

³⁷⁸ Morgan, William J. »Athletic Perfection, Performance-Enhancing Drugs, and the Treatment-Enhancement Distinction«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 36 (2/2009.), str. 162-181.

³⁷⁹ Lavin, Michael, »Sports and Drugs: Are the Current Bans Justified?«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 14 (1/1987.), str. 34-43.

³⁸⁰ Autor je dao kraći prikaz Morganova trećeg puta u sklopu rada »Etika dopinga u sportu. Dvije suprotstavljene perspektive«, *Filozofska istraživanja*, 36 (3/2016.), str. 511–530.

³⁸¹ Ovom kriteriju se direktno suprotstavljaju A. J. Bloodworth, M. J. McNamee & R. Jaques u radu »Morgan's Conventionalism versus WADA's Use of the Prohibited List: The Case of Thyroxine«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018), str. 401-415.

³⁸² Simon, »Good competition and drug-enhanced performance«, str. 7: to su tvari koje „(a) povećavaju vjerojatnost superiorne performanse, (b) stvaljaju korititelja u signifikantan rizik i (c) nisu propisane za bolest ili ozljedu“

³⁸³ Usp. Lavin, »Sports and Drugs: Are the Current Bans Justified?«, str. 37.

osporeni i prokazani kao nedostatni i neobranjivi od strane libertarijanske perspektive. Lavin poduzima drugačiji put, uočivši kako

„zabranjene supstance dijele svojstvo uobičajenog, ili barem javnog, neodobravanja. Druge supstance mogu biti jednako opasne kao zabranjene ali ne prolaze test prožimajućeg neodobravanja. Nitko zaozbiljno ne smatra kako igranje na *painkillersima* [ili tvarima protiv bolova, op.a.] jest blagodat za sportaše. To ih ugrožava. Ipak, postoji vrlo malo konsenzusa oko dozvoljivosti reguliranja korištenja analgetika. Kada bi bilo dogovora, tvrdim da bi tada regulacije mogle biti opravdane [...] nešto približno demokraciji je na djelu pri opravdavanju prohibicija. Nešto što može *objasniti* zašto određene supstance postanu demokratski regulirane i zabranjene dok druge ne? [...] tvrdim da svojevrsan skup ideala sporta potajno operira kako bi pogodovao prihvaćanju određenih prohibicija prije nego nekih drugih.“³⁸⁴

Svoju argumentaciju dopunjava pojmom konsenzusa, koji je drugi element potreban kako bi se opravdala zabrana, ističući istovremeno da se taj i takav konsenzus referira na nesvjesno prihvaćen ideal kompetitivnog sporta.

„Iznosim pretpostavku da (a) postoji jezgra trenutnih ideala kompetitivnog sporta, (b) da će ona pomoći u objašnjenju konsenzusa oko toga koje supstance treba regulirati i (c) njenim otkrivanjem, razotkriti će se u kojim je okvirima moguće razviti dobru argumentaciju opravdavanja regulatornog konsenzusa. To je moja hipoteza.“³⁸⁵

Lavin je svjestan kako je iznimno teško konkretnije precizirati kako postići konsenzus, no ipak ističe tri stvari kao iznimno važne. Prvo, konsenzus bi trebao involvirati široko rasprostranjena i proširena mišljenja interesne grupe. Konsenzus bi trebao prizvati opće prisutno i sveprožimajuće mišljenje, kako među navijačima, vlasnicima, igračima tako i institucijama u sportu. Drugo, kada će postati jasnije što su recentni ideali kompetitivnog sporta, tada će korištenje nekih vrsta dopinga izazivati krajnju odbojnost. Također, važno je imati na umu da se ti ideali s vremenom mijenjaju i mogu mijenjati. Naposljetku, regulacije bi trebale poštivati sportsku povijest i dugo postojeće prakse u sportu, jer time stiču i(li) učvršćuju autoritet. Takve dugo postojeće prakse počinju se doimati prirodnima, te stvaraju kontekst u kojem sportaši nastoje u potrazi za izvrsnošću.³⁸⁶

Morgan jasno ističe kako „slijedi vodstvo“ M. Lavina, čije stavove nadograđuje, nadopunjuje i modificira. S Lavinom se Morgan slaže najprije u pogledu postizanja demokratskog konsenzusa jer je to način da se historiziraju sportski ideali koji će progovarati u različitim

³⁸⁴ Ibid, str. 39.

³⁸⁵ Usp. ibid., str. 40.

³⁸⁶ Vidjeti ibid, str. 41.

nepredvidljivim slučajevima sportske prakse. S njim se također slaže i u pogledu postojanja sportskih ideala, koje Lavin ipak ostavlja prikrivenim. Morgan smatra kako je, kada se govori o idealima sporta, na djelu metafizičko razotkrivanje onoga što je Simon prozvao „obostrana potraga za izvrsnošću“. Ovdje Morgan dodaje otrcanu (*well worn*) distinkciju između tretmana i pojačavatelja, kojoj daje, kako veli, „konceptualan sjaj“ (*conceptual gloss*), koji bi pomogao u izbjegavanju tradicionalnih problema u interpretacijama koje su distinkciju učinile toliko poroznom da je savršeno podložna za razne eksploatacije.³⁸⁷ U lipnju 2016. svjetska je javnost upoznata s činjenicom da WADA priznaje ovu distinkciju u sklopu *The World Anti-Doping Code International Standards (WADC)* ali samo pod vrlo striktnim i limitiranim uvjetima i imenom *Treatment Usage Exemption (TUE)*, te stoga traži od sportaša da predaju detaljnu medicinsku dokumentaciju, kako bi im se izdala posebna dozvola za korištenje inače zabranjenih tvari i metoda, ako su pokažu kao nužan dio medicinskog tretmana. Problem je u tome što takve odluke nisu bile transparentne te netretirani (i nedopingirani?) sportaši toga nisu bili svjesni. Svjetska je sportska zajednica o tome informirana tek nakon što su hakerskim napadom na stranice WADA-e te informacije puštene u javnost. Sve skupa, izazvalo je šok, nevjericu i brojne sumnje, te raznorodne debate koje i dalje traju, posebice jer se radilo o nekim od najboljih i najpopularnijih sportaša današnjice, poput tenisača Rafaela Nadala, Serene Williams i drugih.³⁸⁸ Morgan smatra da iako je teško određiva čista granica kada ozdravljivanje postaje poboljšavanje, odnosno kada tretman postaje pojačavanje, ne znači i da ne postoji. Kako bi je što jasnije odredio Morgan predlaže novi način procjenjivanja koji ima normativnu snagu, tako što se određivanje vrši kroz ideale sporta koji pružaju reflektivan test uz pomoć kojeg se može odrediti povijesno utemeljena i javno poduprta distinkcija.

³⁸⁷ Usp. Morgan, »Athletic Perfection, Performance-Enhancing Drugs, and the Treatment-Enhancement Distinction«, str. 162-163.

³⁸⁸ Vidjeti World Anti-doping Agency: Medical Information to Support Decisions of Therapeutic Use Exemption Committees. 2013. Accessed on April 3, 2013. <http://www.wada-ama.org/en/Science-Medicine/TUE/Medical-information-to-support-the-decisions-of-TUECs/>, pristup 8.9.2017.; World Anti-doping Code International Standards: Therapeutic Use Exemptions for Androgen Deficiencies. 2013. Accessed April 3, 2013. http://www.wada-ama.org/Documents/Science_Medicine/Medical_info_to_support_TUECs/WADA-Medicalinfo-Androgen-Defypogonadism-2.0-EN.pdf, pristup 8.9.2017.

Potruga za izvrsnošću zapravo je potraga za sportskim idealima, koji su povijesno prisutni u kolektivnim javnim pogledima na, kroz vrijeme promjenljive, standarde sportskih ostvarenja i razina performansi potrebnih da ih se dosegne. Tako, prema Morganu, recentne javne presude i standardi nam govore kako su stvari poput steroida i amfetamina prije tretman nego pojačavatelji. Za razliku od ovih, primjerice beta-blokeri utječu na psihološke kvalitete vrjednovane od strane sportske zajednice i testirane u sportu kojim se bave, poput mentalne snage, staloženosti, sposobnosti igranja pod pritiskom, su paradigmatički primjer *P.E.D.-a (performance enhancing drug)*.³⁸⁹

Linija razlikovanja tretmana od pojačavatelja jest socijalna, prije nego prirodna ili metafizička. Tako socijalno konstruirana distinkcija, moguća je jedino u konceptualnom i normativnom smislu, traži pristanak javnosti, koja je u ovom slučaju sportska zajednica. Morgan priziva javni konsenzus za opravdanje distinkcije koju zagovara. Pritom se ograđuje od tzv. „anti-doping fundamentalizma“ i kampanja oficijelnog sportskog svijeta i medija, za razliku od stvarnog javnog mnijenja. Kao primjere navodi istraživanja J. Hobermana, te rezultate ankete u New York Timesu i Denver Postu³⁹⁰ koje pokazuju da su stavovi javnosti spram dopingiranih sportaša, poput primjerice kanadskog atletičara na Bena Johnsona, puni prihvatanja a ne osude. Za Morgana, za nedostatak slušanja javnog glasa sportske zajednice, krivi su nedemokratski institucija u sportu, na koje upliv nemaju čak ni sportaši a kamoli ostali involvirani u sport. Tim institucijama je, zajedno s političarima koji su dobri jedino u igranju političkih igara, u interesu održavati klimu progona radi samopromocije kao čuvara „čistog“ sporta, povezanih s tržišnim kalkulacijama koje ih vode u donošenju odluka u i o sportu.³⁹¹

„Za razliku od sportske industrije kao takve, javnost sada prihvaća ideje o korištenju određenih vrsta dopinga ili PED u određenim količinama kao moralno dozvoljivu formu tretmana koji podržava trenutne razine sportske izvrsnosti prije nego kao moralno nedopustivo pojačavanje sportske performanse do razine koja do tada nije predviđana.“³⁹²

Kao sportski ideal Morgan proklamira Simonovu tezu o uzajamnom traganju za postizanjem izvrsnosti u sportu. Simonu sport je zapravo perfekcionistički usmjerena društvena

³⁸⁹ Usp. *ibid.*, str. 166.

³⁹⁰ *Ibid.*, str. 172.

³⁹¹ *Ibid.*, str. 173.

³⁹² *Ibid.*, str. 174.

djelatnost, što Morgan uzima kao sportski test kombinacije prirodnog talenta i ljudskih nastojanja k izvrsnosti.

„Kako stvari poput steroida dopuštaju sportašima da treniraju jače, tako da im između ostalog smanje vrijeme oporavka, i kako je jače treniranje po sebi rast u razini sportskih postignuća koje uživa javnu potporu, njihovo uzimanje je najbolje interpretirati kao kultiviranje sportske izvrsnosti prije nego njezino propadanje. Iz pozicije sportskog testiranja, ono nije mjerilo brzine oporavka između treninga, već kvalitete sportske performanse kada je to najvažnije, znači na sportskom polju suočen s izazovima stavljenim pred sportaša. Drugim riječima, steroidi i slične stvari ne čine nekoga boljim sportašem u bilo kom relevantnom smislu, ili talentiranijim ili vještijim, nego spremnijim u smislu spremnosti za natjecateljske izazove. Kao takvi, steroidi ne ometaju i ne interferiraju s prakticiranjem centralnih sportskih vještina, već omogućuju prakticiranje tih vještina eliminiranjem (irelevantnog) onog što ih ometa.“³⁹³

Stoga, prema Morganu, steroidi i slične stvari ne kompromitiraju natjecanje niti pak su prijetnja integritetu sporta samog, a javna indiferentnost i neosuđivanje sportaša na steroidima, samo idu u prilog iznesenim tezama. Time bi svi oni rođeni s, za bavljenje vrhunskim sportom, nedovoljno dobrom genetikom, prirodnim nedostatkom primjerice testosterona, ali i bilo čega drugog što može onemogućavati bavljenje vrhunskim sportom, mogli dobiti potrebne tretmane, koje institucije sada smatraju dopingom.

Prema Morganu, dakle, sve ovisi o relevantnosti djelovanja uzete stvari na sportsko testiranje. Ako relevantnost nije vidljiva tada su stvari rješenje koje je za sportsko testiranje i sport sam prihvatljivo. No, kada je relevantnost na sportsko testiranje očigledna, tada kemijske stvari postaju korumpiranje sporta.³⁹⁴

3.3.2. Kritike i mane T.E.D.-a

Kritika predstavljenog modela distinkcije s novim „konceptualnim sjajem“ stigla je 2011. u (istom) časopisu *Journal of the Philosophy of Sport*, a poduzeo ju je J. Gleaves u radu *Novi konceptualni sjaj kojem nedostaje sjaj: kritika Morganova T.E.D.-a A New (Conceptual Gloss that Still Lacks Luster: Critiquing Morgan's Treatment-Enhancement Distinction)*.³⁹⁵ Glavno polazište i temelj Gleavesove kritike je tvrdnja kako se Morgan implicitno oslonio na esencijalističko gledanje na sport da bi pokazao koje vrste stvari i tehnika i zašto treba zabraniti.

³⁹³ Ibid., str. 177.

³⁹⁴ Usp. ibid., str. 178-179.

³⁹⁵ Gleaves, John, »A New Conceptual Gloss that Still Lacks Luster: Critiquing Morgan's Treatment-Enhancement Distinction«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 38 (1/2011.), str. 103-112.

Gleaves smatra kako je Morgan zamijenio jednu problematičnu metafizičku distinkciju za drugu. Tako Morgan predlaže da se utvrdi slažu li se efekti korištenja tvari i metoda s historiciziranim normama i integritetom za performanse u centralnim testiranjima pojedinog sporta.

Gleaves smatra da Morganov put *TED*-a stoji na tri osnovice, od kojih dvije proizlaze iz Morganova etnocentrizma, koji sport vidi kulturalno uspostavljenim i socijalno ovisnim.³⁹⁶ Isto zapravo znači da je Morgan otvoren za modifikacije sportova kako kultura nalazi za shodno. Treća je osnovica proizlazi iz stava o postojanju centralnih ideala sporta koje treba zaštititi, pa ga Gleaves proziva „practicirajućim ili prikrivenim esencijalistom“ (*closet-essentialist*)³⁹⁷, premda bi se moglo ustvrditi i da je konzervativac.³⁹⁸ Upravo je ovdje najrazvidniji i najslabiji dio Morganova prijedloga.

„[Morganova] argumentacija pretpostavlja ne samo da su sportovi dizajnirani za testiranje određenih kvaliteta (kao što su živci pod pritiskom) a ne nekih drugih kvaliteta (kao što je oporavak od teških treninga), nego da su i kvalitete koje sport testira inherentno vrijedne održavanja i čuvanja. Tvrdnjom kako bi sport trebao sačuvati određene testove, Morgan implicira da sportovi imaju nepovrjedive konstitutivne komponente i tako bježi u tradicionalne probleme esencijalizma. Vrlo je teško opravdati zašto su neki izazovi esencijalni u sportu i vrijedni očuvanja, dok su drugi izazovi trećerazredni ili pomoćni i za jednokratnu uporabu. Zapravo, Morganov stav pomaže ilustrirati poteškoće u tvrdnjama što je centralna komponenta sportskog testiranja.“³⁹⁹

Problem je što Morgan svojim *T.E.D.-jem* neopravdano privilegira određene sportske vještine iznad i nauštrb ostalih, na način da ih jednostavno preferira umjesto da su produkt empirijskih fakata ili logičke dedukcije. Konačno, Morganov pristup ne razrješava osnovne probleme škodljivosti, prinude, poštenja i osobne slobode, ali navodi debatu u filozofske vode odnosno prema pitanju o prirodi sporta, a pitanje dopinga smješta u šire filozofsko istraživanje sporta.

³⁹⁶ Morgan, William J., »Moral Antirealism, Internalism, and Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 31 (2/2004.), str. 172.

³⁹⁷ „Esencijalizam je teorija koja drži da sport ima neke nepovredive i esencijalne komponente. Kršenje tih komponenti znači da se više ne igra taj sport. Ukratko, esencijalne komponente sporta definiraju sport.“ u: Gleaves, »A New Conceptual Gloss that Still Lacks Luster: Critiquing Morgan’s Treatment-Enhancement Distinction«, str. 106.

³⁹⁸ „Konzervativci tvrde kako bi trebao biti sačuvan sport na način kako se kulturalno razvio, osim ako sportska zajednica nema snažan razlog za promjenu“ u: *ibid.*, str. 107.

³⁹⁹ *Ibid.*, str. 106.

4. INTERNALIZAM U SPORTU – WILLIAM J. MORGAN I ALASDAIR MACINTYRE

U ovom će poglavlju autor razložiti i obraniti dvije povezane hipoteze o Williamu Johnu Morganu. Prva je hipoteza da je Morgan u filozofiju sporta uveo distinkcije Alasdaira MacIntyre'a iznesene u knjizi *Za vrlinom. Studija o teoriji morala*⁴⁰⁰ između društvenih aktivnosti ili socijalnih praksi i institucija te između internih i eksternih dobara društvenih aktivnosti ili socijalnih praksi te time cijelu globalnu filozofiju sporta usmjerio u novom pravcu i kreirao jednu od ključnih točaka u povijesti discipline. Ona se ponajviše očituje u (daljnjem) shvaćanju sporta kao društvene aktivnosti s unutarnjim vrijednostima i dobrima te posebnom logikom i *ethosom*.

Druga je hipoteza usko povezana s ovom utoliko što će uvodeći ove distinkcije Morgan započeti teoriju *internalizma*, koja je posljednja skoro dva desetljeća vjerojatno centralna tema u etici sporta, a u debatu i u rješavanje prijepora o njoj su se uključili brojni znanstvenici. Dakle, hipoteza je da je Morgan u prvom redu internalist, štoviše „otac internalizma, a tek potom konvencionalist i to iz razloga manjkavosti koje internalizam očituju bez konvencija. Hipoteza je da Morganovu teoriju treba nazivati njenim pravim imenom - *povijesni konvencionalistički internalizam*. Morgan je „otac“ internalizma kojeg uvodi u članku iz 1987. naslovljenom *Teza o logičkoj nespojivosti i pravila igre: revidiranje formalizma kao teorije igre (The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games)*⁴⁰¹. Ta je činjenica potpuno zanemarena u literaturi i debatama koje se odvijaju te se pogrješno barata dvjema tezama - prvo, kako je internalizam uveo R. L. Simon u članku *Internalizam i interne vrijednote u sportu (Internalism and Internal Values in Sport)* iz 2000. godine⁴⁰² i (li) J. S. Russell u članku *Jesu li pravila sve što sudac mora uzeti u obzir? (Are Rules All an Umpire Has to Work With?)* iz 1999. godine⁴⁰³, i drugo, kako je Morgan konvencionalist koji kao takav predstavlja sve ono suprotno internalizmu.

⁴⁰⁰ MacIntyre, Alasdair. *Za vrlinom. Studija o teoriji morala*, KruZak, Zagreb, 2002.

⁴⁰¹ Morgan, William J. »The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 14 (1/1987), str. 1-20.

⁴⁰² U članku: Simon, Robert L. »Internalism and Internal Values in Sport«. *Journal of the Philosophy of Sport*, 27 (1/2000.), str. 1-16.

⁴⁰³ U članku: Russell, John S. »Are Rules All an Umpire Has to Work With?«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 26 (1/1999.), str. 27-49.

Kako bi se stvorio nužan kontekst za razumijevanje Morganove potrebe okretanja novim rješenjima te posezanja za MacIntyreovim uvidima, treba prvo razložiti koncepciju formalizma i njene pukotine i probleme, koje je kritički detektirao Morgan, te teorije konvencionalizma koja nudi neka rješenja u tom pogledu.

4.1. Formalizam

Formalizam je teorija sporta koja svoje viđenje sporta veže uz pravila. Igre, a tako i sport, su produkt konstitutivnih pravila.⁴⁰⁴ Konstitutivna pravila su ona koja definiraju igru i vode sport te na taj način imaju centralnu ulogu u svakom teorijskom razmatranju sporta.⁴⁰⁵ Pravila su ona koja oblikuju i određuju svrhu i smisao sporta.⁴⁰⁶ Formalizam kao takav je najbolje izražen u Suitsovoj teoriji sporta odnosno njegovoj definiciji te je tako *Grasshopper* i polazna točka i referenca za svaki govor o formalizmu u filozofiji sporta. No, baziranje teorije na pravilima, koliko god se činilo logično, utemeljeno i plauzibilno, ima i svojih očitih problema.

S jedne strane, formalizam nikada ne može pokriti sve situacije koje se zbivaju u sportu odnosno ne postoje pravila za sve situacije u sportu. Drugim riječima, neki postupci su izvan dohvata pravila, a dešavaju se ili spontano bez unaprijed promišljene nakane ili namjerno s ciljem stjecanja rezultatske kompetitivne prednosti i probitaka. Poslužimo se s dva primjera. Prvi je slučaj hrvatskog nogometaša Ivana Perišića koji je u dresu svog kluba, milanskog Intera (AC Internazionale, Milano, Italija), spontano napravio stvar koja nije predviđena pravilima. Nakon što su svi igrači otišli na suprotnu polovicu igrališta, Perišić je, našavši se sam s loptom na rubu igrališta, pored golmanova prostora, nogom podigao loptu do glave te glavom dodao loptu svom golmanu. Naime, pravilo koje je doneseno s nakanom sprječavanja dodavanja lopte nogom igrača jednog tima svom golmanu i zadržavanja igre te čuvanja postojećeg rezultata, na ovaj je način zaobiđeno spontanim i instiktivnim (?) postupkom igrača. Ovaj je čin igrača izazvao promptnu reakciju suca utakmice - dodjeljivanje opomene u obliku žutog kartona Perišiću, zbog izigravanja

⁴⁰⁴ Kretchmar, Scott. »Formalism and Sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.). Routledge Handbook of the Philosophy of Sport, Routledge, New York i London, 2015., str. 11.

⁴⁰⁵ Simon, Robert L. »Theories of Sport«. U: Torres, Cesar R. Bloomsbury Companion to the Philosophy of Sport, London, New Delhi, New York, Sydney, 2014., str. 86.

⁴⁰⁶ Triviño, José Luis Pérez. »Formalism«. U: Torres, Cesar R. Bloomsbury Companion to the Philosophy of Sport, London, New Delhi, New York, Sydney, 2014., str. 358.

i izrugivanja pravila nogometne igre, koja su donesena s jasnom nakanom. S druge strane, autor je osobno svjedočio, kao hrvatski košarkaški sudac „A“ - serije, kako su pojedini treneri i igrači dolazili na sudačke seminare i slušali predavanja kako bi uočili nedostatke i pukotine novih pravila te ih zaobilazili ili iskoristavali na vlastitu i korist svog tima u natjecanjima.⁴⁰⁷ Ovdje se otvara problem interpretiranja pravila odnosno doslovnog držanja pravila u svakom trenutku s jedne strane, te s druge problem igranja igre sukladno pravilima i igranja igre sukladno pravilima na pošten ili *fair* način. Ovu distinkciju posebno podvlači Fred D'Agostino.⁴⁰⁸

S druge strane, stoji teza o logičkoj nespojivosti ili inkompatibilnosti koja se sastoji u tome da igrač koji pribjegne kršenju pravila igre, ne može pobijediti u igri. Suitsovim rječnikom rečeno, ne možeš pobijediti ako ne igraš, a ne igraš ako ne igraš po pravilima, što zapravo znači da su pobjeda i varanje logički nespojivi.⁴⁰⁹

„Teza logičke nespojivosti drži da se ne može pobijediti, a kamoli natjecati, ako se pribjegne varanju. To je tako jer u najbitnijem smislu pravila igre su neodvojiva od cilja igre. Tako, cilj golfa nije samo to se stavi loptica u rupu, već da se to učini na sasvim određen način - koristeći najmanji mogući broj pokušaja. Dakle, ako netko ne može stvarno pobijediti ako igru ne igra, i ako netko ne može stvarno igrati igru ako se ne pridržava njezinih pravila, onda slijedi to da su pobjeda i varanje logički nespojivi.“⁴¹⁰

Dakle, od trena kada je igračica, igrači ili tim odnosno natjecatelj prekršio pravila igre više nije dio igre. Drugim riječima, ako netko na prijevaru poentira ili ostvari pobjedu u natjecanju, ona, on ili oni nisu dio igre i zapravo ne mogu pobijediti jer su sami sebe isključili iz igre činom prijevare i kršenja pravila. Ova je teza dokaz da formalizam, osim što nastoji razviti definiciju pojmova sport i igra, nosi i normativne implikacije.⁴¹¹

William J. Morgan kritizira ovakav stav, pitajući zašto onda u pravilima postoje kazne za prekršaje?⁴¹² Također, on upućuje na distinkciju između konstitutivnih pravila koja definiraju igru,

⁴⁰⁷ Valja istaknuti kako je košarka sport koji redovito mijenja pravila igre, i to svake četiri godine obvezatno, kako bi doskočila u praksi razvijenim zaobilaženjima i modificiranjima (na vlastitu korist) pravila igre.

⁴⁰⁸ D'Agostino, Fred. »The Ethos of Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 8 (1/1981.), str. 7-18.

⁴⁰⁹ Suits B., Grasshopper. *Games, Life and Utopia*, str. 24.

⁴¹⁰ Morgan, »The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games«, str. 1.

⁴¹¹ Usp. Hager, Torres, Simon, str. 28.

⁴¹² Morgan, »The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games«, str. 2.

i regulativnih pravila koja se mogu prekršiti bez da se „ispadne“ iz igre, odnosno postojanje jasne razlike između igranja igre po pravilima i igranja igre po pravilima pošteno ili u duhu fair-playa.⁴¹³ Kao pravi problem on zapravo vidi činjenicu kako konstitutivna pravila, premda nemaju snagu kažnjavanja, jer za to postoje regulativna pravila, ipak moderiraju i reguliraju ponašanje sudionika sportskog natjecanja.⁴¹⁴ Morgan smatra problematičnijim činjenicu kako formalizam ne uspijeva razbistriti, objasniti i razjasniti prirodu i svrhu sporta.⁴¹⁵ Ono što je bit ove rasprave jest što kritičari formalizma, među kojima se posebice ističe D'Agostino i njegov kapitalan tekst o *ethosu* sporta, vrše distinkciju između igranja igre i igranja igre pošteno. Ističu pritom kako između igre *per se* i realne igre postoji značajna razlika, koja na vidjelo dolazi prilikom igranja igre uz striktno držanje pravila igre. D'Agostino ovdje konstruira pojam *ethos igre (ethos of the games)*.

„Ethos igre zapravo daje osnovu za dvije razlike gdje formalna pravila igre pružaju osnovu za samo jednu. Tako, formalna pravila igre razlikuju ponašanje koje je dopušteno (u toj igri) i ponašanje koje je nedopustivo. Prema formalističkom gledanje, ova razlika se tumači kao razlika između ponašanja koje je dio igre i ponašanja koje uopće nije dio igre. No, ethos igre razlikuje ponašanje koje je dopušteno, ponašanje koje je nedopustivo ali prihvatljivo, te ponašanje koje je neprihvatljivo. Dopušteno je ponašanje prema ovom neformalističkom gledanju igara, ono koje je u skladu s formalnim pravilima igre ili koje krši ta pravila samo na način koji, prema *ethosu* te igre, ne zahtijeva izricanje kazni. Nedopušteno, ali prihvatljivo ponašanje, na ovaj način gledano, krši pravila igre na način koji, prema *ethosu* za tu igru, zahtijeva izricanje kazne.“⁴¹⁶

Morgan koristi *ethos* da bi izrekao svoj konačan stav o (formalizmu u) sportu odnosno istaknuo socijalni kontekst kao ključan u svakom razmatranju sporta. Bez socijalnog konteksta, bez *ethosa* koji se stvara u povijesti prakticiranja sporta, i onog u sportskoj zajednici uvriježenog načina prakticiranja pojedinog sporta, nema ni sporta kao takvog, u konkretnoj svakodnevnoj praksi. No, pritom uvođenje *ethosa* kao „onih konvencija koje određuju kako se formalna pravila primjenjuju u konkretnim situacijama“⁴¹⁷ ili uvođenjem socijalne perspektive u formalističku, spašava formalizam od platonizma ili idealne igre kao takve definirane formalnim pravilima.⁴¹⁸ Na taj način, prema Morganu, vrši se rehabilitacija formalizma očišćenog od natruha platonizma.

⁴¹³ Ibid., str. 4.

⁴¹⁴ Ibid., str. 6.

⁴¹⁵ Ibid., str. 8.

⁴¹⁶ D'Agostino, »The Ethos of Games«, str. 15.

⁴¹⁷ Ibid., str. 7.

⁴¹⁸ Ibid., str. 9.

Pritom, veoma je važno imati na umu da *ethos* jest relativan u normativnom moralnom smislu.⁴¹⁹ A pitanje jest koliko konsenzusa treba biti da isti/e možemo nazvati *ethosom*? Potom, postoji veliki problem oko toga što je to oko čega su se ljudi složili da se može slobodno zanemarivati od pravila u sportu jer je sukladno *ethosu*.⁴²⁰ Također tu je i razlikovanje i procjenjivanje, prema *ethosu* sporta, *nedozvoljenog* (ali) *prihvatljivog ponašanja* u sportu i (*nedozvoljenog*) *neprihvatljivog ponašanja*.⁴²¹

4.2. Konvencionalizam i *ethos*

Konvencionalizam je normativna teorija sporta koja smatra kako se sport može razumjeti jedino uzimanjem u obzir konvencija odnosno nepisanih normi, običaja i pravila kojima se vode u svakom moralnom postupanju, svi uključeni u sport - od sportaša, trenera i direktnih sudionika utakmice ili natjecanja do svih neizravno uključenih poput liječnika i članova medicinskog tima, službenog i administrativnog osoblja te navijača. Konvencionalizam tako vjeruje kako su konvencije komplementarne u svojoj normativnoj ulozi i snazi onoj konstitutivnih i regulativnih pravila.

Prvi koji je unutar znanstvenog diskursa filozofije sporta započeo s govorom o konvencijama u sportu kao važnim ne samo u deskriptivnom smislu, nego i normativnom, jest Fred D'Agostino. Prema njemu, u svakom pojedinom sportu i igri uz formalna pravila postoji *ethos* odnosno „konvencije koje određuju kako će se formalna pravila igre aplicirati u konkretnim situacijama“.⁴²² Drugim riječima, *ethos* pomaže sucima i oficijelnim osobama u sportu odrediti u kojim se situacijama pravila mogu zaobići, ignorirati i zanemariti.⁴²³ Nogomet je tako prema pravilima igra bez fizičkog kontakta odnosno svaki koji se dogodi jest prekršaj pravila. Pa ipak, nogomet je izrazito fizička igra u kojima su kontakti igrača tijelima iznimno česti i vrlo intenzivni te potpuno prihvatljivi, jedino što se njihov intenzitet razlikuje u različitim geografskim područjima i društvenim miljeima. Tako je primjerice razina prihvatljivosti fizičkog kontakta u engleskom

⁴¹⁹ Morgan, William J. »The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games«, str. 11.

⁴²⁰ Ibid., str. 14.

⁴²¹ Ibid., str. 15.

⁴²² D'Agostino, Fred, »The Ethos of Games«, str. 7.

⁴²³ Usp. Hager, Peter F., »Conventionalism«, u: Torres, Cesar R. (ur.) Bloomsbury Companion to the Philosophy of Sport, London, New Delhi, New York, Sydney, 2014., str. 344-345.

Premiershipu bitno viša nego u prvoj hrvatskoj nogometnoj ligi. Na Svjetskom nogometnom prvenstvu 2018. u Rusiji, jedna je konvencija izazvala priličnu debatu nakon što je nekoliko utakmica knock-out faze natjecanja odlučeno izvođenjem jedanaesteraca. Bivši engleski nogometni sudac Graham Poll⁴²⁴ optužio je hrvatskog golmana Ivana Subašića u svojoj kolumni za časopis *Daily Mail*⁴²⁵ da je varao tijekom raspucavanja jedanaesteraca po svršetku utakmice protiv Danske. Naime, Subašić je iskoračio sa crte gola (kako bi izvođaču jedanaesterca skratio i zatvorio kut pucanja) prije nego što su suparnički igrači udarili loptu, što formalno nije dozvoljeno pravilima. Zapravo, tijekom izvođenja svih udaraca golmani obje reprezentacije su prekršili to pravilo, a nijedan sudac utakmice nije reagirao. U pitanju je zapravo običaj uvriježen u nogometu i kao takav općeprihvaćen kao dio *ethosa* nogometa, kako među igračima, trenerima i oficijelnom osoblju, tako i među publikom i navijačima. S druge strane, u košarci intencionalno odnosno strateško kršenje pravila jest dio *ethosa* kojeg svi participanti doživljavaju i prihvaćaju kao sastavni dio košarkaške igre i koji je, štoviše, za mnoge trenere, igrače i timove dio taktike i strategije koju redovito primjenjuju u točno određenim situacijama odnosno periodima igre, posebice prilikom pokušavanja „stizanja“ rezultata u posljednjim trenucima utakmica. Takav čin ni ne donosi nekakvu specijalnu prednost drugom timu kada njegovi igrači upravo očekuju takvo ponašanje. Stoga je pitanje je li u pitanju varanje ili se čin može naprosto opravdati uvriježenom praksom i prihvaćenom socijalnom konvencijom. Ovaj je fenomen zauzeo i svoje mjesto u literaturi filozofije sporta, dok je značajno mjesto dobio u knjigama Roberta L. Simona.⁴²⁶

Zanimljivo je da Morgan daje definiciju ili razumijevanje *ethosa* u knjizi *Leftist Theories of Sport*:

„Kada govorim o ethosu igre onda mislim na stavove, obveze, vrjednote, dobra i vrline koje su nužne za održanje načina života utjelovljenog u sportskim praksama. U svom najbazičnijem smislu, ethos dostavlja neoboriv dokaz da od bezrazložnih prepreka takvih praksi učini središnju točku uključivanja u nju. Još specifičnije, snabdijeva razlozima

⁴²⁴ Hrvatima je Graham Poll mnogo bolje poznat po tome što je na Svjetskom prvenstvu 2006. pokazao tri žuta kartona hrvatskom nogometašu Josipu Šimuniću, tijekom utakmice protiv Australije. Usput, zbog toga je ugrozio svoju međunarodnu sudačku karijeru te bio maknut sa Svjetskog prvenstva.

⁴²⁵ Vidjeti <http://www.dailymail.co.uk/sport/football/article-5908581/Goalkeepers-break-rules-leaving-lines-early-penalties.html>, pristup 12.8.2018.

⁴²⁶ Usp. Simon, Robert L. Fair Play- The Ethics of Sport, 2015., str. 29-30.

da se sport uzme za ozbiljno i da se marljivo ide za standardima izvrsnosti prožetim ciljem igre, razlozima za pokušavanje pobijediti na bilo koji način na koji to igra zahtijeva.⁴²⁷

Ono što je glavni problem konvencionalizma, jest etički status konvencija i njihova normativna snaga. S jedne strane, postavlja se pitanje kada konvencija postaje konvencijom. Koji su kriteriji koje mora zadovoljiti kako bi bila smatrana konvencijom. Koliki period treba proći da bi sa sigurnošću mogli govoriti o nečem doista uvriježenom, a ne nečem prolaznom, poput primjerice 'mode' ili kratkotrajno prisutnog i prolaznog načina ophođenja i prakticiranja. Pitanje je i u kojoj mjeri odnosno u kolikom postotnom udjelu mora biti prihvaćena i raširena među pripadnicima zajednice da bi stekla status konvencije kojom se pripadnici zajednice vode u moralno dvojbenim situacijama. S druge strane stoji problem može li konvencija postati ili biti normom onoga čega je konvencija. Drugim riječima, je li dovoljno odmaknuta od konkretne situacije kojoj bi morala davati moralan normativan oslonac i vodstvo. Naposljetku, tu je i pitanje može li konvencija ikada imati normativnu snagu dovoljnu za rješavanje moralno dvojbenih situacija, odnosno je li uvriježenost neke prakse ili stava u zajednici protekom vremena ispravno vodstvo u moralnim pitanjima. Ako je konvencija produkt povijesti, tradicije i uvriježenosti u zajednici, glavni problem ili pitanje koje se izdiže u svakom suvremenom trenu jest - nije li ovo nastavak tradicije i njegov razvoj a ne početak mijenjanja konvencije koja tek treba postati u punoj mjeri konvencija s protokom vremena?

Različiti autori Williama J. Morgana u svojim radovima nazivaju zastupnikom konvencionalizma, što je zapravo samo djelomično točno. Naime, Morganu je konvencionalizam važan kao nužna nadopuna internalizmu odnosno pripomoć u konkretiziranju apstraktnog ili (isuviše) racionalističkog karaktera internalističke normativne teorije. Pritom, Morgan vidi tri bitne značajke konvencionalizma koje ga opravdavaju kao relevantnog u sportu. Prvo, konvencije u sportu nastaju oko odgovora na pitanje kako točno u praksi treba provoditi i slijediti norme perfekcionistačkih ciljeva i karaktera sporta.⁴²⁸ Drugo, konvencije ne samo da stvaraju norme za

⁴²⁷ Ibid., str. 225.

⁴²⁸ Morgan, William J. »Conventionalism and Sport«, in: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.). Routledge Handbook of the Philosophy of Sport, Routledge, New York i London, 2015., str. 40.

to kako ćemo se ponašati u sportu, već istovremeno i razloge za poštivanje njihovih smjernica.⁴²⁹ Treće, posebnost konvencionalnih normi tiče se njihovog proizvoljnog ili arbitrarnog karaktera.⁴³⁰

4.3. William J. Morgan – „otac” internalizma

Nastavno na iznesene manjkavosti formalizma, treba istaknuti kako ga Morgan ipak smatra najboljom (postojećom) ili *default* teorijom, koja u praksi i(li) realnosti ima problema ne zbog manjkavosti teorije, već zbog ekonomskih i političkih natruha koje podržavaju pravila-kršiteljska ponašanja.⁴³¹ Kako bi „spasio“ formalizam, Morgan uvodi Alasdair MacIntyreove⁴³² dvije povezane distinkcije: one između socijalnih ili društvenih praksi ili djelatnosti i društvenih institucija ili ustanova s jedne strane te one između unutarnjih ili internih i vanjskih ili eksternih dobara i vrijednota.⁴³³ Obje je distinkcije MacIntyre iznio i razradio u djelu *Za Vrlinom. Studija o teoriji morala*. Morgan je tako na ovom mjestu i ovim člankom zapravo započeo s internalizmom u sportu ili internalističkim gledanjem na sport, koje je kasnije pripisano Robertu L. Simonu, posebice nakon njegova rada *Internalism and Internal Values in Sport*⁴³⁴. Vanjska su dobra ona koja su uvijek „vlasništvo i posjed nekog pojedinca“⁴³⁵, kao primjerice prestiž, moć i utjecaj, status, društveni ugled, slava i novac. S druge strane, ono karakteristično za interna ili unutarnja dobra jest „da njihovo postignuće predstavlja dobro za čitavu zajednicu koja ima udjela u praksi.“⁴³⁶ MacIntyre to dočarava kroz primjer šaha:

„Postoje, dakle, dvije vrste dobara koje se mogu steći igranjem šaha. S jedne strane, postoje ona dobra koja su izvanjski i slučajno povezana s igranjem šaha i ostalim praksama stjecajem društvenih okolnosti...takva dobra kao prestiž, status i novac. ... S druge strane, postoje dobra unutarnje povezana s praksom šaha ili neke druge specifične igre te vrste. Zovemo ih unutarnjima iz dva razloga; prvo...zato što ih možemo specificirati samo s obzirom na šah ili neku drugu specifičnu igru te vrste i pomoću primjera iz takvih igara...; i drugo, zato što se ona mogu identificirati i

⁴²⁹ Ibid., str. 41.

⁴³⁰ Ibid., str. 42.

⁴³¹ Simon, Robert L. Fair Play- The Ethics of Sport, str. 16.

⁴³² MacIntyre, Alasdair. *Za vrlinom. Studija o teoriji morala*, KruZak, Zagreb, 2002.

⁴³³ U predgovoru MacIntyerova hrvatskog izdanja Nenad Mišćević koristi naizmjenice izraze društvena djelatnost i praksa za engleski izraz *social practice* odnosno ustanova i institucija za izraz *social institutions*.

⁴³⁴ Simon, Robert L. »Internalism and Internal Values in Sport«. *Journal of the Philosophy of Sport*, 27 (1/2000.), str. 1-16.

⁴³⁵ MacIntyre, A. *Za vrlinom. Studija o teoriji morala*, str. 205.

⁴³⁶ Ibid., str. 206.

prepoznati samo na temelju iskustva sudjelovanja u dotičnoj praksi. Stoga oni kojima nedostaje odgovarajuće iskustvo nisu mjerodavni za prosuđivanje unutarnjih dobara.⁴³⁷

MacIntyre definira društvenu praksu, pri čemu je obuhvaćen i mišljen (i) sport kao onaj koji spada u opseg ovog veoma širokog pojma koji obuhvaća „umjetnosti, znanosti, igre, politiku u aristotelovskom smislu, stvaranje i održavanje obiteljskog života“⁴³⁸, (općenito) kao onu čija se interna dobra ostvaruju kroz nastojanja dostizanja za nju karakterističnih standarda izvrsnosti ili vrsnoće, koji su namijenjeni za uvećanje ljudskih kapaciteta za samo-razumijevanje i samosvladavanje. Nadalje, interna su dobra dohvatljiva jedino uključivanjem u dotičnu društvenu djelatnost ili socijalnu praksu (*social practice*) te se upravo iz tog razloga i tako zovu - interna ili unutarnja.

"Svaki koherentni i složeni oblik društveno uspostavljenoga suradničkoga ljudskoga djelovanja kroz koje se dobra svojstvena tom obliku djelovanja stječu tijekom pokušaja da se postignu oni standardi vrsnoće koji su primjereni tom obliku djelovanja i djelomično ga definiraju, rezultat čega je sustavno proširivanje čovjekovih sposobnosti postizanja vrsnoće i čovjekovih pojmova u to uključenih svrha i dobara."⁴³⁹

Nadalje, društvena djelatnost može prosperirati jedino ostvarivanjem internih dobara i uporabom vrлина poput pravednosti, hrabrosti i poštenja ili čestitosti. No, problem je u tome što društvene djelatnosti, pa tako i sport, najčešće nužno trebaju institucije zbog čistog preživljavanja i mogućnosti opstojnosti, jer one se bave novcem i osiguravanjem materijalnih dobara bez kojih se društvena djelatnost uopće ni ne može održavati. U sportu to znači u prvom redu osnivanje klubova, a potom i njihovih udruženja i asocijacija na usko-lokalnoj, regionalnoj ili županijskoj, državnoj i međunarodnoj razini. Osim što institucije osiguravaju sve što je potrebno za održavanje natjecanja s tehničke strane, potrebno službeno osoblje i rekvizite, oni predstavljaju i nužne pravne entitete koji tek na taj način omogućuju sudjelovanje u natjecanjima, ali i primjerice donacije i sponzorstva.

„One [institucije, op.a.] se bave stjecanjem novca i drugih materijalnih dobara; strukturirane su s obzirom na moć i status te raspodjeljuju novac, moć i status kao nagrade. One i ne mogu postupati drukčije žele li održati ne samo sebe nego i prakse kojih su nositelji. Jer ni jedna praksa ne može opstati neko dulje vrijeme bez potpore institucije. Dapače, tako je prislan odnos između praksi i institucija - pa prema tome i između vanjskih i unutarnjih dobara dotičnih praksi - da institucije i prakse karakteristično tvore jedinstveni uzročni poredak u kojem su ideali i kreativnost prakse uvijek

⁴³⁷ Ibid., str. 203.

⁴³⁸ Ibid., str. 202.

⁴³⁹ Usp. ibid., str. 202.

ugroženi gramzivošću institucije, u kojem je zajednička skrb za opća dobra karakteristična za praksu uvijek ugrožena težnjom za uspjehom karakterističnom za instituciju.⁴⁴⁰

Prema MacIntyreu, osim postizanja dobara, praksa uključuje i standarde vrsnoće i pokoravanje pravilima. Centralna svrha sporta i igre mišljene kao društvene djelatnosti, njihova drugačija i karakteristična racionalnost te interna dobra postavljena su i određena s formalnim pravilima. Citirati ćemo ovdje prekrasnu formulaciju W. J. Morgana:

„Ali formalna pravila igre, zajedno s određenjima koja utvrđuju i reguliraju, uključuju samo vanjski dio školjke. Povijest igre - održavana i neprekinuta tradicija, živa strast, očuvana privrženost i odanost, te stalno napredujući standardi izvrsnosti - jesu meso unutar školjke, koje oživljava igru i čini ju jedinstvenom vrstom ljudske prakse. To sačinjava ono što ja nazivam *ethos* igre kao društvene prakse.“⁴⁴¹

Štoviše, Morgan smatra kako svatko tko igru razumije kao sklad *ethosa* i formalne strukture dane kroz pravila igre, će moći razumjeti, doživjeti i opisati igru kroz interna dobra, najdublje tradicije i formalne zakone. *Ethos* tada dobiva osjećaj i smisao i osnovnu orijentaciju iz te i takve strukture. I tu se ostvaruje ono što Morgan naziva, a ne Bob Simon, John Russell ili bilo tko drugi, internalističko gledanje na igru i sport. Bez takvog pogleda, sport se opisuje u institucionalnim ukorijenjenostima: kroz ekonomski utjecaj, političke reperkusije i opće društvene značajnosti i znakovitosti. Morgan smatra da nam internalističko gledanje na igru i sport omogućuje kritičku i reflektirajuću poziciju iz koje se može kritički razmatrati ponašanje svih uključenih u sport. Osim što razlikuje prakse i institucije, Morgan inzistira na razlikovanju *ethosa* igre i sporta ili društvene prakse od *ethosa* institucija igre i sporta ili društvene prakse, iz razloga kultiviranja igre i sporta kao društvenih praksi koje bi se zaštitile od degradiranja zbog inzistiranja na potrazi za izvanjskim dobrima. U sportu i igri osnovna i primarna mora biti težnja za dosezanjem internih dobara, a pogubno je ako se zamijeni *ethos* igre i sporta s *ethosom* institucija dotičnih igara ili sportova, što je prema njegovu mišljenju, upravo učinio D'Agostino. S druge strane, ključno je ne zamijeniti mjesta formalnim pravilima igre i sporta i njihova socijalna konteksta, gdje apsolutno prvenstvo imaju pravila kako ih opisuje formalizam, koja bi onda trebala biti osjetljiva na socijalni kontekst odnosno *ethos*.⁴⁴²

⁴⁴⁰ Usp. *ibid.*, str. 209.

⁴⁴¹ Morgan, »The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games«, str. 18.

⁴⁴² Usp. *ibid.*, str. 18-19.

Konačno, hipoteza je autora da se Morganovo shvaćanje i opisivanje sporta, ali i njegova normativna teorija pritom, jednostavno ne mogu pojmiti bez stavljanja u macintyreovski okvir. Štoviše, taj je okvir Morgan uveo i „nametnuo“ filozofiji sporta te ju „macintyreizirao“ aplikacijom MacIntyreovih pozicija iz knjige *Za vrlinom* na četiri načina:

- 1) shvaćanjem i definiranjem socijalne prakse ili društvene djelatnosti,
- 2) distinkcijom društvene prakse ili aktivnosti i društvene institucije ili ustanove,
- 3) razlikovanjem unutarnjih i internih dobara i vanjskih ili eksternih dobara,
- 4) zahtjevom ili potrebom za prakticiranjem kako bi se doseglo interna dobra i vrjednote.

Osim tih, Morgan je od MacIntyre preuzeo i princip komunitarizma, ali i s njim povezani princip tradicionalizma, o čemu će više riječi biti u narednom poglavlju, koje je posvećeno obrani hipoteze o zajednicama praktičara sporta.

4.3.1. Internalizam i normativnost

Kao uvod u tematiku normativnosti u sportu koja već desetljećima u velikoj mjeri okupira filozofe i etičare sporta, ovaj ćemo odlomak započeti znakovitim riječima W. J. Morgana:

„Sport je vrst normativnog laboratorija u kojem mi (igrači, gledatelji, kritičari itd...) radimo na tome da odgovorimo na pitanja što bi to trebala biti svrha sporta, te koje vrste vještina, vrlina i izvrsnosti treba prigrliti i njima težiti, kao i, u nešto općenitijem smislu, kako bi se trebala utvrditi i procijeniti njihova vrijednost.“⁴⁴³

Među normativnim teorijama sporta isprofilirale su se tri najznačajnije: 1) *internalizam*, 2) *interpretivizam* i 3) *široki internalizam*.⁴⁴⁴ Druge dvije se u literaturi gledaju kao jedna teorija nazvana *teorija širokog internalizma ili interpretivizma*, a kasnije i *realistički široki*

⁴⁴³ Morgan, William J. »‘Spoiled Sports’: Markets and the Corruption of Sport», u: Torres, Cesar R. Bloomsbury Companion to the Philosophy of Sport, London, New Delhi, New York, Sydney, 2014., str. 306.

⁴⁴⁴ O ovoj temi autor je pisao u odvojenom radu u sklopu doktorskog istraživanja - »W. J. Morgan and A. MacIntyre – the Roots of Internalism in Sport«, u: Suzović, Dejan, Janković, Nenad, Prebeg, Goran, Čosić, Marko (ur.) Book of Proceedings. International Scientific Conference Effects of Physical Activity Application to Anthropological Status With Children, Adolescents and Adults, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu, Srbija, 2019., str. 488-493.

*internalizam*⁴⁴⁵ odnosno *pluralistički široki internalizam*⁴⁴⁶ kako ga je nazvao J. S. Russell u posljednjem (još neobjavljenom) radu na ovu tematiku. S druge strane, prvo spomenutu, Morgan će u svojim tekstovima razviti u teoriju koju treba zvati *povijesni konvencionalistički internalizam*. Nju će direktno suprotstaviti prethodne dvije, što će dovesti do debate koja i dalje traje. Pritom treba istaknuti četiri temeljna teksta za razumijevanje ove tematike: dva rada W. J. Morgana – *The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games*⁴⁴⁷ i *Broad internalism, deep conventions, moral entrepreneurs, and sport*⁴⁴⁸, potom *Are Rules All an Umpire Has to Work With?*⁴⁴⁹ J. S. Russella iz 1999. godine i *Internalism and Internal Values in Sport*⁴⁵⁰ R. L. Simona iz 2000. godine. Tablica 5. će poslužiti da se jasnije sagledaju osnovni elementi, kao i razlike i sličnosti triju teorija internalizma u filozofiji sporta. Svaka od njih će se pobliže razjasniti i razmotriti u posebnom odjeljku, da bi se na kraju dao kritički osvrt kako na teorije tako i na debatu koja se i dalje vodi. Nakana je razotkriti Morganov internalizam kao osnovnu poziciju u sagledavanju sporta, kao i kasniji pokušaji da internalizam kako je razvijen u Simon-Russell varijanti „širokog internalizma ili interpretivizma“ spasi od apstraktnosti posezanjem u konvencionalizam odnosno uvođenjem povijesnog i socijalnog konteksta ili „historicističkog konvencionalizma“, koji će prouzročiti veliku debatu oko normativnosti u sportu koja još uvijek traje.

Tablica 5. Teorije internalizma W. J. Morgana, J. S. Russela i R. L. Simona

⁴⁴⁵ Uz pozivanje na rad Simon, Robert L. »From ethnocentrism to realism. Can discourse ethics bridge the gap?«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 31 (2/2004.), str. 122–141.

⁴⁴⁶ Vidjeti Russell, John S. »A Critique of Conventionalist Broad Internalism«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 466.; Autor je također slušao Russellovo izlaganje na IAPS konferenciji u Oslu 2018. na temu “How to be a pluralist broad internalist”. Russelova se ekstenzija odnosi na raniji članak Scotta Kretchmara »Pluralistic Internalism«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 42 (1/2015.), str. 83-100.

⁴⁴⁷ Morgan, William J. »The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 14 (1/1987), str. 1-20.

⁴⁴⁸ Morgan, William J. »Broad internalism, deep conventions, moral entrepreneurs, and sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 39 (1/2012.), str. 65–100.

⁴⁴⁹ Russell, John S. »Are Rules All an Umpire Has to Work With?«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 26 (1/1999.), str. 27–49.

⁴⁵⁰ Simon, Robert L. »Internalism and Internal Values in Sport«. *Journal of the Philosophy of Sport*, 27 (1/2000.), str. 1-16.

Autor	William J. Morgan 1987.	John S. Russell 1999.	Robert L. Simon 2000.
Normativna teorija	Internalizam	Interpretivizam	Široki internalizam
Interni elementi sporta:	- interna dobra i vrjednote - „bezrazložna“ logika sporta - društveni kontekst i povijest - težnja za izvrsnošću - zajednice praktičara sporta	- ideal integriteta igre - težnja za izvrsnošću - jednakost u prilikama - fair play i sportsko ponašanje - dobro provođenje igre	- interna dobra i vrjednote - fundamentalni skriveni principi - težnja za izvrsnošću - fair play - ljudski osobni napredak
Reference / utjecaji	-B. H. Suits (1978) -A. MacIntyre (1981)	-B. H. Suits (1978) -W. J. Morgan (i MacIntyre) -R. Dworkin (1986) ⁴⁵¹	-B. H. Suits (1978) -W. J. Morgan (i MacIntyre) -J. S. Russell (i Dworkin) -R. Butcher, A. Schneider (1998)
Članak	“The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games”, <i>Journal of the Philosophy of Sport</i> , 14 (1/1987), 1-20.	“Are Rules All an Umpire Has to Work With?”, <i>Journal of the Philosophy of Sport</i> , 26 (1/1999), 27-49.	„Internalism and Internal Values in Sport“, <i>Journal of the Philosophy of Sport</i> , 27 (1/2000), 1-16.
Knjiga	<i>Leftist Theories in Sport. A Critique and Reconstruction</i> , Urbana and Chicago: University of Illinois Press		

4.3.2. Internalizam – William J. Morgan

William John Morgan začetnik je internalizma u filozofiji sporta te ga kao takvog možemo zvati „otac internalizma“. Nakon što je predstavio MacIntyreove distinkcije i uveo internalističku perspektivu u članku o „logičkoj nespojivosti“ u formalizmu iz 1987., svoju teoriju predstavlja i

⁴⁵¹ Dworkin, Ronald. *Law's Empire*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1986.

pobliže i detaljnije razrađuje u knjizi iz 1994. naslovljenoj *Ljevičarske teorije sporta. Kritika i rekonstrukcija (Leftiest Theories in Sport. A Critique and Reconstruction)*.⁴⁵²

4.3.2.1. Ljevičarske teorije sporta

U ovom je djelu Morgan predstavio svoju kritiku (dviju) dominantnih kritičkih teorija sporta koje smatra pogrešnim, te koristeći njihove dijelove i dodajući MacIntyreove uvide on predstavlja svoju kritičku teoriju sporta. Također, u centralnom dijelu knjige on razrađuje svoju koncepciju internalizma odnosno predstavlja svoje rješenje za detektirane probleme sporta i njegovih kritičkih teorija.⁴⁵³

U prvom redu treba naznačiti kako Morgan uopće razumije kritičku teoriju kao takvu. Tu se oslanja na koncepciju kritičke teorije kako ju je dala *Frankfurtska škola* i njeni glavni predstavnici M. Horkheimer, T. Adorno, H. Marcuse i J. Habermas.

„Pod kritičkom teorijom mislim na pokušaj racionalnog razumijevanja i objašnjenja raznovrsnih formi dominacija u društvu sa svrhom omogućenja ljudskim jedinkama da se uhvate u koštac s tim formama dominacije i praktično ih nadiđu.“⁴⁵⁴

U prvom se redu razračunava s „neo-marxističkom“ ili „novom lijevom“ teorijom sporta⁴⁵⁵ koja sport vidi praksom u kojoj se jasno ocrtavaju najgore strane kapitalizma, kojih je sport, štoviše, upravo vrst forme održavanja na životu. Te su loše strane usmjerenost isključivo na postignuća, usađivanje mentaliteta bezuvjetne i neupitne poslušnosti nametnutim autoritetima, usmjerenost na vlastite individualne probitke, seksualne užitke i antiintelektualizam. Ova se pozicija može sublimirati stavom kako sport ne može biti „bolji“ od svog socijalnog konteksta i okolnosti.⁴⁵⁶ U ovakvoj je teoriji u prvom planu odnos rad i sport.

„...sport nije alternativa radu već njegova kopija. Prema njihovu shvaćanju, sport opisuje to što je naprosto dvojniki rada duplicirajući njegove tehnike i zakone proizvodnje, forme organizacije, te njegovih najdubljih običaja i vrijednosti.“⁴⁵⁷

⁴⁵² Morgan, William J. *Leftiest Theories in Sport. A Critique and Reconstruction*, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 1994.

⁴⁵³ Treba uputiti na interpretaciju Morganove knjige koju je dao Drew Hyland u *festschriftu* Morganu u članku »Early in the Morgan: Leftist Theories of Sport«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 339-347.

⁴⁵⁴ Morgan, *Leftiest Theories in Sport*, str. 13.

⁴⁵⁵ Ovdje ubraja autore poput Bero Rigeura, Jean-Marie Brohma, Rob Beamisha i Paula Hocha - vidjeti *ibid.*, str. 19.

⁴⁵⁶ *Ibid.*, str. 29.

⁴⁵⁷ *Ibid.*, str. 23.

Za Morgana, koliko god ovakve teorije bile precizne u opisu suvremenog sporta pod utjecajima kapitalizma i njegovih razvojnih tendencija, odnosa, težnji i vrijednosti, one su redukcionističke jer previđaju neke esencijalne elemente i značajke sporta te u sportu vide forme koje vode u alijenaciju ili otuđenje, baš kao i kapitalistički odnosi. One previđaju intrinzične instance koje sport čine sportom poput *bezrazložne logike* i *ethosa*.

U drugom redu Morgan se razračunava s „hegemonističkom“ teorijom sporta⁴⁵⁸ kojoj je u središtu pojam društvene prakse. Ona inzistira na tome da nijedna društvena praksa nije autonomna od onih drugih već da sve zajedno čine formu šireg društvenog realiteta. Stoga, „temeljna pravila i logika sporta ne može biti izdvojena, bez da izgubi na inteligibilnosti, od temeljnih pravila i logike šire zajednice. Sve su dio iste cjeline i okupiraju isti prostor, te tako čine izvorište društva“⁴⁵⁹

Hegemonisti upućuju na veoma važan moment institucionalizacije sporta i problem kontroliranja sporta od strane institucija. Oni u tome vide borbu nadmoćnih i njima podređenih klasa za dominaciju nad društvenim praksama, tako i sportom, o tome kako ih treba provoditi, definirati i vrjednovati.⁴⁶⁰ Morgan zaključuje da ni ova teorija i njeni teoretičari ne vide emancipacijski potencijal sporta te njegove intrinzične vrjednote i logiku, nego ostaju u okvirima shvaćanja sporta u službi imperativima kapitala.

U centralnom dijelu knjige on se poziva i uvelike oslanja na MacIntyre⁴⁶¹ da bi ponudio svoju koncepciju sporta koja živi na distinkciji internih i eksternih vrjednota i dobara sporta. Pritom, Morgan upućuje na to da ova izvanjska ili eksterna dobra ionako „parazitira[ju] na internoj logici“ sporta⁴⁶². Sport pritom razumije kao društvenu praksu, ali i liberalni aparat za odvajanje koji praksu želi maknuti u društveni kontekst u kojem će joj biti omogućen procvat.

Za konstrukciju svoje teorije sporta on koristi tzv. imanentnu metodu ili imanentnu kritiku, koja zapravo nije metoda u konvencionalnom smislu.

„Svoj legitimitet [imanentna metoda ili kritika] izvodi iz objekta proučavanja, iz uvjeta društvenog iskustva samog kao i naših koncepcija o istom iskustvu. Doista, ono što razlikuje imanentnu metodu od drugih jest to što nema nakanu odvajanja od svog objekta, nego upravo krenuti direktno od svog glavnog predmeta tražeći da nađe zajednički cilj

⁴⁵⁸ Ovdje Morgan ubraja autore poput Antonija Gramscija, Michela Foucaulta, Pierra Bourdieua, Richarda Gruneaua, Richarda Hoggarta i druge – vidjeti, *ibid.*, str. 60-61.

⁴⁵⁹ *Ibid.*, str. 66.

⁴⁶⁰ *Usp. ibid.*, str. 70.

⁴⁶¹ Vidjeti posebice *ibid.*, str. 111-130.

⁴⁶² *Ibid.*, str. 221.

zajedno s njim [...] koristeći za istraživanje i razmatranje principe i standarde koji su mu [objektu istraživanja, op. a.] intrinzični a ne nametnuti izvana.⁴⁶³

Konačno, njegova se nova kritička teorija sporta zasniva na dva temelja: internim vrijednotama i *bezrazložnoj logici* sporta s jedne strane, te zajednicama praktičara sporta kao nositeljima i očuvateljima tih vrijednota s druge.

4.3.2.2. Morganova koncepcija internalizma

Morganova internalistička koncepcija vidi sport kao društvenu aktivnost ili socijalnu praksu, po uzoru na MacIntyre:

„Pod ”praksom” podrazumijevam svaki oblik dosljedne i složene kooperativne i društveno određene ljudske aktivnosti pomoću koje se ostvaruju vrijednote koje su sadržane u tom obliku aktivnosti u tijeku pokušaja dostizanja onih modela koji je djelomično određuju. Rezultat je sustavni napredak ljudskih sposobnosti u dostizanju ideala i ljudskih shvaćanja ciljeva i vrijednota.“⁴⁶⁴

Sport kao vrsta društvene aktivnosti ili socijalne prakse ima svoje inherentne elemente. To su:

- interna dobra i vrijednote (*internal goods and values*),
- interna posebna „bezrazložna logika“ (*gratuitous logic*), karakteristike i principi,
- društveni kontekst i povijest (*historicistic ethnocentrism*),
- zajednice praktičara sporta (*sport practice-communities*),
- težnja za izvrsnošću (*striving for excellence*).

Interna dobra i vrijednote sporta su, kao što sam njihov naziv implicira, ona za dopiranje do kojih je potrebno ući unutra – u sport sam. A u sport se ulazi kroz prakticiranje sporta. Kroz uključivanje u sport odnosno sportsku igru. Tek kroz igranje sportske igre interna dobra i vrijednote sporta nadaju se na dosezanje i baštinjenje. Drugim riječima, pogledom izvana, izvanjskim analizama i razmatranjima sporta interna dobra ostaju neuhvatljiva i nedostižna odnosno u većoj ili manjoj mjeri nerazumljiva, a uvidi do koji se dolazi ne nužno pogrešni i promašeni, no u svakom slučaju površinski, izvanjski i neesencijalni.

„To su dobra interna za praksu na dva važna načina: ona ne mogu biti ostvarena ni na jedan drugi način osim našim uključivanjem u dotičnu praksu, i, ona ne mogu biti prepoznata i određena kao ono što jesu samo i jedino od onih koji

⁴⁶³ Ibid., str. 10.

⁴⁶⁴ MacIntyre, Za vrlinom. Studija o teoriji morala, str. 175.

su prakticitatelji prakse u koju su dobra ugrađena. Iz toga slijedi, da jedino oni koji posjeduju iskustvo prakticanja prakse su uistinu kompetentni suditi o dobrima prakse i procjenjivati ih.⁴⁶⁵

Slavan izraz *gratuitous logic of sport* ili *bezrazložna logika sporta*, Morgan je, kako je i sam kazao,⁴⁶⁶ zapravo posudio od Suitsa, koji ga koristi i opisuje u *Grasshopperu*:

„bezrazložno [*gratuitous*] uvođenje nenužnih prepreka za postizanje cilja se smatra odlučno iracionalnim za učiniti, no u igri se razotkriva kao apsolutno esencijalno.“⁴⁶⁷

Morgan ovaj izraz „posuđuje“ od Suitsa kako bi opisao posebnost sporta i različitost i odvojenost od svakodnevice, ali i svih drugih oblika društvenih aktivnosti, koja se ponajprije i najrazvidnije očituje upravo u svojoj pomaknutoj ili drukčijoj logičkoj racionalnosti.

„Bezrazložna [*gratuitous*] logika sporta je društveno utemeljena, slučajna i nepredvidljiva logika koja ne može tvrditi da je univerzalna, transkulturalna logika. [...] Bezrazložna logika sporta je slučajan univerzalni uvjet njegova prakticanja. [...] Ona odvaja prakticanje sporta od svih očitih veza s društvom i ostatkom naših života te ih oblikuje u nove, sebi svojstvene i prepoznatljive poduhvate.“⁴⁶⁸

Ova bezrazložna logika zajednička je svim prakticanjima sporta kao svojevrsna intrinzična univerzalna jezgra i kontingentni univerzalni uvjet prakticanja sporta.⁴⁶⁹ Ova logika je priustna tamo gdje je na djelu

„proizvoljno zabranjivanje dostupnih sredstava za postizanje cilja, koje je savršeno racionalna stvar u sportskom svijetu igre, istovremeno je prilično neracionalna stvar u svakodnevnom životu.“⁴⁷⁰

Ona je prisutna samo ondje gdje, i samo tada kad, je na djelu prakticanje sporta, unutar zajednica praktičara sporta. Gdje se sport ne prakticira, tamo nema niti može biti bezrazložne logike sporta.

Prigovor koji se može uputiti Morganu jest sljedeći - ako se sport prakticira izvan zajednica praktičara sporta, je li i tada na djelu bezrazložna logika sporta? Jer na način kako je stvar postavljena to ne bi bio slučaj. Naime, ako je prakticanje sporta preduvjet za dioništvo u bezrazložnoj logici onda se ostvaruje pri svakom prakticanju sporta kao njegov nužan i vitalan dio. Doduše, ljudi jesu uvijek dio nekog socijalnog konteksta i vida intersubjektivnosti, jednako

⁴⁶⁵ Morgan, *Leftist Theories of Sport*, str. 131.

⁴⁶⁶ Morgan, William J. »A Response to the Special Issue Contributors«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 471.

⁴⁶⁷ Suits, *Grasshopper. Games, Life and Utopia*, str. 39.

⁴⁶⁸ Morgan, *Leftist Theories in Sport*, str. 215-216.

⁴⁶⁹ *Ibid.*, str. 215.

⁴⁷⁰ *Ibid.*, str. 86.

kao što su za bilo koje natjecanje potrebna minimalno dva suparnika. No, pitanje koje se može uputiti jest u kojem trenutku zajednicu praktičara možemo zvati tim imenom odnosno okupljanje točno koliko praktičara je potrebno da bi govorili o zajednici? Ako zamislimo hipotetički slučaj, u kojem dvojica redovnika koji žive izolirano u samostanu na izoliranom morskom otoku zaigraju nogomet na male golove, je li na djelu i bezrazložna logika sporta? I ostala interna dobra i vrjednote?

Premda Morgan ne razmatra ovakva pitanja, autor je mišljenja da se ipak može dati odgovor. Samim uključivanjem u ovakvo natjecanje s nastojanjem da se ostvari pobjeda, kao i određenim predznanjem pravila igre kao nužnim preduvjetom, ostvaruje se najminimalnija zajednica praktičara koja počinje ostvarivati svoj zasebni *ethos* ili način igranja i apliciranja pravila te ostvarivanja bezrazložne logike sporta odnosno nogometa.

„...sport je ukorijenjen u ovoj svojoj logici. Pozivam se na bezrazložan način sporta kojim se dovija izazovnim situacijama postavljanjem nenužnih prepreka za postizanje ciljeva igre. Ova karakteristika sporta najjasnije razdvaja sport od ostatka običnog ili svakodnevnog života. U običnom ili svakodnevnom životu, na kraju krajeva, nenužne prepreke uopće ni nisu prepreke. Ova karakteristika također objašnjava, na fundamenatlan način, zašto nam sport toliko privlači pažnju.“⁴⁷¹

Zanimljivo je i viđenje Sigmunda Lolanda o ovoj sportskoj logici izneseno u članku *Morgan, bezrazložna logika sporta i umjetnost samonametnutih nagnuća (Morgan, the 'Gratuitous' Logic of Sport, and the Art of Self-Imposed Constraints)*⁴⁷², koji nalazi tri elementa koja ju karakteriziraju. Prema njegovu viđenju ta je logika prisutna u (pokušajima) nadilaženja nenužnih prepreka koje postavljaju pravila igre⁴⁷³, zatim kroz *ethos* poštenog prakticiranja sporta ili fair –play⁴⁷⁴, te u ljudskoj sportskoj težnji za izvrsnošću odnosno razumijevanju postizanja sportske izvrsnosti kao forme generalne ljudske izvrsnosti.⁴⁷⁵

Nadalje, za Morgana je jedini način dohvaćanja internih vrjednota i dobara sporta kroz participiranje u sportu ili prakticiranje sporta, što je zapravo još jedan macyintyreovski moment kod njega.

⁴⁷¹ Ibid., str. 45.

⁴⁷² Loland, Sigmund. »Morgan, the 'Gratuitous' Logic of Sport, and the Art of Self-Imposed Constraints«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 348-360.

⁴⁷³ Ibid., str. 349-350.

⁴⁷⁴ Ibid. str. 350-351.

⁴⁷⁵ Ibid., str. 351.

"Svaki koherentni i složeni oblik društveno uspostavljenoga suradničkoga ljudskoga djelovanja kroz koje se dobra svojstvena tom obliku djelovanja stječu tijekom pokušaja da se postignu oni standardi vrsnoće koji su primjereni tom obliku djelovanja i djelomično ga definiraju, rezultat čega je sustavno proširivanje čovjekovih sposobnosti postizanja vrsnoće i čovjekovih pojmova u to uključenih svrha i dobara."⁴⁷⁶

Ako ne prakticiramo sport ili se ne uključujemo u sportske igre ostajemo uskraćeni za interne vrijednote i dobra te na sport gledamo izvanjskim pogledom koji nikada ne doseže sport kao takav. Tek u igranju sportskih igri mi smo otvoreni dohvaćanju onoga što sport čini sportom, jer sport je prakticiranje (sporta) i nijedna druga aktivnost ili resurs ne mogu nas dovesti do internih dobara sporta. S druge strane, prakticiranje sporta omogućuje nam prepoznavanje specifičnih dobara i vrijednota kao takvih, dosezanje i uživanje u njima.⁴⁷⁷ Osim toga, kroz dosezanje specifičnih internih dobara i vrijednota na način prakticiranja, sport ima i emancipirajući potencijal i karakter za sve koji ga prakticiraju.

Nadalje, bez društvenog konteksta i povijesti prakticiranja sporta karakteriziranje i konceptualiziranje sporta je promašeno.

"Unutarnje su vrijednosti prakse određene tradicijom. Postavljene su u samom razvoju prakse, u novim i sve sofisticiranijim prinosima raznih sudionika."⁴⁷⁸

Sport je primarno i temeljno svoja povijest koja se odvija(la) u određenom društvenom kontekstu. I ovdje Morgan usvaja MacIntyreove stavove o društvenim praksama kao suradničkim ljudskim djelatnostima koje su društveno uspostavljene kroz svoju povijest i tradiciju (moralnih ponašanja i ophođenja) te društveno uspostavljenim standardima izvrsnosti. U svom inzistiranju na povijesnoj/historicističkoj dimenziji sporta, Morgan se zapravo (opet) oslanja na MacIntyre: „[društvene, op.a.] prakse, dakako, imaju povijest: igre, znanosti, umjetnosti, sve one imaju povijest. [...] Ono što jesam jest dakle u značajnom dijelu ono što sam naslijedio, specifična prošlost koja je u nekoj mjeri živa u mojoj sadašnjosti. Uključen sam u određenu povijest što uglavnom znači, sviđalo mi se to ili ne, bio ja toga svjestan ili ne, da sam jedan od nositelja jedne tradicije.”⁴⁷⁹

Zajednicama praktičara sporta i ne-instrumentalnoj „unutarnjoj racionalnoj deliberaciji”⁴⁸⁰ kao daljnjem elementu internalizma Morgan se detaljnije posvetio u posljednjem poglavlju *Leftist*

⁴⁷⁶ MacIntyre, *Za vrlinom. Studija o teoriji morala.*, str. 194.

⁴⁷⁷ Usp. Morgan, *Leftist Theories in Sport*, str. 131, 246.

⁴⁷⁸ Baccarini, Elvio. »Zajednica, tradicija i etika vrlina«, *Društvena istraživanja* 7 (1-2/1996.), str. 209-221.

⁴⁷⁹ MacIntyre, *Za vrlinom*, str. 205-206.

⁴⁸⁰ Morgan, *Leftist Theories in Sport*, str. 253.

Theories in Sport naslovljenom “Zajednice praktičara kao tijela deliberacije”. Ovom se temom autor bavi u narednom poglavlju ovog rada.

Naposljetku, težnja za izvrsnošću element je koji je zajednički svoj trojici autora i njihovim dominantnim normativnim koncepcijama sporta. U filozofiju je sporta uvodi Morgan preuzevši je zapravo od MacIntyre. ⁴⁸¹

“Postoje dvije vrste internih dobara koja definiraju društvene prakse. Prva uključuje standarde izvrsnosti prakse same, i naš pokušaj da mjerimo i procjenjujemo po njima, i ako je moguće da ih nadmašimo. Druga također izvire iz potrage za izvrsnošću. Kada pokušavamo dostići takve standarde na ozbiljan i predan način, u mogućnosti smo ostvarivanja “dobra nekog načina života” koji je utjelovljen u toj potrazi, koja nam odaje svoju privlačnost i šarm.”⁴⁸²

Ujedno, ova je karakteristika sporta postala općeprihvaćenom u filozofiji sporta kao njegova najtemeljnija i najkarakterističnija oznaka.

„Sport je [društvena] praksa, zajednički projekt ili poduhvat u kojem se dobra interna projektu ili poduhvatu realiziraju kroz pokušaje ostvarivanja standarda izvrsnosti koji ga karakteriziraju.“⁴⁸³

Prema Morganu, osnova svakog promišljanja o „napredku ljudske izvrsnosti“ *u i kroz sport* jest okret k Suitsu. Naime, ostvarivanje izvrsnosti za praktičare sporta, prema Morganu, osigurano je kroz Suitsove nenužne prepreke predstavljene u konstitutivnim pravilima.⁴⁸⁴ Upravo ovdje razotkrivaju se osnove filozofije sporta kao istovremeno suitsovske i macintyreovske odnosno morganovske.

Završno, treba istaknuti kako ovih pet elemenata čine nedjeljivu cjelinu i kao takve ih treba promatrati kada se razmatraju i(li) kritički vrjednuju Morganove pozicije, teze i stavovi unutar filozofije i etike sporta.

4.3.3. Interpretivizam – John S. Russell

Russell je svoju teoriju interpretivizma predstavio u radu *Are Rules All an Umpire Has to Work With?* iz 1999. godine. Ona će zajedno sa Simonovim člankom godinu poslije biti temelj za danas najprihvaćeniju normativnu teoriju koja se naziva *široki internalizam ili interpretivizam* upravo zato da bi se u nazivu naglasio i sačuvali doprinos obojice autora.

⁴⁸¹ Vidjeti MacIntyre, *Za vrlinom*, str. 194. i drugdje.

⁴⁸² Morgan, *Leftist Theories in Sport*, str. 131.

⁴⁸³ Morgan, »The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games«, str. 17.

⁴⁸⁴ Usp. *ibid.*, str. 45.

U svom članku iz 1999. Russell se pita čime se zapravo suci trebaju voditi kada sude u utakmicama te daje četiri konkretna „teška primjera“ iz baseballa,⁴⁸⁵ u kojima se jasno vide manjkavosti i nedostatnosti pravila koje bi se trebalo slijediti i koja se stoga moraju na neki način interpretirati. On uočava da suci ponekad moraju odlučivati diskrecijski ili slobodno jer pravila ne daju vodstvo za odlučivanje, te potrebu za specifičnom diskrecijskom teorijom za sudačko odlučivanje. Tako pokušava razraditi model toga čime bi se zapravo trebalo voditi u teškim moralnim dilemama i slučajevima u sportu te kako tada zapravo interpretirati pravila. Kod toga, pripomoć nalazi u filozofiji prava, oslanjajući se ponajviše na djelo Ronalda Dworkina⁴⁸⁶ i njegova dva kritička principa spram formalističkog pristupa zakonima.

„(a) Moralna načela su dio zakona kao dodatak pravilima i (b) ta načela moraju biti primijenjena u teškim slučajevima da ih razriješe na način da reflektiraju sam smisao tih načela te da opravdaju i donesu istovremeni sklad pravila s drugim pravilima ali i s moralnim načelima.“⁴⁸⁷

Russell iznalazi pet vodilja ili ideala za interpretaciju pravila. Temeljni ili osnovni princip je odredio, sljedeći Dworkina, kao očuvanje integriteta igre ili natjecanja.

„Neodređenost pravila kao takvih prisiljava nas da odluku donesemo mi. Ponekad će razumna rješenja biti odmah vidljiva i mi ćemo ih ignorirati zbog riskantnosti da ne potkopaju integritet, ili čak da samo naprosto ne ismijavaju igru. Ako je tako, prakticiranje diskrecije ili slobodnog odlučivanja je ujedno *praktična i moralna nužnost* za one koji ozbiljno uzimaju u obzir ulogu čuvanja integriteta igre, baš kao što isto moraju i svi koji preuzimaju ulogu sudaca na natjecanjima.“⁴⁸⁸

Osim tog temeljnog principa, za donošenje (sudačkih) odluka u sportu, prema Russellu bi se trebali voditi s još četiri principa. Prvi govori o interpretaciji pravila na način da izvrsnost u ostvarivanju ciljeva igre bude podržavana i poticana.

„Pravila se trebaju interpretirati na takav način da se izvrsnost utjelovljena u ostvarivanju ciljeva igre (*lusory goals*) ne potkopava nego podržava i potiče.“⁴⁸⁹

Drugi se sastoji u održavanju natjecateljske ravnoteže, smisljena i poštena natjecanja i jednakosti prilika za sudjelovanje. Treći traži interpretaciju sukladnu principima fair playa i sportskog ponašanja. Naposljetku, interpretacija bi se trebala voditi očuvanjem dobrog provođenja

⁴⁸⁵ Vidjeti, Russell, »Are Rules All an Umpire Has to Work With?«, str. 28-31.

⁴⁸⁶ Dworkin, Ronald. *Law's Empire*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1986.

⁴⁸⁷ Russell, »Are Rules All an Umpire Has to Work With?«, str. 34.

⁴⁸⁸ *Ibid.*, str. 33.

⁴⁸⁹ *Ibid.*, str. 35.

igre, utakmice ili natjecanja.⁴⁹⁰ Ipak, ne smije se smetnuti s uma da interpretiranje mora biti na djelu, osim u slučajevima kada za neku situaciju nemamo pravila, i u slučajevima ugroze integriteta igre.⁴⁹¹

Svojim prijedlogom, kasnije nadopunjenim Simonovim širokim internalizmom, Russell je obilježio razdoblje filozofije sporta predstavivši dominantnu i općeprihvaćenu normativnu teoriju sporta, koju će u pitanje direktno dovesti W. J. Morgan 2012. godine.

4.3.4. Široki internalizam – Robert L. Simon

Polazna točka Roberta Simona u ocrtavanju svoje verzije internalizma jest prihvaćanje činjenice kako postoji interna ili unutarnja moralnost sporta koja je usko vezana uz natjecanja. U svom izlaganju kao predsjednik IAPS na godišnjoj konferenciji 1999. godine (i članku koji je nastao na temelju ovog izlaganja) predstavio je svoj prijedlog „šireg“ pogleda na to čime se trebamo voditi pri interpretaciji pravila igre odnosno sporta, jer pravila naprosto nisu dovoljna, za razliku od „uskog internalizma“ ili formalizma kojem se direktno suprostavlja.⁴⁹²

Simon se oslanja na tri izvora – B. Suitsovo shvaćanje igre, igranja i sporta; R. Dworkinov rad u filozofiji prava i provođenja zakona te Russelov prijedlog apliciranja istih na sport ili interpretivizam (predstavljen u prethodnom odlomku); te koncept fair-playa koji su predložili A. Schneider i R. Butcher.⁴⁹³

„Široki internalizam tvrdi da u nadopuni pravila različitih sportova, postoje fundamentalni skriveni principi koji mogu biti ugrađeni u opću teoriju ili prikaz ili razumijevanje sporta kao aktivnosti ili prakse.“⁴⁹⁴

Kao potvrdu svoje tvrdnje nalazi tri potkrjepe u postojećoj literaturi. Prvi nalazi kod W. Fraleigha, a sastoji se u gledanju na sport kao (hipotetski) ugovor na koji sportaši pristaju kada kreću igrati i natjecati se. Drugi je pristup sportu kroz poštovanje igre i igrača, kakav su predložili Butcher i Schneider. Treće pak je, po uzoru na Dworkina, apeliranje ili zahtijevanje najbolje moguće interpretacije igre kao takve.⁴⁹⁵

⁴⁹⁰ Ibid., str. 35-37.

⁴⁹¹ Ibid., str. 46.

⁴⁹² Simon, »Internalism and Internal values in Sport«, str. 1.

⁴⁹³ Butcher, Robert, Schneider, Angela. »Fair Play as Respect for the Game«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 25 (1/1998.), str. 1-22.

⁴⁹⁴ Simon, »Internalism and Internal values in Sport«, str. 7.

⁴⁹⁵ Ibid., str. 7-8.

Simon želi stvoriti novi racionalno intoniran *ethos* sporta odnosno „kritički reflektiranu teoriju ili skup principa sporta koji preživljava produženu racionalnu evaluaciju i kriticizam“.⁴⁹⁶ Takav bi *ethos* baziran na racionalnim principima ponašanja koje svi koji se bave sportom prihvaćaju, mogao vrijediti za svaku instancu sporta, dok bi istovremeno bio neovisan o kulturalnim, lingvističkim ili pragmatičkim razumijevanjima sporta. Kako bi se rečeno ostvarilo, potrebno je pronaći i ekstrahirati fundamentalne elemente sporta poput cilja sporta, vještine koje treba testirati i svrhu konstitutivnih pravila. Drugim riječima, Simon smatra kako zasigurno postoji jedna opća ideja i svrha sporta te argumentacije i racionalni diskurs za opravdavanje naših odluka u slučajevima gdje su pravila nedostatna.

Simon se oslanja na racionalno ekstrahirane interne vrijednote sporta, generalne principe prirode i svrhe sporta kao voditeljicu kroz teške normativne slučajeve i dileme u sportu. Drugim riječima, radi se o normativnom prikazu sporta, koji je temeljen na racionalnim principima prirode i svrhe sporta. Kao možda i najvažniji može se istaknuti tzv. mutualizam (uzajamnost-nizam) ili „uzajamno traženje izvrsnosti kroz izazove“ (*a mutually acceptable quest for excellence through challenge*) koji istovremeno uspijeva očuvati integritet sporta zajedno s ljudskom težnjom ka osobnom napretku i „cvjetanju“.

U tom smislu, Simon kritizira i odbacuje konvencionalizam. Za njega, problem konvencija je njihov nedovoljan odmak od onoga čemu su konvencije i čemu bi kao takve trebale biti (i) normativno vodstvo. Dok god se normativna snaga konvencija bazira na širokoj uvriježenosti dogovora i odobravanja, konvencije ne mogu imati preskriptivnu snagu.⁴⁹⁷

Treba istaknuti kako je Simonova ideja i nakana, koliko god briljantna bila, zapravo vrlo jednostavna i nadasve logična – racionalnim putem razmotriti sport, iznaći ono što sport čini sportom odnosno njegovu esenciju te onda iznađeno odrediti kao temeljnu normu ili moralni orijentir za svako postupanje u sportu svih u sport uključenih. Ipak, stvar nije tako jednostavna kako se na prvi pogled čini te pati od fundamentalnog problema upitnosti opstojnosti nečeg takvog kao što je esencija sporta koja je neovisna o svim čimbenicima koji su stalno prisutni u sportu. Problemi ove teorije, po autorovu mišljenju, najbolje se očituju u Simonovu općenitom i nejasnom određivanju toga što su to interne vrijednosti sporta koje bi trebale činiti njegovu esenciju odnosno

⁴⁹⁶ Ibid., str. 15.

⁴⁹⁷ Usp. s autorovim doktorskim istraživanjem objavljenom u članku Zagorac, Ivana, Škerbić, Matija Mato. »Sport, igra, svrhovitost«, *Crkva u svijetu*, 53 (3/2018.), str. 359-374.

u nemogućnosti njihova jasnog određivanja. Tako, Simon koristi vrlo općenite i nedovoljno konkretne i jasne formulacije poput internih dobra i vrijednota, fundamentalnih skrivenih principa, težnje za izvrsnošću i ljudskog osobnog napredka te koncepta fair playa.

4.3.5. Mutualizam ili teorija uzajamnosti

Mutualizam je koncepcija koja se pripisuje Robert L. Simonu, koji ju je razvijao u četiri izdanja svojih etika sporta, unutar koncepcije *širokog internalizma*. Ipak, treba uputiti kako ova ideja nije sasvim nova i originalno osmišljena od strane Simona, nego postoji na više mjesta u literaturi, od kojih će autor izdvojiti dva koja smatra posebno signifikantnim. Prvi je odlomak Scott Kretchmarova članka iz 1976.:

„Ako se dva člana familije uistinu natječu, oni su zainteresirani za napredak onog drugog u testiranju. Njihove strategije, ritmovi, kao i njihovi odnosi stavljeni na testiranje su diktirani učinkom onog drugog. Natjecatelji gledaju jedan drugoga. Natjecatelji ne mogu biti zaokupljeni jedino s prolaskom na testu, jer možda je suparnik test prošao na superiorniji način. Sam test natjecatelju ne može pružiti dostatnu informaciju na to što se sve traži od njega.“⁴⁹⁸

Drugi pak je Warren Fraileighev iz 1984., gdje u knjizi *Ispravne akcije u sportu: etika za natjecatelje (Right Actions in Sport: Ethics for Contestants)* govori o idejama mutualizma, te isto, štoviše, i naziva ovim imenom u jednom od vodiča pod nazivom „Vodič za uzajamno (*mutual*) poštovanje“.⁴⁹⁹

„Sportaši, treneri, službene osobe na sportskom natjecanju trebaju se odnositi prema drugim sudionicima s poštovanjem spram njihove kompetentnosti za obavljanje dužnosti i obveza koje nose njihove uloge u sportskom natjecanju. [...] kako bi stekli uzajamno poštovanje jednih za druge.[...] uzajamno poštovanje definitivno ohrabruje ostvarivanje moralnog *equilibrium*a u sportskom natjecanju.“⁵⁰⁰

Prema Simonu, konkretno, vodeći se mutualizmom ili teorijom uzajamnosti, sportaši prihvaćaju „uzajamno traženje izvrsnosti kroz izazove“ koji istovremeno uspijeva očuvati integritet sporta i ljudsku težnju k osobnom napretku i razvoju.⁵⁰¹ Pritom, postoje tri razine konkretiziranja ove teorije u sportskoj praksi. Na prvoj, sportaš u natjecanju želi i nastoji biti u svojom najboljem kompetitivnom stanju – punoj sportskoj formi, kako fizičkoj, tako i psihičkoj i mentalnoj te spreman za najizvrsniju moguću sportsku performansu. Na drugoj, sportaš želi da svi

⁴⁹⁸ Kretchmar, »From Test to Contest: an Analysis of Two Kinds of Counterpoint in Sport«, str. 29.

⁴⁹⁹ Fraleigh, *Right Actions in Sport: Ethics for Contestants*, str. 131.

⁵⁰⁰ *Ibid.*, str. 132.

⁵⁰¹ Zagorac, Ivana, Škerbić, Matija Mato. »Sport, igra, svrhovitost«, *Crkva u svijetu*, 53 (3/2018.), str. 366.

uvjeti za natjecanje i tijekom odvijanja natjecanja budu takvi da omogućuju najbolje moguće natjecanje: vrhunski sportski prostor natjecanja (teren, dvorana, stadion, klizalište itd.), savršeni vremenski i ini uvjeti (za natjecanje idealna vanjska temperatura, vrijeme bez padalina, optimalno klimatizirana dvorana, prilagođena temperatura vode u bazenu itd.), motivirana i mnogobrojna publika koja razumije sport te svojim reakcijama i skandiranjem sportašima daje dodatne inpute i impulse u nastojanju za što savršenijom performansom. Na trećoj, sportaš želi i svakom svom suparniku da bude u svojem najboljem kompetitivnom stanju i izvrsnosti kako bi suparničko nadjačavanje bilo najbolja moguća aktualizacija sporta i natjecanja kao takvog. Jedino najbolji mogući suparnik omogućuje i najbolje moguće natjecanje, koje onda iz oba izvlači ono najbolje i najizvrsnije. Drugim riječima, za sportaša je postizanje najviše savršenosti performanse moguće jedino ako ga potiče i suparnik najviše moguće razine u najoptimalnijem kompetitivnom stanju.

Vodeći se zahtjevima uzajamnosti, sportaši se na kraju natjecanja zahvaljuju jedan drugome na pomoći u zajedničkom postizanju najviše moguće razine sportske izvrsnosti, ali i ostvarivanju najboljeg mogućeg natjecanja i aktualiziranja ideje sporta kao takvog.

Glavni problem ove teorije jest činjenica da na kraju natjecanja dobivamo istu (ne)moralno problematičnu situaciju u kojoj je jedan od suparničkih natjecatelja pobjednik a drugi gubitnik. Drugim riječima, u praksi ova teorija ipak ne rješava problem(e) *sve-ili-ništa logiku (zero sum logic)* sporta⁵⁰². U njezin prilog ide činjenica kako natjecanje ipak može zadobiti drugačiji karakter ako bi se sportaši vodili stavom ili zahtjevom o uzajamnosti u natjecanju. Prvenstveno, misli se na iskazivanje poštovanje za suparnika kao nužan preduvjet za našu razinu izvrsnosti, ali sporta i natjecanja kao takvog.

Možda je zanimljiv primjer u ovom smislu upravo nastup i javno proklamirani stav hrvatske nogometne reprezentacije na Svjetskom prvenstvu u Rusiji o potrebi i nastojanju dosizanja vrlina skromnosti i poniznosti⁵⁰³ spram sporta kojim se bave i poštovanja suparnika s kojima se natječu.

⁵⁰² Kretchmar, Scott. »Competition, Redemption, Hope«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 39 (1/2012.), str. 101–116.

⁵⁰³ Ovdje se ne ulazi u problematiku negativnih konotacija poniznosti u svakodnevnom životu, gdje biti ponizan znači biti podložan i podređen drugome te od njega umanjen, već se gleda kao vrlina u kršćanskom shvaćanju koja se u svakodnevnom diskursu može interpretirati kao skromnost i zahvalnost. U Bibliji je vjerojatno najljepše izražena u Poslanici Filipljanima: „On, trajni lik Božji, nije se kao plijena držao svoje jednakosti s Bogom, nego sam sebe "oplijeni" uzevši lik sluge, postavši ljudima sličan; obličjem čovjeku nalik, ponizi sam sebe, poslušan do smrti, smrti

U tome je prednjačio izbornik Zlatko Dalić čiji je javni diskurs tijekom prvenstva išao upravo u tom smjeru, da bi ga tijekom i nakon prvenstva prihvatila i velika većina medija koji prate sport, poput Večernjeg lista, Jutarnjeg lista, Sportskih novosti itd.⁵⁰⁴ Stav cijelog reprezentativnog tima je možda najjasnije izrazio upravo kapetan Luka Modrić nakon utakmice polufinala s Engleskom u izjavi za medije odmah po svršetku utakmice:

„Engleski novinari, televizijski komentatori, govorili su svašta o nama. Podcijenili su nas i to im je bila ogromna greška. Čitali smo i slušali sve što su govorili i pisali i samo smo komentirali: „U redu, večeras ćemo vidjeti tko će biti umoran“. Morali bi biti daleko ponizniji i više poštovati protivnike.“⁵⁰⁵

Težnja za dosezanjem dviju u sportu do sada nerazmatranih vrlina, koje uostalom dolaze iz kršćanskog diskursa i *milléa*, hrvatski su nogometni tim usmjerile na pristup koji se može okarakterizirati kao *stav uzajamnosti*, odnosno stav poštivanja suparnika, natjecanja, igre, sporta, navijača, uz zdravu težnju za uspjehom i dosizanjem izvrsnosti.

Naposljetku, svakako treba istaknuti i recentni pokušaj A. Berga da pomiri *mutualizam* i *sve ili ništa logiku* sporta, razradom teze kako

„natjecanje može biti shvaćeno i kao „sve-ili-ništa“ događaj, gdje natjecatelji odabiru tretirati pobjeđivanje i gubljenje s punom ozbiljnošću, znajući da će na taj način postići višu atletsku izvrsnost i neizvjesnost“⁵⁰⁶

4.3.6. Interne vrjednote i dobra sporta

Autor nalazi izuzetno zanimljivim i začudnim što ni Morgan, ni Russell, ni Simon ne govore jasno i konkretno na što misle kada raspravljaju o internim vrjednotama (ili vrijednostima) sporta, premda se sva trojica slažu da postoje, te da je težnje za izvrsnošću zajednička vrjednota svih društvenih djelatnosti i nastojanja ljudi u bilo kojoj sferi života, rada i djelovanja.

na križu. Zato Bog njega preuzvisi i darova mu ime, ime nad svakim imenom, da se na ime Isusovo prigne svako koljeno nebesnika, zemnika i podzemnika. I svaki će jezik priznati: "Isus Krist jest Gospodin!" - na slavu Boga Oca.“ (Fil 2, 6-11)

⁵⁰⁴ „Dalić i igrači pokazali su poniznost prema zastavi, domovini, prema onima kojima pripadaju na ovaj ili onaj način, nogometnoj braći, obiteljima, prijateljima, sugrađanima, navijačima...“ na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/poniznost-je-najvazniji-dar-dalica-i-njegove-momcadi-1258077> - www.vecernji.hr, pristup 12.12.2018.

⁵⁰⁵ Vidjeti primjerice <https://www.theguardian.com/football/2018/jul/11/croatia-motivated-lack-of-respect-england-luka-modric>, pristup 7. 8. 2018.

⁵⁰⁶ Adam Berg »The compatibility of zero-sum logic and mutualism in sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 45 (3/2018.), str. 276.

Razvidno je pritom, i ovdje se autor apsolutno slaže s Morganom, da interne vrijednote sporta odnosno sportu inherentne vrijednote i dobra jesu spoznatljive i dosežive jedino kroz prakticiranje sporta, te da pogledom izvana ne mogu biti niti ostvarene niti shvaćene odnosno ostaju izvan dosega spoznaje i razumijevanja. Naime, zauzimanjem pogleda (jedino) izvana, primjerice nogomet, može se naprosto činiti kao nerazuman i besmislen poduhvat i djelatnost, koja svoje puno očitovanje doživljava tijekom utakmice u kojoj 11 odraslih muškaraca (ili žena) zajednički pokušavaju ugurati loptu u metalni okvir od dvije stative visoke 2.42 metra i prečke duge 7.32 metra, dok ih drugih 11 pokušava u tome spriječiti, i obrnuto. Štoviše, da bi to što uspješnije učinili, oni(e) godinama potpuno posvećeno i intenzivno treniraju i više od osam sati dnevno, fokusirano razmišljaju i ulažu intelektualne resurse i napore u nastojanju iznalaženja najuspješnijeg načina za takav poduhvat, apsolutno sve u svojim životima podređujući tome. Tako gledano, životi koje žive sportaši mogu se činiti promašenim, a njihova životna stremljenja i nastojanja pogrješnim odnosno usmjerenim ka krivim ili nepostojećim vrijednostima.

Povezano s time, mijenjanje i miješanje dviju logika, one interne i(li) bezrazložne (*gratuitous*) logike sporta i izvan-sportske (svakodnevne, baš kao i znanstvene) logike jest pogrješno, i čine ju oni koji nisu praktičari i razumijevatelji sporta. Dvije različite logike mogu se činiti istima, no koliko god se doimale analogne i povezane, zapravo se nalaze u potpuno različitim sferama ljudskog života i djelovanja i njihovo miješanje u prvom redu znači njihovo nerazumijevanje i neodvajanje. Sport je poseban svijet za čovjeka igrača (*homo ludens*) uokviren pravilima igre, gdje pravila (*lusory rules*) stvaraju tzv. „nenužne“ i nelogične prepreke koje ograničuju korištenje niza učinkovitijih sredstava (*lusory means*) za postizanje cilja igre (*lusory goal*) u korist manje učinkovitih, samo i jedino poradi uvećavanja zanimljivosti, uživanja, ali i odvajanja od svakodnevnih sfera, odnosa, uzusa i problema. Tako, razvidno je kako je u igri na djelu poseban svijet jednakih šansi za sve igrače u kojem izvanjska i svakodnevna logika ne vrijede ili vrijede ograničeno – usklađeno ili podčinjeno pravilima. Time, već za ulazak u igru potrebno je pristajanje uz posebnu logiku i specifičnu racionalnost.

S druge strane, prakticiranje sporta omogućuje stvaranje intersubjektivnih veza sa suigračima, suparnicima i drugim akterima sporta, često stvarajući duboku i intenzivnu povezanost i osjećaj pripadnosti. Također, prakticiranje sporta omogućuje vrtloge nevjerojatnih emocija i duhovnih i

psihičkih stanja, gdje primjerice 90 minuta odlučujuće⁵⁰⁷ nogometne utakmice može zahvaćati spektar koji se proteže od potpunog oduševljenja do krajnjeg razočaranja i svega između - spektra kojeg izvan-sportski ili ne-praktičarski čovjek ili život ne doseže i ne doživljava u mnogo dužim vremenskim periodima.

Autoru se čini se kako bi se (od)govor o internim vrjednotama mogao poduzimati barem na šest različitih međusobno povezanih razina.

- 1) Na interpersonalnoj razini – tijekom igre ili natjecanja, sportaši se, posebice u momčadskim sportovima, međusobno povezuju na način i intenzitetom koji je sasvim različit od onog u svakodnevicu, a koji se često kolokvijalno naziva „kemijom“ u timu, kohezijom i prijateljstvom. Osim ovih, sportaši u sportu stvaraju duboku interpersonalnu povezanost sa svojim suigračima, suparnicima te gledateljima odnosno navijačima, koja često prjelazi granice sporta i prenosi se izvan-sportsku svakodnevnicu.
- 2) Na emocionalnoj razini – tijekom igre ili natjecanja, a posebno postizanja cilja igre (pogotka, poena, dolaska do kraja utrke, skoka...) i konačnog cilja igre (pobjede u natjecanju ili utakmici), sportaše preplavljaju emocije, čiji intenzitet varira s obzirom na objektivne (svjetsko prvenstvo, olimpijske igre, završne razine natjecanja i borba za trofeje i medalje....) i subjektivne čimbenike (oporavak od duže ozljede, tegobe ili stanke, specifičan dan poput rođenja djeteta, smrti i bolesti bliske osobe itd.).
- 3) Na duhovnoj razini – tijekom igre ili natjecanja sportaši postižu razna duhovna stanja širokog raspona, od esktratičnih stanja potpunog oduševljenja i razdraganosti do krajnjeg razočarenja i besmisla⁵⁰⁸, kao i svega između. Ova su stanja u uskoj relaciji spram niza čimbenika koji utječu na njihovu dubinu i intenzitet, posebice ovih iz prve grupe.

⁵⁰⁷ Autor ovdje podrazumijevaju utakmice posebnog intenziteta ili naboja koje se igraju za primjerice trofej, ulazak u finale, koje su obojene nacionalnim ili nacionalističkim nabojem, prethodno nanesenom nepravdom itd.

⁵⁰⁸ Primjer Ivana Ergića, srpskog reprezentativnog nogometaša rođenog u Hrvatskoj, je eklatantan primjer u tom smislu. Ergić je sudjelovao i na simpoziju „Lošinjski dani bioetike“, kako bi govorio o svojim stanjima depresije i besmisla, prouzročenim sportskom karijerom (vidjeti u u: Jurić, Hrvoje. 12. lošinjski dani bioetike, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2013., str. 177-178.), a pisao je o tome u različitim medijima u Hrvatskoj i Srbiji (vidjeti primjerice više od 30 kolumni dostupnih na <http://www.politika.rs/scc/clanak/230834/Pomeranje-sporta>, pristup 17.10.2018.). I neki drugi poznati sportaši su javno istupili govoreći o osobnim iskustvima u ovom smislu, poput skakačice u vis Blanke Vlašić.

- 4) Na spoznajnoj razini – tijekom igre ili natjecanja sportaši stječu razne vrste uvida o igri, sportu, natjecanju, treningu i rekuperaciji, strategijama odnosno taktikama igranja, ali i zdravstvenim, tjelesnim i psihičkim dobrobitima.
- 5) Na senzitivnoj razini – tijekom igre ili natjecanja osjetila sportaša primaju razne podražaje i nadražaje osjetila, koji izazivaju posebnu vrstu ugone – miris trave pokošena travnjaka, bačenih baklji, znojnih tijela, sportske opreme ili samih borilišta – vrsta podloga, mirisi vode, drveća, snijega, vjetra itd.
- 6) Na moralnoj razini - tijekom igre ili natjecanja sportaši doživljavaju različite vrste moralnih (ne)pravednosti, izraza i izljeva poštenja i fair playa, kao i njegove suprotnosti, pa pružanja pomoći i potpore jednih drugima sve do odbijanja (nastavka) natjecanja radi ostvarivanja moralne pravde.

Na temelju prethodno iznesenog, autor smatra kako je interne vrijednote sporta jedino moguće izraziti kroz osobne i subjektivne narative, jer doživljaj i iskustvo internih vrijednosti u sportu je uvijek individualno, čak i u momčadskim sportovima. Interne vrijednosti sporta stoga se ne mogu uhvatiti niti izmjeriti znanstvenim aparatom i metodama, već o njima doznajemo iz onoga što je J. Gleaves nazivao „smisleni narativi“ ili „značajne priče“ sporta (*meaningful narratives*)⁵⁰⁹, odnosno onoga što je izvanredno prikazano u knjizi Miroslava Nešića i Sandre Radenović „Život kroz sport“.⁵¹⁰ U toj po mnogo čemu iznimnoj knjizi, naime, kroz osobne, emotivne i dirljive priče ili narative (odnosno ispovijedi) brojnih proslavljenih sportaša bivše Jugoslavije o životu *u i kroz* sport, doznajemo ponajviše i ponajprije o internim vrijednotama sporta.⁵¹¹

4.4. Internalizam i esencija sporta – debata koja traje

Debata o normativnim teorijama, koja je obilježila posljednje desetljeće filozofije sporta, posebno se intenzivirala s Morganovim radom *Široki internalizam, duboke konvencije, moralni poduzetnici i sport (Broad internalism, deep conventions, moral entrepreneurs, and sport)* 2012. godine, u kojem je predstavio svoj okret k dubokim konvencijama, oslanjajući se na Andreia

⁵⁰⁹ usp. Gleaves, John. »Sport as meaningful narratives«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 44 (1/2017.), str. 29-43.

⁵¹⁰ Nešić, Miroslav, Radenović, Sandra. *Život kroz sport*, Prosveta, Beograd, 2017.

⁵¹¹ Vidjeti Škerbić, Matija Mato. »Život kroz sport (Miroslav Nešić i Sandra Radenović)«, *Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja okoline*, 27 (2/2018.), str. 181-184.

Marmora⁵¹², kako bi pomogao apstraktnom karakteru širokog internalizma, a zaobišao Simonove kritike konvencionalizmu. Ovaj je Morganov okret višestruko kritiziran unutar znanstvene zajednice⁵¹³, a u ovom se radu neće posvećivati pažnja jer se čini kako je i sam Morgan odustao od ovog koncepta.⁵¹⁴ Autorovo je mišljenje, koje će izreći odmah na početku a razložiti u daljnjem tekstu, da ova debata ne može doći do svog kraja i da nema (raz)rješenja. U svakom slučaju, zasigurno nema na način kako je trenutno postavljena i uokvirena. Ključ debate o normativnosti koja se trenutno vodi u literaturi, u koju se uključio respektabilan broj znanstvenika, među kojima su najistaknutiji Robert L. Simon⁵¹⁵, Scott Kretchmar⁵¹⁶, John S. Russell⁵¹⁷ i William John

⁵¹² Marmor, Andrei. *Social Conventions. From Language to Law*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 2009., str. 58-78.

⁵¹³ Vidjeti sljedeće radove: Russell, John S. »A Critique of Conventionalist Broad Internalism«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 453-467., Lopez Frias, Javier Francisco. »William J. Morgan's 'conventionalist internalism' approach. Furthering internalism? A critical hermeneutical response«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 8 (2/2014.), str. 157-171. te Moore, Eric. »Against deep conventionalism«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 45 (3/2018.), str. 228-240.; zajedno s Morganovim odgovorima: »A Response to the Special Issue Contributors«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 468-488., »Sport, Habermas, and the Moral Sphere: A Response to Lopez Frias«, *Sport, Ethics and Philosophy* 9 (3/2015.), str. 287-302. i »Conventionalism defended: a reply to Moore«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 46 (1/2019.), str. 98-107.

⁵¹⁴ U razgovoru s Morganom u Zagrebu, 21.3.2018. na pitanje o dubokim konvencijama Morgan je samo kratko odgovorio da duboke konvencije nisu točno ono što ovdje treba, te da treba govoriti o tzv. moralnim konvencijama kao rješenju. Također, najavio je knjigu koju piše, u kojem će predstaviti svoje novo rješenje pod nazivom „Sport and Ethical Life: A Conventionalist Theory” (Temple University Press).

⁵¹⁵ »Internalism and Internal Values in Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 27 (1/2000.), str. 1-16; Fair Play. *The Ethics of Sport*, Boulder, CO: Westview Press. (2nd edition); »From ethnocentrism to realism. Can discourse ethics bridge the gap?«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 31 (2/2004.), str. 122-141; Simon, R. L., C. R. Torres and P. F. Hagar. *Fair Play: Sports, Values and Society*. Westview Press, Boulder, CO, 2015. (4. izdanje); »Internalism and sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) *Routledge handbook of the philosophy of sport*, Routledge, Abingdon, 2015., str. 22-34.

⁵¹⁶ »Dualism, dichotomies and dead ends: Limitations of analytic thinking about sports«, *Sports, Ethics, and Philosophy* 1 (3/2013.), str. 266-280.; »Pluralistic Internalism«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 42 (1/2015.), str. 83-100.; »Simon on Realism, Fallibilism, and the Power of Reason«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016), str. 41-49.

⁵¹⁷ »Are Rules All an Umpire Has to Work With?«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 26 (1/1999.), str. 27-49; »Moral Realism in Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 31 (1/2004.), str. 142-160; »Broad internalism and the moral

Morgan⁵¹⁸ i Javier Francisco Lopez Frias⁵¹⁹, jest pitanje – esencije sporta. S jedne strane, pitanje je ima li je uopće te s druge, ako je ima, može li se racionalno ekstrahirati u svrhu normativnog vodstva i orijentira.

Morgan napada Simonovu „kritički reflektivnu“⁵²⁰ koncepciju „širokog internalizma“⁵²¹ kao „bazu za kritičko evaluiranje sportske prakse“ i za „etiku atletske kompeticije“.⁵²² Simon se oslanja na racionalno ekstrahirane interne vrijednosti sporta, generalne principe prirode i svrhe sporta kao voditeljicu kroz teške normativne slučajeve i dileme u sportu.

„Simonova pretpostavka jest da postoji generalna ideja i svrha sporta sporta kao i argumentacija i racionalni diskurs kojima se mogu opravdati naše odluke u slučajima nesporazuma.“⁵²³

Morgan nasuprot tome tvrdi kako je široki internalizam - apstraktan i previše odmaknut od socijalnih i povijesnih faktora koji oblikuju sportski život, sport sam. I treba se ustvrditi kako je potpuno u pravu. Na stranu što je Simonova ideja briljantna u svojoj jednostavnosti i logičnosti - racionalnim putem ekstrahirati esenciju sporta, kako bi se odredila kao normativna osnova za moralno postupanje u sportu. No, treba dodati, ne samo da je esencija sporta preapstraktna i

foundations of sport«, u: Morgan, William J. (ur.) (2007). *Ethics in sport*, Champagne, IL: Human Kinetics, 2007.; »A Critique of Conventionalist Broad Internalism«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 453-467.

⁵¹⁸ »The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 14 (1/1987.), 1-20; Leftist Theories in Sport. A Critique and Reconstruction, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 1994.; »Moral anti-realism, internalism, and sport.«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 31 (2/2004.), str. 161–183.; Why sports morally matter, Routledge, New York, 2006.; *Ethics in Sport*, Human Kinetics, Champaign, IL, 2007. (2. izdanje); »Broad internalism, deep conventions, moral entrepreneurs, and sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 39 (1/2012.), str. 65–100.; »Conventionalism in sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.). *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, New York i London, 2015., str. 35-53; »Sport, Habermas, and the Moral Sphere: A Response to Lopez Frias«, *Sport, Ethics and Philosophy* 9 (3/2015.), str. 287-302.; »The normativity of sport: A historicist take on broad internalism«. *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 27–40.; *Ethics in Sport*, Champaign, IL: Human Kinetics. (3rd edition), 2017.; »A Response to the Special Issue Contributors«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 468-488.

⁵¹⁹ »William J. Morgan’s ‘conventionalist internalism’ approach. Furthering internalism? A critical hermeneutical response«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 8 (2/2014.), str. 157-171; »A critique of mutualism’s combination of the Aristotelian and Kantian traditions«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 45 (2/2018.), str. 161-176

⁵²⁰ Simon, »Internalism and Internal Values in Sport«, str. 14.

⁵²¹ *Ibid.*, str. 6.

⁵²² *Ibid.*, str. 15.

⁵²³ Morgan, »The Normativity of Sport: A Historicist Take on Broad Internalism«, str. 111.

racionalno nedohvatljiva, nego je u radovima oba autora i nejasno što ona zapravo jest. Simon, jednako kao i Morgan, koristi formulacije poput „težnje za izvrsnošću“, „interne vrijednosti/vrijednote i dobra“ itd. bez pojašnjenja i konkretizacije na što misle pritom. I drugo, esencija sporta, interne i inherentne vrijednosti i svrhe sporta se jednostavno ne mogu dohvatiti, izvaditi i istražiti te jasno razložiti korištenjem znanstvenog pristupa i metodologije. One su znanosti nedohvatljive. Zato je autor i iznio mišljenje kako je jedini način da se izraze putem osobnih (neznanstvenih) narativa.

Zapravo, Morganov je stav, suprotno od Simona, kako ne samo da nije moguće racionalno odrediti esenciju sporta za normativno vodstvo, nego da esencija sporta ni ne postoji. Morgana zanima ono što je esencijalno za sport, a ne esencijalno sporta. On štoviše smatra da je široki internalizam deontološkog karaktera i previše apstraktan te optužuje Simona za „izdaju intrinzične perfekcionističke svrhe sporta“.⁵²⁴ Ako se pogleda unatrag, vidjeti će se da je u pitanju konzistentan stav koji je Morgan zatupao još 1994. u *Leftist Theories of Sport* odnosno prije bilo kojih razrada internalizma ili interpretivizma Simona i Russella:

„Kada pogledamo racionalnu jezgru aktivnosti kao sport, ne nalazimo nešto prirodno, čisto, nedirnuto, ili nužno – ne nalazimo esenciju – nego nešto društveno, nečisto, i slučajno. [...] važno je ne izgubiti iz vida da je univerzalni jezik kojim [sport, op.a.] govori jezik društva, a ne neki umjetan, da ne govori esperantom nego bogatim kulturalno modificiranim tonovima. [...] Ono što nam govori sport, govori nam na društveno posredovan način, društveno naglašenim glasom [...] koji je moderan glas koji reflektira diferencijaciju i kompleksnost modernog života kao takvog.“⁵²⁵

Morgan već ovdje jasno izražava ono što pokušava ponoviti i argumentirati Simonu i njegovim proponentima racionalnog iznalaženja esencije sporta:

„principi ispravnog ponašanja, nisu stvar lociranja neke istinske interpretacije sporta i potom izvlačenja normativnih standarda iz toga, već pažljivo prepisivanje ili transkribiranje jezika na način koji prenosi njegov intrinzičan karakter i njegovu sferu akcije i utjecaja.“⁵²⁶

Dakle, Morgan već ovdje tvrdi da interne vrijednosti nisu dostatan normativni okvir, već sport djelomično posjeduje i vodi određeni *ethos* a kojeg čine uvriježeni stavovi, obveze,

⁵²⁴ Morgan, »Broad internalism, deep conventions, moral entrepreneurs, and sport«, str. 69.

⁵²⁵ Ibid., str. 216-217.

⁵²⁶ Ibid., str. 217.

vrjednote, dobra i vrline. Morgan se dakle poziva na od D'Agostina opisan ethos, gradeći svoju teoriju koja bi se trebala zvati - *povijesni konvencionalistički internalizam*.⁵²⁷

Razvidno je dakle kako za Morgana ono što sport čini sportom jest dvojako, s jedne strane interne vrjednote i dobra te povijest i uvriježene društvene konvencije ili *ethos* s druge. Stoga, baš kao što je pogrešno i ispravno reći da je on konvencionalist, a jest, no ne samo to, tako je ispravno i pogrešno reći da on jest internalist, jer on to jest, ali nije samo to. Obje teorije su nepotpune bez one druge i potpuno je pogrešno i promašeno uokvirivati ga u jedan od okvira odnosno u samo jednu kategoriju. Ono što se autoru čini ispravnim, jest reći da je on u prvom redu internalist i da je konvencionalizam nadogradnja odnosno pripomoć slabim stranama internalizma. Posebice u varijanti širokog internalizma ili interpretivizma. Drugim riječima, govor o sportu neće biti potpun ako govorimo o internim vrjednotama i dobrima jer one kao i sport sam su istovremeno svoja povijest i uvriježenost načina prakticiranja. Dakle, ono što Morgana internalista odvlači u koketiranje s konvencionalizmom jest apstraktnost i neodrživost „racionalno ekstrahiranog“ internalizma.

U svakom slučaju, sigurno jest da svojim stavovima Morgan pomaže cijeloj filozofsko-sportskoj zajednici, i ne smo njoj, da jasno uoče nedostatke ovih dviju dominantnih teorija sporta, te uvide da su jedna bez druge neodržive u svom najbitnijem dijelu. Internalizam gubi svoj sadržaj odnosno svoju povijest i uvriježene načine prakticiranja i provođenja pravila odnosno ostvarivanja i doživljavanja ili doseganja internih vrjednota i dobara sporta. Konvencionalizam pak svodenjem sporta na čistu konvenciju gubi dodir sa svojim najdubljim postavke, temeljima ili korijenima – s onim čega su konvencija.

Nadalje, u prakticiranju sporta, a sport je prakticiranje (sporta), interne vrijednosti se jedino mogu dosegnuti ili dohvatiti. A sport se prakticira sukladno konvencijama odnosno uvriježenim načinima u zajednici praktičara, koji nastaje pod utjecajem povijesti i povijesnog razvoja sporta unutar nekog društvenog konteksta. Interno u sportu dosegljivo je jedino putem uvriježenosti jer i prakticiranje sporta je uvijek prakticiranje na trenutno uvriježen način, odnosno na način trenutno

⁵²⁷ Treba istaknuti da je do sličnog zaključka o Morganu došao i Javier Lopez Frias (u »William J. Morgan's 'conventionalist internalism' approach. Furthering internalism? A critical hermeneutical response«, str. 159.) kojemu je u fokusu ipak Morganovo korištenje i odbacivanje Habermasa te koji u obzir ne uzima MacIntyreov utjecaj na Morgana.

važecog *ethosa*. Taj pak ce *ethos* prolaskom vremena biti drukčiji, baš kao što je drukčiji bio i prije.

Za Morgana, macintyreovski rečeno, pojam sporta je neodvojiv od poimanja sporta. Stoga je pojam sporta neodvojiv od povijesti poimanja sporta. No ne i samo (povijesti) poimanja, nego i (povijesti) prakticiranja jer poimanje sporta uvijek nužno nosi zahtjev za prakticiranjem (sporta).

Autor nalazi Morganove kritike ispravnim i savršeno pogodnim, baš kao što se stav da sport jest svoja povijest, čini neupitnim. Pogled unatrag to jasno razotkriva. Uzmimo za primjer nogomet prije 40 godina. Uviđamo da je vrlo različit od današnjeg nogometa, premda su pravila i cilj igre uglavnom identični, gotovo u svakom bitnom aspektu – utreniranosti igrača i sudaca; načinu, intenzitetu i brzini igre; razumijevanju i načinu implementiranja i interpretiranja (istih) pravila; vještinama, taktikama i strategijama; izgledu igrača i njihovih tijela, sportskih borilišta i rekvizita.... Drugim riječima, bez uzimanja u obzir povijesti sporta, sport ce biti promašen upravo za taj neizostavan i bitan dio, a takav pogled na sport, pa onda i izgradnja normativnih orijentira i okvira, ce biti pogrešna. I dok god Simon odbija uzeti u obzir povijest sporta, njegova teorija ostaje (pre)apstraktna i bez prave normativne snage, što je i Morganov osnovni kontra-argument.

Kao dodatno pojašnjenje problema valja apostrofirati Morganov trojaki primjer shvaćanja svrhovitosti sporta unutar amaterskog, profesionalnog kompetitivnog i znanstvenog sporta. Tako, u amaterskom shvaćanju sporta, koje svoje izvorište ima u engleskom visokom društvu 19.st., sport se vrjednuje iz ljubavi prema samom sportu, bitnija je dobra igra i uživanje u aktivnosti od postizanja cilja ili pobjede. U profesionalnom sportu dominira potpuno ozbiljnost i visoka radna etika, dok je sport mogućnost ostvarivanja karijere, pri čemu se ulazak velikog kapitala gleda na način iskorištavanja dodatnih mogućnosti za postizanje cilja odnosno daljnjeg pomicanja granica. Naposljetku, znanstveno shvaćanje svrhu sporta vidi u korištenju svih dostupnih znanstvenih tehnika za poboljšanje rezultata, gdje bi tehnologija mogla nadopuniti čovjekovu (ne)sposobnost.⁵²⁸

U ovakvim primjerima Simonov zahtjev za ekstrapoliranjem racionalne osnove svih mogućih instanci ili interpretacija sporta kao takvog pokazuje se nemogućim. Naime, sve pozicije koje (do)nose ideju sporta proizlaze iz svoje vlastite i posebne racionalnosti koja izvire iz njihovog

⁵²⁸ Usp. Morgan, William J., »The Normativity of Sport: A Historicist Take on Broad Internalism«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 29-30.

socijalnog i povijesnog konteksta. Tako, težnja za izvrsnošću, kao temeljna svim interpretacijama sporta, za amatera će biti "lijepa igra", fair-play i uživanje u igri više nego postizanje cilja, dok će za "znanstvenog" sportaša biti dosezanje apsolutnih granica čovjekova tijela i uma u određenom okviru pravila i prepreka. I u tom kontekstu amater može znanstvenog suparnika optužiti da uopće nije igrač ili sportaš. Morgan kao izlaz vidi uspostavu raznih instanci sporta poput primjerice amaterske i profesionalne, zajedno s njima sukladnim normativnim pravilima, koja bi pojedincu omogućila da odabere u kojoj instanci želi sudjelovati, a ostalim sudionicima u zajednici praktičara, pravo i autoritet da ocijene je li pojedinac dosljedan pravilima specifičnim za tu instancu.

Suma summarum, čini se kako bi se Morganove kritike mogle svesti na formulaciju – nema esencije sporta, nego samo povijest sporta. Doduše postoje instance esencijalne za sport i shvaćanje sporta, no ne i esencija kao takva i to se nikako ne smije izjednačavati. Odnosno, ako bi esencije sporta i bilo, ona se nikako ne može razumjeti bez uzimanja u obzir povijesti sporta i društvenog konteksta. Na taj način, davanjem društvenog i povijesnog konteksta suštini i svrsi sporta, Morganov *povijesni konvencionalizam* jest potpuno komplementaran *širokom internalizmu* i s njim se ne sukobljuje ili međusobno poništava. U tom smislu treba čitati znakovite Morganove riječi iznesene u *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*:

„mi trebamo nove (moralne) normativne „poduzetnike“ (*enterprenours*) za nova rješenja, koji će dovesti do susreta i preklapanja obiju strana, racionalista i konvencionalista, u novim koncepcijama sporta.“⁵²⁹

⁵²⁹ Morgan, „Conventionalism and Sport“, str. 51.

5. „ZAJEDNICE PRAKTIČARA SPORTA“

Svoje viđenje sporta, njegova razvoja i izvorišta svih problema Morgan najobuhvatnije i najrazrađenije iznosi u autorskoj knjizi *Zašto je sport moralno relevantan (Why Sport Morally Matters)*⁵³⁰. Zapravo, Morgan ovdje razvija nešto što bi najpreciznije trebalo (na)zvati *ekonomska etika sporta*. Štoviše, hipoteza je autora ovog rada, da on daje univerzalno rješenje za sve (detektirane) probleme sporta kao i sport sam - *zajednice praktičara sporta* ili *sports practice communities*. One su odgovor na svaki problem sporta, kao i najzavijajajući mogući temelj za svaku izgradnju etike u sportu. Iz jednog jedinog razloga – one su čuvatelj internih vrijednota i dobara sporta, one su društveni kontekst s tradicijom i uvriježenim konvencijama ili *ethosom* i bezrazložnom logikom, a za Morgana – i interna vrijednota sama. Time, Morgan ostaje dosljedan macintyreovac, kako kroz detektiranje problema i ugroza za sport od strane eksternih ili izvanjskih dobara odnosno ekonomskih utjecaja, tako i kroz intramuralno rješenje za društvenu praksu sporta, koje je etnocentričko, tradicionalističko i komunitarno istovremeno.

Preciznije, u knjizi Morgan iznosi svoju analizu slučaja sporta u SAD, no ona je ujedno relevantna u globalnim terminima. Sport u SAD je prvi doživio *corruptio* ulaskom velikog kapitala u sport i posljedičnog komodificiranja sporta. Osim detektiranja stanja, Morgan ističe kako jedina nada za sport i njegovu budućnost leži u intersubjektivnoj pragmatičnoj internalističkoj sferi tzv. *zajednica praktičara sporta*.⁵³¹ Naime, takve su zajednice mjesto unutar kojeg je sačuvana istinska priroda sporta, mjesto ili prostor u kojem sport živi u svojoj fundamentalnoj formi. One su nositelji esencijalnih vrijednota i duha sporta, pa time i ključ rješenja za sve problem sporta te istovremeno i zdravi temelj za svaku (iz)gradnju i izlječenje sporta. Unutar *zajednica praktičara sporta* sport je i dalje “svijet za sebe koji stoji odvojen od poslova svakodnevnog života”⁵³², prostor u kojem se raskrivaju čisti ideali poštenja, jednakosti šansi i prilika, “carstvo slobode”⁵³³ suprotno od ljudskog rada poradi zadovoljenja nužnih potreba, te ono ključno i “neizbježno za vođenje dobrog i smislenog, stoga punog života”.⁵³⁴

⁵³⁰ Morgan, William J. *Why Sport Morally Matters*, Routledge, London and New York, 2006.

⁵³¹ Usp. Morgan, William J., *Why Sport Morally Matters*, Routledge, London and New York, 2006., str. 73.

⁵³² *Ibid.*, str. 90.

⁵³³ *Ibid.*, str. 187.

⁵³⁴ *Ibid.*, str. 204.

5.1. Korupcija sporta

U svojoj paralelnoj analizi slučaja sporta u SAD i istovremenih događanja u američkom društvu, Morgan nalazi korijene moralnih problema sporta danas, crtajući zapravo globalnu sliku na američkom primjeru. Sukus onoga što se desilo najbolje je izražen u slučaju iz 1984. godine.

„Kada je MOO na sastanku u Munchenu ⁵³⁵ [pod ravnanjem predsjednika J. A. Samarancha], odlučio prodati svoj logo najvišem korporativnom ponuđaču, a tijekom procesa, uvjeren sam i svoju dušu, te time transformirala ovu organizaciju iz siromašne organizacije bez novaca odnosno stegnuta remena, u bogatu s više novaca nego što bi znala što s njima, bacila je svoj usud u profesionalnu koncepciju sporta, koja je prema meni, korijen većine, ako ne i svih problema, poput dopinga, koji su zarazili suvremeni sport.“⁵³⁶

Navedeni je slučaj svojevrсна simbolična točka procesa prodora velikog kapitala u sport. Morgan taj proces označava glavnim razlogom za *corruptio* korijena sporta, njegove centralne svrhe i vrijednosti. Štoviše, dominacija tržišne ekonomije i proces komodifikacije sporta, odnosno njegovo pretvaranje u robu za tržišne ekonomske probitke, postaju glavna prijetnja integritetu suvremenog sporta, posebice u moralnom smislu. Štoviše, upravo ovi ekonomski utjecaji na sport prema Morganovu viđenju, postaju okidač za stvaranje nove discipline - filozofije sporta. Pojavom sportaša i ljudi u i oko sporta koji su zbog ekonomskih probitaka spremni na skoro sve, tzv. *state of play* ili zlatno razdoblje sporta svršava, a sport započinje svoju mijenu i gubitak dotadašnjeg identiteta. Taj se identitet sastojao u percepciji sporta kao zdrave i tjelesno-kulturne aktivnosti, utjelovljenja dokoličarstva, igre u kojoj je fair play iznad svega, igranja u kojem je smisao u igri samoj bez ikakvih izvanjskih prosperiteta ili nagrada, gdje je igrivost i igračkost srž - nadmudriti te lukavošću i mangupštinom nadmašiti i po mogućnosti ismijati suparnika(e). Upravo u ovom trenutku povijesti, a radi se o 1960.-im godinama, teorija sporta priziva filozofiju kako bi joj pomogla odrediti što je sport i njegova esencija s nakanom spasiti ono igrivo u sportu. Tako, u prvom redu, želi odrediti esenciju sporta u nakani spašavanja iste.

U *Why Sport Morally Matters* Morgan svoju analizu započinje s pričom ili opisom zamišljenog praiskonskog stanja igranja (*state of play*), po uzoru na Humeov opis *prirodnog stanja*⁵³⁷. Svrha je takvog pristupa uvećanje očevidnosti dijagnoze suvremenog stanja sporta, koja se posebice očituje kroz izokrenutost izvornih vrijednosti sporta i uključivanja u sportsku igru zbog

⁵³⁵ Vidjeti *Minutes of the Meeting of the IOC Executive Board*, Berlin, 31 May, 1-3, 6.6.1985.

⁵³⁶ Morgan, »Fair is Fair, Or Is It?: A Moral Consideration of the Doping Wars in American Sport«, str. 196.

⁵³⁷ Morgan, *Why Sport Morally Matters*, str. 17.

izvanjskih vrijednosti i interesa, dok bi sport trebao biti zbog implicitne i interne nagrade koja se sastoji naprosto u samom igranju igre. Ovo stanje odlikuju odsutnost svakog oblika paternalizma izvansportskog svakodnevnog svijeta, fair play, osjećaji solidarnosti i povjerenja jednih u druge, ostvarivanja prijateljstva i (zajedničkog) užitka u igranju i potpune odvojenosti od svakodnevnog života.⁵³⁸

Degradacija *stanja igranja* dogodila se i još se uvijek događa pod utjecajem tržišne ekonomije koja je ušla u sport i koja u robu pretvara praktično sve što je involvirano u sport. Proces je to koji je zahvatio ne samo elitni ili profesionalni sport nego i sve druge oblike neprofesionalnog ili amaterskog sporta. U takvom se vidu sport vrjednuje zbog instrumentaliziranih pobuda i nakana, a uključeni prakticiratelji svoje suparnike, sebe same i svoje uložene napore, baš kao i pravila sama, kao nešto što se prema potrebama može ili treba izmanipulirati na način kako nam odgovara. Kantovski govoreći, sport se počinje koristiti kao sredstvo (za druge ciljeve), a ne više kao cilj (u sebi).⁵³⁹ Osim toga, težnja je uvijek napraviti spektakl za privlačenje što šireg auditorija, bez obzira namožebitne utjecaje na sport kao takav te sve uključene, posebice i prije svega igrače. Tako dolazi do promjena i u samom shvaćanju izvrsnosti, pa se sada traži tzv. 'play-off izvrsnost' ili biti najbolji i najizvrsniji u završnom dijelu sezone kada se odlučuje o trofejima, za razliku od dotadašnjeg shvaćanja izvrsnosti u smislu postojanosti i konstantnosti tijekom cijele sezone.⁵⁴⁰ Možda najšokantnije oprimjerenje ovog upozorenja jest slučaj koji se dogodio uoči utakmice nogometne Lige prvaka između njemačke Borussia Dortmund i Monaca u travnju 2017. Naime autobus koji je prevozio igrače Borussije na stadion napadnut je aktiviranjem unaprijed postavljenih triju bombi, čiji su podmetači imali za cilj prouzročiti ili postići rast dionica kluba radi uvećanja vlastitih ekonomskih probitaka odnosno vrijednosti posjedovanih dionica kluba.⁵⁴¹

⁵³⁸ Usp. *ibid.*, str. 22-24.

⁵³⁹ Usp. *ibid.*, str. 26.

⁵⁴⁰ Usp. *ibid.*, str. 28-29.; i Dixon, Nicholas. »On Winning and Athletic Superiority«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 26 (1/1999.), str. 10-26.

⁵⁴¹ Vidjeti <https://www.independent.co.uk/sport/football/european/borussia-dortmund-bus-bomber-prison-sentence-latest-sergej-w-a8654106.html> (pristup, 9.11.2018.) i <https://www.iol.co.za/sport/soccer/uefa-champions-league/german-man-sentenced-to-14-years-in-jail-for-bomb-attack-on-borussia-dortmund-bus-18284956>, pristup 9.11.2018.)

Ovakvu degradaciju sporta prate i karakteriziraju „hiperindividualizam”⁵⁴² te „korjeniti narcisizam” - „koji svojim sebeslužućim načinima ostavljaju vrlo malo prostora za dobrobit drugih u sportu ili za veće dobro tih praksi kao takvih.”⁵⁴³ I ono što je posebno zabrinjavajuće, navedeno se gotovo na jednak način osim profesionalnog sporta SAD, odnosi i na sveučilišni i srednjoškolski sport⁵⁴⁴, al i na samo olimpijske igre.⁵⁴⁵ Tek tzv. mladenački (*youth*) i veteranski sport za sada su izvan ovog marketinško-tržišnog modusa sporta.

5.1.1. Američki paralelni moralni slučaj društva i sporta

S druge strane, Morgan je svjestan toga da je sport u SAD vrlo specifičan po svojoj vezi s novcem od samih svojih početaka, no ipak nije bio baš pokretačka snaga kao što je situacija sa suvremenim sportom.⁵⁴⁶ Štoviše, postoji tzv. *dominantna priča* kako

“nikada nije postojalo zlatno doba sporta, u kojem se participiralo isključivo zbog ljubavi prema sportu, ili u kojoj su gledatelji promatrali sport iz čiste ljubavi i strasti za igrom, ili u kojima su vlasnici i drugi službenici u sportu promovirali i regulirali igru zbog njihove predanosti vrijednostima same igre. Umjesto toga, oni su uvijek bili vezani na ovaj ili onaj način s težnjom za materijalnom dobiti.”⁵⁴⁷

U ovoj su slici sporta sadržana dva iznimno važna pitanja. Prvo se tiče uloge novca u sportu. Drugo pak se tiče upornog i tvrdoglavog vjerovanja šire javnosti kako je sport nešto nadasve posebno te da je on mnogo više od samog pokušavanja stjecanja novca.

“Ono u čemu je dominantna priča o sportu u pravu jest da je novac bio stalni pratitelj sporta, od prvog dana. Tako da nema zaobilaznog puta oko ove činjenice, niti bi ga trebalo tražiti, jer novac nije nepopravljivo zlo, nego, u stvari - kada se troši na pravi način i pod ispravnim okolnostima (uz jasno preciziranje okolnosti, naravno, nije lagan zadatak) - *bona fide* dobro.”⁵⁴⁸

Ono što pak je u toj *dominantnoj priči* pogrešno jest što nije uvidjela i istaknula činjenice kako je novac u sportu promijenio svoju ulogu koju je imao ranije te je počeo ugrožavati sam integritet sporta u moralnom pogledu, odnosno da je došlo do fundamentalne promjene onoga *kako*

⁵⁴² Vidjeti Morgan, *Why Sport Morally Matters*, str. 30.

⁵⁴³ *Ibid.*, str. 25.

⁵⁴⁴ *Ibid.*, str. 35-45.

⁵⁴⁵ *Ibid.*, str. 45-50.

⁵⁴⁶ *Usp.*, *ibid.*, str. 58.

⁵⁴⁷ *Ibid.*, str. 51.

⁵⁴⁸ *Ibid.*, str. 58.

se sport financira i *kako* se vrši marketing.⁵⁴⁹ Morgan zapravo ne prihvaća stavove zastupnika *dominantne priče* koji tvrde da su sport i novac išli od početka zajedno i da se tu nema više ništa za dodavati ili razmatrati.

Kako bi ispunio svoje nakane odgovora na pitanje kako je to sport moralno relevantan, Morgan se okrenuo Habermasovoj trostrukoj podjeli na pragmatičku, etičku i moralnu sferu života. U pragmatičkoj sferi čovjek je zaokupljen vlastitim interesima, te egoistično-pragmatično usmjerenim i motiviranim postupcima. Praktični rezon instrumentalnog biranja najučinkovitijih sredstava za dostizanje egoističnih ciljeva i deliberacija su ovdje na vrlo plitkom nivou.⁵⁵⁰ Etička sfera tiče se onog mi – naših relacija i interakcija s drugima. Ona se očituje na dva osnovna načina. Prvi je u odustajanju čovjeka od instrumentaliziranih kalkulacija vlastitih interesa i privatnih procjena (moralnog) dobra u korist neinstrumentalizirane percepcije drugih utemeljenih na zajedničkoj ili općoj procjeni dobra. Drugi pak je u međusobnoj relaciji spram drugih i volji da se pomogne drugima odnosno zajedničkoj suradnji.⁵⁵¹

“Forme života i društvenih praksi koje definiraju i oblikuju etičke zajednice kojima pripadamo, stoga su ono što donosi dobro i vrijednost stvarima i postupcima koje poduzimamo zajedno s drugima. [...] Sportske zajednice su važan primjer.”⁵⁵²

U etičkoj je sferi motivacija proizlazi iz odnosa spram drugih odnosno zajedničkog dobra etičke zajednice, gdje intersubjektivni karakter dobra čovjeka vodi u suradnju i oslanjanje na druge umjesto na manipuliranje drugih za vlastite probitke.⁵⁵³

Moralna sfera je apstraktna i impersonalna te traži prekid s pragmatičnim i etičkim životom. Moralne pak vrijednote u prvom redu imaju veze s našom temeljnom humanosti odnosno vrijednostima koje dijelimo sa svim drugim ljudima.⁵⁵⁴ Dakle, naše moralno rezoniranje mora imati univerzalnu formu, i to iz dva temeljna razloga – jer kao ljudi svi dijelimo istu temeljnu ljudsku prirodu s jedne strane, te s druge, temeljnog poštenja koje razotkriva vezu između neosobnih prosudbi i nepristranost radije nego slobodnih i autonomnih.⁵⁵⁵ Za postizanje ovakve

⁵⁴⁹ Ibid., str. 59.

⁵⁵⁰ Usp. ibid., str. 67.

⁵⁵¹ Usp. ibid., str. 70-71.

⁵⁵² Ibid., str. 72.

⁵⁵³ Ibid., str. 73.

⁵⁵⁴ Ibid., str. 78.

⁵⁵⁵ Ibid., str. 80.

moralne univerzalnosti i neosobnosti on izdvaja i kritizira monološki put I. Kanta i dijaloški J. Habermasa. S jedne strane, Kantu zamjera kako nema ničeg osobnog niti socijalnog u praiskonskoj jezgri ljudskog ja koja bi trebala postojati prije i neovisno o bilo kakvim osobnim ili društvenim ulogama koje bi mogla igrati u svijetu. S druge strane, Habermasu zamjera drugi tip univerzaliziranja kroz “moraliziranje” ili moralno reflektiranje o svakodnevnim komunikativnim djelatnostima.

“Umjesto pripisivanja kao valjana svima drugima bilo kaje maksime za koju mogu željeti da bude univerzalni zakon, moram predati svoju maksimu svima ostalima u svrhu diskurzivnog testiranja svoje tvrdnje o univerzalnosti maksime.”⁵⁵⁶

Za Morgana je svaki pokušaj univerzaliziranja morala pogrješan jer se time moral čini apstraktnim i neosobnim.

“Činjenje toga [univerzalizacije, op.a.] znači napuštanje internalističkih pozicija racionaliteta, u kojem razlog za vjerovanje, te vrijednosti se iščitavaju iz osobnih želja ili dobara internih društvenim praksama.”⁵⁵⁷

Konačno, Morgan moralnu sferu nalazi suviše apstraktnom u svojim univerzalnim idealima i jednostavno preuzvišenom za bilo kakvu diskusiju o sportu. S druge strane, etičku sferu preferira jer stvara „optimalan osjećaj sportskog moralnog ideala”, gdje se individualne želje i kalkulacije iz praktične sfere, transformiraju u (društvene) vrjednote zajednice kojoj se moraju podrediti. Jer, upućuje nas Morgan, uvijek je bolje okrenuti se idealima i vrjednotama zajednica (praktičara) praksi nego idealima i vrjednotama neovisnim od tih praksi, ili bilo kojih (drugih) praksi.⁵⁵⁸ Tako, ukorijenjeni u etičkoj sferi, stavljamo fokus na ono što bi i trebali – na prakse i tradicije naših društvenih zajednica, pa tako i na praksu sporta.

Morgan, kako bi iznio svoju konačnu tezu o moralu i sportu, daje “kratku moralnu povijest Amerike” od kasnog 19. stoljeća na ovamo, koju dijeli na dvije faze nečega što on naziva “progresivno-liberalan konsenzus”.⁵⁵⁹ Prva faza moralnog progressa ili faza nade (*Great Promise*) traje od kraja 19. stoljeća do 1960.-ih, da bi ju odmijenila druga, faza moralnog slabljenja ili “velikog rasplitanja” (*Great Unraveling*).⁵⁶⁰ Prvu fazu karakterizira pojava *pokreta progresivizma* koji se zalaže za uspostavu vrijednosti pozitivne slobode, egalitarizma, moralnog obuzdavanja

⁵⁵⁶ Ibid., str. 82.

⁵⁵⁷ Ibid., str. 82.

⁵⁵⁸ Ibid., str. 94.

⁵⁵⁹ Ibid., str. 95.

⁵⁶⁰ Ibid., str. 96.

tržišta, stvaranja moralne demokracije kroz poticanja demokratske solidarnosti i stvaranja bratstva u manjim zajednicama.⁵⁶¹

“Glavna namjera pokreta progresivizma bio je oblikovati Ameriku u istinsko moralno zajedništvo, takvo u kojem je zajedničko dobro pretpostavljeno specijalnom interesu nekoliko njih.”⁵⁶²

Liberalni konsenzus o kojem govori Morgan je primarno moralnog karaktera, ali istovremeno i političkog i ekonomskog, a sastoji se od tri uporišta. Prvo, kada kompanije prosperiraju, jednako trebaju i radnici u njima. Drugo, kompanije moraju plaćati radnike dovoljno da mogu prehranjivati svoje obitelji. Treće, svima treba biti jednako dostupna besplatna izobrazba. Konsenzus baziran na komunitarističkim postavkama je pomogao i raznim pokretima za civilna prava, jednakosti rasa i spolova, obuzdavanju i kontroli tržišne ekonomije itd.

Tijekom 1960.-ih do polovice 1970.-ih ovaj je konsenzus napušten te je počela faza predatorskog kapitalizma, stvaranja ogromnih nejednakosti u prihodima i u bogatstvu ta napuštanje *ethosa* kapitalizma u kojem su kompanije moralno odgovorne svojim radnicima i zajednicama unutar kojih djeluju ili kojih su dio.⁵⁶³ Osim toga, potpuno se izgubio svaki etički osjećaj za zajednicu, kao i vjera u moralnu dobrotu.⁵⁶⁴ Morgan za takvo što vidi tri velika razloga. Prvi i najvažniji je sveopća komercijalizacija sporta odnosno ulazak velikog kapitala u sve pore sporta. Drugi su menadžerske sklonosti novih stručnjaka fizičke kulture, prvenstveno trenera. Visoke plate postaju nužnost za postizanje najviše izvrsnosti u sportu, a najvažniji naglasak u sportu stavlja se na ostvarivanje pobjede. Treći i posljednji jest povlačenje progresivnih i liberalnih intelektualaca iz sporta i njihov gubitak vjere u moralnu snagu sporta.⁵⁶⁵

U istom periodu sport doživljava svoju moralnu priču. Do kasnih 1800.-ih sport je bio rijetka pojava, vrlo grub uz česta nepoštivanje pravila, varanja itd. Ova se situacija počela mijenjati na prijelazu stoljeća, kada dolazi do sekularizacije društva, znanstvenog razvoja, pojave nacionalne svijesti povezane s ponovnim pokretanjem olimpijskih igara i olimpizma, koje kao

⁵⁶¹ Ibid., str. 99-101.

⁵⁶² Ibid., str. 97.

⁵⁶³ Ibid., str. 106.

⁵⁶⁴ Ibid., str. 116.

⁵⁶⁵ Ibid., str. 159.

jedan od osnovnih zahtjeva za mogućnost participiranja zahtijevaju pripadnost nekoj državi odnosno naciji.⁵⁶⁶ Na prijelazu stoljeća popularnost sporta doživjela je nevjerojatan rast.

“Sport tada nije bio samo važan dio američkog folklora i poularne kulture, niti samo privatna zabava koja je uspjela transformirati samu sebe u visoko organiziranu i vidljivu javnu praksu u relativno kratkom periodu nego privlačan aparat za tumačenje koje su Amerikanci entuzijastično iskoristili da razmisle o raznim problemima i pitanjima s kojima su se suočili kao nacija.”⁵⁶⁷

5.1.2. Progresivci u SAD i sport

Za iste one progresivce iz političko–ekonomskog dijela analize⁵⁶⁸ sport, kao zdrava iznimka svakodnevnih radničkih rutina, postaje nova praksa kojom se može utjecati na društvo. Sport se koristi kao model kako život može biti konceptualiziran, a naši angažmani nešto u čemu uživamo. Progresivci su snažno vjerovali u rehabilitacijsku moć sporta u društvenom, političkom i moralnom pogledu.

“[Sport] je društvena praksa s prepoznatljivim svojstvima, čija je prepoznatljivost sugerirala alternativni put za Amerikance da daju smisao sebi i svojim iskustvima, ispričati priče o sebi, da ispričaju price o sebi samima i svojim iskustvima koja nisu okrenuta potrazi za svemogućim dolarom.”⁵⁶⁹

Moć je sporta, prema progresivcima, u tome što je posve različit od svega drugoga. A ono što ga čini drukčijim jest cijeli set uvjeta igranja odnosno pravila te normativnih standarda koji su svi potpuno transparentni. S druge strane, sport je drukčiji time što je perfekcionistička praksa puna različitih izazova, za nadvaldavanje kojih se koriste instrumentalno nedjelotvorna sredstva. Upravo po toj (vrlini) različitosti sport ima potencijal korektiva tržišta.⁵⁷⁰

“...sport u svom najboljem izdanju potiče ljude na akciju, na iskušavanje sudbina izvrsnosti, na pokušavanje velikih podviga. Ukratko, sport su natjecateljski izazovi koji privlače, pa čak i zavode ljude na testiranje svojih atletskih sposobnosti u teškim uvjetima, odnosno kako bi mogli vidjeti za što su sposobni kada ih drugi pritisnu do krajnjih granica.”⁵⁷¹

Osim toga, za razliku od tržišta koje ljude stavlja u egoistični normativni modus, progresivci sport vide tako normativno određen da svoje igrače pretvara u komunitarijance ili

⁵⁶⁶ Ibid., str. 133.

⁵⁶⁷ Ibid., str. 135.

⁵⁶⁸ Za to tko sve konkretno spada u tu „eklektičnu“ grupaciju vidjeti ibid., str. 138.

⁵⁶⁹ Ibid., str. 138.

⁵⁷⁰ Ibid., str. 140.

⁵⁷¹ Ibid., str. 143.

zajedničare i na taj način ohrabruju sve koji prate i gledaju sport da se ponašaju u istom modusu ophođenja spram drugih. Tako je i nastao termin “domaćeg” terena⁵⁷², kao mjesta koje znači biti doma, u svom zajedničkom domu, čime se zapravo izvršuje ekstenzija vlastitog doma na nešto širi društveni kontekst. A milijuni primjera identifikacije sa “svojim domaćim” timom i (ekstremno) emotivne reakcije prilikom pobjeda i poraza istih samo potvrđuju uspjeh ovakvog projekta. Napokon, tu je i inzistiranje progresivaca na ključnoj moralnoj vrijednosti sporta važnoj za društveni kontekst – fair play ili sportsko poštenje. Ono znači poštivanje i sljeđenje pravila kao moralno obligatorno. Ujedno znači i jednakost u prilikama i uvjetima te na taj način svima daje istu šansu i startnu poziciju, pri čemu je najvažnije da se nikoga ne stavlja u nepovoljniji položaj za postizanje izvrsnosti. Dostojni natjecatelji zaslužuju puno moralno poštovanje, bez obzira jesu li pobijedili ili izgubili, jer bez onih koji su izgubili ne bi bilo ni pobjednika. Ovakvo shvaćanje fair playa za progresivce ima i političke implikacije u postizanju kooperativnosti ili suradništvu u zajednicama, sljeđenju pravila ili zakona.⁵⁷³

Za Morgana sport je jednostavno vitalan dio društvenog ili socijalnog imaginarija⁵⁷⁴. Izraz Charlesa Taylora „sloboda-u-jednakosti“ savršeno opisuje zašto je sport moralno relevantan odnosno zašto pruža normativni potencijal. Naime, sloboda se u sportu postiže jedino ako se svi natjecatelji tretiraju jednako. Sloboda je dakle u *jednakosti šansi* za sve koji ulaze u sport.⁵⁷⁵

Ovako ocrtanom sportu kao slobodnoj aktivnosti koja svima pruža jednake mogućnosti, može se uputiti prigovor u kontekstu distinkcije između slobode i „carstva nužnosti“. Današnji vrhunski sport jest zapravo rad za ekonomske probitke i time spada u „carstvo nužnog“, zbog čega se čini da sport (naizgled) gubi svoj ne-instrumentalni i perfekcionistički karakter. Kao odgovor, treba se istaknuti kako vrhunskih i instrumentaliziranih sportaša ima izuzetno malo te oni nipošto nisu relevantan primjer i prigovor, jer u postotcima oni čine gotovo zanemariv broj u odnosu na

⁵⁷² Zanimljivo, upravo je ovu sintagmu „domaćeg terena“ iskoristio i vrstan znanstveni istraživač (hrvatskog) sporta Ozren Biti, kao rodni pojam koji pod sebe okuplja niz različitih pristupa i tematiziranja sporta na sociološki, sociokulturni i antropološki način u svojoj knjizi „Domaći teren. Sociokulturno istraživanje hrvatskog sporta“.

⁵⁷³ Usp. *ibid.*, str. 145-148.

⁵⁷⁴ Ovaj je pojam, kao i njegovo značenje, preuzet od Charlesa Taylora, koji socijalni imaginarij definira kao „načini na koji ljudi zamišljaju svoju društvenu egzistenciju, kako se uklopiti zajedno s ostalima, kako stvari idu između njih i drugih, očekivanja koja se normalno ispunjavaju i dublje normativne predodžbe i slike koje su temelj tih očekivanja.“ (Taylor, Charles. *Modern Social Imaginaries*. Duke University Press, Durham, NC, 2004., str. 23.)

⁵⁷⁵ Usp. Morgan, *Why Sport Morally Matters*, str. 184.

ukupan broj praktičara diljem svijeta. No, više esencijalistički odgovor, bio bi da sport nije konstruiran da bude instrumentaliziran kao takav, što se najbolje očituje u tome da najefikasnija sredstva za postizanje cilja igre – zabranjuje.⁵⁷⁶

Nadalje, iako je sport u svojoj srži kompeticija usmjerena na ostvarivanje pobjede, zajednički stav suparničkih natjecatelja da onome drugome(ima) pruže što bolji otpor i odigraju najbolju moguću igru u nastojanju postizanja izvrsnosti „otupljuje tvrde rubove kompeticijskih nastojanja“⁵⁷⁷ i „omekšava njihove agonističke tendencije“⁵⁷⁸ čineći sport suradničkom djelatnosti, a time i takvo djelovanje moralnim, pružajući ujedno kontekst za moralno orijentiranje. Dakle, sport je intersubjektivan odnosno socijalan ili društven te je u njemu *mi* uvijek ispred i važniji od *ja*. Drugim riječima, sama praksa je bitnija od pojedinačnih sebičnih i instrumentaliziranih ciljeva. S druge strane, *mi* na najbolji način omogućava *ja* da bude potpuno samosvojan i slobodan kroz pružanje jednakih šansi za ostvarivanje težnji za izvrsnošću.⁵⁷⁹

Sport postaje moralno relevantan kroz tri stupnja. Prvi je kada o sportu počinjemo razmišljati na način sukladan njegovim vrijednostama. Drugi je da vrijednote sporta počinju izazivati respekt unutar neke relevantne kulture, kao vrijednote koje se ne smije kršiti nego ih se promicati. Treći je kada se članovi određene kulture osjećaju ponukani na ponovna uključivanja u sport, na sportu sukladan način, kako bi doprijeli do vrijednota koje omogućuje sport.⁵⁸⁰ Nakon ova tri stupnja sport postaje moralno i politički važan unutar kulture u kojoj se prakticira, štoviše kao „neophodan za vođenje dobrog, smislenog i stoga punog života.“⁵⁸¹ Sport je tada djelatnost koja donosi dobar život za one koji u njemu participiraju, ali i kritički standard po kojem mjere temeljne društvene ideale. On je plemenita iznimka instrumentaliziranim odnosima koji dominiraju u normalnim svakodnevnim težnjama. U sportu mi prepoznavamo čiste moralne instance poput ideala poštenja i jednakih mogućnosti svima i ako mu se pristupa s punom pažnjom i kada nam je do njega doista stalo onda usvajamo i njegove moralne osnove.

⁵⁷⁶ Usp. ibid., str. 190-191.

⁵⁷⁷ Vidjeti ibid., str. 181.

⁵⁷⁸ Ibid., str. 183.

⁵⁷⁹ Usp. ibid., str. 196.

⁵⁸⁰ Raz, Joseph. Value, Respect, and Attachment. Cambridge University Press, Cambridge, 2001., str. 161–163.

⁵⁸¹ Morgan, Why Sport Morally Matters, str. 204.

Progresivci u sportu vide formu života vođenu posebnim praktičkim rezoniranjem koja nije instrumentalizirana u svojoj prirodi. U njihovu viđenju sporta ističu transparentna pravila, poštenje, jednake šanse za svakoga i formu egalitarizma. Prakticiranje pak sporta donosi ostvarivanje težnji za izvrsnošću unutar zajednice, za što su potrebne suradnja i poštenje.

Upravo ovo viđenje progresivaca prema Morganu raskazuje zdrave temelje i snage sporta, koji ne samo Americi, na čijem primjeru Morgan slika zapravo globalno relevantnu sliku, nudi moralnu i političku nadu i temelj za izgradnju. Također, ovo je viđenje sporta rješenje i za sport sam.

5.2. Zajednice praktičara sporta

Dakle, rješenje za sport od svih oblika ekonomskih i inih invazija, jest u komunitarizmu. U *zajednicama praktičara sporta*, koje jedine imaju snagu nametnuti neinstrumentalizirano prakticiranje sporta i sačuvati sport kao moralno relevantan, zapravo sport kao takav, rješenje je za sve probleme sporta. I koliko god se odmakli od sportskih autoteličnih ideala, unutar zajednica praktičara sporta, kriju se najzdraviji temelji za moralni povratak odnosno ponovnu izgradnju na zdravim (moralnim) temeljima.

Na mnogo konkretnijem i praktičnijem nivou, treba i zapravo jasno odrediti tko su zapravo praktičari sporta i tko sve pripada u jednu *zajednicu praktičara sporta* ili *sport-practice community* (SPC). Iako ističe kako je to veoma teško za odrediti, Morgan u *Ljevičarskim teorijama sporta* vrši distinkciju između primarnih pripadnika zajednica koji su naprosto sportaši koji se direktno i neposredno bave sportom, te sekundarnih pripadnika u koje ubraja trenere, službeno osoblje, gledatelje, novinare, istraživače, kritičare, znanstvenike, odnosno one koji imaju bitne uloge za održavanje vitalnosti zajednica praktičara, te očuvanje oblika življenja prisutnih u sportu.⁵⁸² Konačno, prema Morganu, jedina zaista prepoznatljiva oznaka članstva u zajednicama jest „stalno i promišljeno reflektiranje o predloženim reformama sporta i njihovu vjerojatnom učinku koji će imati na dobro igre“.⁵⁸³

Ove su dakle zajednice mjesto ili prostor u kojem sport ostaje sport, a igra igra, u kojem interne vrjednote sporta ostaju sačuvane, njegovane i stalno uprisutnjivane kroz prepuštanje

⁵⁸² Ibid., str. 236.

⁵⁸³ Ibid., str. 237.

sportskom prakticanju. U takvim zajednicama praktičara sport se voli, vrijeduje i igra upravo zbog njegovih neinstrumentalnih ili autoteličnih karakteristika.

5.3. Proces deliberacije – William J. Morgan i Jürgen Habermas

Premda je zajednicama praktičara sporta ili komunitarizmu kao rješenju za sport najveći prostor posvetio u *Zašto je sport moralno relevantan*, sam proces deliberacije kojim će se svi etički problemi riješiti unutar zajednica praktičara sporta Morgan je detaljno razradio u posljednjem odlomku *Ljevičarskih teorija sporta* naslovljenom *Zajednice praktičara kao tijela deliberacije*.⁵⁸⁴

Morgan ističe da je proces vrlo sličan načinu kako se odvija rasprava i debata unutar sportsko-filozofske znanstvene zajednice od samih njenih početaka⁵⁸⁵, te se oslanja na Habermasovu etiku diskursa i proces deliberacije u političkom kontekstu⁵⁸⁶, uz nužne promjene i adaptacije na sportsko-filozofski diskurs i specifičnosti konteksta sporta. Tako je stvorio novi i navlastiti projekt deliberacije koji je, ma koliko se god činio analognim, prilično udaljen od Habermasova.⁵⁸⁷ Morgan, štoviše napada Habermasa da je isuviše univerzalistički i transcendentalistički nastrojen, dok bi trebao biti “kulturalno uvjetovan i ukorijenjen”:

“Vjerovanje prema kojem Habermas priziva “neprisiljujuću silu boljeg argumenta”, vjerovanje da epistemski principi zahtijevaju racionalne garancije, je jedan od najdublje podržavanih i poštovanih vjerovanja prakse diskursa u liberalnoj i socijalnoj moderniji koji isključivo ovise o njenim vlastitim konceptualnim resursima za izvođenje potrebnih normativnih principa.”⁵⁸⁸

Za razliku od Habermasa, Morgan daje “konkretne pretpostavke”, a ne idealizirane odnosno ne traži “situacije ‘idealnog govora’ koje određuju transcendentalne kriterije razumnog diskursa”.⁵⁸⁹ Morganov je proces deliberacije specifično uokviren s pretpostavkama koje uzimaju u obzir bezrazložnu internu logiku sporta, dobra, vrijednote, vrline i etnocentričke instance.

⁵⁸⁴ Morgan, *Leftist Theories of Sport*, str. 234-251.

⁵⁸⁵ *Ibid*, str. 245.

⁵⁸⁶ Autor se ovdje oslanja na interpretaciju u Reese-Schaefer, Walter. »J. Habermas i deliberativna demokracije«, *Politička misao* XLI (4/2004.), str. 3–21.

⁵⁸⁷ Ova se distinkcija posebno naglašava zbog debate koja se odvila u časopisu *Sport, Ethics and Philosophy* gdje je Javier Lopez Frias (8 (2/2014.), str. 157-171.) kritizirao Morgana zbog odbacivanja Habermasa, a Morgan u odgovoru (9 (3/2015.), str. 287-302.) kritizirao Lopez Friasa za pogrešno shvaćanje i njega i Habermasa...

⁵⁸⁸ Morgan, *Leftist Theories of Sport*, str. 191.

⁵⁸⁹ *Ibid*, str. 242.

Nadalje, normativne potrage moraju nužno početi s određenom koncepcijom sporta članova određene sportske zajednice u određenom vremenu na određenom mjestu.⁵⁹⁰ Proces deliberacije trebao bi se odvijati između članova zajednice u

“sportskom forumu naoružani[h] samo vlastitim argumentima, ostavljajući vani sve svoje tiule, dobra i poglede koji proizlaze iz njihovih ukorijenjenosti u drugim sferama.”⁵⁹¹

Za razliku od Habermasova deliberacijskog procesa, u Morganovom nema prostora za demokraciju, osobito ne za direktnu demokraciju, i u njoj zapravo postoje i veoma su važni oni privilegirani. Radi se o “učitelj-učenik” načinu vršenja deliberacije s linearnom hijerarhijom između članova zajednice. Radi se o hijerarhiji u kojoj ne postoji odnos nadređenih i podređenih, nego postoje oni koji imaju privilegiranu ulogu zbog toga što su „na racionalan način prepoznati [kao] autoriteti igre.”⁵⁹²

“Najbolji način razmišljanja o vrsti rasuđivanja koje vlada u takvim zajednicama i racionalnim autoritativnim interpretacijama koje su produkt istog rasuđivanja [je]: ... najviši standardi rezoniranja do sada u pogledu karaktera, opsega i odgovarajućeg konteksta sportskih praksi [...] koji produciraju najbolje interpretacije sporta i onog dobrog u različitim vrstama života utjelovljenog u sportskim praksama do sada, interpretacije koje preživljavaju povijesne dijalektike potvrđivanja i opravdavanja. Samo one interpretacije koje prežive povijesnu dijalektiku potvrđivanja zaslužuju naše racionalno slaganje ili suglasje. To znači da se najbolja interpretacija sporta jedino može pozvati na povijesnu superiornost nad rivalskim, kao najbolja do sada.”⁵⁹³

Ono što Morgan radi, jest dodavanje Habermasovoj deliberaciji autoritete standarda ustanovljenih i ukorijenjenih u povijesti i tradiciji društvenih praksi kako ih je razradio A. MacIntyre u *Za vrlinom*:

„Prema tome, standardi nisu sami po sebi izuzeti od kritike, ali unatoč tomu u neku praksu ne možemo biti uvedeni ne prihvatimo li autoritet do tog trenutka najboljih ostvarenih standarda [izvrsnosti, op.a.]...Ne prihvatim li, započevajući igrati bejzbol, da drugi znaju bolje od mene kada treba baciti brzu loptu a kada ne, nikada neću naučiti cijeliti dobro bacanje, a kamoli bacati. Na području prakse autoritet dobara i standarda funkcionira tako da isključuje svaku subjektivističku i emotivističku prosudbu.”⁵⁹⁴

Ovdje se zapravo razotkriva i jedan drugi problem, koji je ujedno i glavni problem svakog konvencionalizma, ali i tradicionalizma i etnocentrizma iz kojih konvencionalizam izvire. On se

⁵⁹⁰ Morgan, »The normativity of sport: A historicist take on broad internalism«. str. 35.

⁵⁹¹ Morgan, *Leftist Theories of Sport.*, str. 242.

⁵⁹² *Ibid.*, str. 244.

⁵⁹³ *Ibid.*, str. 245.

⁵⁹⁴ MacIntyre, *Za vrlinom*, str. 206.

sastoji u pitanju treba li pojavu nečeg novog gledati kao nekakvu devijaciju u odnosu na tradiciju, ili pak kao evoluciju (ili njen početak)? I ne treba li za prosudbu tako čega imati racionalni i tradiciji izvanjski kriterij(e)? Na ovakav prigovor, kombinacijom stavova MacIntyre'a i Morgana, odgovor bi bio da je u procesu deliberacije potrebno promatrati skup svih vjerovanja koja postoje u tradiciji, a novosti trebaju biti u skladu s temeljnim vjerovanjima tradicije.

Pritom, Habermasov je naglasak na "svakom pojedincu", gdje ti pojedinci pokušavaju naći norme jednako važne i prihvatljive svima koju su uključeni u raspravu, dok je kod Morgana naglasak na zajednici praktičara i praksi sporta kao takvoj. Također, dok je kod Habermasa naglasak na realnim individuama sa specifičnim pogledima i stajalištima, kod Morgana je na zajednici praktičara, s time da Habermasove realne pojedince odmjenjuju individualni praktičari članovi zajednice. Nadalje, dok su u Habermasovoj etici diskursa moralne norme produkt pregovora, Morgan traži čvrsta i konkretna etička stajališta koja poštuju povijest, zajednice praktičara i internu bezrazložnu logiku, vrjednote i dobra. Čini se da on traži rješenja za individue u zajednici, nego za zajednicu individua. Drugim riječima, dok Habermas govori o okviru za racionalnu raspravu oko normativnih principa koji bi se mogli generalizirati na sve "njima eventualno pogođene pojedince" odnosno one na koje se proces odnosi, Morgan govori o zajednici "pogođenih pojedinaca" koji trebaju generalnije principe za moralno djelovanje.

5.4. Dodatak rješenju za moralni(ji) sport

Kao dodatak Morganovim rješenjima za moralnost u sportu, koji je ujedno i kritika njegovih rješenja, autor iznosi prijedlog o nužnosti odgoja i izobrazbe praktičara sporta u najširem shvaćanju, dakle i primarnih i sekundarnih. Autoru je naprosto nezamisliva bilo kakva esencijalna promjena stanja kako u društvu tako i u društvenim praksama, u koje spada i sport, a radi se zapravo o promjeni čovjeka pojedinca praktičara sporta - bez odgoja i izobrazbe.

Drugim riječima, za postizanje moralnijeg sporta, uz sve iznesene prijedloge u literaturi općenito i u Morganovim radovima specifično, kao i uz sve normativne rasprave, jedini doista siguran put i pouzdano rješenje jest - odgoj i izobrazba. A zajednice praktičara sporta čine se upravo najboljim prostorom kako za odvijanje odgoja i izobrazbe, tako i za praktičan rad i dioništvo prethodno odgojenih i izobraženih praktičara sporta.

6. ZAVRŠNI OSVRT: WILLIAM J. MORGAN KAO ORIGINALNI MISLILAC O SPORTU

Kako bi se iznijela završna ocjena rada Williama Johna Morgana u filozofiji i etici sporta, u ovom će se dijelu rada iznijeti trostruki okvir koji je potreban za (svako) sagledavanje Morganovih stavova i doprinosa unutar znanstvenog diskursa filozofije i etike sporta. Na kraju postaviti će se pitanje originalnosti Morganovih doprinosa.

6.1. Okvir za sagledavanje Morganova rada

Kako je, prema autorovu mišljenju, Morganov rad u etici sporta obilježio susret s MacIntyreovom filozofijom odnosno knjigom *Za vrlinom. Studija o teoriji morala*, koja je nakon toga usmjerila i oblikovala njegove stavove o sportu, posebice o normativnosti u sportu, Morganov se rad treba podijeliti na tri faze.

U prvoj koja se može nazvati *rana* ili *pred-MacIntyreovska faza* (1973. – 1987.) Morgan se bavi prilično širokim spektrom tema, uglavnom povezanih sa socijalnom filozofijom.

U drugoj koja se može nazvati *srednja* ili *MacIntyreovska faza* (1987. – 2010.) on uvodi distinkcije sportskih institucija i tzv. *zajednica praktičara sporta* (*sport practice communities*) te internih i eksternih dobara sporta. U toj fazi Morgan oblikuje svoj konačni pogled na sport i njegovo dubinsko razumijevanje te objavljuje svoja najvažnija izdanja – autorske knjige *Ljevičarske teorije sporta: kritika i rekonstrukcija* (*Leftist Theories of Sport: A Critique and Reconstruction*) iz 1994., *Zašto je sport moralno relevantan* (*Why Sports Morally Matters*) iz 2006. te uredničku *Etika u sportu* (*Ethics in Sport*) iz 2001. (1. izdanje) i 2006. (2. samostalno izdanje) godine.

U trećoj koju možemo nazvati *zrela* ili *normativna faza* (2010. – 2019.) potpuni fokus njegova rada postaje bavljenje normativnim teorijama, gdje pokušava naći svojevrsni balans između internalizma i konvencionalizma ili historicističkog etnocentrizma koji za njega nipošto nisu u oprjeci, napetosti i nepomirljivosti, kako se može činiti na prvi pogled. Tako i stvara svoj pogled kojeg možemo zvati *povijesni konvencionalistički internalizam*.

U svakom pogledu na rad W. J. Morgana odnosno pokušaju razumijevanja, kritičkog sagledavanja i vrjednovanja njegove etike i filozofije sporta, kao temeljne se nameću tri pozicije ili perspektive iz kojih nastupa i gleda na sport:

1. odbacivanje univerzalnih etičkih principa,
2. etnocentrizam odnosno etnocentrička pozicija ili perspektiva,

3. intramuralnost odnosno intramuralna pozicija ili perspektiva.

Kako bi se jasno razumjele ove pozicije ili perspektive, svakoj od navedenih će se posvetiti posebna pažnja u narednim odlomcima.

6.1.1. Odbacivanje univerzalističkih etičkih principa

U prvom redu, Morgan odbacuje sve univerzalne principe kao one koji se ne mogu aplicirati na sport i etiku sporta, na temelju prigovora da su (previše) apstraktne te da ne mogu pomoći u konkretnim situacijama koje se zbivaju u sportu. Tako, u njegovu pogledu ili perspektivi John Rawlsov *veo neznanja* opstruira i blokira etnocentrizam, Thomas Nagelov *pogled niotkuda* nas ne dovodi nikuda u moralnom sagledavanju sporta⁵⁹⁵, dok je Habermasova *etika diskursa* jednostavno previše univerzalistička. Tako on je protiv svakog, habermasovski govoreći, apstrahiranja kroz esencijalizaciju sporta i traženje univerzalnih principa koji se mogu primijeniti na sve, a ustvari ni na koga, odnosno ni na koga i ni na što specifično i konkretno.⁵⁹⁶ A apstrakcija počinje u trenu napuštanja i odmicanja od društvenih i povijesnih instanci u sportu kao temeljnog uvida u razumijevanje sporta uopće. Naime, sport je svoja povijest u društvenom i kulturalnom kontekstu sa specifičnim *ethosom*, vrijednostama, dobrima i vrlinama razvijenim unutar zajednice praktičara sporta.

“Što je apstraktnije razumijevanje sporta, i što je veća razina generalizacije kojoj se teži, to je manje supstance koju posjeduje. [...] Stoga, odustajanje od praksi kao što je sport, odvajanje od svih kulturalnih obilježja sporta, [...] samo je način da se prepustimo njegovu površnom razumijevanju.”⁵⁹⁷

Upravo to je i razlog zašto Morgan gradi imanentnu teoriju sporta tijekom cijelog svog višedesetljetnog rada i djelovanja unutar discipline filozofije i etike sporta, počevši od *Leftist Theories of Sport* 1994. nadalje. Epistemički principi koji su potrebni u tom smislu su ono što Habermas naziva (njegova) „nepoljuljana faktičnost“ koja potječe iz njihovih konkretnih formi života. Prema Morganu, za izgradnju bilo kakve normativne ili kritičke teorije sporta, treba se

⁵⁹⁵ Vidjeti: Morgan, William J. »Why the “View From Nowhere” Gets Us Nowhere in Our Moral Considerations of Sports«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 30 (1/2003.), str. 51-67.

⁵⁹⁶ Usp. Morgan, *Leftist Theories of Sport*, str. 188.

⁵⁹⁷ *Ibid.*, str. 185.

„koncentrirati na potragu za epistemičkim načelima o lokalnim društvenim sporazumima i dogovorima te tradicijama koje oblikuju sportske prakse. Počinje s etnocentričnim polazištima kao neophodnim ili nužnim; to su doslovno jedini konceptualni materijali koji su na dispoziciji, i, na sreću, jedino što je i potrebno.“⁵⁹⁸

Prema Morganu, posao filozofa sporta, još i više etičara sporta, je prilično jednostavan – ne ići u apstrakcije i tražiti esenciju, već nastojati

„da se učini eksplicitnim one normativne standarde koje već implicitno koristimo u svakodnevnom sportskom životu, da te standarde donesemo u te živote te da ih se držimo u stvarnom ponašanju.“⁵⁹⁹

6.1.2. Etnocentrizam

U drugom redu, Morgan zauzima etnocentričku perspektivu u izgradnji normativnog principa sporta, što znači da u obzir uzima društveni kontekst, povijest sporta, razvijene konvencije ili *ethos*, intrinzične vrijednosti, dobra i vrline. Kao što je već istaknuto, sport je (i) svoja povijest i bez uzimanja u obzir te povijesti ne možemo doista doprijeti do sporta kao takvog. A tijekom te povijesti sport se razvija i mijenja baš kao i načini njegova percipiranja i prakticiranja.

Svoj etnocentrički pogled na sport nakon što ga je razložio u *Leftist Theories of Sport*, Morgan najdetaljnije pojašnjava u članku *Etnocentrizam i socijalni kriticizam sporta: odgovor Robertsu (Ethnocentrism and the Social Criticism of Sports: A Response to Roberts)*⁶⁰⁰ iz 1998. godine, koji je zapravo odgovor na kritiku koju mu je uputio Terrence J. Roberts u radu *Zaštita sportske prakse i vulgarni etnocentrizam: zašto Morgan ne ode do kraja? (Sporting Practice Protection and Vulgar Ethnocentricity: Why Won't Morgan Go All the Way?)*⁶⁰¹. Pritom, potrebno je razlikovati *vulgarni i reflektivni etnocentrizam* kroz tri distinkcije. Prva se odnosi na standarde

⁵⁹⁸ Ibid., str. 189.

⁵⁹⁹ Ibid, str. 189.

⁶⁰⁰ Morgan, William J. »Ethnocentrism and the Social Criticism of Sports: A Response to Roberts«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 25 (1/1998.), str. 81-102.

⁶⁰¹ Roberts, Terrence J. »Sporting Practice Protection and Vulgar Ethnocentricity: Why Won't Morgan Go All the Way?«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 25 (1/1998.), str. 71-81. Naime, Roberts je zamjerio Morganu što čini distinkciju između vulgarnog i reflektivnog etnocentrizma (str. 73-74), što se odlučio za ovaj drugi te što nije išao „do kraja“. Njegove se primjedbe odnose na troje: Morganovu koncepciju istine, njegovu kritičku teoriju i iznesenu univerzalnu koncepciju sporta. Prva je primjedba kako je Morgan predstavio sumnjivu koncepciju istine koja se oslanja na opravdavanje unutar jedne specifične zajednice te unutar nje i za nju ostaje (str. 79), druga kako je Morganov pogled na praktičnu snagu kritičke teorije jednako sumnjivo napuhan i pretjeran, te treća da je resurs za pretjerano apstraktnu i univerzalnu koncepciju sporta definiran samo njezinom bezrazložnom logikom (str. 80).

racionalnog prihvaćanja normativnih standarda, koji su kod *vulgarnog* na razini „uzimanja zdravo za gotovo“ (*taken-for-granted*)⁶⁰² dominantnih uvjerenja, dok su kod *reflektivnog* mnogo dublji odnosno to su oni koji opstaju nakon kritičke refleksije. Druga se odnosi na razliku u primjeni epistemičkih principa na aktualna vjerovanja, gdje je za *vulgarne etnocentriste* nebitno jesu li normativni standardi koje prihvaćaju nerazumni, plitki ili nekonzistentni dok je za *reflektivne* identificiranje i odstranjivanje takvih upravo prioritet. Treća se odlikuje u prostoru koje otvaraju za procese racionalne deliberacije o postojećim i mogućim novim kulturalnim uvriježenim vjerovanjima o normativnim standardima, kao i o mjerilima za njihova prihvaćanja, gdje je kod *reflektivnih etnocentrista* presudno korištenje socijalno-kritičke refleksije bazirane na snazi argumentacije.⁶⁰³

6.1.3. Intramuralnost

U trećem redu, prema Morganu, svi normativni principi trebaju biti kreirani intramuralno ili unutar prakse sporta, između članova specifične zajednice praktičara.

„Kakvu god da normativnu snagu moralni razlozi i vrijednote posjeduju, oni je posjeduju po vrli bivanja samodostatnim izvorima za racionalnost i vrjednovanje. Zbog toga je na nama, praktičnim promišljateljima i vrjednovateljima, da poduzmemo odgovarajuće, duboko promišljene, mjere nužne za njihovo otkrivanje, te formiranje moralnih sudova temeljenih na tome što nam one imaju za reći.“⁶⁰⁴

Zbog toga Morgan je izgradio svoju imanentnu metodu u pristupanju i razmatranju ili reflektiranju sporta. Njegova imanentna kritika je etnocentrično utemeljena te koristi „konceptualne resurse koji već postoje, i ne moraju biti niti izumljeni niti razotkriveni“, baš kao i tradiciju i povijest iz koje bi se mogle izvući „društveno utjelovljeni argumenti“.⁶⁰⁵

6.2. Originalnost misli i doprinosa W. J. Morgana

Ono što je najveći izazov pri izricanju ocjene Morganova rada jest pitanje originalnosti. Moglo bi se reći kako on prihvaća Aristotelovu tradiciju u kojoj se prvo poziva na raniju literaturu, koju kritički razmatra i vrjednuje te potom nadograđuje svojim doprinosima. Za razliku od Aristotela, detektirano stanje on ne nadopunjava svojim originalnim izvornim uvidima, tezama i rješenjima,

⁶⁰² Ibid. str. 83.; usp. Morgan, *Leftist Theories of Sport*, str. 190.

⁶⁰³ Ibid., str. 84.

⁶⁰⁴ Morgan, *Why Sports Morally Matter*, str. 82.

⁶⁰⁵ Ibid., str. 222.

već u tu svrhu opet koristi istu tradiciju. Drugim riječima, njegova je originalnost u nalaženju i primjenjivanju originalnih i izvornih rješenja drugih autora, koja nisu bila izvorno namijenjena za sport ili filozofiju sporta, no on ih je kao takve prepoznao i potom (is)koristio, uredio i revidirao te primijenio *na* i *u* sport. Dva najočitija primjera su naravno MacIntyreova distinkcija društvene prakse i društvene institucije i težnja za izvrsnošću, te (modificirano) korištenje Habermasove etike diskursa i principa deliberacije.

Pitanje je to i originalnosti takvih doprinosa i inače. Korištenje tuđih originalnih uvida, teza, teorija, koncepata i izraza u druge svrhe odnosno u druga polja znanosti kao rješenja za određene probleme, prijepore, debate, nedoumice i zastoje zasigurno zahtijeva određen stupanj originalnosti koji nikada nije onakav kada se iznose potpuni nove i izvorne teze ili teorije. Autorov je stav kako je Morgan i jedno i drugo. On je originalan u korištenju postojećih teza i filozofa u novim okvirima i na nove načine, prenoseći ih u povezano, ali prvotno ne predmnijevano područje sporta. Koliki je udio originalnosti pritom, ostaje za daljnje rasprave koje ipak na kraju nužno ostaju u skeptičkoj poziciji u kojoj nema dovoljnog(ih) razloga za zauzimanje jasnog i nedvojbenog stava je li jedno ili drugo, dok je zapravo oboje u određenoj mjeri čiji je točan udio jednostavno neodredljiv.

U svojim dubokim uvidima u stanja unutar discipline, on perfektno uočava probleme ili slabe točke discipline, no za njihovo (raz)rješenje priziva i traži uvide drugih autora, ne nužno unutar filozofsko-sportske literature. Njih onda ugrađuje u filozofiju sporta. Ono što Morgan radi tijekom cijelog svog djelovanja jest komentira tuđe radove, modificira i revidira teorije i rješenja drugih autora, koristeći treće autore, kombinirajući ih u različitim inventivnim i znanstveno plauzibilnim varijantama. Dojam je autora da mu nedostaje kreiranje potpuno samostalnih izvornih rješenja ili teorija izrečenih svojim originalnim i izvornim riječima, umjesto korištenja tuđih. Veća doza originalne izvornosti njegova diskursa i rješenja problema nimalo ne bi ugrozila njegovu ukorijenjenost u etnocentrizam i komunitarizam odnosno specifičan vid tradicionalističke deliberacije u sportu. Štoviše, on bi i dalje ostao dosljedan sebi i svojim stajalištima, samo bi bio originalan/niji. Ovako, njegova originalnost nije izvorna, već ograničena kombiniranjem različitih već postojećih uvida za rješavanje problema unutar discipline.⁶⁰⁶

⁶⁰⁶ Za iznalaženje rješenja za različite probleme na koje je nailazio, on se oslanjao na razne autore poput u radu spominjane J. Habermasa, J. P. Sartrea, R. Dworkina, M. Lavina, A. Marmora i R. Rortyja, između ostalih.

Također, ono što dodatno potiče pitanje originalnosti i(li) izvornosti njegova rada i doprinosa, jest korpus napisanih radova i knjiga, koji su svi do jednog prepuni referenci i uvođenja niza stalno novih autora i njihovih teza, uvida, teorija, sintagmi, kako već nalazi za shodno i potrebno, bilo za izricanje kritika i problema, bilo za dogradnju i revidiranje postojećih rješenja za detektirane probleme u (filozofiji i etici) sporta. Moglo bi se reći da je očita njegova široka erudicija i poznavanje i prepoznavanje relevantne literature, ali i jasna sklonost eklekticizmu.

Tako, najprepoznatljiviji znanstveni doprinosi filozofiji i etici sporta, a to su prije i iznad svega uvođenje teorije internalizma i isticanje težnje za izvrsnošću, izraz *bezrazložna logika sporta* (*gratuitous logic of sport*) kojom je najpreciznije izrazio vrstu racionalnosti koja je prisutna u sportu te specifična deliberacija u zajednici praktičara sporta, preuzeti su od MacIntyre, Suitsa odnosno Habermasa. Njegova su dakle rješenja i (na)dogradnje naprosto dodatak rješenjima drugih, a ne njegova kao takva. Uostalom, internalizam pripisujemo Russellu i Simonu, formalizam Suitsu, konvencionalizam D'Agostinu, a mutualizam Simonu.

Njegovi najvažniji doprinosi zapravo su prepoznavanje problematičnih mjesta i slabih točaka, pronalaženje mogućih rješenja pretraživanjem relevantne literature te ugradnja nađenih tuđih rješenja koja uglavnom nisu bila originalno izgrađena i razvijena za sport i filozofiju sporta. Tako je uveo MacIntyreov internalizam i perfekcionizam za probleme formalizma i teze o logičkoj nespojivosti, Habermasovu deliberaciju i Marmorove duboke konvencije za probleme apstraktnosti u teoriji internalizma, te Lavinov demokratski konsenzus za prevazilaženje zastoja odnosno mjesta na kojem je zapela debata o dozvoli ili zabrani dopinga. Navedeni su primjeri vjerojatno najočitiiji i najpoznatiji, ali doista samo neki između mnogih drugih.

Slikovito rečeno, druge autore i njihove uvide Morgan koristi kao vapno ili vezivno tkivo odnosno sredstva i materijale za učvršćenje filozofsko-(bio-)etičko-sportske zgrade kojoj su građevni materijal dali razni (drugi) autori. U toj slici, Morgan se zapravo doima kao voditelj gradilišta koji od početka projekta izgradnje (nad)gleda radove i kvalitetu materijala koji se koriste te je u stalnoj potrazi za novim kvalitetnim materijalima i graditeljima. Istovremeno on predano, odgovorno i profesionalno provjerava izgrađeno i ukazuje na probleme, ali i nudi konkretna i kvalitetna rješenja za uočene probleme ili potiče na potragu za njima. S jedne se strane brine za

vanjštinu i čvrstoću konstrukcije⁶⁰⁷, stalno propituje i provjerava temelje⁶⁰⁸ te očinski brine za moralno zdravlje svih uključenih.⁶⁰⁹ Pritom, i sam je spreman čuti konstruktivne i argumentirane kritike i prijedloge drugih, koje vrjednuje prema kvaliteti njihovih argumenata te na koje nikada ne zaboravlja argumentirano odgovoriti. Pritom, mora se istaknuti da Morgan nijednom nije priznao da je u krivu, već je u odgovorima isključivo odbacivao tuđe primjedbe i kritike kao promašene i one koje dolaze od autora koji nisu razumjeli njegove argumente, teze ili stavove.⁶¹⁰

Na kraju, ako smo u ovom osvrtu do sada govorili o njegovim unutarnjim ili internim doprinosima, onda valja istaknuti i onaj vanjski ili eksterni, ali jednako izniman, doprinos koji se sastoji u davanju vanjskih obrisa i podjela odnosno kontura i divizija etike sporta. U ovom smislu, prema ocjeni autora, leži definitivan Morganov talent. To je talent izdizanja iznad onoga čime se bavite, pa čak i iznad cijele specifične globalne zajednice, kako bi mogli sagledati stanje u disciplini, prepoznati što se sve dogodilo i što bi i kako trebalo dalje. Talent je to i za prepoznavanje i određivanje područja koja čine cjelinu discipline, ali i radova i autora najviše kvalitete i ključnih doprinosa daljnjem razvoju. Na taj način pomaže i omogućuje cijeloj zajednici jedan opći zahvat discipline i određivanje vlastitog mjesta u njoj. Time, Morgan je jedan od ključnih *influencera* ili velikih utjecatelja na disciplinu i unutar nje, ali i vodećih autoriteta koji je svoje djelovanje započeo kao jedan od „otaca“ filozofije sporta tzv. „founding fathers“.

⁶⁰⁷ Vidjeti 3. poglavlje ovog rada

⁶⁰⁸ Vidjeti 1. poglavlje ovog rada

⁶⁰⁹ Vidjeti poglavlja 4. i 5. ovog rada

⁶¹⁰ U tom smislu veoma su zanimljive debate koje je vodio kroz literaturu s različitim autorima: o Aristotelu i definiranju (vidjeti Wein, Sheldon. »A Reply To Morgan«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 7 (1/1980.), str. 46-50.), o vulgarnom etnocentrizmu (Roberts, Terrence J. »Sporting Practice Protection and Vulgar Ethnocentricity: Why Won't Morgan Go All the Way?«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 25 (1/1998.), str. 71-81.), o pogledu niotkuda T. Nagela (Feezell, Randolph. (2001.) »Sport and the View From Nowhere«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 28 (1/2001.), str. 1-17.; Morgan, William J. »Why the "View From Nowhere" Gets Us Nowhere in Our Moral Considerations of Sports«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 30 (1/2003.), str. 51-67.), o doping (Gleaves, John. »A New Conceptual Gloss that Still Lacks Luster: Critiquing Morgan's Treatment-Enhancement Distinction«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 38 (1/2011.), str. 103-112.) te o Habermasu (López Frías, Francisco Javier. »William J. Morgan's 'conventionalist internalism' approach. Furthering internalism? A critical hermeneutical response«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 8 (2/2014.), str. 157-171.; Morgan, William J. »Sport, Habermas, and the Moral Sphere: A Response to Lopez Frias«, *Sport, Ethics and Philosophy* 9 (3/2015.), str. 287-302.).

7. ZAKLJUČAK

Fokus ovog rada bio je na razmatranju etike sporta Williama Johna Morgana, jednog od najvažnijih autora i autoriteta filozofije sporta. U radu autor je iznio četiri hipoteze o W. J. Morganu te ih detaljno ispitao, analizirao i argumentirao.

Prije toga, kako bi napravio nužan temelj za razumijevanje i vrjednovanje Morganova rada, u prvom dijelu je autor iznio pregled značenja riječi sport te debatu oko definicije sporta u literaturi. Najveća je pažnja pridana za filozofiju sporta fundamentalnim definicijama *igre (game)*, *igranja (play)* i *sporta* Bernarda Herberta Suitsa iznesenim u djelu *Grasshopper. Games, Life and Utopia* (1978.) i nekoliko znanstvenih članaka. Unutar prikaza rasprave koja je uslijedila u specifičnoj znanstvenoj zajednici, dotaknuti su i doprinosi W. J. Morgana.

Kako bi teze stavio dodatno u potreban kontekst i jasno pokazao ulogu W. J. Morgana u razvoju discipline, u drugom dijelu rada autor je iznio pregled povijesti filozofije i etike sporta, kakvih u literaturi nema odnosno nedostaje. Pritom, predložio je 1972. kao godinu početka nove discipline te svoj prijedlog potkrijepio činjenicama. Potom je načinio podjelu povijesti filozofije sporta na tri faze: antičku, pred-disciplinarnu i disciplinarnu. Osim toga, iznio je pregled ključnih tekstova i knjiga koji su imali utjecaj na daljnji razvoj discipline, bilo davši početne temelje, bilo novi smjer ranijoj temi ili području istraživanja. U tom smislu, autor je jasno naznačio kako je temeljna bibliografska jedinica za bilo kakvo bavljenje i razumijevanje filozofije sporta ranije spomenuti *Grasshopper* B. H. Suitsa.

U trećem poglavlju autor je iznio i potvrdio hipotezu da je W. J. Morgan zaslužan za konture i divizije etike sporta kakve postoje danas, kroz podjele područja, detektiranje i izbor tekstova, uredničke komentare u svojim antologijskim izdanjima filozofije i etike sporta. Ta su izdanja ujedno i okosnica i orijentir u povijesnom razvoju discipline od njegova početka 1972. do danas.

U četvrtom poglavlju iznesene su dvije hipoteze. Prva tvrdi da je W. J. Morgan „otac internalizma“ u filozofiji i etici sporta, koju je uspostavio uvođenjem distinkcija u gledanju na društvene ili socijalne prakse ili aktivnosti Alisdaira McIntyrea iznesenih u knjizi *Za vrlinom. Studija o teoriji morala*. Štoviše, internalizmu kojeg je uspostavio, posljednjih dvadesetak godina pokušava dodati ono što mu najviše nedostaje – povijest i socijalni kontekst. Druga je s ovom povezana i tvrdi kako je Morgan ovim činom uvođenja nekih filozofskih postavki A. MacIntyrea promijenio smjer razvoja globalne filozofije sporta, koja od tada na sport počinje gledati kao na društvenu praksu s inherentnim i internim vrjednotama i dobrima.

U petom poglavlju iznosi hipotezu kako je Morgan ponudio rješenje za suvremeni sport u svim njegovim varijantama i načinima razumijevanja, koje se nalazi u tzv. *zajednicima praktičara sporta*. One su nositelji internih vrijednota i dobara sporta, koja izvan njih i bez njih ne postoje kao takve. Drugim riječima, bez prakticiranja sporta nije moguće dosegnuti interne vrijednote i dobra sporta. I dalje, okretanje i fokusiranje na igranje, igračko i igrivo u igri, odnosno sportsko u sportu, univerzalno je rješenje za sve probleme i vrste sporta, odnosno zdravi temelj i lijek za ozdravljenje.

U šestom poglavlju autor je iznio okvir za sagledavanje i razumijevanje Morganova rada u filozofiji i etici sporta, kako bi dao svoj kritički osvrt i ocjenu Morganova rada i doprinosa etici sporta, ali i pomogao u svakoj drugoj budućoj.

Na kraju, ovaj bi rad trebao poslužiti i kao svojevrsan dokaz o tome da je sport, baš kao i igra, važno i relevantno filozofsko pitanje vrijedno najozbiljnije filozofske refleksije i istraživanja, baš kao što je filozofija sporta relevantna filozofska disciplina, koja je vrijedna pune pažnje i podrške (ostatka) filozofske znanstvene zajednice. Osim toga, velika je autorova želja i nakana, da ovaj rad bude i svojevrsni poticaj za daljnje okretanje filozofije ka temama sporta, koje su zapravo teme o čovjeku kao takvom, *homo ludensu* koji treba nove orijentire i nove odgovore u kontekstu modernog tehnologiziranog, digitaliziranog, sve više robotiziranog i virtualiziranog te biomedicinski unaprjeđenog svijeta.

POPIS LITERATURE

1. Aggerholm, Kenneth. »Existential Philosophy and Sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, London and New York, 2015., str. 142-160.
2. Andrieu, Bernard. »The Birth of the Philosophy of Sport in France 1950–1980. Part 1: from Ulmann to Rauch through Vigarello«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 8 (1/2004.), str. 32-43. DOI: 10.1080/17511321.2014.899614
3. Aristotel. *Nikomahova etika*, Globus, Zagreb, 1988.
4. Aristotel. *Politika*, Globus, Zagreb, 1988.
5. Aristotel, *Retorika*, Naprijed, Zagreb, 1989.
6. Aristotle. *Politics*, (William Ellis translation), J M Dent & Sons Ltd., London & Toronto, 2009.
7. Arnold, Peter J. *Sport, Ethics and Education*, Bloomsbury, London, 1997.
8. Baccarini, Elvio. »Zajednica, tradicija i etika vrlina«, *Društvena istraživanja* 7 (1-2/1996.), str. 209-221.
9. Berg, Adam. »The compatibility of zero-sum logic and mutualism in sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 45 (3/2018.), str. 259-278. DOI: 10.1080/00948705.2018.1509005
10. Biti, Ozren. *Domaći teren. Sociokulturno istraživanje hrvatskog sporta*, Biblioteka Nova etnografija, Zagreb, 2018.
11. Bloodworth, Andrew, McNamee, Michael J., Jaques, R. »Morgan's Conventionalism versus WADA's Use of the Prohibited List: The Case of Thyroxine«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 401-415. DOI: 10.1080/17511321.2018.1509116
12. Borge, Steffen. »Epistemology and Sport«, u: McNamee, Morgan (ur.), *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, New York i London, 2015., str. 115-130.
13. Boxill, Jan. *Sports Ethics: an anthology*. Blackwell, Oxford, 2003.
14. Breivik, Gunnar. »Philosophy of Sport in the Nordic Countries«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 194-214. DOI: 10.1080/00948705.2010.9714776
15. Breivik, Gunnar. »Academic versus Sporting Knowledge. Robert L. Simon and the Debate about sports on Campus«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 61-74. DOI:10.1080/00948705.2015.1112241

16. Breivik, Gunnar. »The role of skill in sport«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 10 (3/2016.), str. 222-236. DOI: 10.1080/17511321.2016.1217917
17. Brown, Walter M., »Ethics, Drugs and Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 7 (1/1980.), str. 15-23.
18. Brown, W. Miller, »Practices and Prudence«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 17 (1/1990.), str. 71-84.
19. Butcher, Robert, Schneider, Angela, »Fair Play as Respect for the Game«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 25 (1/1998.), str. 1-22. DOI: 10.1080/00948705.1998.9714565.
20. Camporesi, Silvia, McNamee, Mike. *Bioethics, Genetics and Sport*, Routledge, London, 2018.
21. Caplan, Arthur L., Parent, Brendan (ur.). *The ethics of Sport: Essential Readings*, Oxford University Press, New York, 2017.
22. Carr, Craig C., »Fairness and performance enhancement in sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 35 (1/2008.), str. 193-207.
23. Coakley, Jay, Dunning, Eric (ur.). *Handbook of Sports Studies*, SAGE Publications, London, Thousand Oaks i New Delhi, 2000.
24. Culbertson, Leon, McNamee, Mike, Ryall, Emily. *Resource Guide to the Philosophy of Sport and Ethics of Sport. The Higher Education Academy: Hospitality, Leisure, Sport, and Tourism Network*, 2008. (dostupno na https://www.heacademy.ac.uk/system/files/philosophy_ethics_sport.pdf)
25. Čović, Ante. *Etika i bioetika*, Pergamena, Zagreb, 2004.
26. Čović, Ante. »Pojmovna razgraničenja: moral, etika, medicinska etika, bioetika, integrativna bioetika«, u: Čović, Ante, Radonić, Marija. *Bioetika i dijete: moralne dileme u pedijatriji*, Pergamena, Zagreb, 2011.
27. D'Agostino, Fred. »The Ethos of Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 8 (1/1981.), str. 7-18. DOI: 10.1080/00948705.1981.9714372
28. Dixon, Nicholas. »On Winning and Athletic Superiority«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 26 (1/1999.), str. 10-26. DOI: 10.1080/00948705.1999.9714576
29. Davis, Paul. »Philosophy of mind and Sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. *Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, London and New York, str. 192-206.

30. Durbin, Daniel, Loland, Sigmund, McNamee, Mike. »Morgan and the Sporting Life«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 2018., str. 1-2. DOI: 10.1080/17511321.2018.1535523
31. Dworkin, Ronald. *Law's Empire*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1986.
32. Edgar, Andrew. »Aesthetics of Sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, London and New York, 2015., str. 69-80.
33. Feezell, Randolph M. *Sport, Play and Ethical Reflection*, University of Illinois Press, Urbana, 2004.
34. Feezell, Randolph. »Sport and the View From Nowhere«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 28 (1/2001.), str. 1-17. DOI: 10.1080/00948705.2001.9714597
35. Fink, Eugen. *Oaza sreće: misli za jednu ontologiju igre*, Izdavački centar Revija Radničkog sveučilišta "Božidar Maslarić", Osijek, 1979.
36. Fink, Eugen. *Igra kao simbol svijeta*, Demetra, Zagreb, 2000.
37. Fraleigh, Warren. »Sport-Purpose«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 2 (1/1975.), str. 74-82. DOI: 10.1080/00948705.1975.10654099
38. Fraleigh, Warren P. »Fair Play: Ethics in Sport and Education«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 7 (1/1980.), str. 65-76. DOI: 10.1080/00948705.1980.9714368
39. Fraleigh, Warren R., »Performance-Enhancing Drugs in Sport: The Ethical Issues«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 11 (1/1984.), str. 23-28.
40. Fraleigh, Warren. *Right Actions in Sport. Ethics for Contestants*, Human Kinetics, Champaign, IL, 1984.
41. Fraleigh, Warren P. »Intentional Rules Violations—One More Time«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 30 (2/2003.), str. 166-176. DOI: 10.1080/00948705.2003.9714642
42. Francis, Leslie. Title IX: An Incomplete Effort to Achieve Equality in Sports, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 83-99. DOI: 10.1080/00948705.2015.1112242
43. Gardner, Roger, »On Performance-Enhancing Substances and the Unfair Advantage Argument«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 16 (1/1989.), str. 59-73.
44. Gerber, Ellen W. (ur.). *Sport and the Body. A Philosophical Symposium*. Lea & Febiger, Philadelphia, 1972.
45. Gerber, Ellen W., Morgan, William J. (ur.). *Sport and the Body. A Philosophical Symposium*. Lea & Febiger, Philadelphia, 1979. (2. izdanje)

46. Gerhardt, Volker. »Die Moral des Sports«, *Sportwissenschaft*, (2/1991.), str. 125–145.
47. Gleaves, John. »A New Conceptual Gloss that Still Lacks Luster: Critiquing Morgan's Treatment-Enhancement Distinction«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 38 (1/2011.), str. 103-112. DOI: 10.1080/00948705.2011.9714552
48. Gleaves, John. »Sport as meaningful narratives«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 44 (1/2017.), str. 29-43. DOI: 10.1080/00948705.2017.1280407
49. Grupe, O. »Sport and culture—The culture of sport«, *International Journal of Physical Education*, 31 (2/1994.), str. 15–26.
50. Guthrie, W. K. C. Povijest grčke filozofije IV. Platon: Čovjek i njegovi dijalozi: ranije doba, Naklada Jurčić, Zagreb, 2006.
51. Guttmann, Allen. From Ritual to Record. The Nature of Modern Sports, Columbia University Press, New York, 1978.
52. Hata, Takayuki, Sekine, Masami. »Philosophy of Sport and Physical Education in Japan: Its History, Characteristics and Prospects«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 215-224. DOI: 10.1080/00948705.2010.9714777
53. Hilvoorde, Ivo van, Vorstenbosch, Jan, Devisch, Ignaas. »Philosophy of Sport in Belgium and the Netherlands: History and Characteristics«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 225-236. DOI: 10.1080/00948705.2010.9714778
54. Holowchak, Andrew M., Reid, Heather L. Aretism. An Ancient Sports Philosophy for the Modern Sports World, Lexington Books, Lanham and Plymouth, 2013.
55. Hosta, Milan. Etika športa. Manifest za 21. stoletje, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Ljubljana, 2007.
56. Huizinga, Johan. Homo ludens. O podrijetlu kulture u igri, Matica Hrvatska, Zagreb, 1970.
57. Hurka, Thomas. »Games and the Good«, u: Morgan, William J. (ur.). Ethics in Sport, Human Kinetics, Champaign, IL 2007. (2. izdanje)
58. Hurka, Thomas. »On Judged Sports«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 42 (3/2015.), str. 317-325. DOI: 10.1080/00948705.2015.1079137
59. Husserl, Edmund. Logička istraživanja I-II, Breza, Zagreb, 2005.
60. Hyland, Drew A. Modes of Inquiry in Sport, Athletics and Play, *Journal of the Philosophy of Sport*, 1 (1/1974.), str. 123-128. DOI: 10.1080/00948705.1974.10654087

61. Hyland, Drew. »Early in the Morgan: Leftist Theories of Sport«, *Sport, Ethics and Philosophy* 12 (4/2018.), str. 339-347. DOI: 10.1080/17511321.2018.1497081
62. Jirásek, Ivo, Hopsicker, Peter M. »Philosophical Kinanthropology (Philosophy of Physical Culture, Philosophy of Sport) in Slavonic Countries: The Culture, the Writers, and the Current Directions«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 253-270. DOI: 10.1080/00948705.2010.9714780
63. Jirásek, Ivo, Zain Kohe, Geoffery. »Readjusting Our Sporting Sites/Sight: Sportification and the Theatricality of Social Life«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 9 (3/2015.), str. 257-270. DOI: 10.1080/17511321.2015.1065433
64. Jurić, Hrvoje. »Uporišta za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselaera Pottera«, u: Borovečki, Ana, Lang, Slobodan (ur.). *Javno zdravstvo, etika i ljudska prava.*, Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Škola narodnog zdravlja "Andrija Štampar", Zagreb, 2010. str. 33-53.
65. Kaag, John. »Pragmatism and the philosophy of sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, London and New York, 2015., str. 207-217.
66. Kant, Immanuel. *Kritika praktičkog uma*. Naprijed, Zagreb, 1990.
67. Kant, Immanuel. *Osnivanje metafizike čudoređa*. Feniks. Zagreb, 2003
68. Kohlberg, Lawrence. »Stages of Moral Development as a Basis for Moral Education«, in: Beck, C. M., Crittenden, B.S., Sullivan, E. V. (ur.). *Moral education: Interdisciplinary Approaches*, University of Toronto Press, Toronto, 1971.
69. Kreft, Lev. *Levi horog: filozofija sporta u devet eseja*, Orion art, Beograd, 2013.
70. Kretchmar, Scott R. »Modes of Philosophic Inquiry and Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 1 (1/1974.), str. 129-131. DOI: 10.1080/00948705.1974.10654088
71. Kretchmar, Scott R. »From Test to Contest: an Analysis of Two Kinds of Counterpoint in Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 2 (1/1975.), str. 23-30. DOI: 10.1080/00948705.1975.10654094
72. Kretchmar, R. Scott. »On Beautiful Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 16 (1/1989.), str. 34-43. DOI: 10.1080/00948705.1989.9714467
73. Kretchmar, Scott R. *Practical Philosophy of Sport*, Human Kinetics, Champaign, IL, 2005. (1. izdanje 1995.)

74. Kretchmar, Scott. »Competition, Redemption, Hope«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 39 (1/2012.), str. 101–116. doi:10.1080/00948705.2012.675072.
75. Kretchmar, R. Scott. »Dualism, dichotomies and dead ends: Limitations of analytic thinking about sports«, *Sports, Ethics, and Philosophy* 1 (3/2013.), str. 266–280.
76. Kretchmar, Scott. »Pluralistic Internalism, *Journal of the Philosophy of Sport*, 42 (1/2015.), str. 83-100. DOI: 10.1080/00948705.2014.911101
77. Kretchmar, Scott R. »Simon on Realism, Fallibilism, and the Power of Reason«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 41–49. DOI:10.1080/00948705.2015.1112237
78. Lavin, Michael, »Sports and Drugs: Are the Current Bans Justified?«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 14 (1/1987.), str. 34-43.
79. Lenk, Hans. Werte, ziele, wirklichkeit der modernen olympischen spiele, Hofmann, Schorndorf, 1964.
80. Lenk, Hans (ur.). Philosophie des Sports, Hofmann, Schorndorf, 1973.
81. Li-Hong (Leo) Hsu. »An Overview of Sport Philosophy in Chinese-Speaking Regions (Taiwan & Mainland China)«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 237-252. DOI: 10.1080/00948705.2010.9714779
82. Lebreton, Florian, Routier, Guillaume, Héas, Stephane, Bodin, Dominique. »Cultures urbaines et activite´s physiques et sportives. La «sportification» du parkour et du street golf comme médiation culturelle«. *Canadian Review of Sociology*, 47 (3/2011.), str. 293-317.
83. Lenk, Hans, »Sport in Philosophischer Sicht«, u: Baitsch, Helmut, Bock, Hans-Erhard, Bolte, M., Bokler, W., Heidland, H.-W., Lotz, F. (ur.) Sport im Blickpunkt der Wissenschaften. Perspektiven, Aspekte, Ergebnisse, Springer- Verlag, Berlin Heidelberg, 1972., str. 11-40.
84. Loland, Sigmund. »Outline of an Ecosophy of Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 23 (1/1996.), str. 70-90. DOI: 10.1080/00948705.1996.9714532
85. Loland, Sigmund. »Record Sports: An Ecological Critique and a Reconstruction«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 2 (2/2001.), str. 127-139. DOI: 10.1080/00948705.2001.9714608
86. Loland, Sigmund. Fair Play in Sport: A Moral Norm System, Routledge, London, 2002.

87. Loland, Sigmund. »Morgan, the 'Gratuitous' Logic of Sport, and the Art of Self-Imposed Constraints«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 348-360. DOI: 10.1080/17511321.2018.1493530
88. López Frías, Francisco Javier. »William J. Morgan's 'conventionalist internalism' approach. Furthering internalism? A critical hermeneutical response«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 8 (2/2014.), str. 157-171. DOI: 10.1080/17511321.2014.932430
89. Lopez Frías, Francisco Javier. »A critique of mutualism's combination of the Aristotelian and Kantian traditions«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 45 (2/2018.), str. 161-176, DOI:10.1080/00948705.2018.1479854
90. Lumpkin, Angela, Kay Stoll, Sharon, Beller, Jennifer M. L. *Sports Ethics: Applications for Fair Play*, Mosby-Year Book, St. Louis, MO, 1994.
91. MacIntyre, Alasdair. *Za vrlinom. Studija o teoriji morala*, KruZak, Zagreb, 2002.
92. Marmor, Andrei. *Social Conventions. From Language to Law*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 2009.
93. Massengale, J.D. i Swanson R.A. (ur.). *The History of Exercise and Sport Science, Human Kinetics*, Champaign, IL, 1997.
94. McBride, Frank. »Toward a Non-Definition of Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 2 (1/1975.), str. 4-11.
95. McBride, Frank. »A Critique of Mr. Suits' Definition of Game Playing«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 6 (1/1979.), str. 59-65. DOI: 10.1080/00948705.1979.10654151
96. McFee, Graham. *Sport, Rules and Values. Philosophical Investigations into the Nature of Sport*, Routledge, London i New York, 2004.
97. McIntosh, Peter C., *Fair Play: Ethics in Sport and Education*, Heinemann Educational Books, London, 1979.
98. McNamee, M. J., Parry, Jim S. (ur.). *Ethics and Sport*, Routledge, London, 1998.
99. McNamee, Mike (ur.). *Ethics of Sport*, Routledge, New York i London, 2001.
100. McNamee, Mike J. »Sport, Ethics and Philosophy; Context, History, Prospects«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 1 (1/2007.), str. 1–6.
101. McNamee, Michael J. *Sports, Virtues and Vices: Morality Plays*, Routledge, London and New York, 2008.
102. McNamee, Michael J. (ur.). *Ethics of Sport: A Reader*, Routledge, London, 2010.

103. McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.). *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, New York i London, 2015.
104. Meier, Klaus V. »Triad Trickery: Playing with Sport and Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 15 (1/1988.), str. 11-30. DOI: 10.1080/00948705.1988.9714458
105. Møller, Verner, Nautright, John. *The Essence of Sport*, University Press of Southern Denmark, Odense, 2003.
106. Moore, Eric. »Against deep conventionalism«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 45 (3/2018.), str. 228-240. DOI: 10.1080/00948705.2018.1497513
107. Morgan, William. »An Existential Phenomenological Analysis of Sport as a Religious Experience«, u: Osterhoudt, Robert G. (ur.) *The Philosophy of Sport. A Collection of Original Essays*, Charles C. Thomas – Publisher, Springfield, IL, 1973., str. 78-107.
108. Morgan, William J. »On The Path Towards An Ontology of Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 3 (1/1976.), str. 25-34. DOI: 10.1080/00948705.1976.10654111
109. Morgan, William J. »An Analysis of the Sartrean Ethic of Ambiguity as The Moral Ground for The Conduct of Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 3 (1/1976.), str. 82-96.
110. Morgan, William J. »An Analysis of the 'Futural' Modality of Sport«, *Man and World: An International Philosophical Review*, IX (4/1976.), str. 418-434.
111. Morgan, William J. (ur.). *Sport and Humanities: A Collection of Original Essays*, TN: Bureau of Educational Research and Service, University of Tennessee, Knoxville, 1981.
112. Morgan, William J. »Review of the book *Sport and work*, by B. Rigauer translated by A. Guttmann«. *Journal of the Philosophy of Sport*, 9 (1/1982.), str. 78-83. DOI: 10.1080/00948705.1982.9714390
113. Morgan, William J. »The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 14 (1/1987.), str. 1-20. DOI: 10.1080/00948705.1987.9714447
114. Morgan, William J., Meier, Klaus. (ur.). *Philosophic Inquiry in Sport, Human Kinetics*, Champaign, IL, 1987.
115. Morgan, William J. »Review of the book *Popular cultures and political practices*, edited by R. Gruneau«. *Journal of the Philosophy of Sport*, 17 (1/1990.), str. 51-63. DOI: 10.1080/00948705.1990.9714478

116. Morgan, William J. »Review of the book *The philosophy of sport: An overview*, by R. G. Osterhoudt«. *Journal of the Philosophy of Sport*, 18 (1/1991.), str. 86-89. DOI: 10.1080/00948705.1991.9714488
117. Morgan, William J. »Review of the book *Mortal engines: The science of performance and the dehumanization of sport*, by J. M. Hoberman«. *Journal of the Philosophy of Sport*, 19 (1/1992.), str. 101-106. DOI: 10.1080/00948705.1992.9714498
118. Morgan, William J. *Leftist Theories in Sport. A Critique and Reconstruction*, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 1994.
119. Morgan, William J., Meier, Klaus. (ur.). *Philosophic Inquiry in Sport*, Human Kinetics, Champaign, IL, 1995. (2. izdanje)
120. Morgan, William J. »Multinational sport and literary practices and their communities: the moral salience of cultural narratives«, u: McNamee, Michael J., Parry, Jim S. (ur.). *Ethics and Sport*, Routledge, London, 1998., str. 184-204.
121. Morgan, William J. »Ethnocentrism and the Social Criticism of Sports: A Response to Roberts«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 25 (1/1998.), str. 81-102. DOI: 10.1080/00948705.1998.9714571
122. Morgan, William J., »Review of the book *On nationality*, by D. Miller«. *Australasian Journal of Philosophy*, 78 (2/2000.), str. 294-296. DOI: 10.1080/00048400012349581
123. Morgan, William J. » *The Philosophy of Sport: A Historical and Conceptual Overview and a Conjecture Regarding Its Future*«, u: Coakley, Jay, Dunning, Eric (ur.). *Handbook of Sports Studies*, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 2000., str. 204-213.
124. Morgan, William J., Schneider Angela, Meier, Klaus V. (ur.). *Ethics in Sport*, Human Kinetics, Champaign, IL, 2001.
125. Morgan, William J. »Review of the book *Fair play in sport: A moral norm system*, edited by S. Loland«. *Sport, Education and Society*, 7 (2/2002.), str. 231-233. DOI: 10.1080/1357332022000018878
126. Morgan, William J. »Review of the book *Globalization and sport: Playing the world*, by T. Miller, G. Lawrence, J. McKay, & D. Rowe«. *European Journal of Cultural Studies*, 5 (1/2002.), str.122-125. DOI: 10.1177/13675494020050010608

127. Morgan, William J. »Why the “View From Nowhere” Gets Us Nowhere in Our Moral Considerations of Sports«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 30 (1/2003.), str. 51-67. DOI:10.1080/00948705.2003.9714560
128. Morgan, William J., »Moral anti-realism, internalism, and sport.«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 31 (2/2004.), str. 161–83.
129. Morgan, William J. »Review of the book Genetic technology and sport, edited by C. Tamburrini & T. Tännsjö«. *Journal of the Philosophy of Sport*, 33 (2/2006.), str. 215-217. DOI: 10.1080/00948705.2006.9714703
130. Morgan, William J. *Why Sport Morally Matters*, Routledge, London and New York, 2006.
131. Morgan, William J. »Some Further Words on Suits on Play« *Journal of the Philosophy of Sport*, 35 (2/2007.), str. 120-141. DOI: 10.1080/00948705.2008.9714734
132. Morgan, William J. (ur.). *Ethics in Sport*, Human Kinetics, Champaign, IL, 2007. (2. izdanje)
133. Morgan, William J. »Review of the book The Case Against Perfection: Ethics in the age of genetic engineering, by M. J. Sandel«. *Journal of Intercollegiate Sport*, 1/2008., str. 284-288.
134. Morgan, William J., »Athletic Perfection, Performance-Enhancing Drugs, and the Treatment-Enhancement Distinction«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 36 (2/2009.), str. 162-181.
135. Morgan, William J. »Review of the book Sport as a form of human fulfillment: An organic philosophy of sport history, by R. G. Osterhoudt«. *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (1/2010.), str. 126-129. DOI: 10.1080/00948705.2010.9714771
136. Morgan, William J. »Broad internalism, deep conventions, moral entrepreneurs, and sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 39 (1/2012.), str. 65–100.
137. Morgan, William J. »Review of the book All things shining: Reading the Western classics to find meaning in a secular age, by H. Dreyfus & S. Kelly«. *Journal of the Philosophy of Sport*, 39 (2/2012.), str. 325-331. DOI: 10.1080/00948705.2012.725906
138. Morgan, William J. » ‘Spoiled Sports’: Markets and the Corruption of Sport”, u: Torres, Cesar R. *Bloomsbury Companion to the Philosophy of Sport*, London, New Delhi, New York, Sydney, 2014., str. 306-320.

139. Morgan, William J. »Sport, Habermas, and the Moral Sphere: A Response to Lopez Frias«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 9 (3/2015.), str. 287-302.
140. Morgan, William J. »Conventionalism in sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.). *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, New York i London, 2015., str. 35-53.
141. Morgan, William J. »Fair is Fair, Or Is It?: A Moral Consideration of the Doping Wars in American Sport«, *Sport in Society*, 9 (2/2016.), str. 177-198.
142. Morgan, William J. »The normativity of sport: A historicist take on broad internalism«. *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 27–40.
143. Morgan, William J. »Review of the book Questioning play: What play can tell us about human life, by H. Eichberg«. *International Journal of Play*, 6 (2/2017.), str. 235-240. DOI: 10.1080/21594937.2017.1334323
144. Morgan, William J. (ur.). *Ethics in Sport*, Human Kinetics, Champaign, IL, 2017. (3. izdanje)
145. Morgan, William J. »A Response to the Special Issue Contributors«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 468-488. DOI: 10.1080/17511321.2018.1530694
146. Morgan, William. »Conventionalism defended: a reply to Moore«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 46 (1/2019.), str. 98-107. DOI: 10.1080/00948705.2019.1571924
147. Mumford, Stephen. »Metaphysics and Sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, London and New York, 2015., str. 274-284.
148. Nešić, Miroslav, Radenović, Sandra. *Život kroz sport*, Prosveta, Beograd, 2017.
149. Nguyen, Thi C. »Competition as cooperation«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 44 (1/2017.), str. 123-137. DOI: 10.1080/00948705.2016.1261643
150. Osterhoudt, Robert G. (ur.). *The Philosophy of Sport. A Collection of Original Essays*, Springfield, IL: Thomas, 1973.
151. Osterhoudt, Robert G. »Modes of Philosophic Inquiry Concerning Sport: Some Reflections on Method«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 1 (1/1974.), str. 137-141. DOI: 10.1080/00948705.1974.10654090
152. Osterhoudt, Robert G. »Introduction«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 1 (1/1974.), str. 1-5. DOI: 10.1080/00948705.1974.10654081

153. Osterhoudt, Robert G. »In Praise of Harmony: The Kantian Imperative and Hegelian Sittlichkeit As the Principle and Substance of Moral Conduct in Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 3 (1/1976.), str. 65-81.
154. Paddick, Robert J. »The Grasshopper: Games, Life and Utopia. By Bernard Suits. Toronto, University of Toronto Press 1978«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 6 (1/1979.), str. 73-78. DOI: 10.1080/00948705.1979.10654153
155. Parry, Jim. »E-sports are Not Sports«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 13 (1/2019), str. 3-18. DOI: 10.1080/17511321.2018.1489419
156. Pawlenka, Claudia. »Philosophy of Sport in Germany: An Overview of its History and Academic Research«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 271-291. DOI: 10.1080/00948705.2010.9714781
157. Pieper, Josef, Pohvala dokolici, Verbum, Zagreb, 2011.
158. Platon. Fedar, Naklada Jurčić, Zagreb, 1996.
159. Platon, Zakoni, Naprijed, Zagreb, 1974.
160. Platon. Eros i filia. Simpozij i Lisis, Demetra, Zagreb, 1996.
161. Platon. Država, Naklada Jurčić, Zagreb, 2004.
162. Raz, Joseph. Value, Respect, and Attachment. Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
163. Reese-Schaefer, Walter. »J. Habermas i deliberativna demokracija«, *Politička misao* XLI (4/2004.), str. 3–21.
164. Reid, Heather L. »Sport and Moral Education in Plato's Republic«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 34 (2/2007.), str. 160-175. DOI: 10.1080/00948705.2007.9714719.
165. Reid, Heather L. Athletics and Philosophy in Ancient Greece and Rome: Contests of Virtue, *Sport, Ethics and Philosophy*, special issue, 4 (2/2010.), str. 109-234.
166. Reid, Heather L., »2. Olympia: Running Towards Truth«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 4 (2/2010.), str. 136-145. DOI: 10.1080/17511321.2010.486592
167. Reid, Heather »Athletic Beauty in Classical Greece: A Philosophical View«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 39 (2/2012.), str. 281-297. DOI: 10.1080/00948705.2012.725900
168. Rinčić, Iva, Muzur, Amir. Fritz Jahr i rađanje europske bioetike. Pergamena, Zagreb, 2012.

169. Roberts, Terence J. »Reflections on the Philosophy of Sport In Australia«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 20 (1/2010.), str. 113-121. DOI: 10.1080/00948705.1993.9714509
170. Roberts, Terence J. »Sporting Practice Protection and Vulgar Ethnocentricity: Why Won't Morgan Go All the Way?«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 25 (1/1998.), str. 71-81. DOI: 10.1080/00948705.1998.9714570
171. Ryall, Emily. *Philosophy of Sport: Key Questions*. Bloomsbury, London, 2016.
172. Russell, John S. »Are Rules All an Umpire Has to Work With?«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 26 (1/1999.), str. 27–49. DOI:10.1080/00948705.1999.9714577.
173. Russell, John S. »Resilience«. Warren P. Fraleigh Distinguished Scholar Lecture, *Journal of the Philosophy of Sport*, 42 (2/2015.), str. 159-183., DOI: 10.1080/00948705.2015.1009838
174. Russell, John S. »Sport as a Legal System«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) *Routledge Handbook of the Philosophy of Sport*, Routledge, London and New York, 2015. str. 255-273.
175. Russell, John S. »Robert L. Simon on Sport, Values, and Education«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 51-60. DOI: 10.1080/00948705.2015.1112288
176. Russell, John S. »A Critique of Conventionalist Broad Internalism«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 453-467. DOI: 10.1080/17511321.2018.1497079
177. Sailors, Pam R. »Not Forgetting Sex: Simon on Gender Equality«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 75-82.
178. Sartre, Jean-Paul. *Bitak i ništo: ogled iz fenomenološke ontologije*, Demetra: filozofska biblioteka Dimitrija Savića, Zagreb, 2006.
179. Schneider, Angela J., Butcher, Robert R., »Why Olympic Athletes Should Avoid the Use and Seek the Elimination of Performance-Enhancing Substances and Practices From the Olympic Games«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 20 (1/1993.), str. 64-81.
180. Schneider, Angela J. »Fruits, Apples, and Category Mistakes: On Sport, Games, and Play«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 28 (2/2001.), str. 151-159. DOI: 10.1080/00948705.2001.9714610
181. Schneider, Angela J. »A Critical Review of R. L. Simon's Contribution to the Doping in Sport Literature«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (1/2016.), str. 115-128, DOI: 10.1080/00948705.2015.1128338

182. Schneider, Angela J. »William J. Morgan on Fair Play, Treatment versus Enhancement and the Doping Debates in Sport«, *Sport, Ethics and Philosophy*, 12 (4/2018.), str. 386-400. DOI: 10.1080/17511321.2018.1497082
183. Simon, Robert L., »Good Competition and Drug-Enhanced Performance«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 11 (1/1984.), str. 6-13.
184. Simon, Robert L. Fair Play. Sports, Values and Society, Boulder, CO: Westview Press, 1998.
185. Simon, Robert L. »Internalism and Internal Values in Sport«. *Journal of the Philosophy of Sport*, 27 (1/2000.), str. 1-16. DOI: 10.1080/00948705.2000.9714586
186. Simon, Robert L. »From ethnocentrism to realism. Can discourse ethics bridge the gap?«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 31 (2/2004.), str. 122–141. DOI: 10.1080/00948705.2004.9714656
187. Simon, Robert L. Fair Play. The Ethics of Sport, Boulder, CO: Westview Press, 2004. - 2. izdanje.
188. Simon, Robert L. »The Ethics of Strategic Fouling: A Reply to Fraleigh«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 32 (1/2005.), str. 87-95. DOI: 10.1080/00948705.2005.9714672
189. Simon, Robert L. Fair Play. The Ethics of Sport, Boulder, CO: Westview Press, 2010. - (3. izdanje)
190. Simon, Robert L. »Internalism and sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) Routledge handbook of the philosophy of sport, Routledge, Abingdon, 2015., str. 22-34.
191. Simon, Robert L., Torres, Cesar. R. i Hagar. Peter F. Fair Play: The Ethics of Sport, Westview Press., Boulder, CO., 2015.
192. Stoll, Sharon. Routledge handbook of the philosophy of sport, *Journal of the Philosophy of Sport*, 43 (3/2016.), str. 460-464. DOI: 10.1080/00948705.2016.1224089
193. Suits, Bernard »What is a Game?«, *Philosophy of Science*, 34 (1967.), str. 148–156.
194. Suits, Bernard H. »The Elements of Sport«, u: Osterhoudt, Robert. (ur.) The Philosophy of Sport: A Collection of Essays, Springfield, Il, Charles S. Thomas, 1973., str. 48-64
195. Suits, Bernard. »Aristotle on the Function of Man: Fallacies, Heresies and Other Entertainments«, *Canadian Journal of Philosophy*, 4 (1/1974.), str. 23-40.
196. Suits, Bernard. »Words on Play«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 4 (1/1977.), str. 117-131. DOI: 10.1080/00948705.1977.10654132

197. Suits, Bernard. *The Grasshopper: Games, Life and Utopia*, Toronto University Press, 1978.
198. Suits, Bernard H. »Tricky Triad: Games, Play, and Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 15 (1/1988.), str. 1-9. DOI: 10.1080/00948705.1988.9714457)
199. Suits, Bernard, Hurka, Thomas. *The Grasshopper: Games, Life and Utopia*, University Press, Toronto, 2001.
200. Šegedin, Petar. »Pitanje prijateljstva«, u: Žunec, Ozren, Šegedin, Petar (ur.), *Zbližavanja. Zbornik povodom šezdesete obljetnice života Damira Barbarića*, Matica hrvatska, Zagreb, 2012.
201. Škerbić, Matija Mato. »Etika sporta kao novi nastavni predmet?«, *Metodički ogledi*, 21 (1/2014.), str. 47-66. DOI:0000-0003-0006-4533
202. Škerbić, Matija Mato. »Ethics of Sport: Contours and Divisions of the Discipline«, u Savović, Branka, Mandić, Radivoj, Radenović, Sandra (ur.) *International Scientific Conference Effects of Physical Activity Application to Anthropological Status With Children, Youth and Adults / Conference Proceedings*, Faculty of Sport and Physical Education, Belgrade, Serbia, 2016., str. 63-69.
203. Škerbić, Matija Mato. »Etika dopinga u sportu: dvije suprotstavljene perspektive«, *Filozofska istraživanja*, 36 (3/2016.), str. 511–530. DOI: 10.21464/fi36307
204. Škerbić, Matija Mato. (ur.). *1st International Conference Ethics, Bioethics and Sport*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2018.
205. Škerbić, Matija Mato. »1st International Conference Ethics, Bioethics and Sport«, *JAHHR - European Journal of Bioethics*, 9 (1/2018.), str. 107-111.
206. Škerbić, Matija Mato. »Život kroz sport (Miroslav Nešić i Sandra Radenović)«, *Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline* 27 (2/2018.), str. 181-184.
207. Škerbić, Matija Mato, Radenović, Sandra. »Bioetika sporta i prisutnost bioetičkih tema u znanstvenom diskursu filozofije i etike sporta u Hrvatskoj i Srbiji«, *JAHHR - European Journal of Bioethics*, 9 (2/2018.), str. 159-184. <https://doi.org/10.21860/j.9.2.2>
208. Škerbić, Matija Mato. (ur.) *2nd International Conference Ethics, Bioethics and Sport*. Hrvatsko bioetičko društvo, Zagreb, 2019.

209. Škerbić, Matija Mato. »W. J. Morgan and A. MacIntyre – the Roots of Internalism in Sport«, u: Suzović, Dejan, Janković, Nenad, Prebeg, Goran, Čosić, Marko (ur.) Book of Proceedings. International Scientific Conference Effects of Physical Activity Application to Anthropological Status with Children, Adolescents and Adults, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu, Srbija, 2019., str. 488-493.
210. Škerbić, Matija Mato. »Bioethics of Sport and its Place in the Philosophy of Sport«, *Synthesis Philosophica*, 2019., str. 1-15. (rad u postupku objave)
211. Tännsjö, Torbjörn, Tamburrini, Claudio M. (ur.) Values in Sport: Elitism, Nationalism, Gender Equality and the Scientific Manufacture of Winners, Routledge, London, 2000.
212. Tamburrini, Claudio, Tännsjö, Torbjörn. (ur.) Genetic Technology and Sport. Ethical Questions. Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2005.
213. Tamburrini, Claudio, Tännsjö, Torbjörn. (ur.) The Ethics of Sports Medicine. Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York, 2012.
214. Taylor, Charles. Modern Social Imaginaries. Duke University Press, Durham, NC, 2004.
215. Torres, Cesar R., Campos Daniel G. »Philosophy of Sport in Latin America«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 37 (2/2010.), str. 292-309. DOI:10.1080/00948705.2010.9714782
216. Torres, Cesar R. Bloomsbury Companion to the Philosophy of Sport, London, New Delhi, New York, Sydney, 2014.
217. Twietmeyer, Gregg. »Religion, Theology and Sport«, u: McNamee, Mike, Morgan, William J. (ur.) Routledge Handbook of the Philosophy of Sport, Routledge, London and New York, str. 238-254.
218. Vossen, Deborah P. »A Grasshopperian Analysis of the Strategic Foul«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 41 (3/2014.), str. 325-346. DOI: 10.1080/00948705.2013.832262
219. Wein, Sheldon. »A Reply To Morgan«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 7 (1/1980.), str. 46-50. DOI: 10.1080/00948705.1980.9714365
220. Wein, Sheldon. »A Reply To Morgan«, *Journal of the Philosophy of Sport*, 7 (1/1980.), str. 46-50. DOI: 10.1080/00948705.1980.9714365
221. Weiss, Paul. Sport: A Philosophic Inquiry, Southern Illinois University Press, 1967.
222. Wittgenstein, Ludwig. Filozofijska istraživanja, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1998.
223. Zagorac, Ivana (ur.). O sportu drugačije. Humanistički aspekti sporta, Biblioteka Filozofska istraživanja, Zagreb, 2013.

224. Zagorac, Ivana, Škerbić, Matija Mato. »Sport, igra, svrhovitost«, *Crkva u svijetu*, 53 (3/2018.), str. 359-374.

ŽIVOTOPIS AUTORA S POPISOM OBJAVLJENIH DJELA

Matija Mato Škerbić rođen je 12.1.1973. u Varažinu, gdje je pohađao *6. osnovnu školu Varaždin* i *Prvu gimnaziju Varaždin*. Studij je nastavio na *Sveučilištu u Zagrebu*, gdje je stekao zvanje profesor filozofije i povijesti na *Filozofskom fakultetu*, te apsoluta teologije na *Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu – Institutu za teološku kulturu laika*. Doktorski studij upisao je iz područja etike sporta na Odsjeku za filozofiju *Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, pod mentorstvom prof. dr. sc. Ante Čovića na Katedri za etiku.

Nakon svršenog studija više od desetljeća radio je na *Elektrostrojarskoj školi Varaždin*, *Glazbenoj školi u Varaždinu* i *Prvoj privatnoj gimnaziji s pravom javnosti Varaždin* gdje je predavao filozofsku grupu predmeta te povijest. Stekao je zvanje profesor mentor u području filozofije. Posebno se istaknuo kao pokretač izborne nastave filozofije na *Elektrostrojarskoj školi Varaždin* s iznimnim odazivom učenika, kojima je bio mentor na brojnim natjecanjima te na *3. Znanstvenom inkubatoru* u sklopu kulturno-znanstvene manifestacije *Dani Frane Petrića* na Cresu.

Trenutno je zaposlen kao asistent na odsjeku za filozofiju na *Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu*, gdje drži seminare iz predmeta *Filozofija športa i igre*, *Etika*, *Bioetika*, *Antička filozofija* i *Filozofija odgoja*. Na *Fakultetu organizacije i informatike Varaždin, Sveučilište u Zagrebu* od 2016. godine, održava nastavu na kolegiju *Poslovne etike*, dok je na *Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu* osmislio i vodio seminar “*Sport, ethos i odgoj*”.

U *Nacionalnom centru za vanjsko vrednovanje obrazovanja*, kao član *Stručne radne skupine* iz filozofije radi na izradi ispita za državnu mature od 2010. godine, a sudjelovao je i u ispravljaju, moderiranju i određivanju pragova prolaznosti za ispite državnih matura iz filozofije, logike i etike.

U *Znanstvenom centru izvrsnosti za integrativnu bioetiku pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu* voditelj je *Znanstveno-istraživačkog odbora za bioetiku i sport* te predsjednik organizacijskog odbora međunarodne konferencije o etici, bioetici i sportu (*International Conference Ethics, Bioethics and Sport*) i član organizacijskog odbora znanstveno-kulturne manifestacije *Lošinjski dani bioetike*.

Trenutno obnaša dužnost tajnika *Hrvatskog filozofskog društva* te predsjednika *Varaždinskog filozofskog kruga Hrvatskog filozofskog društva*. Osim toga, član je *Hrvatskog*

bioetičkog društva, te međunarodnih znanstvenih organizacija *International Association for the Philosophy of Sport (IAPS)* i *British Philosophy of Sport Association (BPSA)*.

U mandatu 2013. godine bio je član Povjerenstva za prosudbu udžbenika iz etike pri *Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa* Republike Hrvatske.

Sudjelovao je u nizu Erasmus + međunarodnih projekata, ali i onih domicilnih znanstvenih u organizaciji *Instituta za filozofiju, Hrvatskog filozofskog društva, Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* i *Udruge Mala filozofija*. Također, autor je Erasmus + KA2 projekta “Integrating Ethics of Sport in Secondary School Curriculum” (2017.-2019.) koji se trenutno odvija (vrijednost 160 000 eura).

Objavio je više od 20 radova, poglavlja u knjizi, recenzija i prikaza u znanstvenim publikacijama te bio urednik Knjižice sažetaka za međunarodne znanstvene konferencije *Ist International Conference Ethics, Bioethics and Sport* i *2nd International Conference Ethics, Bioethics and Sport*. Izlaganjima je participirao na više od 30 znanstvenih konferencija u Hrvatskoj i inozemstvu, među kojima se posebno ističu nastup na 24. Svjetskom kongresu filozofije 2018. u Pekingu (Kina), svjetskom kongresu filozofije sporta 2018. pod nazivom 46th IAPS Conference u Oslu (Norveška) i British Philosophy of Sport Conference 2019. u Trinity College, Oxford University.

Osim toga veoma je aktivan u popularizaciji znanosti kroz niz znanstvenih predavanja, predstavljanja knjiga i popularno-znanstvenih javnih tribina ili predavanja koja je održao ili organizirao.

Član je *Udruge Mala filozofija*.

Autor je prva hrvatske slikovnice o antičkim filozofima za koju je napisao 7 priča - o Heraklitu, Pitagori, Empedoklu, Zenonu, Platonu, Sekstu Empiriku i Epikuru.

U sportu autor je bio aktivan od djetinjstva, trenirajući u mlađim kategorijama nogometnog i rukometnog kluba „Varteks“ Varaždin te košarku u klubu KK „Zagorje“ Varaždin. Nakon toga se 15 godina bavio poslom košarkaškog suca, te stekao najviši rang državnog suca „A“ serije. Također, igrao je tenis za TK „Varaždin 1181“.

Bibliografija:

I. Znanstveni članci:

1. »Metodička vrijednost i uporaba filma u nastavi filozofije«, *Metodički ogledi* 29/30 (1-2/2009.), str. 63-86., stručni rad
 2. »Varaždinski filozofski krug Hrvatskog filozofskog društva«, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 23/2012., str. 469-490., pregledni rad
 3. »Etika sporta kao novi nastavni predmet?«, *Metodički ogledi*, Vol.21 No.1 (2014.), str. 47-66., pregledni rad
 4. »Etika dopinga u sportu- dvije suprostavljene perspective«, *Filozofska istraživanja*, Vol. 143 No. 3 (2016.), str. 511-530., izvorni članak
 5. »Ethics of Sport: Contours and Divisions of the Discipline«, u: Savović, Branka, Mandić, Radivoj, Radenović, Sandra (ur.), International Scientific Conference Effects of Physical Activity Application to Anthropological Status With Children, Youth and Adults / Conference Proceedings, 2016., Faculty of Sport and Physical Education, Belgrade, Serbia, str. 63-69., rad u zborniku s međunarodnom recenzijom
 6. »Udio djela s filozofskom tematikom u knjižnom fondu samostanske knjižnice reda kapucina u Varaždinu prema katalozima iz 1762. i 1944.«, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 28/2017., str. 415-434., pregledni rad
 7. »Sport, igra, svrhovitost«, *Crkva u svijetu* 53 (3/2018.), str. 359-374. – pregledni članak (koautorica Ivana Zagorac)
 8. »Bioetika sporta: prisutnost bioetičkih tema na području filozofije i etike sporta u Hrvatskoj i Srbiji«, *JADR – Europski časopis za bioetiku* 9 (2/2018.), str. 159-184. – pregledni rad (koautorica Sandra Radenović)
- II. Uredničke knjige:
1. »1st International Conference Ethics, Bioethics and Sport«, Croatian Philosophical Society, Zagreb, 2018.
 2. »2nd International Conference Ethics, Bioethics and Sport«, Croatian Bioethics Society, Zagreb, 2019.
- III. Prikazi i recenzije:
1. »1st International Conference Ethics, Bioethics and Sport«, *JADR – European Journal of Bioethics* 9 (17/2018.), str. 107-111.

2. »Život kroz sport (Miroslav Nešić i Sandra Radenović)«, *Socijalna ekologija* 27 (2/2018.), str. 181-184.
3. »Peti Međunarodni bioetički simpozij Integrativna bioetika – društveni i ekološki problemi zdravlja«, *Filozofska istraživanja* 37 (2/2017.), str. 391-394.
4. »7. Međunarodna znanstvena konferencija »Efekti primene fizičke aktivnosti na antropološki status dece, omladine i odraslih« 2016.«, *Filozofska istraživanja* 37 (2/2017.), str. 401-404.
5. »Sandra Radenović, Vida Jeremić (ur.) Sport, Medicina, Bioetika«, *Filozofska istraživanja* 36 (3/2016.), str. 380-383.
6. »Ivana Zagorac (ur.): O sportu drugačije. Humanistički aspekti sporta«, *Filozofska istraživanja* 36 (3/2016.), str. 613-616.
7. »Kristijan Krkač, Filozofija nogometa«, *Filozofska istraživanja* 35 (1/2015.), str. 192-194.
8. »24. Dani Frane Petrića, simpozij “S Petrićem u žarištu: hrvatski filozofi u europskom kontekstu”«, *Filozofska istraživanja* 35 (4/2015.), str. 784-788.